

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR SİYASİ PARTİLERİN
KARŞILAŞTIRMALI GÖÇ POLİTİKASI ANALİZİ:
CDU, MUHAFAZAKÂR PARTİ ve AK PARTİ
ÖRNEKLERİ

MEHMET ÖZÇELİK

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. MEHMET KOCAOĞLU

KONYA-2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet ÖZÇELİK		
	Numarası	168104013001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Muhafazakâr Siyasi Partilerin Karşılaştırmalı Göç Politikası Analizi: CDU, Muhafazakâr Parti ve AK Parti Örnekleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet ÖZÇELİK
İmzası

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet ÖZÇELİK		
	Numarası	168104013001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU		
Tezin Adı	Muhafazakâr Siyasi Partilerin Karşılaştırmalı Göç Politikası Analizi: CDU, Muhafazakâr Parti ve AK Parti Örnekleri			

Göç, sosyal bilimler alanındaki popülaritesini korumaya devam etmekte, göç çalışmaları da her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle 2011 yılındaki Suriye iç savaşı neticesinde Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeye mülteci akını başlamış ve göç konusu toplumsal ve küresel bir fenomen hâline gelmiştir. Göç; toplumsal, ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan sonuçları olan bir olgudur. Siyasi partiler bir kamu politikası aktörü olarak göç konusunda sorunları tespit etmekte, gündem belirlemekte, konunun kamuoyunda tartışılmasını sağlamakta, iktidara geldiklerinde ya da hükümette yer aldıklarında ise seçmenlerine yönelik politika vaatlerini hayata geçirmektedir.

Bir karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışması olan bu çalışma, “az vakalılı çalışmalar” kategorisine girmektedir. Çalışmada karşılaştırma vakaları olarak İngiliz Muhafazakâr Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Birliği ve Türkiye’den AK Parti seçilmiştir. Çalışmanın kuramsal perspektifini muhafazakâr ideoloji oluşturmaktadır. Tezde, muhafazakâr siyasi partilerin göçe dair izledikleri kabul ve güvenlik, vatandaşlık, istihdam ve entegrasyon politikalarındaki farklılıklar, benzerlikler, devamlılıklar ve kopuşlar analiz edilmektedir. Çalışmanın amacını muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarını anlamak, ülkelerin göç tecrübelerini yakından tanımak ve özellikle Türkiye’deki yerli literatüre katkı sağlamak oluşturmaktadır. Muhafazakâr ideoloji toplumsal düzen açısından kontrollü ve düzenli göçü incelemekte, açık kapı politikasına tedbirli yaklaşmaktadır. İngiliz Muhafazakâr Partisi kontrollü göç politikalarını uzun yıllardır sürdürmekte, kısıtlayıcı politikalarla favori mültecilerini seçme eğilimi göstermektedir. Almanya’da Hristiyan Demokrat Birliği’nin uzun süredir yürüttüğü sınırlı ve kontrollü göç politikası, Merkel döneminde açık kapı politikası ile sona ererken, entegrasyon partinin öncelikleri arasında yer almaktadır. Uzun yıllar Türk soyu ve kültüründen gelenlerle, Avrupa’dan gelenlere kapılarını açan Türkiye, AK Parti döneminde açık kapı politikası izlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı siyaset, muhafazakâr ideoloji, uluslararası göç, göç politikaları, entegrasyon politikaları, Muhafazakâr Parti, Almanya Hristiyan Demokrat Birliği, AK Parti

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Mehmet ÖZÇELİK		
	Student Number	168104013001		
	Department	Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph. D.)	X	
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Mehmet KOCAOĞLU		
Title of the Thesis/Dissertation	Comparative Migration Policy Analysis of Conservative Political Parties: CDU, Conservative Party and AK Party Samples			

In the field of social sciences, migration maintains its popularity, migration studies are gaining more importance day by day. As a result of the Syrian civil war in 2011, a refugee influx began to many countries including Türkiye, migration has become a social and global phenomenon. Migration is a phenomenon with social, economic, and political consequences. Political parties, as actors in public policy, identify problems related to migration, set agendas, ensure that the issue is discussed in the public, implement policy promises to their voters when they come to power or take position in the government.

This study, which is a comparative political science study, takes place in the scope of “few case studies”. In the study British Conservative Party, German Christian Democratic Union, and from Türkiye Justice and Development Party were selected as comparative cases. The theoretical perspective of the study is conservative ideology. The differences, similarities, continuities, and discontinuities in the reception and security, citizenship, employment, and integration policies followed by conservative political parties are analyzed in the thesis. The aim of the study is to understand the migration policies of conservative political parties, to closely familiarize with the migration experiences of countries, and particularly to contribute to the literature in Türkiye. The conservative ideology prioritizes controlled and regular migration in terms of social order and in mass migration movements conservative ideology approaches more cautiously to the “open door policies”. The British Conservative Party has been following controlled migration policies for many years and tends to select favored refugees with restrictive policies. While the Christian Democratic Union’s long-standing limited and controlled migration policies in Germany came to an end with the “open door policy” during the Merkel era, but integration is among the party’s priorities. For many years despite accepting migrants who comes Turkish descent and culture, as well as individuals from Europe, in AK Party era Türkiye follows “open door policy”.

Key words: Comparative politics, conservative ideology, international migration, migration policies, integration policies, Conservative Party, CDU, AK Party

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
TEŞEKKÜR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Çalışmanın Niteliği	6
1.1.1. Çalışmanın Konusu ve Problemi	8
1.1.2. Çalışmanın Araştırma Soruları	14
1.1.3. Çalışmanın Önemi ve Amacı	15
1.2. Çalışmanın Yöntemi.....	16
1.2.1. Çalışmanın Analizi	21

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Olarak Göç	23
2.2. Göç Türleri	26
2.2.1. İç Göç ve Uluslararası Göç.....	27
2.2.2. Gönüllü Göç ve Zorunlu Göç	29
2.2.3. Düzenli Göç ve Düzensiz Göç	30
2.3. Göçmenlerin Statüsüne İlişkin Kavram Karmaşası	31
2.3.1. Göçmen.....	31
2.3.2. Mülteci, Sığınmacı, Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma	33
2.3.3. Geçici Koruma Statüsü.....	35
2.4. Göç ve Tarih.....	36
2.5. Göç, Kabul ve Güvenlik.....	44
2.6. Göç ve İnsan Hakları.....	55
2.7. Göç ve İstihdam	63
2.8. Göç ve Entegrasyon	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK VE GÖÇ İLİŞKİSİ

3.1. Kamu Politikası Aktörü Olarak Siyasi Partiler	77
3.2. Muhafazakârlık	81
3.3. Muhafazakârlığın İlkeleri.....	85
3.3.1. Tarih ve Gelenek.....	85
3.3.2. Otorite, İktidar ve Ara Kurumlar	87
3.3.3. Özgürlük ve Eşitlik.....	89
3.3.4. Aile ve Mülkiyet	91
3.3.5. Ahlâk ve Din.....	93
3.4. Muhafazakârlık ve Göç	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂR SİYASİ PARTİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI: CDU, MUHAFAZAKÂR PARTİ, AK PARTİ

4.1. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Göç Politikaları	100
4.1.1. İngiltere'de Göçün Tarihi	100
4.1.2. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Kabul ve Güvenlik Politikaları.....	115
4.1.3. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Vatandaşlık Politikaları.....	120
4.1.4. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin İstihdam Politikaları	125
4.1.5. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Entegrasyon ve Uyum Politikaları	131
4.2. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Göç Politikaları.....	140
4.2.1. Almanya'da Göçün Tarihi	140
4.2.2. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Kabul ve Güvenlik Politikaları	150
4.2.3. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Vatandaşlık Politikaları	156
4.2.4. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin İstihdam Politikaları	161
4.2.5. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Entegrasyon ve Uyum Politikaları	166
.....	166
4.3. AK Parti'nin Göç Politikaları.....	170
4.3.1. Türkiye'de Göçün Tarihi	170
4.3.2. AK Parti'nin Kabul ve Güvenlik Politikaları	177
4.3.3. AK Parti'nin Vatandaşlık Politikaları	182
4.3.4. AK Parti'nin İstihdam Politikaları.....	187
4.3.5. AK Parti'nin Entegrasyon ve Uyum Politikaları	191
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	194
KAYNAKÇA.....	210

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Lisansüstü Düzeyde Türkiye’de Uluslararası Göç Çalışmaları.....	6
Tablo 2. Çalışmanın Araştırma Soruları	15
Tablo 3. Muhafazakâr Partiler ve Hükümet-Muhalefet Pozisyonları (Mart 2024 İtibariyle) 18	
Tablo 4. Ülkelerin Göçmen Sayısı (2022) ve Entegrasyon Politikası Puanları (2019)	20
Tablo 5. Almanya-İngiltere-Türkiye Yönetim Biçimleri	22
Tablo 6. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Tarihsel Olarak Göçe Bakışı	113
Tablo 7. Birleşik Krallık Göçmenlik İstatistikleri-Suriye.....	118
Tablo 8. Birleşik Krallık-Yıllar İtibariyle Vatandaşlık Kazanımı (Naturalizasyon)	124
Tablo 9. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Tarihsel Olarak Göçe Bakışı.....	148
Tablo 10. Almanya Sığınmacı Başvuru İstatistikleri (2022).....	153
Tablo 11. Almanya ve Diğer Ülkelerde Ukraynalı Sığınmacıların Dağılımı.....	154
Tablo 12. Almanya Vatandaşlığa Kabul İstatistikleri (Naturalizasyon) <i>Bin Kişi</i>	160
Tablo 13. Türkiye’de Yıllara Göre Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler.....	179
Tablo 14. Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacılar Politikasında Değişim.....	181
Tablo 15. Muhafazakâr Siyasi Partilerin Karşılaştırmalı Olarak Göç Politikalarındaki Benzerlikler ve Farklılıkları	196
Tablo 16. Göç Politikalarının Kurumsallaşma Evreleri- Süreklilik ve Değişim	203
Tablo 17. Muhafazakâr Siyasi Partilerin Göç Politikalarında Süreklilik.....	206

KISALTMALAR LİSTESİ

AEA	Avrupa Ekonomik Alanı
AfD	Almanya İçin Alternatif Partisi
AS	Araştırma Soruları
AT	Avrupa Topluluğu
BAMF	Almanya Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BT	Bilişim Teknolojileri
CDU	Hristiyan Demokratik Birliği
CSU	Hristiyan Sosyal Birliği
FDP	Hür Demokrat Parti
HSMP	Yüksek Vasıflı Göçmen Programı
İMT	İngiliz Milletler Topluluğu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
KİK	Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
PBGS	Puan Bazlı Göç Sistemi
SPD	Alman Sosyal Demokrat Partisi
SIS	Schengen Bilgi Sistemi
UDB	Uluslararası Demokratlar Birliği
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YVGP	Yüksek Vasıflı Göçmen Programı

TEŞEKKÜR

Öncelikle, siyaset bilimi alanındaki ilmî tecrübelerini benimle paylaşan, doktora tezimi tamamlamamda bana destek olan ve bu zorlu süreçte bana rehberlik eden Danışmanım Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU hocama teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimim de dahil olmak üzere akademik yolculuğumda büyük katkıları olan ve lisansüstü eğitime beni yönlendiren Prof. Dr. Önder KUTLU hocama, akademik bilgi birikiminden ve hayata dair tecrübelerinden uzunca bir süredir istifade ettiğim Doç. Dr. Yusuf SAYIN hocama, tez savunma sürecindeki kıymetli katkıları için Doç. Dr. Şerife PEKKÜÇÜKŞEN ve Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÇUBUKCU hocalarıma teşekkürlerimi arz ediyorum.

Doktora eğitimimdeki en büyük destekçilerim şüphesiz hayat arkadaşım Gizem ERİM ÖZÇELİK ve oğlum Çağan Alp ÖZÇELİK olmuştur. Onların varlığı ve bana verdikleri cesaret, bu süreci başarıyla tamamlamamda büyük bir etkiye sahiptir. Beni yetiştiren ve bugünlere gelmeme vesile olan annem Fatma ÖZÇELİK, babam Habibullah ÖZÇELİK ve ablam Sümeyye AKYÜZ akıp giden bu hayatta, en büyük şansın aile olduğunu bana bir kez daha göstermiştir.

Bu süreçte yine varlıklarıyla bana destek olan mesai arkadaşlarıma ve dostlarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Dr. Mehmet ÖZÇELİK

25 Şubat 2024-Konya

GİRİŞ

Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarını inceleyen bu çalışma, konusu itibariyle karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışmasıdır. Siyaset biliminin bir alt disiplini olan karşılaştırmalı siyaset (comparative politics) binlerce yıldır olduğu gibi günümüzde de dinamik bir biçimde gelişimini sürdürmektedir. Siyaset bilimi araştırmalarında bir yöntem olarak kullanılan karşılaştırma, kişinin kendi ülkesini tanımasına ya da diğer ülkeleri anlamasına yardımcı olmaktadır. Karşılaştırmalı siyaset sayesinde ülkeler, başka ülkelerdeki siyasal yapıyı yakından tanıyabilmekte, o ülkedeki tecrübe ve pratiklere göre politika transferi düşüncesi oluşabilmekte, konuyu böylece kamuoyunda rahatça tartışabilmekte ve politika transferinin uygulanmasına dair ortaya bir irade koyabilmektedir. Karşılaştırmalı siyasetin ilgilendiği konular arasında siyasi partiler, siyasi ideolojiler ve kamu politikası da yer almaktadır.

Uluslararası göç, bir kamu politikasıdır ve içinde bulunduğumuz dönemde hararetli tartışmaların önemli bir öznesidir. Uluslararası göç hareketleri ile toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan büyük bir değişim ve dönüşüme uğraması, küresel düzeyde göç meselesine bir sorun ya da problem olarak yaklaşılmasına neden olmaktadır. Uluslararası göç sorununun üstesinden gelmek, hayata geçirilebilecek kamu politikaları ile mümkündür, bu bakımdan siyasi partilere oldukça önemli bir vazife düşmektedir. Kamu politikası aktörlerinden siyasi partiler iktidara geldiklerinde ya da hükümette yer aldıklarında, genel parti programlarında ya da seçim beyannamelerinde seçmenlerine verdikleri göç alanındaki politika vaatlerini, politika yapıcı olarak hayata geçirmek isteyecektir.

Göç olgusu sosyal bilimler alanındaki popülaritesini korumakta, araştırmacıların sıklıkla başvurduğu konular arasında yer almaktadır. Başta Suriyeli göçü olmak üzere özellikle Türkiye'nin yakın coğrafyasında meydana gelen kitlesel göç hareketleri, Türkiye'de bu alana duyulan ilgiyi son yıllarda hatırı sayılır düzeyde arttırmıştır. Lisansüstü düzeyde Türkiye'de farklı disiplinlerde göç çalışmaları yürütülüyor olmasına rağmen, bu alanda ülkeler düzeyinde karşılaştırma yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu alanda fark edilen eksiklik bilimsel araştırma yöntemleri kullanılarak bu tez çalışmasının hazırlanmasının çıkış noktasını oluşturmaktadır. Öte yandan özellikle siyaset bilimi alanında lisansüstü düzeyde

uluslararası göç çalışmalarının *ideoloji* çerçevesinde ele alınmaması, yine bu alana yönelim sağlanmasının nedenini oluşturmaktadır.

Karşılaştırmalı siyaset bilimi yöntemlerinden faydalanarak hazırlanan bu çalışmada, muhafazakâr ideolojiye sahip siyasi partilerin göç politikalarını “anlamak” temel amaçtır. Muhafazakâr siyasi partilerin göçmenlere yönelik kabul ve güvenlik, vatandaşlık, istihdam ve entegrasyon politikalarını inceleyerek ülkelerin tecrübelerini yakından tanımak ise çalışmanın diğer bir amacıdır. Bunu yaparken politikaların benzerlikleri, farklılıkları, devamlılıkları ve kopmaları saptanmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de lisansüstü düzeydeki karşılaştırmalı göç çalışmalarına ve yerli literatüre katkı sağlamak da benzer şekilde çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Nitel araştırma yöntemi benimsenen çalışmada yukarıda bahsedilen bu amaçları gerçekleştirilebilmek adına, hipotez yerine araştırma soruları tasarlanmıştır. Yedi farklı araştırma sorusu hazırlanarak çalışmanın amacına bağlı kalınarak, merak edilen sorulara yanıt aranmaktadır. Temel olarak ideoloji ile göç politikaları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı, kendilerini aynı ideolojiye bağlı hisseden siyasi partilerin göç politikalarının birbirine ne kadar benzediği merak edilmektedir.

Tez çalışmasının kuramsal çerçevesini muhafazakâr ideoloji oluşturmaktadır. Toplumu aynı amaç doğrultusunda bir araya getiren ideolojiler, kapsamlı fikirler topluluğu, az ya da çok tutarlı fikirler bütünüdür. Muhafazakârlık da liberalizm ve sosyalizm ile birlikte ana siyasi ideolojilerden biridir. İçinde bulunduğumuz dönem, siyasi ideolojilerin varlığının derinden sorgulandığı bir dönemdir. Daniel Bell, *İdeolojinin Sonu* eserinde Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan* tezinde ideolojilerin varlığını ve sonunu derinden sorgulamaktadır. İdeolojilerin sona erip ermediğine dair bilimsel tartışmalar süredursun, günümüzde ideolojilerin taşıyıcıları siyasi partilerin ideolojik mahiyette bir değişim geçirdiği aşikârdır. Bu değişim fikir sistemlerindeki militanlık düzeyinin yumuşaması şeklinde yorumlanabilir. 1789 Fransız Devrimi ile başlayan ideolojiler döneminin Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla eski popüleritesini yitirdiği bir gerçektir. Küreselleşme, ekonomik krizler, salgınlar, savaşlar ve bunların etkisi her ne kadar “izm” kavramını günümüzde fenomen yapmaktan uzaklaştırırsa da siyasi ideolojiler yorum farklılığı yaşamakta, kendi aralarında grift bir hâl almakta, katı düşünce yapılarını daha yumuşak formlara bırakmaktadır.

Çalışmanın kuramını oluşturan muhafazakâr ideolojinin doğrudan bir manifestoya sahip olmaması, onun göç olgusuna bakışını çözümleme ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan muhafazakârlığın temel ilkelerinden yola çıkarak göçe dair yaklaşımı, çalışmada yorumlayıcı bir biçimde ele alınmaktadır. Öte yandan günümüzde muhafazakâr ideolojinin de farklı yorumları söz konusudur. Çalışmada muhafazakârlığın kurucu isimlerinden *Edmund Burke* ve onun düşünceleri yani klasik muhafazakârlık önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır.

Nitel araştırma yönteminden faydalanılan bu tez çalışmasında veri toplanırken herhangi bir anket ya da mülakat tekniğinden faydalanılmamıştır. Ulusal ve uluslararası birincil ve ikincil veri kaynakları kullanılarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda makale, dergi, kitap, rapor, gazete, web siteleri başta olmak üzere umuma açık nitel dokümanlardan faydalanılmıştır. Çalışma kapsamında yüzden fazla kanun ve mevzuat, otuzdan fazla seçim beyannamesi, ondan fazla hükümet programı ve siyasi partilerin lider söylemleri incelenmiştir. Çalışmanın sınırlılığını 2011 yılında Suriye’deki iç savaştan sonra başlayan kitlesel göç hareketleri oluşturmasına rağmen, göç politikalarının genellikle tarihsel bir birikimle ortaya çıkması bu konuda daha detaylı okuma yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Çalışmada karşılaştırılacak vakalar seçilirken bir takım kriterler esas alınmıştır. Öncelikle muhafazakâr ideolojiye yakın siyasi partilerin konumlandığı Uluslararası Demokratlar Birliği (UDB) üyeleri arasından bir filtreleme yapılmış, sonrasında ülkelerin entegrasyon puanları ve göçmen sayıları dikkate alınarak vakalar tespit edilmiştir. Bu doğrultuda İngiliz Muhafazakâr Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Birliği ve Türkiye’den AK Parti çalışmada incelenen siyasi partileri oluşturmaktadır. Çalışma, karşılaştırmalı yöntemde “az vakalı çalışmalar” kapsamına girmektedir. Almanya, federal devlet yapısına sahip parlamenter sistemle yönetilen bir örnektir. İngiltere, üniter devlet yapısına sahip parlamenter sistem ve monarşiyle yönetilen bir örnektir. Türkiye ise üniter devlet yapısına sahip başkanlık sistemiyle yönetilen bir örnektir. Bu üç ülke yalnızca siyasal sistemleriyle değil; sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal, dinî ve pek çok noktada büyük farklılıklara sahip üç ülkedir. Farklı ülkeler arasından az sayıda ülke tercih edilerek çerçevesi belirlenen bu tez çalışmasındaki üç ülkede de özellikle 21. yüzyılda muhafazakâr siyasi partilerin iktidarı söz konusudur.

Tez çalışmada ele alınan örneklerinden İngiltere, dünyada en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkeler arasındadır. 23 Haziran 2016 tarihinde İngiltere'nin AB'den ayrılması yönünde sonuç çıkan tarihi Brexit referandumunu neticesinde İngiltere, resmî olarak 31 Ocak 2022 tarihinde AB'den ayrılmıştır. AB'den ayrılma kararı neticesinde İngiltere'de kamu politikalarında önemli değişimler meydana gelirken, göç politikaları da bu süreçten payına düşeni almıştır. Sınırlı ve kontrollü göç politikalarına yönelen İngiltere, sınırlı sayıda Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır.

AB'nin önemli bir ülkesi olan Almanya ise Kıta Avrupası'nda göç alan ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya, göçü toplumsal gelişim için gerekli bir unsur olarak görmüş ve bu doğrultuda ekonomik büyüme, demografik denge ve gelişimini göçmen alarak sağlamaya çalışmıştır. Göç konusunda Almanya'nın sahip olduğu uzun soluklu tecrübe, entegrasyon konusundaki başarısı yadsınamaz bir gerçektir. Almanya, Suriyeli göçmenlerin de önemli hedef noktaları arasında yer almaktadır. 2015 yılında Avrupa'nın, Suriyeliler başta olmak üzere büyük bir sığınmacı krizi ile karşı karşıya kaldığı dönemde, Almanya'nın o dönem üstlendiği sorumluluk, sorunun çözümünde büyük bir etki oluşturmuştur.

Çalışmada incelenen diğer bir örnek Türkiye ise sahip olduğu coğrafi konumu sebebiyle doğu ve batı arasında doğal bir köprüdür. 1990'lı yılların sonuna kadar göçmenler tarafından "geçiş ülkesi" olarak kullanılan Türkiye, bugün artık göçmenler açısından "hedef ülke" konumundadır. Türkiye tarihin her döneminde göçmenler için önemli bir ülke olsa da şüphesiz Suriye'de yaşananlar, Türkiye'yi göç tarihinde hiç olmadığı kadar ekonomik, siyasi, toplumsal açıdan yeni tecrübeler edinmeye zorlamıştır.

Çalışmada doküman incelemesi yapılarak elde edilen veriler ise yorumlayıcı bir biçimde değerlendirilmektedir. Elde edilen veriler tümevarımcı bir yaklaşımla, özellikle çalışmanın sonuç kısmında genellemeler yapılarak ve tablo oluşturarak paylaşılmaktadır.

Bu tez çalışmasının ilk bölümünde "çalışmanın metodolojisi" başlığı altında çalışmanın niteliği ve yöntemi anlatılmaktadır. Bu doğrultuda tezin konusu ve problemi, araştırma soruları, tezin bilimsel açıdan önemi ve amacı detaylı olarak

açıklanmaktadır. Tezin ikinci bölümünde “göç: kavramsal çerçeve” başlığı altında göç olgusu, göç türleri ve göç kavramı etraflıca anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde tezin ana kısmındaki karşılaştırmaya teorik bir alt yapı oluşturmak adına göçün; tarih, kabul ve güvenlik, insan hakları, istihdam ve entegrasyonla arasındaki ilişkisi açıklanmaktadır. “Muhafazakârlık ve göç ilişkisi” başlığını taşıyan üçüncü bölüm, tıpkı bir önceki bölümde olduğu gibi teorik bir alt yapı oluşturma amacı taşımaktadır. Muhafazakâr ideoloji ve siyasi parti ilişkisine bu bölümde yer verilmektedir. Tez çalışmasının örneklerini oluşturan siyasi partilerin “muhafazakâr” birer siyasi parti olduğu düşünüldüğünde muhafazakârlık ve temel ilkeleri de bu bölümde anlatılarak teorik çerçeve desteklenmeye çalışılmaktadır. Tezin dördüncü ve son bölümünde ise İngiltere, Almanya ve Türkiye’deki muhafazakâr partilerin göç politikaları kabul ve güvenlik politikaları, vatandaşlık politikaları, istihdam politikaları ile entegrasyon ve uyum politikaları kapsamında karşılaştırılmaktadır. Bu bağlamda bahsi geçen muhafazakâr partilerin göç politikalarındaki benzerlikler ve farklılıklar, tarihsel süreklilik ve kopmalar, muhafazakâr ideoloji ekseninde ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Tezin I. Bölümü'nde, çalışmanın metodolojisi başlığı altında çalışmanın niteliği ve yöntemi anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu bölümün amacı; karşılaştırmalı siyaset bilimine ilişkin nitelik ve yöntemi detaylı bir biçimde ortaya koyarak, tezin devamında ve asıl analizin yapıldığı kısımdaki bölümleri şekillendirmektir. Bu bölümde ilk olarak çalışmada neden karşılaştırmalı olarak muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarının seçildiği izah edilmektedir. Ardından çalışmanın araştırma soruları ve amacının neler olduğunu etraflıca açıklanmaktadır. Nitel araştırma yönteminin tercih edildiği bu tez çalışmasında çalışmada karşılaştırmaya tabi tutulan Almanya, İngiltere ve Türkiye'nin hangi kriterler esas alınarak seçildiğini açıklamak, daha geniş anlamda çalışmanın bağlamını ve sınırlılıklarını göstermek, elde edilen bulguların nasıl değerlendirileceğini izah etmek bu bölümün diğer bir amacıdır.

1.1. Çalışmanın Niteliği

Son yılların fenomeni göç, sosyolojiden siyaset bilimine, uluslararası ilişkilerden ekonomiye dek farklı disiplinlerin odaklandığı bir araştırma alanıdır. Ancak karşılaştırmalı uluslararası göç, ülkemizde araştırmacıların çok fazla tercih etmediği bir alan olarak dikkat çekmektedir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde 1996 yılından 2024 Ocak ayına dek "uluslararası göç" alanında toplam 110 lisansüstü çalışmanın yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte "göç" konusunda yapılan lisansüstü çalışma sayısı ise 1989 yılından 2024 Ocak ayına dek toplam 3.339'dur. "Karşılaştırmalı göç" konusunda ise herhangi bir lisansüstü çalışmaya rast gelinmemiştir.

Tablo 1. Lisansüstü Düzeyde Türkiye'de Uluslararası Göç Çalışmaları

Alan	Yüksek Lisans	Doktora
Çalışma Ekonomisi	3	1
Diğer	6	1
Ekonomi	9	9
Hukuk	4	-

Kamu Yönetimi	15	5
Maliye	-	1
Siyaset Bilimi/Siyasal Bilimler	8	1
Sosyal Hizmet	2	-
Sosyoloji	20	3
Uluslararası İlişkiler	19	3

Kaynak: (Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2024)

Ülkemizde uluslararası göç konusunda yapılan lisansüstü çalışmalar kamu yönetimi, siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler ve ekonomi bilimi ekseninde ağırlıklı olarak şekillenmektedir. Ancak bu çalışmaların hiçbirinde karşılaştırmalı siyasetin yöntemlerinden yararlanılarak, göç konusu ele alınmamıştır. Siyaset biliminin temel konularından olan siyasi ideolojiler, özelde ise muhafazakâr ideolojiden faydalanılarak uluslararası göç konusunda ülkelerarası karşılaştırma yapan bu tez, bu sebeple özgün olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda ülkemizde siyaset bilimi, kamu yönetimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler gibi disiplinlerde çalışmalar yürüten araştırmacılara literatür noktasında önemli katkılar sağlayacağı düşünülen çalışmanın öne çıkan diğer nitelikleri şu şekildedir:

- Ülkelerarası karşılaştırma, muhafazakâr siyasi partiler ve kamu politikaları ekseninde gerçekleştirilmiştir.
- Karşılaştırmalı siyaset alanında göç özelinde, muhafazakâr siyasi partilerin kamu politikalarının araştırıldığı bu çalışma, Türkiye’de bu alanda yapılan ilk çalışma olarak değerlendirilebilir.

Herhangi bir alanda yürütülen akademik çalışmalarda sınırlılık tayin etmek, araştırmacının bilimsel çalışmayı kontrolünde tutmasına katkı sağlamaktadır (Theofanidis & Fountouki, 2018, s. 156). Çalışmanın nihai sonuçlarını etkilemesi bakımından bu çalışmanın başında sınırlılıklar şu şekilde belirlenmiştir:

- *Çalışmada anket tekniğinden faydalanılmamıştır.* Türkiye’de uluslararası göç alanında yapılan çalışmalarda ekseriyetle anket uygulandığı görülmektedir. Özellikle göçmenlere yönelik algı, seçmen davranışları, göçmen politikalarının bireyler üzerindeki etkisi gibi davranışçı

yaklaşımlardan faydalanılmaktadır. Bu tez çalışmasının ana odağında anket uygulamasına yer verilmemiş, muhafazakâr siyaset teorisi üzerinden yorumlayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir.

- *Çalışmanın örneklemini az sayıda vaka oluşturmaktadır.* Karşılaştırma amacıyla seçilen üç ülkede göçe dair tarihsel gelişim, kurumlar ve kamu politikaları incelenmiştir.
- *Dönem ve süre açısından göç hususu 2011 sonrası ile sınırlandırılmıştır.* 2011 yılında Suriye’de meydana gelen iç savaş sonrası, çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır.

1.1.1. Çalışmanın Konusu ve Problemi

Bu tez çalışmasının konusunu, muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarının karşılaştırmalı analizi oluşturmaktadır. Göç, geçmişte olduğu gibi bugün de küresel bir sorundur ve kuvvetle muhtemelen gelecekte de insanlık için sorun olmaya devam edecektir. Nedenleri ya da sonuçları fark etmeksizin göç sorunu küreselleşmeyle birlikte uluslararası bir boyutta, dinamik bir süreçtedir.

İnsanoğlu dünyaya ayak bastığı günden beri ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerden dolayı bulunduğu yerleşim yerinden bir başka noktaya göç etmek durumunda kalmıştır. Kimi zaman bu durum insanların daha müreffeh bir hayat sürme isteğinden kaynaklanmış, kimi zaman da çatışma, iç savaş, siyasi baskı, iklim gibi dış faktörler nedeniyle ortaya çıkmıştır. İnsanların göç etmesi, uluslararası bir sınırı geçerek olabileceği gibi ülke içinde de olabilmektedir (Adıgüzel, 2018, s. 3). Bu durum eğer bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gerçekleşen bir nüfus hareketliliği ise “iç göç” olarak tanımlanmaktadır. İç göç ülke içerisinde, bir kentten başka bir kente, bir bölgeden başka bir bölgeye, kırsaldan kente ya da kentten kırsala şeklinde olmaktadır (Sayın, Usanmaz, & Aslangiri, 2016, s. 2). İç göç daha dar bir alanı kapsadığı için sosyal ve ekonomik etkileri daha sınırlıdır.

Uluslararası göç ise geçici ya da kalıcı olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye giderek yerleşmesidir. Bununla birlikte uluslararası göç, yaygın olarak ulusal kimlikler ve toplumsal üyeliği konu etmektedir (Bartram, Poros, & Monforte, 2017, s. 13). Bu çalışmada ele alınan göç konusu, uluslararası göçü kapsamaktadır. Özellikle

21. yüzyılda meydana gelen siyasi ve toplumsal gelişmeler, uluslararası göç olgusuna yönelik ilgiyi tetiklemiştir. Örneğin Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş, ABD’de Cumhuriyetçi Donald Trump’ın yasa dışı göçü önlemek amacıyla Meksika sınırına duvar inşa etme projesi, İngiltere’de Brexit’in etkisiyle göçmen sayısının son yıllarda en düşük seviyelere gerilemesi, yine İngiltere’nin düzensiz göçmen ve mültecileri Ruanda’ya gönderme planı (Anadolu Ajansı, 2022a), Türkiye ve AB arasında imzalanan göçmen mutabakatıyla düzensiz göçün kontrol altına alınmaya çalışılması, Afganistan’da Taliban yönetiminden kaçma çabaları, Rusya’nın Ukrayna’yı işgali, Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyinde yürüttüğü askeri operasyonlar, Çin’in Doğu Türkistan’da yürütmüş olduğu politikalar, İsrail’in Filistin’e müdahalesi ve diğer meseleler uluslararası göç konusunun güncel kalmasına neden olmakta ve bu alana yönelik karşılaştırmalı akademik çalışmalara ilgiyi arttırmaktadır.

Öte yandan radikal ya da aşırı sağ siyasetin günümüzdeki yükselişinin nedenleri arasında yer alan faktörlerden biri de göç politikalarıdır. Sağ popülist siyaset göç meselesine dair dışlayıcı bir yaklaşım sergilemekte, konuya yalnızca bir seçim argümanı olarak yaklaşmaktadır. Bir ülkede göçmen karşıtı söylemin herhangi bir stratejiye dayanmaksızın prim yapması ise kelebek etkisi ile diğer ülkelere de yayılmaktadır. Hâlbuki seçmenlerin siyasi partilerden beklentisi; sorunları tespit etmeleri, sorunlara dair rasyonel çözümler bulmaları ve kamu politikaları oluşturmalarıdır. Aşırı sağın bu tutum ve davranışları, kimlik sorunları ve göçmen karşıtlığı özelinde halkın genelinde tedirginliğe neden olmaktadır. Bu ve benzeri problemlerden kaynaklı olarak bu çalışmanın odağında, siyasi partilerin göç politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi yer almaktadır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu çalışmada incelenen üç ülkede yani Almanya, İngiltere ve Türkiye’de muhafazakâr ideolojinin siyasette etkisi görülmektedir. Muhafazakârlık; bireysel mülkiyeti destekleyen, toplumu bir arada tutan değerlerin başında gelen aile kavramına önem veren, bir toplumun tarihsel olarak sahip olduğu gelenek ve din gibi değer ve kurumlarını temel alan, insan aklının sınırlı oluşuna inanan, radikal değişim ve dönüşümü ifade eden sağ ve sol siyasetin aksine ılımlı ve tedrici değişim ve dönüşümü savunan siyasi bir ideolojidir (Özipek, 2011, s. 13-15).

Bu çalışmada ilk olarak Almanya incelenmektedir. Alman siyasetine son yıllarda âdeta Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (Christlich Demokratische Union Deutschlands-CDU) damga vurmuştur. 2005 yılında Almanya Şansölyesi olarak göreve gelen Angela Merkel'in 2018 yılına kadar liderliğini yürüttüğü CDU, liberal muhafazakâr görüşte ve merkez sağda yer alan bir siyasi partidir. CDU, kendisini Hristiyan-sosyal, liberal ve muhafazakâr olarak tanımlamaktadır. Serbest piyasa ekonomisine bağlılık, sosyal politikaların geliştirilmesi, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Batıya entegrasyonu ve Almanya'nın Avrupa ile birleşmesi partinin temel politikalarını oluşturmaktadır (CDU, 2007, s. 2-4). CDU, Almanya'daki Katoliklere ağırlıklı olarak hitap eden ve merkezi Bavyera'da bulunan Hristiyan Sosyal Birliği (Christlich-Soziale Union in Bayern-CSU) ile partiler arası bir koalisyon ortaklığı yürütmektedir (Sayarı, 2015, s. 140). CDU, muhafazakâr eğilimli bir siyasi parti olmakla birlikte, II. Dünya Savaşı sonrasında geleneksel liberal, muhafazakâr, sosyalist ya da komünist ideolojik yaklaşımlardan uzak durarak ideoloji dışı ve genele hitap eden bir parti izlenimi çizmiştir (Conradt, 1998, s. 266).

Almanya, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında göçmenlerin uğrak noktası hâline gelmiştir. Almanya'da göçmen nüfusun artmasıyla birlikte siyasi tartışmaların odağına; Almanya'nın bir göç ülkesi olduğunun kabul edildiği ve Almanya'nın bir göç ülkesi olduğunun reddedildiği iki kutuplu bir yaklaşım yerleşmeye başlamıştır. Almanya'nın göç ülkesi olduğunu kabul etmemesi eğitim, iş gücü ve vatandaşlık gibi konularda kurumsal ayrımcı ve dışlayıcı politikalar üretmesine neden olmuştur (Güllüpınar, 2014, s. 5). Kurthen, *Yol Ayrımında Almanya: Ulusal Kimlik ve Göçün Zorlukları* başlıklı makalesinde Almanya'yı bir göçmen ülkesi olarak tanımlamaktadır (1995, s. 914). Öte yandan Joppke'ye (1999, s. 62) göre fiilî göç ile siyasi inkâr arasındaki tutarsızlık, Almanya'nın göç tartışmalarında büyük bir soru işareti oluşturmaktadır.

Göç konusu, kısaca Almanya'da yeni ve geçici bir fenomen değildir. Aksine uzun yıllardır gündemde yer alan ve Almanya'nın ulusal politikalarında önem verdiği başlıca konular arasında yer almaktadır. Öyle ki Almanya, Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü-UGÖ (IOM) verilerine göre son 50 yılda, yaklaşık 51 milyon uluslararası göçmene ev sahipliği yapan ABD'den sonra 16 milyon uluslararası

göçmen ile dünyada ikinci sırada yer almaktadır (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021, s. 24). Son yıllarda iç savaş, insan hakları ihlali ve siyasi istikrarsızlığın yoğun olduğu Suriye, Irak ve Afganistan gibi ülkelerin vatandaşları için Almanya hedef ülke olmuştur. Suriye krizinden Avrupa'da en çok etkilenen ülkelerin başında gelen Almanya'da, Federal Göç ve Mülteciler Dairesi (BAMF) verilerine göre Suriyeli mülteci ve ikincil koruma statüsünde yer alan kişi sayısı 867 bindir. Öte yandan 100 binden fazla Suriyelinin Alman vatandaşlığına geçtiği düşünüldüğünde 1 milyon düzeyinde Suriyeli, bugün Federal Almanya topraklarında yaşamaktadır (BAMF, 2021, s. 162).

Bu çalışmada ikinci olarak İngiliz Muhafazakâr Partisi ele alınmaktadır. İngiltere'de 1834 yılında, Sir Robert Peel tarafından Tamworth Manifestosu olarak bilinen seçim bildirgesi sunulmuştur. Bu bildirmede Peel, İngiltere'de siyasi çekişmelerden ziyade Tory siyasetinin kurumlarda düzeni korumayı yani muhafaza etmeyi amaçladığını ifade etmiştir (Gash, 1951, s. 55). Böylece zamanla Tory'lere muhafazakârlar denilmeye başlanmış ve Muhafazakâr Parti bir nevi 1834 yılında resmen kurulmuştur (Eroğul, 2016, s. 69). 1918 yılından beri gerçekleştirilen İngiltere'deki genel seçimlerde, Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi'nin etkisi görülmekte olup bu uzun demokrasi serüveninde iktidar, sürekli olarak iki siyasi parti arasında el değiştirmektedir. Ancak, refah devlete olan güvenin sarsıldığı bir dönemde, 1979 seçimlerini kazanan Margaret Thatcher ile muhafazakârların yükselişe geçtiği görülmektedir. O tarihten 2024 Ocak ayına dek İngiltere'de gerçekleştirilen 11 genel seçimin, 8'ini Muhafazakâr Parti (7 seçimde doğrudan iktidar, 1 seçimde ise koalisyon) kazanırken, İşçi Partisi ise yalnızca 3 seçim kazanabilmiştir (Audickas, Cracknell, & Loft, 2020, s. 7-10).

Dünyada Soğuk Savaş'ın sona ermesi, göç dalgalarının çatışmalara ve siyasi istikrarsızlıklara bağlı değişen yapısı, bu dönem güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Castles & Miller, 1998, s. 2). Özellikle 1990'larla birlikte, Doğu Avrupa ülkelerinden Batı'ya doğru yönelen göç dalgaları İngiltere'de göçmenlere bakışı etkileyen önemli faktörlerden biri hâline gelmiştir (Kaufmann, 2019, s. 3). AB üyesi ülke vatandaşlarının İngiltere'ye göçü, Brexit kaygıları nedeniyle 2017'de son 5 yılın en düşük seviyesine inmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında tüm

ülkelerden İngiltere'ye göç edenlerin sayısı 249 binden 282 bine yükselirken, AB vatandaşlarının sayısı 133 binden 101 bine gerilemiştir (Dünya Gazetesi, 2018). Küresel düzeyde 9 milyon uluslararası göçmenle İngiltere, yine de dünyada en fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapan beş ülkeden biridir. İngiltere'nin AB'den ayrılması kısaca Brexit olarak tanımlanmaktadır. 2016 yılında gerçekleştirilen referandumda İngilizler, AB'den ayrılma yönünde bir tercihte bulunmuştur. Seçim sürecinde yoğun kampanyalar yürütülürken Brexit yanlısı gruplar; Muhafazakâr Parti, İngiltere Bağımsızlık Partisi (UKIP), küçük İşçi Partisi grubu ve aşırı sol destekçilerinden oluşmuştur (Aras & Günar, 2018, s. 101).

Brexit sürecinde UKIP lideri Nigel Farage, göç konusundaki açıklamaları ve yaklaşımları ile önemli tartışmalara sebebiyet vermiştir. “Kırılma noktası: AB hepimizi başarısızlığa uğrattı” yazan bir posterin önünde verdiği pozla göçmen karşıtı tavırlarını açığa vuran Farage'ye, bir diğer Brexit yanlısı ve dönemin Londra Belediye Başkanı olan Boris Johnson ciddi tepki göstermiştir. Johnson, göçmen karşıtlığının kendi politikası olmadığını ve tutkuyla göçmen ve göçmen yanlısı olduğunu belirtmiştir (The Guardian, 2016). Aynı Johnson 2019 yılında gerçekleştirilen İngiltere Genel Seçimlerinde Muhafazakâr Parti lideri olarak %43,6 oy alarak Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Sonraki süreçte göç konusunda “kontrolü geri alma” sözü veren Başbakan Boris Johnson, İngiltere'deki erken genel seçimlerde, seçmenlerine Avustralya tarzı puan temelli bir sisteme geçecekleri vaadinde bulunmuştur. Muhafazakârlar böylece sadece ihtiyaç duyulan alanlardaki yetenekli göçmenlerin ülkeye gelebileceğini ve toplam göçmen sayısının ise azalacağını savunmaktadır (Anadolu Ajansı, 2019).

Bu çalışmada incelenen son örnek Türkiye'de de son yıllarda muhafazakâr siyasetin etkileri görülmektedir. 2002 yılında gerçekleştirilen milletvekili genel seçimleri ile siyasi iktidarı yaklaşık 22 yıldan fazla süredir elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), kendisini muhafazakâr demokrat kimlik söylemiyle merkez sağda yer alan bir kitle partisi olarak tanımlamaktadır (AK Parti, 2015, s. 4). AK Parti, iktidarda olduğu günden bu yana muhafazakâr kimliğinin gereği bireysel mülkiyet, aile, tarih ve gelenek, dinî özgürlükler noktasında birçok politik reforma imza atmıştır. Türkiye, özgürlükler başta olmak üzere enerji, sağlık ve ulaşımda çok

önemli kazanımlar elde etmiştir. Öte yandan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yönetim alanında köklü değişikliklere gidilmiştir. AK Parti göçmenlere karşı ise “açık kapı” politikası izleyen bir siyasi partidir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı neticesinde, hızla Türkiye’ye sirayet eden kitlesel Suriyeli göçü, AK Parti’nin kazanımlarının ciddi derece sorgulanmasına neden olmaktadır. Türkiye’de, bazı kesimler tarafından ekonomi ve güvenlik başta olmak üzere toplumsal sorunların kaynağı olarak AK Parti’nin göç politikaları görülmektedir. Türkiye, bu süreçte Suriyelilere geçici koruma statüsü sağlarken, 2021 yılında resmî verilere göre yaklaşık 3,7 milyon kişi geçici koruma statüsünden faydalanmıştır; bu rakam 2024 Ocak ayında 3,2 milyon seviyelerine gerilemiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Bu rakamlar ışığında Türkiye, dünyada en çok Suriyeli barındıran ülke konumundadır ayrıca 2014 yılından beri dünyanın en büyük geçici ve uluslararası koruma altındaki nüfusunu yönetmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2023, s. 4-32).

AK Parti ülkelerinden ayrılmak durumunda kalan sığınmacılara karşı tarihi, vicdani, insani ve hukuki bir sorumluluk taşıdığını ifade etmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, AK Parti iktidarında hayata geçirilirken, uluslararası yardımların yaklaşık 50 katından fazla insani yardım, eğitim desteği, ücretsiz sağlık hizmetleri, çalışma izni ve sosyal destekler AK Parti’nin son yıllarda hayata geçirdiği uygulamalardan bazılarıdır (AK Parti, 2017, s. 10-26). Son yıllarda Türkiye iç politikasında önemli bir argüman olarak kullanılmaya başlanan göç konusu görmezden gelinecek ya da ötelenecek bir konu değildir ve Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı ciddi bir vakadır.

AK Parti’nin göç politikalarına dair ilk ciddi eleştiri 7 Haziran 2015 tarihindeki genel seçimler sürecinde olmuştur. Bu dönemde muhalefet partilerinin temel söylemlerinde; Türkiye’deki Suriyelileri hızlı bir şekilde ülkelerine geri göndermek ve Suriye tarafı ile diplomatik temaslara derhal başlamak yer almıştır (Ceylan & Uslu, 2019, s. 112). Öte yandan Türkiye’de 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde de AK Parti’nin göç politikalarına karşı yoğun bir eleştiri olduğu ve muhalefet partileri tarafından bu durumun bir seçim propagandası hâline getirildiği tecrübe edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti ve Saadet Partisi’nin yönetici ve adayları, Suriyeli göçmenlere karşı AK Parti’nin politikalarını ciddi

biçimde eleştirmiştir. Türkiye’de bu siyasi partilere mensup seçilmiş bazı belediye başkanları, Suriyelilerin iş yerlerinin kapatılması ve iş yeri açmalarına izin verilmemesi gibi konularda çeşitli adımlar atmıştır. Hatta 2021 yılında Ümit Özdağ tarafından kurulan Zafer Partisi’nin temel parti programında *Anadolu Kalesi* adı verilen proje kapsamında Türkiye’deki Suriyeliler başta olmak üzere sığınmacıların ülkelerine geri gönderilmesi yer almaktadır (Zafer Partisi, 2021, s. 52).

Türkiye’de 2023 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde de ana gündem AK Parti’nin göç politikaları çerçevesinde şekillenmiştir. Muhalefet, şehirlerin en görünen yerlerine “Suriyeliler Gidecek”, “Türkiye Senin Mülteci Kampın Olmayacak”, “İki Yılda Sığınmacılara Veda Edeceğiz” yazan reklam afişleri asmıştır. Öte yandan iktidar tarafı da ilk kez “Suriyeli mültecilerin ülkelerine dönmelerini sağlayacağız” söylemlerinde bulunmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci tura kalmasıyla da göçmen karşıtı Zafer Partisi ve onun desteklediği aday Sinan Oğan, seçimlerde kritik bir pozisyona gelmiştir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Almanya, İngiltere ve Türkiye’de göç tartışmalı ve hareketli bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Göç politikaları muhakkak ki ister iktidar ister muhalefet konumunda olsun kamu politikalarının önemli aktörlerinden olan siyasi partilerin tavır, tutum ve davranışları ekseninde şekillenmektedir. Ülkenin temel meselelerinin ne olduğu ve nasıl çözüleceği konusunda siyasi partilerin önemli bir işlevi olduğu hatırd tutulursa (Yayla, 2015, s. 176) üç ülkeyi içeren karşılaştırmalı bir inceleme yapmanın göç olgusunu çözümlenmekte faydalı olabileceği ileri sürülebilir.

1.1.2. Çalışmanın Araştırma Soruları

Hipotezlere dayalı nicel araştırmalardan farklı olarak, nitel araştırmalarda “araştırma sorusu” (AS) kullanılmaktadır. İncelenen olay ve olgulara dair problemler, sorulara dönüştürülmektedir (Baltacı, 2019, s. 373). Bilimsel araştırmalar âdetâ bir keşif yolculuğudur; keşif aşamasındaki ilk adım ise ilgilenilen belirli bir davranış, olay veya fenomenle ilgili bir veya daha fazla araştırma sorusu belirlemektir

(Bhattacharjee, 2012, s. 20-24). Yapılan literatür taramaları çerçevesinde önceki bilimsel araştırmalarda yeterince ele alınmayan sorular oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bir ülkedeki göç politikalarının zaman içerisindeki değişimi nasıldır ve herhangi bir süreklilik arz eder mi? Muhafazakâr ideolojiye sahip siyasi partilerin göç politikalarında ideoloji, bir etkiye sahip midir? Muhafazakâr ideolojiye sahip siyasi partilerin göç politikaları ortak mıdır yoksa ülkeden ülkeye farklılık gösterir mi? Bu ve benzeri sorulara, bu çalışmada yanıt aranmaktadır. Göç seviyeleri tamamen birbirinden farklı olan bu ülkelerde, farklılıkların ideolojik olmadığı, bu politikaları yönlendiren çeşitli dinamiklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 2. Çalışmanın Araştırma Soruları

AS-1	Muhafazakâr siyasi partiler, göç konusunda ‘kısıtlayıcı politikalar’ mı yoksa daha ‘liberal politikalar’ mı uygulamaktadır ve göçmen/sığınmacı kabulüne nasıl bakarlar?
AS-2	Muhafazakâr siyasi partiler göçmenlere yönelik vatandaşlık politikalarında hangi esasları önemsemektedir? Göçmenlerin vatandaşlık elde etmesine nasıl bakarlar?
AS-3	Muhafazakâr siyasi partiler için göçmen kabulünde “nitelikli iş gücü” öncelikli midir? (<i>İstihdam Politikaları</i>)
AS-4	Muhafazakâr siyasi partilerin entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında ana aktör nedir? (<i>Entegrasyon ve Uyum Politikaları</i>)
AS-5	Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikaları süreklilik arz eder mi? Olay ve konjonktüre bağlı olarak değişim ve kırılmalar mı gösterir? (<i>Tarihsel süreklilik</i>)
AS-6	Muhafazakâr siyasi partilerin Suriye kaynaklı mülteci krizinde oluşturdukları göç politikaları nasıldır? Oluşturulan politikalar sorunu tamamen çözmüş müdür?
AS-7	Seçim süreci gibi güçlü rekabet ortamlarında, manifestolara ve kamu politikalarına göçün yansımaları nasıldır?

1.1.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Küresel bir olgu olan uluslararası göç, ülkelerin önceliklerine göre farklı kamu politikaları benimsedikleri bir alandır. Örneğin üretime odaklanan ve sanayide kalkınmayı benimseyen bir ülke için nitelikli iş gücü göçü önem arz ederken, uygulanan göç politikaları daha esnek olabilmektedir. Öte yandan gelişmiş bazı ülkeler

için savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan sığınmacılar dahi büyük risk olarak algılanıp, katı göç politikaları benimsemelerine neden olabilmektedir. Kamu politikasının aktörlerinden siyasi partiler, iktidara geldiklerinde, parti programları ya da seçim beyannamelerinde yer verdikleri vaatlerini politika yapıcı pozisyonunda hayata geçirmektedir (Akman, 2019, s. 51). Ekonomik, sosyal, kültürel ve politik pek çok etkiye sahip olan uluslararası göç, siyasi partilerin iktidara geldiklerinde önemle üzerinde durdukları politika alanlarının başında gelmektedir.

Bu tez çalışmasında uluslararası göç olgusu, muhafazakâr ideolojiye sahip siyasi partilerin kamu politikaları ekseninde ele alınmaktadır. Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarını anlamak çalışmanın temel amacıdır. Uluslararası göç olgusuna dair karşılaştırmalı siyaset bilimi yöntemlerinden faydalanarak ülkelerin tecrübelerini yakından tanımak, muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarındaki süreklilik ve kopmaları anlamak, muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarındaki farklılıkların ve benzerliklerin muhafazakâr ideolojiyle ilişkisini saptamak, özellikle Türkiye'deki yerli literatüre katkı sağlamak çalışmanın diğer amaçları olarak sıralanabilir.

Geçmişte kapsamının dar olması nedeniyle eleştirilen karşılaştırmalı siyaset, günümüzde geniş bir yelpazede pek çok konuyu ele almaktadır (Sayarı & Bilgin, 2015, s. 20). Bu bakımdan uluslararası göç araştırmaları da karşılaştırmalı siyasetin ilgilendiği güncel konular arasındadır. Ancak özellikle Türkiye'de yürütülen uluslararası göç çalışmalarında, karşılaştırmalı siyasetten yeterince faydalanılmadığı ifade edilebilir. Bu tez çalışması, Türkiye'de lisansüstü düzeyde uluslararası göç alanında karşılaştırmalı siyaset yöntemlerinden faydalanılan ilk çalışma olması nedeniyle önemli olarak değerlendirilebilir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bilimsel araştırma; araştırma sorularından başlayarak, disiplinli bir yaklaşım gerektiren, problemlerin çözümünde izlenecek adımları ve teknikleri açık ve net bir biçimde belirten bir süreçtir. Bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi; yorumlayıcı (hermenötik), post pozitivist ve post modern bilim anlayışını

temel almaktadır. Genellikle gözlem, görüşme, doküman ve söylem analizi şeklinde veri toplama tekniklerinden faydalanılmaktadır (Baltacı, 2019, s. 370).

Bu karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışmasında, *nitel* araştırma yöntemi benimsenmiştir. Veri toplamada anket, soru formu gibi matematiksel unsurları içeren araçlardan ziyade ulusal ve uluslararası ikincil kaynaklardan, doküman ve söylem incelemesinden, görsel bilgi gibi çoklu veri kaynaklarından faydalanılmıştır. Umuma açık nitel dokümanlardan gazeteler, resmî raporlar, parti programları ve kanunlar; görsel materyallerden ise web sitesi sayfaları incelenmiştir.

Çalışmada karşılaştırma yapılırken *yoğunlaştırılmış karşılaştırma* tekniği benimsenmiştir. Yani örnek sayısı birden fazla tutulmuş, birkaç örnek üzerinden nitel bir değerlendirme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Tek bir örnek üzerinden karşılaştırma yapmanın sınırlayıcı bir etki oluşturacağı düşüncesiyle bu yaklaşım benimsenmiştir (Kutlu, 2012, s. 24). Karşılaştırmalı yöntemde gözlem sayısına ilişkin olarak Hatipoğlu ise vaka üzerinden bir sınıflandırma yapmaktadır.

- Tek Vakalı Çalışmalar
- Az Vakalı Çalışmalar
- Çok Vakalı Çalışmalar

Bu çalışma aynı zamanda *az vakalı çalışmalar* kategorisinde değerlendirilebilir. Az vakalı çalışmalar, yanıtı aranan sorunun derinlemesine çözümlenmesine imkân sağlamaktadır (Hatipoğlu, 2015, s. 32-35). Çalışmada incelenecek siyasi partiler tespit edilirken öncelikle muhafazakâr siyasi partilerin hükümette oldukları ülkeler saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Uluslararası Demokratlar Birliği (International Democrat Union-UDB) üyesi olan 84 siyasi parti ele alınmıştır. UDB, 1983 yılında kurulmuş olup farklı ülkelerden özellikle de merkez-sağ veya muhafazakâr siyaseti benimseyen siyasi partilerin yer aldığı, “muhafazakâr/ılımlı” ideoloji etrafında siyasi partilerin toplandığı bir yapıdır (The New York Times, 1985). UDB’ye üye siyasi partilerden bazıları şu anda iktidarın tek başına sahibi veya koalisyon hükümeti içerisinde yer almakta olup bazı siyasi partiler ise muhalefet pozisyonundadır. 75 üyeden öncelikle hükümet-muhalefet pozisyonu saptanarak ülke sayısı azaltılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda hükümet

pozisyonundaki siyasi parti sayısı ilk aşamada 26 olarak belirlenmiştir. Ancak siyaset bilimindeki anlamı doğrultusunda 2024 Mart ayı itibariyle her ne kadar muhalefet pozisyonunda yer alsalar da ABD'deki Cumhuriyetçi Parti, Almanya'daki Hristiyan Demokratik Birliği, Avustralya Liberal Partisi, Kanada Muhafazakâr Partisi ile İspanya Halk Partisi'ne geniş listede yer verilmiştir. Çünkü bu siyasi partiler hem yakın dönemdeki hükümet pozisyonları hem de göç konusundaki tecrübeleri ile önemli siyasi aktörlerdir. Böylece geniş kapsamlı ilk listede yer alan siyasi parti sayısı 30 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Muhafazakâr Partiler ve Hükümet-Muhalefet Pozisyonları (Mart 2024 İtibariyle)

	Ülke	Parti Adı	Kısaltma	Pozisyon
1.	ABD	Cumhuriyetçi Parti	R/GOP	Muhalefet
2.	Almanya	Hristiyan Demokrat Birliği	CDU	Muhalefet
3.	Avusturya	Avusturya Halk Partisi	ÖVP	Hükümet
4.	Avustralya	Avustralya Liberal Partisi	LIB	Muhalefet
5.	Birleşik Krallık	Muhafazakâr Parti	CON	Hükümet
6.	Bulgaristan	Bulgaristan'ın Avrupalı Gelişimi İçin Yurttaşlar Partisi	GERB	Hükümet
7.	Çek Cumhuriyeti	Demokratik Yurttaşlık Partisi	ODS	Hükümet
8.	Çek Cumhuriyeti	TOP 09	-	Hükümet
9.	Ekvator	Hristiyan Fırsatlar Yaratma Hareketi	KREO	Hükümet
10.	Fas	İstiklal Partisi	-	Hükümet
11.	Finlandiya	Ulusal Koalisyon Partisi	KOK	Hükümet
12.	Gana	Yeni Vatanserver Parti	NPP	Hükümet
13.	Güney Kore	Halkın Gücü Partisi	PPP	Hükümet
14.	Hırvatistan	Hırvat Demokratik Birliği	HDZ	Hükümet
15.	İspanya	Halk Partisi	PP	Muhalefet
16.	İsrail	Likud Partisi	LİKUD	Hükümet
17.	İsveç	İlimli Parti	M	Hükümet

18.	İsveç	Hristiyan Demokrat Parti	KD	Hükümet
19.	İzlanda	Bağımsızlık Partisi	D	Hükümet
20.	Kanada	Kanada Muhafazakâr Partisi	CPC	Muhalefet
21.	Kıbrıs Rum K.	Demokratik Seferberlik	DISY	Hükümet
22.	Litvanya	Vatan Birliği- Hristiyan Demokratlar	TS-LKD	Hükümet
23.	Macaristan	FIDESZ-Macar Yurttaş Birliği	-	Hükümet
24.	Moldova	Eylem ve Dayanışma Partisi	PAS	Hükümet
25.	Paraguay	Colorado Partisi	ANR-PC	Hükümet
26.	Romanya	Ulusal Liberal Parti	PNL	Hükümet
27.	Sırbistan	Sırp İlerleme Partisi	SNS	Hükümet
28.	Sri Lanka	Birleşik Ulusal Parti	UNP	Hükümet
29.	Yeni Zelanda	Ulusal Parti	-	Hükümet
30.	Yunanistan	Yeni Demokrasi Partisi	ND	Hükümet

Kaynak: (UDB, 2024)

Seçilecek siyasi partilerin daraltılmasına yönelik ikinci kriter olarak ülkelerin sahip olduğu göçmen sayıları ve uyum-entegrasyon puanları dikkate alınarak yeniden bir değerlendirme yapılmıştır. Göçmen sayılarına ilişkin veri, 2022 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Dünya Göç Raporu'ndan sağlanmıştır. IOM tarafından yirmi yılı aşkın süredir hazırlanan rapor, istatistiki anlamda göç yazınına önemli katkılar sunmaktadır (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021). Bu bağlamda dünyada en fazla göçmene ev sahipliği yapan 12 ülkeye listede yer verilmiştir. Göç alanında karşılaştırmalı bir çalışma yapıyorken, elbette göç tecrübesi geniş ülkelere odaklanmanın daha isabetli olacağı düşünülmektedir.

Ülkelerin fazla sayıda göçmene ev sahipliği yapmaları kriterinin yanı sıra göç ve entegrasyon konusunda sergilemiş oldukları performans da önemli bir kriterdir. Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi (MIPEX); iş gücü piyasası hareketliliği, aile birleşimi, eğitim, sağlık, siyasi katılım, daimî ikamet, vatandaşlığa erişim, ayrımcılıkla mücadele olmak üzere sekiz farklı anahtar gösterge ekseninde ülkelerin entegrasyon puanlarını belirlemektedir (Solano & Huddleston, 2020). Bu göstergeler ışığında 0-

100 bareminde, 100 en yüksek olacak şekilde, ülkelerin entegrasyon politikası puanları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4. Ülkelerin Göçmen Sayısı (2022) ve Entegrasyon Politikası Puanları (2019)

	Ülke	Göçmen Sayısı	Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi	UDB Üyesi Muhafazakâr Parti Pozisyonu
1.	ABD	50,6 milyon	73	Muhalefet
2.	Almanya	15,7 milyon	58	Muhalefet
3.	Suudi Arabistan	13,5 milyon	10	-
4.	Rusya	11,7 milyon	31	-
5.	Birleşik Krallık	9,4 milyon	56	Hükümet
6.	Birleşik Arap Emirlikleri	8,8 milyon	30	-
7.	Fransa	8,6 milyon	56	-
8.	Kanada	8,1 milyon	80	Muhalefet
9.	Avustralya	7,7 milyon	65	Muhalefet
10.	İspanya	6,9 milyon	60	Muhalefet
11.	İtalya	6,4 milyon	58	-
12.	Türkiye	6,1 milyon	43	-

Kaynak: (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021; Solano & Huddleston, 2020)

Yukarıda yer alan Tablo 4’te görüleceği üzere dünyada en fazla göçmene sahip on iki ülkenin altısında muhafazakâr siyasi partiler aktif siyaset sahnesinde hükümet/muhalefet pozisyonunda bulunmaktadır ve kapsamlı entegrasyon konusunda 50’nin üzerinde bir puana sahiptir. Bu altı ülkeden ise yalnızca Birleşik Krallık’taki Muhafazakâr Parti hükümet pozisyonunda yer almaktadır. Bu sebepten dolayı karşılaştırmada ilk parti olarak Birleşik Krallık Muhafazakâr Partisi seçilmiştir.

Geri kalan beş ülkenin hepsinde ise günümüzde muhafazakâr partiler muhalefet pozisyonundadır. ABD, Avustralya ve Kanada farklı kıtalarda yer alan ülkeler olup bu ülkelerdeki siyasi gelenek, Türkiye’den oldukça farklıdır. Çalışmanın

ana odağında Türkiye olduğu düşünülürken, bu ülkelerin Suriyeli göçünden pek de etkilenmediği açık bir gerçektir. Almanya ise Türkiye ile birlikte Suriyeli göçünden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Öte yandan Almanya Hristiyan Demokrat Birliği, 2005 yılından bu yana dört kez tek başına ya da koalisyon olarak hükümet etme şansına sahip olmuştur. Bu sebepten dolayı Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) çalışmanın diğer karşılaştırma vakası olmuştur. Bu seçimlerin ardından çalışmada özetle Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin, İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin ve Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin göç politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

1.2.1. Çalışmanın Analizi

Bu çalışmada göç olgusu ekseninde elde edilen bulgular, öncelikle çıkarım yapılarak analiz edilmekte, böylece kanıtlara dayanarak bir sonuca varılmak istenmektedir. Matematiksel ifadeler ve istatistiksel geniş formel bilgi temeline dayanmadığı için nitelik analizde veriler, görece kesinlikten uzaktır ve bağlama dayalıdır ancak araştırmacılar için bu durum bir dezavantaj olarak görülmemektedir (Neuman, 2017, s. 661).

Örneğin göç politikasını teorileştirmede kurumsal yaklaşımın her ne kadar elde ettiği bulgular görece kesin olmasa da güçlü bir inandırıcılığı vardır. Bununla birlikte göç politikası, entegrasyon ve uyum, açık kapı politikası, vatandaşlık politikası, istihdam politikası gibi alanlarda elde edilen veriler, ekonomik ve kültürel açıklamaları test etmek için önemli fırsatlar sunmaktadır (Freeman, 2011, s. 1556).

Muhafazakâr siyasi partilerin karşılaştırmalı göç politikaları analizine yönelik yürütülen bu tezde, bazı makale ve kitaplar referans alınmıştır. Gary P. Freeman (2005) tarafından yayımlanan "Siyaset Bilimi ve Karşılaştırmalı Göç Politikası" başlıklı makale, göç politikalarında ekonomi politik ve kurumsalcı yaklaşımın kullanımını ABD, Avustralya ve Kanada örnekleriyle açıklamakta, nitel veri analizine yönelik sistemli bir analiz ortaya koymaktadır. Öte yandan Eytan Mayers (2004), *Uluslararası Göç Politikası: Teorik ve Karşılaştırmalı Bir Analiz* kitabında ABD, İngiltere, Hollanda ve Almanya'nın göç politikalarını tarihsel bir yaklaşımla incelemekte ve ardından bu politikaları belirleyen faktörlerin analizini sunmaktadır.

Benzer şekilde bu tez çalışmasında da kuramsal tartışma ile birlikte bilgi ve doküman incelemesi gerçekleştirilerek göç konusuna derinlemesine bir katkı sağlamak hedeflenmektedir. Devlet biçimi kısmen farklı, hükümet sistemi farklı, federal ve üniter devlet yapısına sahip, farklı coğrafyalarda yer alan, siyasi kültürleri birbirinden farklı ancak iktidarda aynı ideolojinin baskın olduğu üç ülkede, muhafazakâr siyaset teorisinden faydalanarak ideoloji-politika ekseninde çeşitli bulguların elde edilmesi hedeflenmektedir. Elde edilecek bulguların ise referans alınan makale ve kitap çalışmalarında olduğu gibi karşılaştırmalı olarak sistemli bir biçimde analiz edilmesi ve yorumlanması amaçlanmaktadır.

Tablo 5. Almanya-İngiltere-Türkiye Yönetim Biçimleri

	Almanya	İngiltere	Türkiye
Devlet Biçimi	Cumhuriyet	Monarşi	Cumhuriyet
Yönetimsel Açıdan Devlet	Federal Devlet	Üniter Devlet	Üniter Devlet
Hükümet Sistemi	Parlamenter Sistem	Parlamenter Sistem & Britanya Monarşisi	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Başkanlık Sistemi)
Baskın İdeoloji	Muhafazakârlık	Muhafazakârlık	Muhafazakârlık

Kaynak: (Watts, 2003, s. 35-37)

İKİNCİ BÖLÜM GÖÇ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tezin bu bölümünde göç olgusu, göç türleri ve göç kavramı açıklanmaktadır. Göç çalışmalarında karşılaşılan sorunlardan biri de göçmen ve mülteci gibi kavramların çoğu zaman birbirinin yerine kullanılıyor olmasıdır. Bu kavram karmaşasının da önüne geçmek adına göçmen, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma gibi kavramların açıklaması yapılacaktır. Ayrıca bu bölümde tezin ana kısmındaki karşılaştırmaya teorik bir alt yapı oluşturmak adına göçün; tarih, kabul ve güvenlik, insan hakları, istihdam ve entegrasyonla arasındaki ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Kavramsal Olarak Göç

Siyaset biliminden sosyolojiye, ekonomiden uluslararası ilişkilere dek özellikle de sosyal bilimlerde farklı disiplinlerin göçe olan ilgisi artarak devam etmektedir (Hollifield, 2020, s. 1). Göç konusunu modern dünyada fenomen yapan yalnızca yakın tarihte yaşanan savaşlar değildir; aynı zamanda ekonomik, siyasi ve sosyolojik açıdan toplumda meydana gelen önemli değişimler ya da hareketler de onu fenomen yapmaktadır.

Karmaşık bir konu olan göç hakkında araştırmacılar, göç hareketlerini izlemiş, altında yatan nedenleri araştırmış ve sonuçlarını analiz etmeye çalışmıştır. Göç çalışmalarının incelenmesi, akademik olarak ilk çalışmaları sunan Ravenstein'in göç yasalarını formüle etmesinden ve göçmenlik politikasının ulusal siyasi tartışmaların konusu olmasından bu yana gündemin bir parçası olmaktadır. Yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen, göç araştırması disiplinler arası ve küresel bir akademik girişime dönüşmüş ancak hâlâ en temel sorunlarla mücadele etmeye devam etmektedir (Pott, Rass, & Wolff, 2018, s. 20). Hem kamuoyunun oldukça ilgisini çeken hem de tartışmalı bir konu olan göç, uluslararası öneme sahip, rasyonel politika hesaplamalarında merkeze konumlandırılan, kişisel ve duygusal hikâyelerin âdeta bir öznesidir; siyasetin ilgi odağında yer alan ve siyasetin gündemini belirleyen konuların başında gelen göç, doğası gereği siyasi bir kavramdır (Moore, 2015, s. 1).

Göç, insanların uzaktaki bir yere en azından şu anda yaşadıkları şehir ve kırsaldan daha uzak bir yere yerleşmesidir. Temel anlamıyla göç, her şeyden önce coğrafi bir olgudur ve binlerce yıl öncesine uzanan insanlık tarihinin ortak bir olgusu

olarak karşımıza çıkmaktadır (Bartram, Poros, & Monforte , 2017, s. 13). TDK’ya göre göç kavramı, “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020). Uluslararası Göç Örgütüne göre (2013, s. 35-36), göç kavramı “Uluslararası boyutta ya da bir devlet içerisinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir” şeklinde tanımlamaktadır. Yine Parlak’a (2011, s. 275) göre göç, insanların sürekli yerleşmek üzere bir ülkeden veya bölgeden diğer bir ülke veya bölgeye gitmeleri şeklinde ifade edilmektedir.

Başka araştırmacıların tanımıyla göç; insan, grup ya da toplumun yaşadıkları coğrafyayı doğal afetler, ekonomik, toplumsal, siyasal ve demografik nedenlerle terk etmesi ve yer değiştirmesidir (Sayın H. , 2020, s. 9). Karpat’a (2016, s. 13-14) göre göç, bir toplumu köklerinden değiştiren ve yeni yönlere sevk eden ana güçtür; ayrıca tarih boyunca en büyük değişimler sosyal, ekonomik ve siyasal göçler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Gordon (1995, s. 141) göçü, bazı insanların diğer insanlara göre bir hazırlıkları olsa da oldukça belirsiz sonuçları olan bir yatırım eylemi olarak ifade etmektedir. Bu konuda Yıldız, bir yer değiştirme hareketinin göç olarak tanımlanabilmesi için bazı niteliklere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yer değiştirme hareketi, iki farklı yerleşim birimi arasında ve belirli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmelidir; kısa süreli ziyaretler, turistik geziler ve seyahatler göç niteliği taşımamaktadır (Yıldız, 2018, s. 6). Bu tanımlardan hareketle göç, insanların bireysel ya da toplu olarak, çeşitli nedenlerle gerçekleştirdikleri kısa süreli olmayan yer değişiklikleridir. Bu hareketlilikler göç eden birey ya da toplum kadar göç alan toplumu da etkileyen, etkisi toplumları adeta değiştiren ve dönüştüren eylemlerdir.

Göç, stratejik bir eylemdir. İlk çağlarda ya da antik dönemde dahi göçebe olarak varlıklarını sürdüren toplumlar, güvenlik stratejilerine uygun olarak göçebilme koşullarını esas almışlardır. Askerî örgütlenmede düzensiz süvari birlikleri oluşturmuşlar, kalıcı olmayan evler inşa etmişlerdir; göçebilmek amacıyla at ve deve gibi hayvanlara oldukça önem atfetmişlerdir (Dedeoğlu, 2014, s. 102). 20. yüzyılın son iki çeyreğinde ise bilgi teknolojileri ile birlikte iletişim ve ulaşım alanlarında meydana

gelen köklü değişimler ve yenilikler, zaman ve mekâna olan bakışı değiştirmiştir. Günümüzde özellikle ulaşım araçlarına kolay erişim, süre ve mesafelerin kısalması insanların göç etme eylemlerini kolaylaştırmaktadır. Öte yandan küreselleşme ve sosyal medya gibi etkenler de insanları yalnızca buldukları ülke sınırları içerisinde kalmayıp uluslararası bir noktada mobilize etmeye teşvik etmektedir.

Son iki yüzyıla baktığımızda göçlerin imparatorluklar dönemi, ulus devlete geçiş dönemi, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir (Özgür, 2018, s. 199). İçinde bulunduğumuz dönemde uluslararası göç o kadar hızlanmıştır ki bazı araştırmacılar tarafından bu dönem “göçler çağı” olarak adlandırılmaktadır (Castles & Miller, 1998, s. 3). Son elli yılda dünyadaki uluslararası göçmen sayısı oldukça önemli bir artış göstermiştir. BM verilerine göre 2022 yılı itibarıyla dünyada yaklaşık 281 milyon göçmenin olduğu tahmin edilmektedir ve göçmenlerin dünya nüfusu içerisindeki payı yaklaşık olarak %3,6 seviyelerine ulaşmıştır (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021, s. 10). Heywood (2016, s. 215), uluslararası göçün günümüzde bu kadar artış sağlamasının arkasında iki neden olduğunu belirtmektedir: İlk olarak özellikle Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında meydana gelen savaş, etnik çatışma ve siyasi kargaşalar, uluslararası göçü tetiklemektedir; ikinci olarak ekonomide yaşanan küreselleşme, ekonomik göçmenlerin sayısını arttırmaktadır.

İnsanlık tarihinde belki de son çeyrek asırda göç, en çok tartışıldığı ve gündemde kaldığı dönemlerden birini yaşamaktadır. Göç, refah devlete sosyal devlet anlayışı kapsamında eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik başta olmak üzere ağır bir finansman faturası çıkarmakta, bu bakımdan hedef ülke vatandaşlarının göçmen karşıtı tavırlar sergilemesine neden olabilmektedir. Öte yandan 21. yüzyılda Batı'nın güvenlik odaklı politikaları da göç meselesini gündemde tutmaktadır. Göçmenlerin toplumsal uyum ve entegrasyon sorunu yaşamaları, istenmeyen adam ilan edilmelerine neden olmakta, konu böylece siyaset mekanizması tarafından manipüle edilmeye elverişli bir zemine oturmakta ve aşırı sağ yükselmeye devam etmektedir. Kısaca uluslararası göç bir yandan küreselleşme, sosyal medya başta olmak üzere iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve ulaşım imkânlarının genişlemesi ile yükselirken diğer yanda refah devleti zayıflatmakta, güvenlik sorunları oluşturmakta,

kültür ve kimlik meselelerinde endişe meydana getirmekte ve böylece tarihte hiç olmadığı kadar gündem olmaktadır.

2.2. Göç Türleri

Göç literatürü ağırlıklı olarak kurumsal söylemler ve bilimsel söylemler ekseninde şekillenmiştir. Ancak kurumsal söylemlerin ulus-devlet ve uluslararası kurumlar tarafından üretilerek, somutlaştırılması bu alanda çalışma yapanlar açısından genel itibarıyla olduğu gibi kabul etme yaklaşımı oluşturmuştur (Topcuoğlu, 2016, s. 2). Genel kabul görmüş kurumsal söylemlerde göçler; amacına, gerçekleştiriliş tarzına, nedenlerine, özelliklerine, göç edilen mekâna ve daha birçok farklı faktöre göre sınıflandırılmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 17). Özellikle Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan *Göç Terimleri Sözlüğü* göç tanımlama ve sınıflandırmalarına dair referans metinlerin başında gelmektedir.

Petersen'a (1958, s. 256) göre göç konusundaki çalışmalar genellikle belirli bir ülkeden gelen veya belirli bir ülkeye hareket eden üzerine odaklanmakta, vurgu genellikle analizden ziyade açıklama üzerine olduğu için teorik çerçeve oldukça basit kalmaktadır. Bu konuda hem iç göç hem de uluslararası göçü tek bir tipolojide bir araya getirmeye çalışan Petersen, Henry Pratt Fairchild'ın göç analizi modelinden faydalanmıştır. Bu modelde dört farklı göç türünden bahsedilmekte olup Petersen (1958, s. 257) bunları; *istila*, *fetih*, *sömürge* ve *göç* şeklinde şematize etmektedir: Bunlardan istila ve fetih savaş yoluyla olurken, sömürge ve göç tipleri ise barışçıl olarak gerçekleşmektedir.

Diğer bir sınıflandırma ise Khalid Koser tarafından yapılmış olup Koser (2007, s. 16-17), üç farklı göç türünden bahsetmektedir; bunlar sırasıyla zorunlu-gönüllü göç, siyasi-ekonomik nedenli göç ve yasal-yasa dışı göç şeklindedir. Bu çalışmada göç türleri; gidilen yere, sebeplerine ve hukuki duruma göre üç farklı kategoride ele alınmaktadır. Gidilen yere göre göçler; iç göç ve uluslararası göç, sebeplerine göre göçler; gönüllü göç ve zorunlu göç, hukuki duruma göre göçler; düzenli göç ve düzensiz göç şeklinde sınıflandırılmıştır.

2.2.1. İç Göç ve Uluslararası Göç

Göç alanındaki çalışmaların birçoğu günümüzde uluslararası göç araştırmalarına odaklanmaktadır. İç göç ve uluslararası göç, ortak noktaları olmakla birlikte sonuçları itibarıyla büyük farklılıklara sahiptir. En başta uluslararası göç denilince devreye uluslararası hukuk ve bürokrasi girerken, iç göç için hukuki ve bürokratik etkinin daha düşük olduğu düşünülebilir.

İç göçün kapsamlı bir tanımı yapılacak olursa genel anlamda bir ülke içerisindeki bireylerin, ailelerin ya da toplumun bir kısmının eğitim, sağlık ve ekonomik sebeplerden dolayı gerçekleştirmiş oldukları ve daha çok kırsaldan kent merkezlerine, kent merkezlerinden kırsala ya da bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan hareketlerdir (Sağlam, 2006, s. 34).

İnsanlar iç göçte menşe ülke içerisinde yer değiştirmekte ve yine menşe ülke sınırları içerisinde kalmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 43). Başka bir deyişle bir ülke içerisindeki olağan ikametini değiştirmesi şeklinde de ifade edilebilecek olan iç göç, ölüm veya doğum gibi demografik olaylar kadar yaygındır (Ginsburg, 2016, s. 59). Özellikle bir ülkedeki memur ve bürokratların ülke içerisinde başka bir şehre tayin olmaları, mevsimlik işçilerin buldukları şehirden başka bir şehre çalışmaya gitmeleri, doğal afetler nedeniyle şehir değişiklikleri, eğitim için başka bir şehre yerleşme gibi olaylar iç göçü artırmaktadır. Bununla birlikte ekonomide meydana gelen değişimler, taşrada yaşayan insanların iş arama çabaları iç göçleri tetikleyebilmektedir (Giddens, 2012, s. 475).

Uluslararası göç ise iç göçe göre daha karmaşık bir konudur. Nedenleri ve sonuçlarıyla etkisi daha büyük bir alandır. Uluslararası göçün, ulus-devlet sistemiyle doğrudan bir gelişim süreci bulunmaktadır. Özellikle ulus-devlet sisteminin uluslararası norm hâline gelmesiyle birlikte uluslararası göç, ulus-devletler arası göç şeklinde bir çerçeveye sınırlandırılmıştır (Ihlamur Öner, 2018, s. 21). En temel tanımıyla uluslararası göç, kişinin ikamet ettiği ülkeyi değiştirmesidir (Birleşmiş Milletler, 1998, s. 9). Giddens'a (2012, s. 544-569) göre uluslararası göç, bir ülkeyi terk ederek bir başka ülkeye yerleşme sürecidir ve ekonomide yaşanan küreselleşme ile birlikte daha da hızlanmaktadır. Ancak elbette ki ekonomik faktörlerin yanında

siyasi ve toplumsal nedenler de uluslararası göçü tetikleyen unsurlardır (Lordoğlu, 2007, s. 89). Kişilerin özellikle buldukları ülke içerisindeki siyasi, kültürel ve dinsel baskılar, zulüm, gelecek kaygıları, ideallerinden uzaklaşma gibi gerekçeler de bir başka ülkeye göç etmelerine yani uluslararası göç hareketlerine katılmalarına neden olabilmektedir.

Uluslararası göç, yalnızca insanların bir ülke değiştirme eylemi değildir. İnsanlar bir ülkeden başka bir ülkeye göçerken yalnızca bedenlerini değil aynı zamanda o ülkeye kültürlerini ve değerlerini de taşımaktadır. Göçler hem insanları ve çevreyi hem de doğayı değiştirmektedir (Karpata, 2016, s. 14). Örneğin başta Almanya olmak üzere özellikle Avrupa'ya göç eden Türkler, gittikleri ülkenin kültürünü derinden etkilemiştir. "Berlin'deki Küçük İstanbul" olarak anılan Kreuzberg (Kaya, 2000), Türk diasporasının kültürel merkezlerinden biri konumundadır. Benzer şekilde Birleşik Krallık'ta İngiltere ve Galler'in toplam nüfusu yaklaşık 59,6 milyon olup bu nüfusun 1,8 milyonu (%3,1) Hint kökenlilerden oluşmaktadır (Office for National Statistics, 2023). Hint diasporası zamanla Birleşik Krallık'ta öyle güçlü bir noktaya gelmiştir ki 24 Ekim 2022 tarihinde Hint kökenli Rishi Sunak Başbakanlık koltuğuna oturmuştur (Anadolu Ajansı, 2022b).

Küresel siyaset açısından da uluslararası göç, özel bir yere sahiptir. Uluslararası göç; güvenlik ve sınır kontrolü, insan hakları ve sığınmacı hakları gibi kavramlarla yakın bir ilişki içerisinde. Yasa dışı göç ve göçmen kaçakçılığıyla mücadele etmek, küresel siyasetle mümkün olmaktadır. Bir devletin tek başına üstesinden gelemeyeceği bir sorun olan uluslararası göç, devletler arası diplomasi ve iş birliğine daha çok ihtiyaç duyulan bir alandır. Gerek göç veren ülkeler gerekse göç alan ülkeler açısından diplomatik ilişkileri de şekillendirmektedir. Devletler arasında yapıcı ilişkilerin yanı sıra gerilim oluşturabilen bir alandır. Bu bakımdan küresel siyasetin ana gündeminde yer alan bir olgudur.

Uluslararası göç dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur ve sürekli devinim hâlinindedir. Farklı şekillerde gelişmekte hatta bir ülkenin inşasında dahi merkezî bir rol alabilmektedir (Öner, 2018, s. 13). İsrail örneğinde olduğu gibi, Yahudilerin kitleler halinde göç ederek Filistin topraklarına yerleşmesi ve en son İsrail Devleti'ni kurmaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Örücü, 2018, s. 218).

2.2.2. Gönüllü Göç ve Zorunlu Göç

Uluslararası göçü türlerine göre açıklama çalışmalarında, karşılaşılan unsurlardan biri de göçün nedenleridir. Nedenlerine göre uluslararası göç, gönüllü ve zorunlu göç kavramları ile açıklanmaktadır. Gönüllü göç bireylerin herhangi bir baskı altında kalmaksızın, kendi özgür iradeleriyle daha iyi ekonomik ve sosyal olanaklar, aile birleşimi gibi nedenlerle ulusal ya da uluslararası olarak göç etmeleridir. Daha iyi bir yaşam sürme amacı doğrultusunda yapılan gönüllü göçler de dâhil olmak üzere her göç arkasında bir zorunluluk barındırmaktadır (Kaya & Erdoğan, 2015, s. 4). Buradaki zorunluluk ister bir birey/toplumun çatışma ortamından uzaklaşması ya da kendini koruması olsun isterse daha iyi ekonomik şartların peşinden gitmesi olsun her göç eyleminin arka planında daha iyiyi arama dürtüsü, zorunluluğu yatmaktadır.

Göç meselesi yüzyıllardır süregelen bir olgu olsa da uluslararası toplum tarafından bu konunun mercek altına alınması 19. yüzyılda “mülteci çalışmaları” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak mülteci kavramının zamanla gerek uluslararası siyasi düzlemde gerekse hukuki açıdan kısıtlı bir kategoriye dönüşmesi, bu kavramın yerine “zorunlu göç çalışmaları” isminin daha sık kullanılmasına imkân tanımıştır (Hazan, 2018, s. 183). Zorunlu olarak göç edenler; çatışma, zulüm veya kıtlık/kuraklık gibi nedenlerle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişilerdir (Koser, 2007, s. 16). Zorunlu göç, bir yerinden edilme eylemidir. Bu kapsamda kültürel travmanın yoğun olarak yaşanması, sosyal uyumsuzluğun baş göstermesi karşılaşılabilecek durumlar arasında yer almaktadır. Sebepleri ve sonuçları itibarıyla zorunlu göç, gönüllü göçten oldukça farklıdır.

Zorunlu göç; devletleri ve imparatorlukları derinden etkileyerek sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri de beraberinde getirmektedir. Bu etkiler yalnızca menşe ülkeyi değil aynı zamanda göçün etkisi altına giren hedef ülkeyi de etkilemektedir. Tarihsel açıdan ele alındığında zorunlu göçün hükümetleri koltuğundan ettiğinden ya da devlet sistemlerini ve yönetim biçimlerini değiştirip dönüştürdüğünden bile söz edilebilir (Kale, 2015, s. 155-156). Örneğin yakın zamanda Hollanda’da göçmen politikalarının sıkılaştırılmasına yönelik politikalarda anlaşmaya varılmayınca, hükümet erken seçim kararı almış ve koalisyon hükümeti düşmüştür (The Guardian, 2023).

Normal şartlar altında devletler, vatandaşlarını çatışmaya, insan hakları ihlaline, zulme ve gerek yaşamsal gerek ekonomik her türlü tehlikeye karşı korumak zorundadır. Ancak bazı zamanlarda devletlerin bunu sağlamak istememesi ya da sağlayamaması nedeniyle bireyler ya da toplum, zorunlu olarak göç etmeye yönelebilmekte ya da zorla yerinden edilebilmektedir (Zetter, 2014, s. 16-17). Bugün dünya üzerinde en az 89,4 milyon insanın evlerini terk ederek, zorunlu olarak göç ettikleri tahmin edilmektedir (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021, s. 4).

Martin'e göre BM içindeki ve dışındaki politika yapıcılar, zorunlu göçü üç ana kategoriye ayırmaktadır. İlk sınıflandırma yerinden edilmenin gerçekleştiği yere göre olmaktadır. Burada uluslararası bir sınırdan geçen kişiler "mülteci" veya "uluslararası göçmen" olarak, ülke içerisinde kalanlar ise "ülke içinde yerinden edilmiş göçmen" veya "iç göçmen" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir sınıflandırma da zorunlu göçün nedenleridir. Haklı nedenlere dayanarak zulümden kaçanlar, "1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" ile özel olarak tanınmaktadır. Buna karşın doğal afetler, iklim değişikliği veya çevresel bozulma gibi olayların neden olduğu sınır ötesi hareketleri ele alan hiçbir yasal sözleşme yoktur. Üçüncü sınıflandırma ise zamanla ilgilidir. Uzun süreli yerinden edilmelerin yaklaşık süresi 17 yıl veya daha uzun olabilmektedir. Yerinden edilmiş kişiler kamplarda uzun süre kalabilmekte ya da göç ettikleri yere "geri dönen" veya "yeniden yerleşen" olarak dönebilmektedir (2010, s. 42-43).

2.2.3. Düzenli Göç ve Düzensiz Göç

Düzenli göç, tanınan, izin verilen "yasal" kanallar vasıtasıyla gerçekleştirilen göçtür (Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 26). Düzenli göçte vurgu göçün, yasal olması üzerinedir. Ağırlıklı olarak göçmenler başka bir ülkeye hukuki kurallar çerçevesinde gitmekte, bunu yaparken hedef ülkeye vize, oturma benzeri resmî belge ve dokümanlarla göç etmektedir.

Düzensiz göç kavramına ilişkin olarak genel kabul gören bir tanım yoktur. Kavram, mevcut kurum ve kurallara uygun olmadığı vurgusuyla zaman zaman "yasa dışı göç" olarak da tanımlanmaktadır (Erder, 2010, s. 41). IOM (2013, s. 26), düzensiz göç kavramını; gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normları dışında

gerçekleşen hareketlilik şeklinde tanımlanmaktadır. Düzensiz göç, bir kimsenin vatandaşı olmadığı bir ülkeye göçmenlik yasalarına ve yönetmeliklerine aykırı olarak girmesi veya orada yaşaması durumunda gerçekleşmektedir (Castles, Cubas, & Kim, 2012, s. 117). Düzensiz göç ulus devletlerin pek de arzulamadığı bir durumdur. Gerek hedef ülke vatandaşlarının sosyal ve kültürel kaygıları gerekse kurumsal düzen anlamında devletin bürokratik mekanizmalarındaki çekinceler düzensiz göçü istenmeyen bir fenomen hâline getirmektedir. Dünyanın pek çok gelişmiş ülkesinde düzensiz göç, göçle ilgili kamu ve politika söylemlerinin başında gelen önemli tartışmalardan biridir. Özellikle düzensiz göçe dair veri eksikliği ise sağlıklı analizler yapılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Düzensiz göçün azaltılması noktasında devletlerin yüzleşmek zorunda olduğu bazı ikilemler olduğunu ifade eden Koser (2005, s. 3-4), bu ikilemleri; siyasi irade, iş gücü piyasası talepleri ile devlet egemenliği ve insan hakları şeklinde belirtmektedir; siyasi irade noktasında düzensiz göç tek başına hedef ülke tarafından yönetilebilecek bir süreç değildir; burada menşe ülke, transit ülke ve varış ülkeleri arasında güçlü bir iş birliğine ihtiyaç vardır.

2.3. Göçmenlerin Statüsüne İlişkin Kavram Karmaşası

Göç literatürü incelendiğinde göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici koruma kavramlarının araştırmacılar tarafından genellikle aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Suriyeli göçünde Türkiye'ye gelenlerin önemli bir kısmı için Suriyeli göçmen, Suriyeli mülteci, Suriyeli sığınmacı ifadelerinin kullanıldığını görülmektedir (Akın & Bozbaş, 2020; Yaman, 2017). Ancak hukuki açıdan bu kavramların arasında bazı farklılıklar olduğu gerçeği düşünüldüğünde, kavram karmaşasını gidermek çalışmanın bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

2.3.1. Göçmen

Göçmen kavramına ilişkin olarak üzerinde mutabık kalınan bir tanımlama yoktur. Kavram, bir yandan göçmen işçiler gibi hukuki statüye sahip bir grup için kullanılırken, öte yandan sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi bir yaşam sürmek amacıyla göç eden birey ya da gruplar için de kullanılmaktadır. En temel anlamıyla göç eden kişi olarak tanımlanan göçmen kavramını IOM (2013, s. 37), “*varış ülkesi*

açısından, varış ülkesinin etkin bir şekilde yeni ikamet ettiği ülke haline gelmesi için uyruğu veya olağan ikametgahı dışındaki bir ülkeye taşınan kişi” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım göstermektedir ki BM göçmen tanımında, göç hareketinin gönüllü ya da zorunlu olup olmamasına, nedenlerine ve kalış süresine bakmamaktadır.

Göçmen kavramını daha iyi anlayabilmek adına *düzensiz göçmen, ekonomik göçmen ve çevresel göçmen* kavramlarını da ele almakta fayda olduğu düşünülmektedir. Düzensiz göçmen, yasa dışı göçmen kavramıyla neredeyse aynı anlamda kullanılan bir terimdir. Ancak yasa dışı göçmen teriminin suç ile ilgili bir çağrışıma neden olması, göçmenlerin insanlığını göz ardı etmesi ve sığınma taleplerini daha da tehlikeye atma olasılığı nedeniyle, Koser (2005, s. 5) kullanılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. O hâlde *düzensiz göçmen*; yasa dışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi olarak ifade edilebilir (Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 27).

Ekonomik göçmen, daha çok ülkesine dilediği zaman geri dönebilen göçmenler için kullanılan bir kavramdır. Farklı bir ülkeye göç etmelerinin ana nedenleri; para kazanmak, bulunduğu ülkede bir ev sahibi olmak, aile üyelerini ekonomik açıdan desteklemek ve emekli olmak için anavatanlarına bir gün geri dönmektir. Mültecilerden farklı olarak anavatanlarıyla daha çok sosyal etkileşime sahiptirler. Diledikleri zaman aile üyeleri, akrabalar ve arkadaşlarını görmek için anavatanlarına ziyarette bulunabilirler (Cortes, 2004, s. 3). Genel itibarıyla ekonomik göçmen terimi, göçmenlerle zulümden kaçan mültecileri ayırt etmek amacıyla kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 5).

IOM’a (2013, s. 17) göre *çevresel göçmen*, ağırlıklı olarak ani ya da kademeli gelişen çevresel değişikliklerin yaşamlarını ya da yaşam koşullarını olumsuz etkilemesinden dolayı mutlak evlerinden geçici veya kalıcı süreyle ayrılmak zorunda kalan ya da ayrılmayı tercih eden ve kendi ülkelerinde ya da yurt dışında dolaşan kişi veya gruplar için kullanılmaktadır. Çevresel göçmen, çevresel bir “itme” yaşayan haneleri tanımlamak için kullanılan bir terminolojiyi temsil etmektedir (Hunter & Nawrotzki, 2016, s. 467). Ancak bu tanım oldukça geniştir ve çevresel bozulmayı göçü tetikleyen ana faktör olarak ele almaktadır.

2.3.2. Mülteci, Sığınmacı, Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma

TDK'ya (2020) göre “sığınmacı” şeklinde tanımlanan “mülteci” kavramı, Parlak'a (2011, s. 547) göre “*vatandaşı bulunduğu ülkede uğradığı baskılar yüzünden ve meydana gelen siyasi olaylar nedeni ile iradesi dışında ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve vatandaşı bulunduğu ülkesinin korumasını yitiren başka bir devletin vatandaşlığına geçmemiş yurtsuz göçmen*” kişidir. BM 1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilerle ilgili daha önceki uluslararası belgeleri birleştirmiş ve uluslararası düzeyde en kapsamlı şekilde mülteci hakları kanunlaşmıştır. Sözleşmenin 1. maddesinde “mülteci” kavramının tanımı tek bir şekilde yapılmıştır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2010, s. 3). Bu tanımın kişilerin siyasi veya diğer zulüm biçimlerinden korunması üzerine yapıldığı görülmektedir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre *mülteci* şu şekilde tanımlanmaktadır (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1961):

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs.”

Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci statüsünün oluşabilmesi adına beş farklı kriterden birinin ya da bazılarının gerçekleşmesi gerekmektedir; ancak şartlardan biri ya da bazılarının oluşmaması durumunda kişiler, mülteci statüsüne sahip olamamaktadır (Kocaoğlu, 2018, s. 27). Bu durum Sözleşmeye yönelik iki temel eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. İlk olarak savaş mağdurlarının durumunun ne olacağı açık bir biçimde ortaya koyulmamaktadır ikinci olarak da neden 01 Ocak 1951 tarihinden önceki olayları kapsamakta ve bir zaman kısıtı oluşturulmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin özellikle 01 Ocak 1951 yılından önce meydana gelen olayları kapsamaması nedeniyle içeriği yetersiz görülerek, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü ile mültecilerin tanımı ve konumu yeniden düzenlenmiştir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'ne göre mülteci *“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”* olarak tanımlanmıştır (Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 65). 1967 Protokolü'nde, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden farklı olarak *“01 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar”* ifadesinin kaldırılması ve *“Avrupa”* dışından gelerek uluslararası koruma talep edenlere de mülteci statüsü verilecek olması, tarih ve coğrafi sınırlandırmanın kaldırılarak, daha kapsamlı bir mülteci statüsü oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir (Ergüven & Özturanlı, 2013, s. 1018).

Şartlı mülteci ve ikincil koruma kavramları ise uluslararası göç literatüründe karşılaşılmayan, ülkemize özgü kavramlardır. Bu kavramlarla Türkiye, resmî olarak Cumhuriyet tarihinin göç alanındaki en kapsamlı kanunlarından olan 2013 yılındaki 6458 sayılı *“Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”* (YUKK) ile tanışmıştır. İlgili kanunun üçüncü kısım birinci bölümünde uluslararası koruma başlığı altında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma hususlarına dair tanımlara yer verilmiştir. 6458 sayılı Kanunda şartlı mülteci kavramının tanımı aşağıdaki şekliyle yapılmıştır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013):

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

Şartlı mülteci statüsü, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekincele kaynaklanan Türk hukukuna özgü bir koruma statüsüdür. Ancak Kanun'da şartlı mülteci olarak kabul edilenlerin “üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, Türkiye'de kalmasına izin verilir” şeklindeki ifadede şartlı mülteci statüsünün “geçici” olduğu anlaşılmaktadır (Çelik N. B., 2015, s. 72-77). Şartlı mültecinin, mülteci statüsünden diğer bir farkı da Avrupa dışından gelen kişilere verilen bir statü olmasıdır.

Türkiye'de uluslararası korumadan yararlananların sahip olduğu diğer bir statü ise ikincil korumadır. Uluslararası literatürde “tamamlayıcı koruma” olarak nitelendirilen (Çelik N. B., 2015, s. 78) uluslararası bir koruma türü olan ikincil koruma, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülke ya da ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde *a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak* kişilere verilen bir statüdür (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Örneğin Mısır'daki Müslüman Kardeşler Hareketi'ne üye olan birisinin ülkesinde almış olduğu ölüm cezası nedeniyle Türkiye'ye sığınması neticesinde kendisine verilecek olan statü, ikincil koruma statüsü olacaktır.

2.3.3. Geçici Koruma Statüsü

Büyük çaplı savaşlar ve doğal afetler gibi olaylar neticesinde insanların kitleler hâlinde göç etmeleri söz konusu olabilmektedir. İşte bu tür olaylardan dolayı kitlesel sığınma durumlarında, uluslararası koruma ihtiyacını karşılamak ve acil çözümler bulmak amacıyla “geçici koruma” statüsü uygulanmaktadır (Çelik N. B., 2015, s. 79). Geçici koruma statüsünde vurgu, kitlesel sığınma kavramında bulunmaktadır. O hâlde kitlesel sığınmanın ne olduğu ya da büyüklüğünü açıklamak meseleyi biraz daha anlaşılır kılacaktır. Mültecilerin Uluslararası Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler İcra Komitesi tarafından 2004 yılında kabul edilen 100 sayılı Karar'da “Uluslararası İş Birliği ve Kitlesel Akınlarda Görev ve Sorumluluk Paylaşımı” geçici koruma kapsamındaki kitlesel sığınmadan bahsedilmektedir. Kitlesel akının dört kriterinde (1) önemli sayıda insan uluslararası bir sınıra gelmektedir; (2) insanların hareketliliği

oldukça hızlı olmalıdır; (3) acil durumdan kaynaklı olarak ev sahibi ülkenin müdahale etme kapasitesi düşük olmalıdır; (4) ev sahibi ülkenin bireysel sığınma prosedürleriyle başa çıkabilme potansiyelinin düşük olması gerekmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2009, s. 166). Tüm bu durumlar oluştuğunda kişiler geçici koruma statüsünde değerlendirilmektedir.

Geçici koruma, uluslararası korumanın pragmatik “araçları” arasında yer almaktadır ve devletlerin insani krizlerden kaçanlara sağladığı bir taahhüttür. Büyük ölçekli kitlesel hareketlere karşı bir acil durum müdahalesidir ve sığınmacılara anında koruma sağlamaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2014, s. 1-2).

Göçmen, sığınmacı, mülteci ve geçici koruma gibi kavramların zaman zaman birbirinin yerine kullanılması hukuki statülerine dair bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır ancak bu durumun farklı nedenlerle de oluştuğu bir gerçektir. Öncelikle kişilerin statüleri zamanla değişebilmektedir; bir ülkeye mülteci başvurusunda bulunan ve başvuru sonucu henüz netleşmemiş bir sığınmacının başvurusu kabul edilince statüsü mülteci olarak değişmektedir. İkinci olarak bazı kavramlar ülkelerin kendi mevzuatlarına ya da uluslararası mevzuata göre özel olarak şekillenebilmektedir. Türkiye'nin Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanıması ancak Avrupa dışından gelenlere şartlı mülteci statüsünde uluslararası koruma sağlaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Tüm bunlarla birlikte medya, kamuoyu ve siyasilerin toplumda bir karşılığı olan uluslararası göç konusunda toplumu henüz olgunlaşmamış bilgi ile aydınlatma girişimi de kavram karmaşasına neden olabilmektedir.

2.4. Göç ve Tarih

Binlerce yıllık geçmişe sahip göç olgusu elbette bir tarih anlatımını zorunlu kılmaktadır. Göç olgusunun tarihi modern toplum öncesi dönem ve modern toplum sonrası dönem olarak ele alınabilir. Modern toplum öncesi dönemde yerleşik bir yaşam formuna geçmemiş insanların sürekli bir yer değişikliği söz konusudur (Turgay, 2023, s. 20). Zorlu iklim şartları ve güvenlik nedeniyle sürekli yer değiştirmek zorunda kalan insanlar için göç bir seçenektir ziyade zorunluluk ve hatta bir yaşam biçimidir (Battır,

2020, s. 54). Modern toplum sonrası dönem ise ulus devletinin ortaya çıkmasıyla başlamakta, bu süreçte göçler uluslararası bir boyut kazanmaktadır. Göç olgusunun modern tarihini Massey (1999, s. 34) kabaca dört döneme ayırmaktadır: Bunlar sırasıyla 1500'den 1800'e kadar olan *ticari dönem*, 19. yüzyılın başından 1925 yılına dek olan *sanayi dönemi*, I. Dünya Savaşı ile Avrupalı göçünün durma noktasına geldiği ve 1960 yılına dek süren *sınırlı göç dönemi* ve son olarak 1960'larda ortaya çıkan ve geçmişle keskin bir biçimde kopuş oluşturan *sanayi sonrası dönem* şeklindedir.

Massey'in sınıflandırmasında *ticari dönem* olarak nitelendirdiği 1500-1800 yıllarında, göçlerin temelinde özellikle Amerika kıtasının keşfinden kaynaklı Avrupalıların Yeni Dünya'ya göçü söz konusudur. Sömürgecilik ve ekonomik büyüme kaynaklı göçlerin sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte yeni kolonilerin tarla ve madenlerinde çalıştırılmak üzere büyük göçler söz konusu olmuştur (Amerikan Devletleri Örgütü, 2011, s. 2). Brezilya'da şeker kamışı tarlalarında çalışacak insan ihtiyacı nedeniyle 1550'li yıllarda köle ticareti başlamış ve yaklaşık üç yüz yılda sadece Afrika'dan 3 milyon Afrikalı Brezilya'ya gelmiştir (Pizarro, Finardi, & Diego, 2001, s. 122).

Göçün ikinci dönemi olan *sanayi dönemi*, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'nın ekonomik gelişmesinden kaynaklı olarak başlamıştır. Avrupalı devletlerin hızla sanayileşmesi, Amerika ve Okyanusya kıtasında bir çekim alanı oluşturmuş ve 1925 yılına kadar yaklaşık 48 milyon insan Amerika ve Okyanusya'ya göç etmiştir (Massey, 1999, s. 34). Toplumsal bir hareket olarak denizaşırı göç, tarihsel süreçte Avrupa'nın tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişini ifade etmektedir. Avrupa ve Yeni Dünya arasında kurulan ilişkiler insan, mal ve sermayenin transatlantik hareketliliğini hızlandırmıştır (Bade, 2003, s. 81). "Büyük Göç" olarak adlandırılan bu göç, Tonizzi (2015, s. 51) tarafından da ifade edildiği üzere tüm zamanların sömürge dışı en büyük gönüllü kitlesel göç hareketidir. Ağırlıklı olarak Amerika kıtasına gerçekleştirilen ve ABD'nin de en az 33 milyon göçmen aldığı bu dönem, göçmenlerin çoğunun Avrupalı ücretli çalışanlar olması nedeniyle dikkat çekici bir dönemdir (Boogaart & Emmer, 1986, s. 4). Bu kitlesel göç hareketleri yalnızca Amerika kıtasıyla sınırlı kalmamış aynı dönemde yaklaşık 80 milyon kişi, Hint Okyanusu'ndan Çin'in

kuzeydoğusuna ve Orta Asya'ya kadar olan bölgelere yerleşmiştir (Manning & Trimmer, 2020, s. 1).

Gerek I. Dünya Savaşı gerekse II. Dünya Savaşı sonuçları itibarıyla büyük siyasi ve toplumsal olayların önünü açmıştır. Bu iki büyük savaşın ardından imparatorluklar çökerken bu durumun neticesinde sömürgecilik dağılmaya başlamış, yeni ulus-devletler ortaya çıkmış ve küresel düzeyde büyük nüfus hareketlilikleri yaşanmıştır (Hollifield & Foley, 2022, s. 16). II. Dünya Savaşı kitlesel göç hareketleri açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Çatışmaların sona erdiği 1945 yılında Avusturya, Almanya ve İtalya'nın işgal altındaki bölgelerinde Alman kökenli olmayan 11 milyondan fazla yerinden edilmiş kişi olduğu tahmin edilmektedir (Carlin, 1982, s. 5). Savaş, tüm insanlığı etkilediği gibi bilim insanlarını da etkilemiş, savaşın ardından yaklaşık 100.000 bilim insanı Avrupa'dan Amerika'ya göç etmiştir (Korkmaz, 2017, s. 954). Savaşın sona ermesiyle birlikte başlayan ideolojik mücadele ve siyasi rejim reformları, komünist ve kapitalist ülkeler arasındaki zorunlu göçleri tetiklemiştir (Özgür, 2018, s. 200). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya, Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği'nden yaklaşık 12 milyon Alman, batıya doğru kitlesel olarak hareket etmiştir (Ferrie & Hatton, 2015). 1949 yılından Berlin Duvarı'nın inşa edildiği 1961 yılına dek 3,8 milyon kişi de Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya göç etmiştir (Martin & Thränhardt, 2022, s. 324). Savaş sırasında ve sonrasında özellikle Doğu Avrupa'da yaklaşık 25 milyon kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir (Kosinski, 1969, s. 359).

Göçün son dönemi yani 1960'larda ortaya çıkan ve geçmişle keskin bir biçimde kopuş oluşturan *sanayi sonrası dönem* göçün küresel bir olgu hâline geldiği bir dönem olarak ifade edilebilir. İki dünya savaşına tanıklık etmesi nedeniyle belki de en uzun yüzyıllardan biri olan yirminci yüzyıl, 1960'lı yılların ardından küresel düzeyde göç hareketlerinin yoğunlaştığı bir yüzyıldır. 1960'ta 76 milyon, 2000'de 177 milyon, 2017'de 258 milyon olan göçmen sayısı, dünya nüfusunun yaklaşık %3,4'üne tekabül etmektedir (Martikainen, 2020, s. 514). Bugün ise BM verilerine göre 2022 yılı itibarıyla dünyada yaklaşık olarak 281 milyon göçmenin olduğu tahmin edilmektedir ve göçmenlerin dünya nüfusu içerisindeki payı yaklaşık olarak %3,6 seviyelerine yükselmiştir (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021, s. 10). Massey'e (1999, s. 34-35) göre sanayi sonrası dönemde göçler Avrupa'dan gelişmekte olan ülkelere yayılmış,

hedef ülke ve menşe ülke çeşitliliği arttıkça göç küresel bir olgu hâline gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası siyasi rejim değişiklikleri ve sömürge yönetimlerinin sona ermesi (dekolonizasyon) göçün dinamik sürecinde etkili olmuştur. 1970’li yıllardan sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da petrol endüstrisinin gelişimi, Asya’da imalat sanayinin büyümesi küresel düzeyde ekonomik fırsatlar doğurmuş ve göçmen işçi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Inglis, Li, & Khadria, 2020, s. 6).

1970’li yıllar dünyada petrol krizinin yaşandığı ve bu yüzden kimi ülkeler için ekonomik fırsatların oluştuğu ve yeni insan kaynaklarına ihtiyaç duyulan bir dönem olurken kimi ülkeler için ise üretimin durma noktasına gelmesi nedeniyle göçmenlerin akıbetinin belirsizleştiği bir dönemdir. 1973 yılında petrol fiyatlarındaki artış, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) üyelerinin (Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman) hızla zenginleşmesine neden olmuş, bu ülkelerdeki ekonomik kalkınma programlarını hayata geçirmek için iş gücü göçüne ihtiyaç ortaya çıkmıştır (Charef, 2020, s. 250). KİK üyeleri ise bu ihtiyaçlarını giderebilmek adına özellikle 1970-1980 yıllarında Tayland, Endonezya ve Filipinler gibi ülkelere yönelmiştir (Niyomsilpa, 2020, s. 282). Kuzey-Batı Avrupa ülkeleri için her ne kadar işgücü ihtiyacı devam etse de petrol krizi nedeniyle misafir işçi programlarından vazgeçilmiş, yüksek kısıtlamalar karşısında yalnızca sınırlı aile birleşimi ile göç sürdürülmüştür (Carmel & Kan, 2019, s. 74).

1980’lerde daha önce göç veren konumunda olan İtalya, İspanya ve Portekiz işçi ithal etmeye başlamış ve Asya, Afrika ve Orta Doğu’ya yönelmiştir (Massey, ve diğerleri, 1993, s. 431). Bu durum özellikle gelişmiş ülkelerde çoklu etnik unsurların bir araya geldiği toplumlar meydana getirmiştir. 1980’lerin sonu ve 1990’ların başında meydana gelen bazı siyasi gelişmelerin ise göç hareketleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bunlardan ilki 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla başlayan süreçtir. Doña-Reveco ve Mullan (2019, s. 448) Berlin Duvarı için “ayrılmanın imkânsızlığının fiziksel temsili” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere Berlin Duvarı, yalnızca Batı ve Doğu Almanya arasındaki geçişleri önlemek amacıyla yapılan bir duvar değildir, aynı zamanda ideolojik bölünmüşlüğü ve sosyalizmin de sembolüdür. Berlin Duvarı’nın yıkılması ayrılıklara karşı birleşmelerin, sınırlı hareketlere karşı serbest dolaşımın, sosyalizme karşı da

liberalizmin zaferidir. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Almanya'daki komünist rejimin çöküşünü hızlandırırken aynı zamanda Doğu'dan Batı'ya kitlesel göçü de tetiklemiştir (Martin & Thränhardt, 2022, s. 324).

26 Aralık 1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması, Avrasya başta olmak üzere göç akışlarını büyük ölçüde etkilemiştir. SSCB'nin çöküşünün ardından Rusya Federasyonu, etnik kökenli Ruslar başta olmak üzere göçmenler açısından bir cazibe merkezi hâline gelmiştir. İş ya da ailevi nedenlerle Orta Asya, Güney Kafkasya ve Ukrayna gibi ülkelere yerleşen etnik Ruslar ülkelerine geri dönmeye başlamıştır (Ryazantsev, 2020, s. 377). Ivaschenko-Stadnik (2019, s. 191), bu göçlerin postkolonyal göç olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir; ancak Rusya'ya o dönemde gerçekleştirilen göçler yalnızca etnik Ruslarla sınırlı değildir aynı zamanda Rus dili ve kültürüyle asimile edilmiş etnik açıdan Rus olmayanların da göçü söz konusudur ve bu durum postkolonyal göçlerden derin bir fark oluşturmaktadır. SSCB'nin dağılması aynı zamanda dünyada Soğuk Savaş'ın bitmesi anlamına gelmektedir. Bu dönemdeki göç hareketleri yalnızca Rusya ile sınırlı kalmamış hem eski SSCB ülkelerinden hem de sosyalist ülkelere göç etmek isteyenler için Avrupa ve Batı öncelikli destinasyonlar olmuştur (Martikainen, 2020, s. 514). Avrupa'da Almanya ve Avusturya gibi ülkeler bu göç dalgalarından en çok etkilenen ülkeler olurken (Aykaç & Yertüm, 2016), Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de eski Sovyetlerden gelen işçiler için bir anda hedef bölge hâline gelmiştir. Öte yandan Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması gibi siyasi değişimler aynı zamanda Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Polonya ve Baltık ülkelerinden Batı'ya doğru bir iş gücü göçü oluşturmuştur (Bevelander, 2022, s. 443).

2010 yılında Ortadoğu'da meydana gelen toplumsal hareketler göç hareketlerine ivme kazandırmıştır. "Arap Baharı" olarak adlandırılan bu süreçte; ülkenin siyasi ve ekonomik açıdan kötü yönetimi, muhalefetin susturulması ve otoriter yönetim gibi gerekçeler kitlesel protesto eylemlerine neden olmuş Tunus, Libya, Fas, Yemen, Mısır ve bölgede toplumsal gerilim artmıştır (İrdem & Raychev, 2021, s. 236). Arap Baharı ilk olarak yalnızca Doğu Akdeniz ve bölge ülkelerinde bir göç hareketliliği oluşturmuş; Avrupa bu durumdan ilk aşamada etkilenmemiştir. Ancak daha sonra Libya ve Suriye kaynaklı iki büyük sığınmacı krizi meydana gelirken hem

komşu coğrafya hem de Avrupa bu sığınmacı krizinden yakından etkilenmiştir (Fargues & Fandrich, 2012). Genel toplumsal kanı, Suriye’de meydana gelen protesto eylemlerinin kısa süreceği ve mevcut rejimin yerini reformist bir yönetimin alacağı şeklindeyken, Suriye’deki durum zamanla iç savaşa dönüşmüştür. Gerek Esed rejiminin masum sivillere yönelik katliamı, gerekse Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından bölgede oluşturulan tehditler, gerekse konuya Rusya, ABD ve Türkiye gibi ülkelerin dâhil olması zamanla daha fazla yerinden edilmeye sonuçlanan bir tablo ortaya çıkarmıştır (Ferris & Kirişci, 2016, s. 33-34). Suriye iç savaşı, başlı başına en büyük yerinden edilme hareketlerinden biri olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2023) verilerine göre 6,8 milyonu Suriye’de, 5,4 milyonu da komşu ülkelerde olmak üzere 12 milyondan fazla Suriyeli yerinden edilmiştir.

15 Mart 2011 tarihinden beri dünyanın gündemi Suriye iç savaşı ve onun meydana getirdiği göç dalgaları olmuşken, Rusya’nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna’yı işgal etmesi, özellikle Avrupa’yı doğrudan etkileyen kitlesel göç hareketlerine neden olmuştur. Mearsheimer (2022, s. 12) Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşı, çok boyutlu bir felaket ve gelecekte de muhtemelen daha kötü olacak bir durum olarak değerlendirmektedir. Savaşın ardından yaklaşık 7 milyon Ukraynalı ülkesini terk etmek zorunda kalırken, göç hareketleri ağırlıklı olarak komşu devletler Polonya ve Slovakya ile Almanya ve İskandinav ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Polonya ise AB ülkeleri içerisinde yaklaşık 1 milyon Ukraynalı mülteci sayısı ile ilk sırada yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Avrupa Bölge Bürosu, 2023). 2015-2016 yıllarında Avrupa’da özellikle Suriye’den ve Afrika’dan gelenlerin oluşturduğu yoğun göç dalgası o dönemde bir “mülteci krizi” olarak deklare edilirken, aksine Ukraynalı göçü bir “mülteci krizi” olarak değerlendirilmemiştir (Näre, Abdelhady, & Irastorza, 2022, s. 255). Avrupa, kurumsal olarak Ukraynalı göçüne daha “insancıl” bir yaklaşım sergilerken, Suriyeli ya da güneyden gelen göçlerde ise “güvenlik” odaklı bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle Hristiyan olmayan kimliklerin göçünde Avrupa’nın siyasetinin iki yüzlü olduğu ister istemez akıllara gelmektedir.

Göç ve tarih arasındaki ilişki incelenirken tarihsel süreçte göçün kurumsallaşması ve göç yönetiminin etkin yürütülmesi adına çeşitli kurumların hayata geçirildiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği ve Soğuk Savaş'ın başladığı yıllar, aynı zamanda göç konusunun tartışıldığı ve göçün yönetimine dair uluslararası düzeyde adımların atıldığı bir dönemdir. Küresel düzeyde göçler artmaya başladıkça göç alan ve göç veren ülkeler açısından çeşitli sorunlar ortaya çıkmış, beraberinde de çeşitli çözüm yollarının geliştirilmesi zorunlu bir hâl almıştır. Hem menşe ülkeler hem de hedef ülkeler açısından göçmenlerin kabulü, istihdam edilmeleri ve topluma entegre olmaları iyi organize edilmesi gereken bir süreç olup etkin bir göç yönetimine ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Demirhan & Aslan, 2015, s. 24). Bu doğrultuda, II. Dünya Savaşı yıllarında göçün etkin yönetimi açısından ortaya çıkan *BMMYK* ile *IOM* gibi kurumlara da değinmenin göç ve tarih arasındaki ilişkiyi açıklarken faydalı olacağı düşünülmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla yerinden edilen Avrupalıların ülkelerine geri dönmesi ya da güvenli noktalara yerleştirilmeleri adına birtakım çalışmalar yapılmıştır. Ancak Sovyet bölgesine geri dönüşlerde görülen tehditler neticesinde 14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulu'nda görüşülerek kabul edilen Tüzük neticesinde önce *BMMYK* kurulmuş, ardından da 1951 Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiştir (Lucassen L. , 2022, s. 394). Hollifield'e (2022, s. 424) göre *BMMYK*, Soğuk Savaş ürünü bir kurumdur çünkü 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan "...zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için..." ifadesi Avrupa'daki mültecilerin doğudan batıya akışını idare etmek için oluşturulmuştur. Başka bir deyişle komünist rejimler asıl tehditken, *BMMYK* âdeta bir perdeleme kurumu şeklinde pozisyona bürünmüştür, bu yüzden temelinde problemler olan bir kurumdur.

BMMYK, BM Genel Kurulu'na bağlı (subsidiary organs) yardımcı bir organdır (Uzun, 2016, s. 68). Ancak bununla birlikte kurumun statüsü, BM web sitesinde yer alan organizasyon şemasında "diğer tüzel kişiler ve organlar" kısmında yer almaktadır (Birleşmiş Milletler, 2021). Bu durum Komiserliğin, yapısına doğrudan bir zarar vermese de kurumsal açıdan kurumun pozisyonunu açıklamayı zorlaştırmaktadır. *BMMYK Tüzüğü* incelendiğinde birinci kısımda genel hükümler

başlığı altında kurumun yetki ve sorumlulukları yer almaktadır. Bu bakımdan ilk maddede; mülteciler için uluslararası koruma sağlamak, hükümetlere ve ilgili yapılara destek olmak, mültecilerin sorunlarına geçici olmayan çözümler bulmak yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü, 2023). Bu doğrultuda 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ele alındığında, BMMYK, yetki alanı olarak farklı bir ifadeyle hizmet sağladığı kişiler olarak “mülteciler” ekseninde sınırlandırılmaktadır. Komiserliğin yetki alanında yalnızca mülteciler yer aldığı için ülke içinde yerinden edilmiş kişilere BMMYK, kurumsal yapısı gereği sessiz kalmaktadır. BMMYK, 1999 Kosova krizinde ülkelerini terk eden mültecilere gerekli tüm desteği sağlamak için seferber olurken, ülke içinde etnik temizliğe uğrayan veya yerinden edilmiş kişilere sessiz kalmıştır (Loescher, 2001, s. 51). Elbette bu durum BMMYK’dan ziyade küresel mülteci rejiminin önemli bir eksikliğini göstermektedir. Benzer şekilde Suriye iç savaşında, rejimin katlettiği yüzbinlerce masum insana tüm dünya sessiz kalmış, BMMYK da sürece yalnızca rapor ve istatistik anlamında katkı sağlamıştır.

Temelleri 1951 yılında Brüksel’de gerçekleşen Uluslararası Göç Konferansı’nda atılan IOM, savaş nedeniyle yaklaşık 11 milyon insanın çeşitli ülkelere yerleştirilmesi amacıyla Avrupa hükümetlerine yardım etmek amacıyla kurulmuştur (Uluslararası Göç Örgütü, 2022). 1952 yılında Hükümetlerarası Avrupa Göç Komitesi, 1980 yılında Hükümetlerarası Göç Komitesi, 1980 yılında ise Uluslararası Göç Örgütü ismini almıştır (Dalar, 2020, s. 51). 2016 yılında kurumsal statüsü açısından önemli bir gelişme yaşamış ve örgüte “ilgili kuruluş (related agency)” statüsü verilerek BM sistemine dâhil edilmiştir (Uluslararası Göç Örgütü, 2022). Göç yönetiminde en etkili kurumların başında gelen IOM, “göçü herkesin yararına yönetmek” sloganıyla hareket etmektedir (Geiger & Pécout, 2010, s. 1). IOM, göç yönetimine katkı sağlayan ve konuyla ilgili uluslararası alanda belli standartların gelişmesi için çabalayan; BM sisteminin dışında yer alan ve donör devletler adına göçle ilgili bir dizi proje ve hizmet sağlayan göç yönetimi ve yönetiminde etkili uluslararası bir kuruluştur (Betts, 2012, s. 3).

Günümüzde 175 üye ve 8 gözlemci statüde devlet ile 100'den fazla ülkede ofisi olan IOM; göç ile ilgili sorunlara dayalı olarak uluslararası iş birliği gerçekleştirmek, sorunlara yönelik akılcı çözümler üretmek, göçün daha sistemli ve insancıl bir şekilde yönetilmesini kolaylaştırmak için çalışmalar gerçekleştirmektedir. IOM'un göçmenlere ve mülteci gruplarına yardım sağlama misyonunun yanında zamanla göç ile ilgili konuların ele alınıp tartışıldığı bir platform olarak da görev yaptığı söylenebilir (Çetin E. , 2022, s. 228). IOM, zamanla kapsamını uluslararası göç yönetimine doğru genişletmiştir. Bunu da 2001 yılında yönetim kurulunun 50. yıl dönümü toplantısında, göçün daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı ve göç konularını kapsamlı ve etkili bir şekilde ele almak için hükümetler arasındaki iş birliği mekanizmalarını güçlendirmeyi amaçladığı "göç konusunda uluslararası diyalog" kurarak amaçlamıştır. Diğer yandan IOM'un belirlediği misyon oldukça kapsamlı ve geniş bir yolda ilerlemesine karşın çalışmaları büyük ölçüde projelendirilmeye muhtaçtır. Belli faaliyetleri finanse etmek için üye devletlere bağımlıdır (Newland, 2010, s. 333-334).

2.5. Göç, Kabul ve Güvenlik

Ulus-devletlerin sığınma arayan kişilere yönelik koruma yükümlülüklerini yerine getirmesi ve insancıl kabul politikaları benimsemesi beklenen bir durumdur. Ancak "kabul etme" kavramının, kavramsal belirsizliği, ulus-devletlerin konuya acil durum odaklı yaklaşımları nedeniyle mültecilerin durumunu daha da kötüleşmektedir (Mouzourakis & Taylor, 2016, s. 8). Hedef ülkeye varış ve sığınma başvurusunda bulunma sürecinden başlayarak, başvurunun nihai sonuca varmasına kadar olan süreç "kabul" olarak nitelendirilmektedir (Kaya & Nagel, 2021, s. 227). Sığınmacıların, mültecilerin ve göçmenlerin hedef ülke tarafından kabulü, eş zamanlı olarak sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi entegrasyonu da kapsayan bir politika sürecini içermektedir (Cernadas, ve diğerleri, 2023, s. 10). Kimi zaman ulus-devletler ulusal çıkarları için göçmenleri kabul etme yönünde bir yaklaşım sergilerken kimi zaman da göçmenlerin ülkeye gelişini engellemeye yönelmektedir (Şimşek & İçduygu, 2017, s. 7).

Göç olgusu, güvenlikle doğrudan ilişkilidir. Bu ilişki hem göç eden bireyleri hem de göç alan toplumları ya da devletleri yakından ilgilendirmektedir (Telatar, 2020, s. 20). Birey, toplum ve devletin ana aktör olarak konumlandığı göç hareketlerinde, kimi toplum ya da devlet açısından göçmenler bir tehdit unsuru olarak algılanırken “güvenlikle” doğrudan ilişkilendirilmekte, kimileri için ise ekonomik ve toplumsal büyümenin tetikleyici unsuru olarak görülmekte ve bir “fırsat” olarak algılanmaktadır. Bu ikili tasvirin özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında daha çok vurgulandığı görülmektedir (Selm, 2005, s. 1). Güvenlik, ulus-devletlerin iç ve dış politikalarının ana gündemini teşkil eden bir meseledir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla birlikte geleneksel güvenlik anlayışı yetersiz kalmış, güvenliğin yalnızca askeri ve siyasi nitelikte olmadığı bununla birlikte ekonomik, toplumsal, çevresel ve kültürel boyutlarının da olduğu yeni bir anlayış benimsenmiştir (Sayın H. , 2020, s. 101).

21. yüzyılın hemen başında, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de meydana gelen saldırılar, göç ve güvenlik ilişkisinin dönüşümüne ve âdeta yeniden ele alınmasına neden olmuştur (Faist, 2006, s. 103; Çınar, 2022, s. 317; Kaygusuz, 2021, s. 66). Devamında Avrupa’da ise 2004 yılından itibaren meydana gelen Madrid (2004), Londra (2005), Paris (2015) terör saldırılarında yüzlerce kişi hayatını kaybederken (Anadolu Ajansı, 2017), Batılı devletlerin Müslümanlar başta olmak üzere göçmenlere bakışında büyük bir değişim yaşanmıştır. 11 Eylül sonrasında ABD başta olmak üzere, göç politikalarının liberalleştirilmesine yönelik herhangi bir öneriye dahi, ulusal güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle yüksek sesle karşı çıkmıştır (Johnson, 2007, s. 175). Böylece 11 Eylül saldırıları sonrasında göç politikalarındaki söylem ve eylem, liberal çizgiden çıkarak daha sert bir forma bürünmeye başlamıştır.

11 Eylül sonrası terör olaylarıyla birlikte AB ülkelerinde göçmen ve mülteci sayısında meydana gelen artış; devletleri daha sıkı tedbirler almaya, kontrol mekanizmalarını güçlendirmeye, başvuru şartlarını ağırlaştırmaya, sınırlarını daha kapalı bir hâle getirmeye yönlendirmiştir (Kjaerum, 2005, s. 51). Helbling ve Meierrieks’e (2020, s. 565) göre hükümetlerin güvenlik ve seçim kaygıları daha kısıtlayıcı göç politikaları tercih etmelerine neden olmaktadır. Hatta hükümetlerin sergilediği bu sert göç politikaları, terörle mücadele yoluyla bir meşruiyet zemini

kazanmaktadır (Kjaerum, 2005, s. 51). Bu durumu Hing (2006, s. 140-141) *göç politikalarının ulusal güvenlik adına kötüye kullanılması* şeklinde ifade etmektedir. Örneğin ABD, yalnızca terör şüphelileri için değil aynı zamanda ABD’de bulunan göçmenler veya ABD vizesi almak isteyenlere de sert yaptırımlar uygulamaktadır.

Ulus-devletlerin güvenlik kavramını genel mahiyette, egemenlik üzerinden kullandıkları ve bu doğrultuda ulusal güvenliği dile getirdikleri görülmektedir (Şimşek & İçduygu, 2017, s. 8). Ulus-devletler egemenlik yetkileriyle ülkelerine giriş-çıkışları düzenlemekte, kimlerin nasıl ve ne kadar sürede ülkelerinde kalabileceğine karar vermektedir (Telatar, 2020, s. 20). Bu yetkiyi kullanırken de egemenliğin ayrılmaz bir parçası olan “sınırlar” daha da önemli bir hâle gelmekte, ulus-devletlerin sınırlarındaki egemenlikleri zayıfladığı anda sınır politikalarında farklı uygulamalar hayata geçirilmektedir (Gökalp Aras, 2018, s. 65). Öte yandan özellikle gelişmiş toplumlarda ya da Batı’da, göçmen ve mültecilerin ülkeye kabulünde ekonomik kaygılardan ziyade güvenlik yaklaşımlarının daha ağır bastığı bir gerçektir (Çetiner, 2021, s. 4). Bu doğrultuda ülkelerin göçmenleri kabul politikaları, göçmenlere yönelik uyguladıkları vize politikaları, ülke sınırları içerisinde ya da bir coğrafyada göçmenlere yönelik dolaşım politikaları; genel ulusal güvenlik politikalarından doğrudan etkilenmektedir.

Göç ve güvenlik arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak adına AB içerisinde hayata geçirilen politikaları incelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü 11 Eylül sonrasında, AB’nin göçü güvenlikleştirmesi adına yaptığı uygulamalar, AB’nin güvenlik politikalarında köklü bir değişim meydana getirmiş, göçmenler de bu durumdan büyük ölçüde etkilenen önemli bir kitleyi teşkil etmiştir. AB’nin göçü güvenlikleştirmesi adına en önemli politikalarından biri olarak 2004 yılında kurulan ancak 2005 yılında tamamen faaliyetlerine başlayan Frontex (AB Üyesi Ülkelerin Dış Sınırlarında Operasyonel İşbirliğinin Yönetimi İçin Avrupa Ajansı) gösterilebilir. 2007 yılında Lizbon’da imzalanan AB Antlaşması’nın 2. maddesinde, AB vatandaşlarına iç sınırların olmadığı bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı sunulacağı belirtilmektedir (Lizbon Antlaşması, 2007, s. C 306/11). Meşruluk ve işlevsellik sarmalına sıkışan Frontex (Bayrak, 2022, s. 30); AB içerisinde özgürlük, güvenlik ve adaletin güçlendirilmesi adına hayata geçirilen Lahey (Hague) Programı’na dayanmaktadır (Özerim, 2014, s. 32). Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Lahey Programı; AB

içerisinde iltica, göç ve sınır kontrolleriyle ilgili koordineli bir politika geliştirme amacı taşımaktadır. Programda Cenevre Sözleşmesi ve diğer uluslararası anlaşmalara uygun olarak koruma sağlama, göç akışlarını düzenleme ve bu kişilere yönelik ortak kapasite geliştirilmesi vurgusu yer almaktadır (Avrupa Konseyi Lahey Programı, 2005, s. C 53/1). Bu bağlamda 2005 yılından beri AB'nin sınır yönetiminde kilit bir role sahip olan Frontex, son yıllarda kaynak, personel ve sorumluluk açısından hızla büyüyen bir ajans olup yetki ve sorumluluklarının genişliği nedeniyle tartışmalı bir aktör konumundadır (Perkowski, 2021, s. 41).

Frontex'in genişleyen yetkilerinde, özellikle 2015 yılında yaşanan mülteci krizinin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Avrupa kıyılarına ulaşan göçmen sayısındaki artış ve binlerce insanın Akdeniz'de hayatını kaybetmesi bu yetki genişliğini de beraberinde getirmiştir (Fernández-Rojo, 2021, s. 6). 2011 yılında Suriye'de başlayan savaş, yaklaşık 12 milyon insanın yerinden edilmesine, 7 milyon insanın göç etmesine neden olurken, bu olay II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen en büyük kitlesel göç hareketlerinden biri olmuştur (Freedman, Kıvılcım, & Baklacıoğlu, 2017, s. 1). Şiddet ve çatışmalardan kaçmak isteyen milyonlarca kişi başta komşu ülkelerden Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi ülkelere hareket etmiştir (Tümen, 2023, s. 2). Komşu ülkelerin yanı sıra mültecilerin zamanla AB ülkelerine yönelmeleri, Avrupalı siyasi liderler ve medya tarafından "kriz" olarak tanımlanırken, bu süreçte mültecilerin yaşadığı şiddet ve güvensizlik hafızalara kazınmıştır (Freedman, Kıvılcım, & Baklacıoğlu, 2017, s. 1). Bazı araştırmacılar için 2015 yılındaki kriz, "mülteci krizi" değil "mülteci kabul krizi" olarak nitelendirilmektedir (Rea, Martiniello, Mazzola, & Meuleman, 2019). Özellikle deniz yoluyla Avrupa'ya ulaşmaya çalışan binlerce insanın zorlu hayatta kalma mücadelesi Akdeniz'de büyük trajediler yaşanmasına neden olmuştur. 2014-2016 yılları arasında yalnızca Doğu Akdeniz'de kayıp ve ölü olarak bildirilen mülteci sayısı 1.297'dir (Uluslararası Göç Örgütü, 2023). IOM verilerine göre 2022 yılında ise yaklaşık 3.000 göçmen, deniz yolu ile Avrupa'ya giderken hayatını kaybetmiştir (Uluslararası Göç Örgütü, 2023, s. 1). Özellikle 2014-2016 yılları arasında mültecilerin Avrupa'ya geçiş koridorunda, AB'nin insan ticareti ya da kaçakçılık karşıtı politikalarının hâkimiyeti söz konusu olmuş, ilgili bölgede eşi benzeri görülmemiş bir sınır militarizasyonu uygulanmıştır

(Mandić, 2017, s. 35). Frontex tarafından yürütülen operasyonlar, insan hakları aktivistleri ve göçmen yanlıları tarafından onu tartışmaların odağında tutmaktadır (Turgay, 2021, s. 7).

Yabancıların, göçmenlerin, yasa dışı göçmenlerin ve mültecilerin göç ettikleri ülkenin toplumsal yaşamına başarılı bir biçimde entegre olamamaları Avrupa’da suç, işsizlik gibi kavramlarla anılmalarına ve riskli grup olarak damgalanmalarına neden olmaktadır ve tüm bunlar Avrupa siyasi yaşamında göç meselesini güvenlikle daha çok ilişkilendirmektedir (Tapia, 2003, s. 9). Özellikle güvenlik kaygıları nedeniyle yasa dışı göçün önlenmesine yönelik Birlik politikaları hayata geçirilmektedir (Ultan, 2016, s. 120). Bununla birlikte yasa dışı göçün hedef ülke açısından hukukun üstünlüğünü zayıflattığı, emek sömürsünü teşvik ettiği, yoksulluğu arttırdığı, kamu hizmetleri üzerinde baskı oluşturduğu yönünde bir kanı vardır (Morehouse & Blomfield, 2011, s. 1). Bu doğrultuda gerek ulus-devletler kendi göç politikalarıyla gerekse AB düzeyinde Birlik politikalarıyla yasa dışı göçle mücadele edilmektedir. AB içerisinde göç ve güvenlik ilişkisini anlamak adına oluşturulan özel çalışma gruplarını, AB Zirve Sonuç Bildirgelerini, sınır kontrollerini artıran tedbirleri, yasa dışı göçmenleri yakalamaya yönelik atılan adımları incelemek faydalı olacaktır.

İlk olarak 1975 yılında hayata geçirilen TREVI Grubu, hükümetler arası düzeyde uluslararası hukuka bağlı olarak, uluslararası suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etme amacıyla kurulmuştur (Cruz, 1992, s. 9). Avrupa Topluluğu’nun (AT) Adalet ve İçişleri ve Bakanlarının yer aldığı Grup, başlangıçta yalnızca terörizmle mücadele etmek amacıyla kurulmasına rağmen ilerleyen yıllarda bölgede artan sığınmacılarla ve dolayısıyla göç olgusuyla da ilgilenmeye başlamıştır (Loescher, 1989, s. 630). Faist’e (2002, s. 10) göre TREVI Grubu, göç politikalarının sıklıkla kurumsal olarak suçla bağlantılı olduğunu belirtme çabalarının bir sonucudur çünkü hükümetler göç olgusuyla suç ve güvenlik kaygılarını abartılı bir şekilde örtüştürme eğilimindedir. Avrupa’da göç sorunuyla ilgilenmek üzere daha sonrasında Ekim 1986’da Kıdemli Bakanlardan oluşan Geçici Göç Çalışma Grubu oluşturulmuş, Grup, özellikle sınır kontrolleri, vize politikaları, seyahat belgelerinde sahtecilik ve belgelerin kötüye kullanılması ve iltica prosedürleriyle ilgili konularla ilgilenmeye başlamıştır (Loescher, 1989, s. 630). İngiltere’de Margaret Thatcher liderliğindeki

muhafazakâr hükümet, göç ve iltica konusunda hükümetler arası iş birliğine dayanan bu Gruba öncülük etmiştir (Geddes, 2005, s. 733). TREVI Grubu ve Geçici Göç Çalışma Grubu ile AB göç konusunda politikalar geliştirmeye başlamış (Genç, 2010, s. 187), böylece Avrupa’da göç politikalarının kurumsallaşması adına ilk adımlar, güvenlik olgusu üzerinden atılmıştır.

AB içerisinde Parlamento raporları, AB direktifleri ve TREVI Grubu belgelerinin ana odağında yasa dışı göçle mücadele etmek yer almaktadır (Bigo, 2016, s. 70). Avrupa’da iç güvenlik tanımının genişliği terörle ya da uyuşturucuyla mücadele etmeyi, yasa dışı göçle mücadele etme anlamında aynı görmekte, böylece daha fazla kontrolcü bir yapı ortaya çıkmaktadır (Bigo, 2008, s. 19). Bu doğrultuda AB içerisinde göç ve sığınmayı; terörizm, ulusötesi suç ve sınır kontrolü ile birleştiren Schengen Antlaşması, 1985 yılında Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanmıştır (Lodge, 1992, s. 8). İç sınırların olmadığı tek bir pazar oluşturma düşüncesinden hareketle ortaya çıkan Schengen Antlaşması, özellikle kişilerin serbest dolaşımına ilişkin düzenlemeler nedeniyle ülkeler arasında bazı görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur (Turgay, 2023, s. 104). Örneğin Birleşik Krallık, AB içerisinde hiçbir zaman Schengen’e katılmamış, bu durum Birleşik Krallık’ın AB ile Brexit sürecine kadar kendine has bir üyelik ilişkisi kurmasına olanak sağlamıştır (Lord, 2018, s. 57). Birleşik Krallık’ın Schengen’e katılmamasının ve Ortak Avrupa İltica Sistemi’nin kısmen dışında kalmasının arka planında, güvenlik ve göçmen kaygıları yer almaktadır (Follis, 2017, s. 9). Örneğin 2015 yılındaki göç krizinde Başbakan Cameron, İngiltere’nin AB çapında herhangi bir mülteci kotası sistemine dâhil olmayacağını veya hâlihazırda Avrupa’da bulunan mültecilere yardım etmeyeceğini belirten beyanlarda bulunmuştur (The Guardian, 2015).

Schengen Antlaşması sonraki süreçte Schengen bölgesine üye devletler arasındaki sınır kontrollerinin tamamen kaldırılmasını organize etmek, vizelerle ilgili ortak kurallar çıkarmak, polis ve adli iş birliğini teşvik etmek amacıyla 19 Haziran 1990 tarihinde imzalanan Schengen Uygulama Sözleşmesi ile desteklenmiştir (Basilien-Gainche, 2015, s. 99). Schengen Antlaşması (1985) ve Schengen Uygulama Sözleşmesi (1990), serbest dolaşım ve iç güvenlik önlemlerine ilişkin hükümlere sahiptir (Geddes, 2005, s. 732). Schengen Antlaşması, Schengen Uygulama

Sözleşmesi, Schengen Yönetim Kurulu deklarasyonları ve kararları Schengen Müktesebatını oluşturmaktadır (Ultan, 2016, s. 137; Turgay, 2023, s. 105). Amsterdam Antlaşması'na eklenen bir protokolle, Mayıs 1999'da Schengen kuralları, Avrupa hukukunun bir parçası olmuştur (Guild, 2016, s. 18) Schengen Müktesebatı, göçün düzenlenmesini iç güvenliğin korunmasıyla ilgili kurumsal bir çerçeveye oturtmaktadır (Huysmans, 2000, s. 757).

Schengen Uygulama Sözleşmesi; tanımlar, iç sınırlarda kontrollerin kaldırılması ve kişilerin hareketleri, polis ve güvenlik, Schengen Bilgi Sistemi, malların taşınması ve hareketi, kişisel verilerin korunması, yürütme komitesi ve nihai hükümler olmak üzere sekiz farklı başlıkta çeşitli düzenlemeleri içermektedir. Sözleşmenin 6. maddesinde sınır kontrollerinde tek tip ilkelerle hareket edilmesi vurgusu yer almaktadır. Bu kapsamda 6. maddenin 2. fıkrası (a) kişilere yönelik kontrollerin yalnızca giriş, çıkış, ikamet gibi belge ve koşulların kontrolünü değil, aynı zamanda ulusal güvenlik ve kamu düzenini tehdit edecek koşulların tespitini de içermektedir. Sözleşmenin Bakanlar Deklarasyonu kısmında 6. maddeye atıfta bulunularak, güvenlik ve yasa dışı göç alanlarındaki riskler göz önüne alınarak dış sınır kontrollerinde ortak hareket edileceği vurgulanmaktadır (Schengen Antlaşmasının Uygulanmasına İlişkin Sözleşme, 2000). Bu madde ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçesiyle AB'ye geniş yetkiler tanımakta, bununla birlikte göç ve güvenlik sarmalında otoriter yaklaşımların önünü açmaktadır.

AB içindeki sınır kontrolleri kaldırıldıktan sonra, bu durumun Birlik içerisinde bir risk oluşturmaması adına telafi edici bir önlem olarak 1995 yılında Schengen Bilgi Sistemi (SIS) oluşturulmuştur (Czaplicki, 2021, s. 124). Güvenlik, sınır ve göç yönetimi açısından bilgi paylaşımına yönelik bir sistem olan SIS (Avrupa Komisyonu, 2018), AB'nin göç rejimindeki en önemli denetim mekanizmalarının başında gelmektedir (Sönmez P. , 2014, s. 210). Schengen Uygulama Sözleşmesi'nin, 26. maddesinde yer alan *eşlik eden hükümlerin* tamamlanması amacıyla 28 Haziran 2001 tarih ve 2001/51/EC sayılı Konsey Direktifi hayata geçirilmiştir. Direktif, düzensiz göçle mücadelede taşıyıcılara çeşitli yaptırımlar uygulanması hususunda önemli bir mevzuattır (Apan, 2020, s. 34). Direktifin giriş kısmında, yasa dışı göçle etkin mücadele edebilmek adına taşıyıcıların yükümlülüklerini belirleyen hükümler

getirmenin esas olduğu, Direktifin 3. maddesinde ise üye devletlerin, girişi reddedilen üçüncü ülke vatandaşlarını gerekli önlemleri alarak hatta masraflarını üstlenerek geri göndermeleri gerektiği belirtilmektedir (Konsey Direktifi 2001/51/EC, 2001). Tüm bu düzenlemelerle birlikte zamanla Schengen, Avrupa’da iç sınır kontrollerini ortadan kaldıran, dış sınırlardaki kontrolleri düzenleyen bir sistem hâline gelmiştir (Grabbe, 2000, s. 525). Schengen politikaları ile iç sınırlar Avrupalı vatandaşlar için daha yumuşak ve esnek bir görünüm kazanırken, dışarıdan gelenler için güvenlik gerekçeleri temelinde daha sert ve katı bir forma bürünmüştür. Hatta iç güvenlik nedeniyle göç akışlarını kontrol altına alan Schengen, zamanla pek de olumlu bir çağrışımı ifade etmeyen “Avrupa Kalesi” adıyla anılmaya başlanmıştır (Meyerstein, 2005, s. 1519).

AB üye devletlerine yapılan sığınma başvurularında, sığınmacıların birden fazla başvuru yapmasını önlemek amacıyla Haziran 1990’da Dublin Sözleşmesi imzalanmıştır (Hruschka, 2005, s. 474). Sözleşme, tek başına Avrupa’da sığınmacılara yönelik çeşitli hükümleri içermesi açısından özel bir öneme sahiptir (Şirin, 2018, s. 545). Sözleşmenin en önemli maddesini, AB topraklarına giren bir sığınmacının durumunu ilk giriş yaptığı ülkenin değerlendirmesi oluşturmaktadır (Adıgüzel, 2018, s. 142). Dublin Sözleşmesi’nin etkili bir biçimde uygulanması ve bir üye devlete yapılan sığınma başvurusundan hangi üye devletin sorumlu olacağına yardımcı olunması amacıyla 11 Aralık 2000 tarihinde, sığınmacıların parmak izlerinin alınarak merkezi bir veri tabanında saklandığı EURODAC sistemi hayata geçirilmiştir (Konsey Yönetmeliği No: 2725/2000, 2000). EURODAC, sığınmacının daha önce farklı bir üye devlete sığınma başvurusunda bulunup bulunmadığını ya da yasadışı yollardan AB’ye girerken yakalanma durumunu göstermede yetkililere kolaylık sağlamaktadır (Mendos Kuşkonmaz, 2013, s. 79).

1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması), AT’nin ekonomik bir boyuttan siyasi bir boyuta evrilmesi anlamına gelmektedir (Akçay, 2020, s. 185). 1993 yılında yürürlüğe giren Antlaşma, sığınma konusunda hükümetler arası iş birliğini AB’nin kurumsal çerçevesine taşımıştır (Avrupa Parlamentosu, 2018, s. 3). Grieco’ya (1995, s. 21) göre Maastricht Antlaşması, AT ülkelerine sınır kontrolü ve göç de dâhil olmak üzere ortak politika oluşturma

hususunda bir zemin oluşturmuştur. AB'nin resmî olarak kuruluşunu ifade eden Maastricht Antlaşması; “Avrupa Toplulukları”, “Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası” ve “Adalet ve İçişlerinde İş Birliği” olmak üzere AB'yi üç sütun üzerine kurulan siyasi bir birlik hüviyetine büründürmektedir (Şirin, 2018, s. 546). Üçüncü sütunu oluşturan adalet ve içişlerinde iş birliği kapsamında birliğin hedefleri arasında kişilerin serbest dolaşımı yer alırken; iltica politikası, kişilerin dış sınırlardan geçişi ve sınır kontrolü, göç politikası ve üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik politikalar, uyuşturucu ile mücadele, uluslararası dolandırıcılıkla mücadele ve terörizmle mücadele hususunda ortak hareket edileceği belirtilmektedir (Laursen, 1993, s. 127). Bununla birlikte terörizm ve uluslararası suçlarla mücadele etmek amacıyla EUROPOL adında bir polis örgütünün de kurulacağı Antlaşma'nın K.1 maddesinin 9. fıkrasında yer almaktadır (Maastricht Antlaşması, 1992). Maastricht Antlaşması göstermektedir ki AB'nin göç ve iltica politikaları neredeyse suç ve terörizmle aynı statüdedir. Bu doğrultuda yasa dışı göçle mücadele, Birliğin vatandaşlarına özgürlük, güvenlik ve adalet alanında oluşturmak istediği yüksek güvenlik kapsamında, ortak eylemlerin başında gelmektedir (Maciejewski, 2023, s. 2).

Öte yandan 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile AB, göç ve iltica politikalarına bir standart getirme arayışı içerisine girmiştir. 1999'da yürürlüğe giren Antlaşma'nın 63. maddesinde, Avrupa Konseyi'ne sığınma ve göç konusunda ortak önlemler alma hususunda yetki verilmektedir (Noirfalissee, 2001, s. 170). Bu doğrultuda sığınma başvurularının değerlendirilmesi, sığınmacı kabulü, üçüncü ülke vatandaşlarının mülteci olarak kabulüne dair asgari standartların geliştirilmesinin yanı sıra yasa dışı göçmenlerin ülkelerine geri gönderilmelerine dair beş yıl içerisinde ortak bir politika hedefi Antlaşma'da yer almaktadır (Amsterdam Antlaşması [Konsolide Versiyonu], 1997; Lonbay, 2001, s. 168-169). Amsterdam Antlaşması'nın en önemli özelliklerinden biri olarak sığınma ve göç konusunda AB kurumlarına harekete geçme konusunda yasal yetki sunması gösterilebilir (Almeida, 2002, s. 37). Bu yasal yetkinin kullanılma çabalarından ilki Avrupa Konseyi'nin Ekim 1999'da Tampere'de yaptığı zirveye yansımıştır. Tampere Zirvesi'nde göç ve iltica sorunlarına karşı ortak bir AB politikası geliştirilmesine yönelik fikir birliğine varılmıştır (Jenny, 2001, s. 56; Noirfalissee, 2001, s. 170). Zirve sonuçları, “Ortak Avrupa Sığınma Sistemi” (CEAS)

oluşturulması açısından oldukça önemli bir kilometre taşıdır (Ippolito & Velluti, 2011, s. 28). Zirve sonuç raporunun 3. maddesinde, kişilerin serbest dolaşımının AB vatandaşı olmayanların da hakkı olduğu ve bu doğrultuda ortak bir politika oluşturulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Ultan, 2016, s. 125). Zirvenin, göç akışlarının yönetimi kısmında yer alan 24. maddesinde sınır kontrollerinde üyeler arasında iş birliğinde gidilmesi önerilmekte olup bu doğrultuda İtalya ve Yunanistan arasında, Adriyatik ve İyonya denizlerinde, organize suç, kaçakçılık ve insan ticaretiyle mücadelede karşılıklı iş birliğinden duyulan memnuniyet ifade edilmektedir (Tampere Zirve Bildirisi, 1999). Gallagher'e (2002, s. 379) göre Tampere Bildirisi, her ne kadar cömert ve hümanist bir tona sahip olsa da AB tarafından gerçekte oluşturulan politikalar sığınmacılardan ziyade üye devletlerin çıkarlarına yöneliktir; çünkü AB genelindeki genel siyasi yaklaşım göçün kontrol altına alınmasına yöneliktir ve önemli ölçüde güvenlik gerekçelerinden kaynaklanmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de meydana gelen saldırıların gölgesinde gerçekleştirilen 14-15 Aralık 2001 tarihindeki Laeken Zirvesi'nde baskın bir biçimde AB sınırlarının korunmasına öncelik verilmiştir (Üstübici & Ergün, 2020, s. 532). Ortak bir göç ve iltica politikası için ilgili ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapılması, gerektiğinde hızlandırılmış prosedürler de dâhil olmak üzere sığınma, kabul ve aile birleşimi prosedürlerine ilişkin ortak standartların oluşturulması önemli araçlar olarak görülürken; dış sınırların yönetiminin terörizm, yasa dışı göç ve insan kaçakçılığıyla mücadeleye yardımcı olacağı belirtilmektedir (Laeken Zirve Bildirisi, 2001). 21-22 Haziran 2002 tarihindeki Sevilla Zirvesi'nde ise göç meselesinin Avrupa Konseyi'nin öncelikleri arasında yer aldığı görülmektedir (Furuseth, 2003, s. 55). Sevilla Zirve Bildirisi'nin üçüncü bölümünde detaylı bir biçimde iltica ve göç meselesine değinilirken; yasa dışı göçle mücadeleye yönelik tedbirler, dış sınırların kontrolü, üçüncü ülkelerle göç politikasının entegrasyonu, ortak iltica ve göç politikasına ilişkin mevzuat çalışmalarının hızlandırılması şeklinde dört alt başlıkta yapılacaklar yer almaktadır. Bildirinin 32. maddesinde 2002 yılı bitmeden dış sınırlarda ortak operasyon yapılması da AB Komisyonu tarafından üyelerden talep edilmektedir (Sevilla Zirve Bildirisi, 2002).

Öte yandan sığınma başvuruları reddedilenlerin ve düzensiz göçmenlerin menşe ülkelere geri gönderilmeleri de AB göç politikalarının öne çıkan yönleri arasındadır. Bu bağlamda Sevilla Zirvesi sonrasında üçüncü ülkelerle iş birliği hızlanmaya başlamıştır (Geddes, 2005, s. 735). Esasen AB'nin göç politikalarında üçüncü ülkelerle iş birliği yaparak, bu ülkelerin Avrupa'ya yasa dışı yollarla gelen göçmenleri kabul etmelerini sağlamak sistemli bir biçimde Sevilla Zirvesi'nden sonra tasarlanmıştır (Basilien-Gainche, 2015, s. 104). 11 Eylül 2001 ABD ve 11 Mart 2004 Madrid saldırıları sonrasında hayata geçirilen Lahey (Hague) Programı, tıpkı programın giriş kısmında ifade edildiği üzere “...göç akışlarını düzenlemek ve Birliğin dış sınırlarını kontrol etmek, sınır ötesi organize suçlarla mücadele etmek ve terör tehdidini bastırmak, Europol ve Eurojust'ın potansiyelini gerçeğe dönüştürmek...” şeklinde çeşitli amaçlara sahiptir (Avrupa Konseyi Lahey Programı, 2005, s. C 53/1) ve bu amaçlarda baskın bir biçimde AB'nin güvenlik kaygıları yer almakta olup göç politikaları öncelikler arasında yer almaktadır. Lahey Programı, Tampere'nin âdetâ ikinci beş yıllık evresidir ve 2010 yılına kadar göç, iltica ve adalet politikalarını uyumlu hâle getirmeyi amaçlamaktadır (Spencer, 2005, s. 22).

AB üzerinden anlatılmaya çalışılan göç ve güvenlik arasındaki ilişki açık bir biçimde göstermektedir ki ulus-devletler ya da Birlik ekseninde, yasa dışı göç istenmeyen bir durumdur. Bu doğrultuda sınır güvenliği, vize politikaları ve üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalar güvenlik gerekçesiyle yasa dışı göçü sınırlamaya yöneliktir.

Soğuk Savaş öncesi dönemde daha çok ulus-devletler tarafından ihtiyaç olarak algılanan göç, yüzyılın başından itibaren salt bir biçimde ulus-devletlerin büyük ölçüde tehdit olarak algıladıkları bir güvenlik sorunu hâline dönüşmüştür. Burada anlatımı ağırlıklı olarak AB üzerinden yapılmasına karşın neredeyse tüm dünyada ulus-devletlerin uluslararası göçe güvenlik perspektifinden yaklaştıkları ifade edilebilir. Özellikle son yıllarda küresel düzeyde artan terör eylemleri, başta Batı olmak üzere neredeyse tüm dünyada Müslümanlarla ilişkilendirilmekte, bu durum İslam'ın negatif tutumlarla karakterize edilmesine neden olmakta, Müslüman göçmenler çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Medya başta olmak üzere göçmenlere yönelik yanlı haber ve tutumlar, kamuoyunda göçmen ve yabancı

düşmanlığının artmasını körüklemektedir. Böylece neticede vatandaşlar siyaset mekanizmasından göçmenlere yönelik bir çözüm beklentisi içerisine girmekte, siyasi partiler güvenlik gerekçeleriyle politika vaatlerine girişmekte, hükümetler ise sert sınır güvenliği tedbirleri başta olmak üzere çeşitli adımlar atmaktadır.

2.6. Göç ve İnsan Hakları

İki dünya savaşı arası dönemde toplama ve imha kamplarında yaşanan insanlık dışı uygulamalar küresel bir göç hareketliliğine ve göç krizine neden olmuştur. İnsan hakları kavram ve kapsamının tartışmalı boyutlara ulaştığı bu dönemde *Holokost* sonrası başlayan göçlere ilişkin Arendt gibi bilim insanlarının, göç ve insan hakları, ulus-devlet ve insan hakları şeklinde ilişkiler kurmaya çalıştıkları görülmektedir.

Edmund Burke, Fransız Devrimi'ne yönelik eleştirilerini sıraladığı ünlü *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde, güçlü bir insan hakları betimlemesi yapmaktadır. Magna Carta'dan Yurttaş Hakları Beyannamesi'ne kadar daha genel ve öncelikli bir hakka atıfta bulunmadan, soyut prensiplere dayalı insan haklarından ziyade, İngilizlerin tüm hak ve özgürlüklerini atalarından miras aldığını ve aynı şekilde gelecek nesillere aktaracaklarını güçlü bir biçimde ifade etmektedir (Burke, 2016, s. 59-60). Burke, Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenlerin ellerinde tuttuğu "insan hakları" yüzünden hiçbir hükümetin adil ve şefkatli bir idare tesis edemeyeceğini belirtmekte (2016, s. 90) ve belki de günümüzdeki göç ve mülteci krizlerine yüzyıllar öncesinden işaret etmektedir.

Burke, insan haklarına karşı çıkan bir düşünür değildir. Temelde rahatsız olduğu insan hakları adı altında Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı saldırganlıktır. Burke'ün (2016, s. 91) insan haklarının karşısına koymak istediği siyaset teorisinde, toplumsal sözleşmenin varlığı yer almaktadır.

Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları* adını taşıyan kitabında sıkça Edmund Burke'e atıfta bulunmakta, Burke'ün düşüncelerinin pragmatik sağlamlığı olduğunu belirtmektedir. Arendt'e (2014, s. 256-258) göre 20. yüzyılın başlarındaki iç savaşlar, kimsenin kabul etmediği göçmen gruplar meydana getirmiş; yurtsuz, devletsiz ve haksız kimseler yer yüzüne yayılmış, buna karşın Avrupalı ulus-devletler ise ulusal haklarını yitirmiş kimselere karşı anayasal açıdan insan haklarını garanti

eden bir yaklaşım geliştirmemiştir. Devredilemez olduğu iddia edilen insan hakları, insanlar siyasi yönetimden mahrum bırakıldıklarında, insanları koruyacak hiçbir otoritenin ve hakları garanti altına alacak hiçbir kurumun olmadığı bir yapıya sahiptir; azınlıklar ve devletsizler açısından ulusal hakların kaybedilmesi, insan haklarının da kaybedilmesi manasına gelmektedir (Arendt, 2014, s. 295-296). Arendt, ulus-devlet ve insan hakları arasında yakın ve zorunlu bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Agamben'e (2013, s. 153) göre ulus-devlet modelinde, hakların bir devletin vatandaşına ait haklar biçiminden çıkması, korumasız kalması ve gerçekliğini yitirmesi demektir. O hâlde ulusal haklar ve insan hakları arasında doğrudan bir ilişkinin varlığından söz edilebilir ve bu iki haktan birinin eksikliği diğerinin de eksikliği demektir. Kısacası bu durum devredilemez ve zaman aşımına uğrayamaz denilen insan hakları için bir paradoksa işaret etmekte, "haksız" bırakılan insanlar temel insani duruma indirgendiklerinde onları koruyacak bir otoritenin varlığı da ortadan kalkmaktadır (Lacroix & Pranchère, 2018, s. 209).

18. yüzyılın sonunda ortaya çıkan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (1789) ile BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) insan hakları ekseninde siyaset ve hukukun köklü bir değişim ve dönüşümüne neden olmuştur (Birinci, 2017, s. 51). Ancak Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile Fransız Devrimi, siyaseti doğaya indirgemeye çalışarak, insan haklarını yönetim ya da iktidarın özü ve nihai amacı olarak konumlandırmaya çalışmıştır (Arendt, 2012, s. 141).

Tarihsel açıdan devletlerin göç konusuna temkinli yaklaşıtları büyük ölçüde ifade edilebilir bir gerçektir. Göçmenleri vatandaşlığa kabul eden ve vatandaşlık dışında tutan iki farklı görüşün mücadelesi hep söz konusu olmuştur (Moyn, 2017, s. 32). Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında doğan faşizm ve Nazizm (Bourderon, 1989) Yahudiler başta olmak üzere ulus-devletlerin ayrıştırıcı politikalar izlemelerine, ülke sınırlarını gözeterek sergiledikleri tavır, insan hakları ekseninde eleştirilere neden olmuştur. Rawls (2006, s. 2), ülke topraklarını, bu topraklarda yaşayan insanları ve bu toprakların bütünlüğünü koruma sorumluluğunu hükümetlere vermekte; sağlıklı bir sistemin varlığı eğer söz konusu olmazsa göç sorununun ortaya çıkacağını belirtmekte; çözüm olarak liberal bir sistem oluşturulmasına işaret etmektedir. Bu doğrultuda mültecilerin sorunları ve insan haklarının korunmasına yönelik Milletler Cemiyeti ve

daha sonra BM bünyesinde oluşturulan ve statüleri gereği siyasal olmaktan ziyade “insani(yetçi) ve toplumsal” olan Nansen Bürosu (1922) ve BMMYK (1951) gibi kurumlar pek de başarılı olmamıştır (Agamben, 2013, s. 160).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra insan hakları ve barışa dayalı bir sistem oluşturulması noktasında BM önemli bir aktör olmaya çalışmıştır. BM sistemi; göç konusunda insan hakları temelli bir yaklaşım sergilenmesini ve insan hakları temelli yaklaşımın uygulanmasını sağlama amacı güden, ülkeler arası diyalog ve iş birliğini esas alan bir anlayışa sahiptir (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2014, s. 11). BM’nin insan hakları yaklaşımının üye devletler ekseninde küresel düzeyde benimsenmesi amacıyla, göç ve insan haklarının yönetimi adına çeşitli yasal ve normatif düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Tek bir yasal düzenlemeden ziyade zaman içerisinde uluslararası göçmenlerin durumunu etkileyen ve küresel düzeyde göçün kurumsallaşmasını sağlayacağı düşünülen zengin bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951), Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol (1967), Tüm-Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1990) mültecilere sığınma hakkının tanınmasının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişimlerine olanak tanıyan ve insan haklarını güvence altına alan uluslararası mevzuat kapsamındaki gelişmelerdir.

10 Aralık 1948’de BM Genel Kurulu’nda kabul edilen *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, insan haklarının tanınması ve korunması açısından mihenk taşı niteliğinde bir belgedir. Ancak teknik hukuk anlamında “bağlayıcı” bir nitelikten ziyade “tavsiye” niteliğindedir (Aybay, 2015, s. 45). Ulusal anayasalar gibi bağlayıcı bir niteliğe sahip olmayan Bildirge, yine de haklar konusunda insanlık için yol gösterici mahiyettedir. Evrensel açıdan ideal bir biçimde uygulanmak istense de pratikte engellerle karşılaşmakta, bu da hakları tartışmaların merkezinde tutmaktadır (Bilginer, 2023, s. 53). Bildirgenin başlangıç kısmında “eşit ve devredilemez hakların” özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu vurgulanmaktadır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948). Ancak ulus-devletin küresel düzeyde ortaya çıkan göç sorunlarıyla başa çıkamaması insan haklarının sorgulanmasına neden olmakta, hakların eşit ve devredilemez olması insan haklarının garanti altına alındığı manasına gelmemekte ve sistemi bir açmaz

doğru sürüklemektedir (Kocaoğlu, 2018, s. 23). Bildirgenin 3. maddesinde geçen “herkesin yaşama hakkına sahip olduğu” hakkı, daha iyi bir yaşam sürmek amacıyla yasa dışı yollarla Batı’ya göç etmeye çalışan binlerce insanın Akdeniz’de hayatını kaybetmesiyle (Güçtürk, 2015, s. 3) sekteye uğramıştır. Bildirgenin; 9. maddesinde geçen kimsenin keyfi olarak sürgün edilemeyeceği, 13. maddesinde geçen seyahat özgürlüğü ile herkesin yurdunu terk etme ve yurduna geri dönme hakkına haiz olduğu, 14. maddesinde geçen zulüm görme durumunda mülteci muamelesi görme hakkı, 15. maddesinde geçen vatandaşlık hakkı Bildirge kapsamında insan hakları ve göç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948).

1948 tarihli Bildirge, söylemde etkin gözükmeyle birlikte pratikte sorunlu bir insan hakları rejimi meydana getirmektedir. Benhabib’e (2005, s. 674) göre ülkeler insan hakları rejimine dair antlaşmaları dikkate almamakta, uymamakta ya da uygulamamaktadır; Bildirge, göçmenlere giriş izni verme, sığınma haklarının korunması ve vatandaşlık izni verme gibi hususlarda sessiz kalmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerini hızla terk etmek zorunda kalan insan sayısının bir hayli artması (temelde Sovyet Birliği’nden kaçan insanlar), BM’yi göç ve mülteciler konusunda köklü bir çözüm bulma sorumluluğuna sevk etmiştir (Barkın, 2014, s. 338). 1951 tarihli *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme* (Bundan sonra Cenevre Sözleşmesi olarak anılacaktır) insan hakları temelinde bir uluslararası mülteci rejimi oluşturulması adına önemli adımlardan biridir. Cenevre Sözleşmesi’nin *Başlangıç* kısmında yüksek imzacı taraflara atfen mültecilerin temel hürriyetleri ile insan haklarından faydalanmalarına yönelik BM’nin çaba içerisinde olduğundan bahsedilmektedir (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). Evrensel insan hakları gibi yirminci yüzyılın bir ürünü olan mülteci hakları rejimi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nden güçlü bir biçimde etkilenmiştir. Bununla birlikte mülteci hakları, evrensel insan haklarına alternatif ya da onlarla herhangi bir rekabet ortamında olmadığı gibi evrensel insan hakları da mültecilere özgü hakları gereksiz kılmamıştır (Hathaway, 2005, s. 75).

Cenevre Sözleşmesi’nin 1. maddesinde tanımlanan mülteci kavramı; ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet ya da siyasi düşünce yüzünden zulme uğrayacağından korkan kişileri kapsamaktadır (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin

Sözleşme, 1951). BM'nin mülteci tanımlaması önemlidir çünkü tanımlamalar ya da ayrımlar kişilerin sığınma hakkına sahip olması, yardım alması, uluslararası koruma elde etmesi ya da resmî mülteci statüsü kazanması anlamına gelmektedir (Loescher, 1993, s. 5). Bir kişinin mülteci sayılabilmesi için bu beş zulüm türünden biriyle karşı karşıya kalması zorunluluğu aranmaktadır. Öte yandan Cenevre Sözleşmesi'nin 1 (F) maddesinde ise barışa karşı suç, savaş suçu, insanlık suçu işleyenlerin mülteci haklarından faydalanamayacağı ifade edilmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin bu hükümleri, ulus-devletlerin mültecilerin korunmasında, kendi temel güvenlik çıkarlarından taviz vermek istemediklerini göstermektedir (Goodwin-Gill G. S., 2008, s. 4). Bununla birlikte Cenevre Sözleşmesi'nde yukarıda bahsedildiği üzere bir kişinin beş tür zulme uğramasından kaynaklı mülteci statüsü elde etmesi, insan hakları açısından sorunlu bir durum oluşturmaktadır. Sözleşmede sayılmayan çeşitli sebeplerle, özellikle kaotik durumlar gibi, sığınma arayışında olan insanların kolayca reddedilmesine olanak tanımaktadır (Kocaoğlu, 2018, s. 27).

Elbette bir birey ya da grubun en temel insan haklarından mahrum bırakılması ya da insan onurunun çiğnenmesi, o ülke sınırlarını terk etmesine ve göçlere neden olacaktır. Ancak Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci tanımından yola çıkılırsa, “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” nedeniyle bireylerin bu statüye sahip olduğu yorumu yapılabilir (Simeon, 2022, s. 102). Cenevre Sözleşmesi'nin zulmün kanıtlanması şartı, mültecilere ve mültecileri kabul eden devletlere ağır bir idari inceleme ve prosedürü dayatmaktadır (Benhabib, 2020, s. 84). Bu durum da iç savaş ya da silahlı çatışmalardan kaynaklı ülkelerini terk etmek isteyenlerin statüsünün ne olacağı sorusunu akıllara getirmektedir. Öyle ki iç savaş ya da benzer kaotik durumlardan kaynaklı insanların ülkelerini terk etmek durumunda kalmaları bugün bile hâlâ tartışmalı bir konudur. Cenevre Sözleşmesi'nin “istisnailik” yaklaşımına göre silahlı çatışma, iç savaş ya da genel şiddet durumlarından kaçan kişiler mülteci statüsüne sahip değildir (Storey & Wallace, 2001, s. 350). Benhabib'e (2020, s. 84) göre beş kategoriye ilişkin sınırlama, zulmün tek geçerli zorunluluk biçimi olması nedeniyle mantık dışıdır; çünkü doğal afetler ya da kıtlık gibi gerekçeler de insanların göç etmesine neden olabilmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci tanımında temel kriter olarak “zulüm” kavramının seçilmesi, uluslararası toplumun, mülteci statüsünü

istisna bir hâle getirerek, çok sayıda göç hareketliliğini önleme yönündeki arzusuyla ilgilidir (Zolberg, Suhrke, & Aguayo, 1989, s. 25).

Cenevre Sözleşmesi'nin mülteci tanımında ortaya koyduğu muğlaklığa rağmen, Salehyan'a (2006, s. 341) göre zulümden kaçanların yanı sıra iç savaş, uluslararası savaşlar ve siyasi rejimlerin çöküşü gibi genel şiddet koşullarından kaçan kişiler de mülteci olarak kabul edilmektedir. Birey olarak kendilerine yönelik olmasa da ülkelerinde yaşanan toplumsal ya da uluslararası şiddet olayları nedeniyle yerinden edilmiş kişiler de mülteci kapsamında yer almaktadır; bu kapsam mutlak bir biçimde her ne kadar Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü'nde yer almasa da Zolberg, Suhrke ve Aguayo (1989, s. 30) 1960'lı yıllardan itibaren ulus-devletlerin bu konuda "iyi niyet" doktrini geliştirdiklerini ifade etmektedir.

Cenevre Sözleşmesi'nin 31-33. maddeleri mültecilere sağladığı koruma açısından insan hakları ekseninde incelenmesi gereken önemli bir kısımdır. Lauterpacht ve Bethlehem'a (2003, s. 107) göre bu maddeler Cenevre Sözleşmesi'nin "insani" karakterini ortaya koymaktadır ve devletlerin mültecilere karşı insani sorumluluklarını göstermektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin 31. maddesinde bir ülkeye yasa dışı yollarla gelen mültecilere herhangi bir ceza uygulanmayacağı, bununla birlikte bu mültecilerin hareketlerine de herhangi bir kısıtlama getirilemeyeceği ifade edilmektedir (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). Goodwin-Gill'e (2003, s. 187) göre bir kişinin mülteci olmasına dair nihai bir karar verilmeden önce o kişiye ceza verilmesi insan haklarına dair açık bir ihlalidir. Ancak yasa dışı da olsa menşe ülkesinden farklı bir ülkeye ulaşan mültecilerin uzun süre koruma merkezlerinde bekletilmesi, toplumsal hayattan uzak tutulmaları ve kötü muameleye maruz kalmaları bilinen bir gerçektir (Kocaoğlu, 2018, s. 26). Devletlerin mülteci akınlarını kontrol altına alabilmek adına uyguladığı tedbirler "izinsiz" varış noktalarında insan haklarının ihlaline neden olmakta, hatta hedef ülkedeki gözaltı ve benzeri cezai yaptırımlardan dolayı devletlere ekstra ekonomik sorumluluklar da yüklemektedir (Goodwin-Gill G. S., 2003, s. 188).

Güçlü bir biçimde Cenevre Sözleşmesi'ne dayanan uluslararası mülteci rejimi, devletlerin sorumluluklarını açık bir biçimde ortaya koymamaktadır. Mültecilerin ülkelerine geri gönderilmemeleri (non- refoulement) veya iade (refouler) edilmemeleri

Cenevre Sözleşmesi'nin 33(1) maddesinde düzenlenmekte; 33(2) maddesinde ise bu haktan yararlanamayacak mülteciler tarif edilmektedir (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). İdeal bir biçimde ele alındığında, mültecilere sığındıkları ülkede âdeta bir koruma kalkanı sağlayan ilke, pratikte bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin bazı devletlerin bu ilkedan yalnızca resmî mültecileri algıladığı ve bu yüzden sığınma başvurusunda bulunan kişilere karşı bu ilkeyi uygulamadıkları görülmektedir (Molnar, 2016, s. 52). Her ne kadar Cenevre Sözleşmesi'nde açıkça ifade edilmese de geri göndermeme ya da iade ilkesinin sınırdan geçen mültecilere yönelik olduğu anlaşılmaktadır (Özturanlı & Ergüven, 2019, s. 898). Dünyada artan mülteci nüfus nedeniyle, devletler sınırlı düzeyde başvuru kabul etmekte, mülteci haklarına dair uluslararası mutlak mevzuat eksikliğinden dolayı da geri göndermeme ya da iade etmeme ilkesinden devletler geri durmaktadır (Gündüz, 2018, s. 14). Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Cenevre Sözleşmesi'nin 1(F) ve 33(2) maddeleri uyarınca devletlerin mültecilere yönelik daha kısıtlayıcı politikalar uyguladıkları bir gerçektir (Simeon, 2010, s. 5). 33(1) maddesinin tartışmalı olduğu durumlardan biri, kitlesel göç hareketlerinde geri göndermeme ya da iade etmeme ilkesinin ortadan kalktığı yönündeki yaklaşımlardır. Özellikle Cenevre Sözleşmesi'nin hazırlık sürecinde geçici yorumlara atıftan kaynaklı kitlesel göç hareketlerinde bu ilkenin devre dışı kalacağı yaklaşımı Lauterpacht ve Bethlehem'e (2003, s. 119) göre sorunludur çünkü Cenevre Sözleşmesi'nin insani amacı doğrultusunda Sözleşme'nin hiçbir yerinde bu ilkenin uygulanmaması yönünde bir yorum ya da tanım bulunmamaktadır.

Cenevre Sözleşmesi, taraf devletlere ve mültecilere çeşitli yükümlülükler yüklemektedir. Taraf devletler sözleşmeye “zaman” ve “coğrafi” kısıt koyarak yükümlülüklerini sınırlandırabilmektedir (Hathaway, 2005, s. 97). Zaman kısıtı, 01 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olayların sonucu zulüm görme korkusu yaşayan kişilere mülteci statüsü verirken; coğrafi kısıt yalnızca Avrupa meydana gelen olaylar neticesinde zulüm görme korkusu yaşayan kişilere mülteci statüsü tanımaktadır (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü* (Bundan sonra 1967 Protokolü olarak anılacaktır), Cenevre Sözleşmesi'nin insani ruhunu yansıtmadığı düşünülerek, mülteci tanımının

coğrafi sınırlaması ve bitiş tarihi değiştirilerek kabul edilmiştir (Blay & Tsamenyi, 1990, s. 533). Protokolün devreye alınmasındaki temel gerekçe olarak yeni mülteci ortamlarının oluşması ve Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın herkesin eşit bir şekilde mültecilik statüsünden faydalanması gösterilebilir (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol, 1967). Bu doğrultuda 1967 Protokol'ü zaman ve coğrafi sınırlama olmaksızın, herhangi bir zamanda meydana gelen olaylar nedeniyle mülteci olan herkes için geçerlidir (Vrachnas, Boyd, Bagaric, & Dimopoulos, 2005, s. 174).

Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ekseninde oluşturulan uluslararası mülteci rejimi, ideal bir biçimde insan ve insan haklarını korumayı amaçlarken, pratikte yaşananlar hak ihlallerine neden olmakta ve mülteciler hayatın akışında bir yerden başka bir yere savrulmaktadır. BM'nin mülteci tanımlamasında yer alan zulüm nedenleri Nathwani'ye (2003, s. 149) göre hukuki bir ilkenin ifadesi değildir; mültecilere yönelik uluslararası mevzuatta yapılacak herhangi bir iyileştirme öncelikle zulüm nedenlerinin kademeli olarak genişletilmesine ya da tamamen ortadan kaldırılmasına odaklanmalıdır. Diğer bir noktada özellikle mültecilerin korunmasına yönelik BM düzenlemelerinin yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Uluslararası mülteci rejiminde, mültecilerin sorumlulukları devletlere nazaran daha açık biçimde yer alırken, pratikte açık belirtilen ilke ve operasyonel mekanizma eksiklikleri yer almaktadır (Betts & Collier, 2017). Bu doğrultuda karşılıklı sorumlulukların belirlenmesi adına daha evrensel bir model temelinde, her mültecinin durumu farklı olduğu için, bireysel bazda stratejiler geliştirilebilir (Phuong, 2009, s. 11-12).

Cenevre Sözleşmesi'nin Başlangıç kısmında belirtildiği üzere mülteci sorunu uluslararası bir sorundur ve uluslararası iş birliği ile çözüme kavuşturulması gerekmektedir (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). Ancak mültecilerin kabulünde pratikte uluslararası iş birliğine ne kadar gidildiği ayrı bir muammadır. Özellikle son yıllarda meydana gelen Suriyeliler başta olmak üzere kitlesel göç hareketlerinde devletlerin mülteci kabulünde, Cenevre Sözleşmesi'nin 3. maddesini adil bir biçimde uygulamadıkları görülmektedir. Normal şartlarda ya da idealde mülteci kabulünde AB ülkelerin ırk, din ve menşe ülke ayrımı yapmamaları gerekirken durum tam tersi olmuş, örneğin Suriyeli mültecilere mesafeli bir duruş sergileyen AB, Ukraynalı mülteciler için daha ılımlı bir politika benimsemiştir. Şubat

2022 sonlarında Rusya ile Ukrayna arasında başlayan savaş neticesinde AB ülkelerinde Kasım 2023 itibarıyla 5,8 milyon mülteci kaydı oluşturulmuş olup Polonya ise AB ülkeleri içerisinde yaklaşık 1 milyon Ukraynalı mülteci kaydı ile ilk sırada yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Avrupa Bölge Bürosu, 2023).

Suriyeli mülteciler konusunda ise Suriye krizi başladığı ilk andan itibaren AB içerisinde Almanya ve İsveç gibi ülkeler mültecileri kabul etmeye daha açık bir yaklaşım sergilerken, Danimarka, Macaristan ve Polonya gibi ülkeler ise en başından itibaren mültecileri kabul etmeyi reddeden bir politika benimsemiştir (Balla, 2023, s. 63). Suriyeli göçüne dair 2014 yılından 2022 yılı sonunda dek AB üyesi ülkelerde oluşturulan mülteci başvuru sayısı 1.361.000'dir (Avrupa İstatistik Ofisi, 2023). Nicholson ve Twomey'e (1999, s. 3) göre Cenevre Sözleşmesi kapsamında devletlerin zulümden korkanları kabul etme görevi, devletlere "favori mültecilerini" seçme konusunda geniş bir alan bırakmaktadır.

2.7. Göç ve İstihdam

Dünyada her yıl büyük çaplı kitleler, ülke içinde ya da uluslararası boyutta bir hareketlilik gerçekleştirmekte olup iş gücü göçü de kayda değer göçler arasında yer almaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2021, s. 11) verilerine göre, 2019 yılında dünyada yaklaşık 169 milyon uluslararası göçmen işçi bulunmakta olup küresel ölçekte göçmen işçiler hedef ülkelerin iş gücünün yüzde 4,9'unu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası göçün küresel düzeyde sosyal ve ekonomik kalkınmanın önemli bir parçası olduğu ifade edilebilir (Moyce & Schenker, 2018, s. 352).

Göçle ilgili literatürün çoğunda, mültecilerin ve ekonomik göçmenlerin konumu arasında bir ikilik olduğu görülmektedir (McKay, 2009, s. 11). Mültecilerin göç ettikleri ülkelerde ekonomik hayata katılmaları, Cenevre Sözleşmesi'nin III. Bölümü'nde düzenlenmektedir. Bu doğrultuda yasal ikamet eden her mültecinin tıpkı yabancılar gibi ücretli bir işte çalışabileceği Cenevre Sözleşmesi'nin 17. maddesinde yer alırken, 18. maddede ise mültecilerin kendi iş yerlerini açmaları hususunda en az yabancılar sağlanan imkânların sağlanması hükmü bulunmaktadır (Mültecilerin

Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). Ekonomik göçmenler ise ülkelerin, ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamak amacıyla daha çok bir program kapsamında bir ülkeden iş gücü niyetli göçmen kabul etmeleridir. Örneğin II. Dünya Savaşı'ndan sonra OECD ülkeleri iş gücü eksikliğine dair sorunları gidermek amacıyla çeşitli iş gücü istihdam programlarını hayata geçirmiş, bu kapsamda Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda ve İsviçre gibi ülkeler Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çeşitli ülkelerle ikili anlaşmalar yaparak iş gücü alımı yapmıştır (Bobeva & Garson, 2004, s. 11). İlk grupta yer alan kişilerin yani mültecilerin istihdama katılmaları, zorunlu olarak ülkelerini terk edip sığındıkları hedef ülkede çalışmalarını anlamına gelmektedir. Doğal olarak arka planında bir zorunluluk yatmaktadır (McKay, 2009, s. 11). İkinci grupta yer alan ekonomik göçmenler ise daha iyi ekonomik şartlar ya da kariyer hedefleri doğrultusunda göç etmektedir ve bir zorunluluk durumu söz konusu değildir. Her ne kadar iki grup göç etme nedenlerinden dolayı birbirinden bağımsız olsalar da göç ettikleri ülkede birer yabancıdırlar ve hedef ülkedeki yaşam deneyimleri onları aynı paydada buluşturmaktadır.

Göçmenler açısından hedef ülkenin yapısal ve kurumsal özelliklerinin yanı sıra devletlerin ekonomi/refah politikaları ile göç politikaları, o ülkenin göçmenler açısından tercih edilmesini önemli ölçüde etkilemektedir (Williams A. M., 2009, s. 33). İş gücü göçünde menşe ve hedef ülkenin ekonomi politikaları göçü doğrudan etkilemektedir. Genellikle iş gücü göçü, menşe ülkedeki iş imkânlarının yetersizliği (iş bulamama), beceri eksiklikleri, iş gücü piyasalarındaki uyumsuzluklar, çalışma koşullarındaki yetersizlikler gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2021, s. 3) ve bunlar göç açısından itici faktörleri oluşturmaktadır. Hedef ülkede nitelikli sektörlerin çoğalması ve dolayısıyla nitelikli işçilere olan talebin artması, düşük nitelikteki işlerin menşe ülke vatandaşları tarafından beğenilmemesi, hedef ülkedeki nüfusun azalması ya da yaşlanması gibi demografik eğilimler de çekici faktörler olarak nitelendirilebilir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2010, s. 222). Uluslararası göçü açıklamaya yönelik siyaset temelli ve ekonomi temelli yaklaşımlar olduğu bilinmektedir (İçduygu, Erder, & Gençkaya, 2014, s. 34). Bu doğrultuda makro ekonomik yaklaşım, mikro ekonomik yaklaşım, yeni ekonomi yaklaşımı ve ikili iş gücü piyasası yaklaşımı; iş gücü göçlerinin nedenlerini ve etkilerini açıklamada

kullanılmakta olup çalışmanın bu kısmında bu yaklaşımlara değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Makro ekonomik yaklaşıma göre uluslararası göç ve iç göçün nedeni, emek konusundaki arz ve talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıklardır (Abadan-Unat, 2017, s. 53). Bu yaklaşıma göre ücretlerde meydana gelen farklılıklar neticesinde düşük ücretli işçiler, yüksek ücretli ülkelere göç etmektedir. Böylece ücretlerde uluslararası bir farklılık meydana gelmektedir (Massey, ve diğerleri, 1993, s. 433). Özellikle gelişmiş ülkelerde entegrasyon ve göç politikasının şekillenmesinde etkili olan mikro ekonomik yaklaşım ise bireyin rasyonel tercihte bulunarak göç konusunda bir tercihte bulunacağı varsayımından hareket etmektedir (İnce, 2019, s. 2590). Daha çok bireysel göçmene odaklanan bu kuramda göç, çevresel etmenlerdeki değişimlerin algılanıp değerlendirilmesine bağlı olarak açıklanmaktadır (Sayın H. , 2020, s. 23). Diğer şartların eşit olduğu varsayımıyla eğitim, deneyim, dil becerileri gibi beşerî sermaye unsurları hedef ülkede göç edenin muhtemel ücret oranını ve istihdam olasılığını artıracaktır (Massey, ve diğerleri, 1993).

Yeni ekonomi yaklaşımı ise ekonominin yanı sıra göç sürecinde bireylerden ziyade aile ve hane halkına, sosyal varlıklara ve etkileşimlerine daha çok vurgu yapmaktadır (Güllüpinar, 2012, s. 62). 1960'lı yıllarda Türkiye'den Almanya'ya gerçekleştirilen iş gücü göçü, yeni ekonomi kuramı ile açıklanabilir. Türkiye, Almanya'ya giden göçmen işçilerden kısa vadede döviz getirisi elde etmeyi amaçlamıştır (Küçük & Keskin, 2022, s. 1781). Benzer şekilde Almanya'ya giden Türk göçmenlerin de öncelikli amaçları arasında döviz kazanmak, birikim yapmak ve ülkelerine bir gün dönmek yer almaktadır (Demirağ & Kakışım, 2018, s. 145). Ayrıca aileler, Almanya'ya göç edecek bireylerin seçiminde hane halkının ortak kararıyla hareket etmeye çalışmıştır. İkili iş gücü piyasası yaklaşımı ise göçe piyasalar ekseninde yaklaşmaktadır. İş gücü piyasaları, birincil ve ikincil sektör olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincil sektördeki işler genel itibarıyla yerliler için ayrılırken, göçmenler ikincil sektörde bulunmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin işleri ile yerlilerin işleri arasında temel bir ikilik vardır (Piore, 2018, s. 36). Birincil işler ağırlıklı olarak sermaye-yoğun vasıflı işlerdir. İkincil işler ise daha çok emek yoğun vasıfsız işler olup yoğun bir bilgi birikimine ihtiyaç bulunmamaktadır (Massey, ve diğerleri, 1993, s. 442). Kuram,

neoklasik yaklaşımı kabul ederek gelişmiş ülkelerin düşük ücretli işleri yaptırılmaları adına göç almalarını hatta göçmen ithal etmelerine razı olduklarını göstermektedir (Güney, Tuncer, & Kılıç, 2013).

Göç ve istihdam arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, ILO, BM ve AB eksenli uluslararası mevzuat ve kurumsal yapılara da değinmek gerekir. Öncelikle uluslararası mevzuat genel olarak ele alındığında kaçak göçmen işçilerin, *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* haricinde, göçmen işçi kapsamı dışında tutuldukları görülmektedir (Civan & Gökalp, 2011, s. 236). Göçmenlerin yasal statüleri ile istihdama erişimleri arasında doğrudan bir ilişki olduğu düşünüldüğünde (Williams A. M., 2009, s. 34) bu durum, kaçak göçmenler açısından büyük mağduriyetler oluşturmaktadır. Günümüzde kaçak göçmen işçiler düşük ücretler, kötü çalışma koşulları, iş yeri güvenliği ve iş kanunu ihlalleriyle karakterize edilmektedir (Choudry & Henaway, 2012, s. 38). Kaçak göçmen işçiler temel insan haklarından mahrum bırakılmakta, sosyal ve ekonomik açıdan hak kayıplarının olduğu bir yaşam sürmektedirler (Tokol & Emirgil, 2022, s. 2510; Sigona, 2012, s. 56). Sassen'a (1988, s. 79) göre kaçak göçmen işçiler, belgesiz göçmenler (*undocumented migrant workers*) olarak anılan; hedef ülkeye yasa dışı giren, verilen vize süresinden daha uzun kalan ve sahte belge ibraz eden kimselerdir. Belgesiz göçmenlerin genel itibarıyla hedef ülkede, kendileriyle aynı ülkeden ya da aynı etnik kökenden gelmiş düzenli göçmenlerin yanında çalıştıklarına dair araştırmalar ve bulgular mevcuttur (Jauhainen & Tedeschi, 2021, s. 103).

Çalışma hayatı ve sosyal politikalar konularında uluslararası düzenlemeler yapmak amacıyla I. Dünya Savaşı sonrasında 1919 yılında kurulan ILO, yüzyılı aşkın süredir küresel düzeyde göçmen işçileri de içine alan çeşitli çalışmalar yürütmektedir (Nurdoğan, 2018, s. 80). ILO, uluslararası sözleşmeler ve tavsiye kararları ile evrensel düzeyde çalışma hayatına dair standartlar oluşturmaktadır. Örgütün temel metinlerinden ilkinin teşkil eden 1919 tarihli ILO Anayasası'nın *Başlangıç* kısmında evrensel ve kalıcı barışın yolunun sosyal adaletten geçtiği vurgulanmaktadır (ILO Anayasası, 1919). Ancak ILO'nun kuruluşundan günümüze dek üretim, istihdam, teknoloji çok boyutlu bir dönüşüm içerisine girmiş; sosyal adaleti âdeta yıkıma uğratan

kıtlık, siyasi ve etnik zulüm, çatışma gibi olaylar nedeniyle küresel düzeyde bir mülteci sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır (Nurdoğan, 2018, s. 80).

ILO'nun amaç ve ilkelerinin belirtildiği 10 Mayıs 1944 tarihli Philadelphia Bildirgesi'nin III. kısmında işçilerin bir yerden başka bir yere nakillerini ve göçünü kolaylaştırmaya yönelik önlemlerin alınması gerekliliği ifade edilmektedir (Philadelphia Bildirgesi, 1944). II. Dünya Savaşı'ndan dört yıl sonra kabul edilen 1949 tarihli ve 97 sayılı *İstihdam Amaçlı Göç Sözleşmesi* ise iş gücü hareketlerini kolaylaştırmak, göçmen işçileri sömürü ve ayrımcılıktan koruma amacı taşımaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021, s. 56). 97 sayılı Sözleşme'nin 4. maddesinde istihdam amaçlı göçmen işçilerin ülkelerinden ayrılmaları, yolculukları ve kabullerine dair üye devletlerin gerekli tedbirleri almaları gerektiği; 6. maddesinde üye ülke vatandaşlarıyla göçmen işçilere eşit muamelede bulunulması; 8. maddesinin 1. fıkrasında çalışma amaçlı kabul edilen bir göçmenin ya da aile üyelerinin göçmenin geçimini sağlayamaması nedeniyle menşe ülkeye geri gönderilemeyeceği belirtilmektedir (ILO 97 Sayılı İstihdam Amaçlı Göç Sözleşmesi, 1949).

1960'lı yıllar Batı Avrupa'nın kalıcı nüfus artışına neden olmadan, uluslararası işçi göçünün yoğun olduğu yıllardır. Esasen bu dönemde genel göç politikaları sınırlı bir forma sahipken, geçici göçmen işçi ithalatına dair politikalar daha çok tercih edilmektedir (Hasenau, 1991, s. 694). Bu dönemde göçmen işçilerin yoğun kitlesel göç hareketleri hedef ülkede ve menşe ülkede çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan en önemlisi fırsat ve muamele eşitliği sorunu olurken, şüpheli işe alımlar ve yasa dışı göç de otoritelerde rahatsızlık oluşturmuştur (Böhning, 1976, s. 147). Bu sorunların üstesinden gelmek amacıyla 97 sayılı Sözleşme'yi tamamlayan ve koruma kapsamını genişleten 1975 tarihli ve 143 sayılı *Göçmen İşçiler Sözleşmesi*, üyelerin onayına sunulduğunda önemli sayıda devletin, işveren ve işçi örgütünün tepkisini almıştır. 143 sayılı Sözleşme'nin 14. maddesi göçmen işçilere işe girişte iki yılı aşmayan yasal bir ikametden sonra, serbestçe iş seçme hakkı tanımaktadır (ILO, 1975). Bu madde, göçmen istihdamı ile ekonomik kalkınmaya yönelik üye devletler tarafından geçici misafir işçi sistemini baltaladığı gerekçesiyle destek görmemiştir (Böhning R. , 1991, s. 699). 143 sayılı Sözleşme'nin II. Kısmı, yalnızca düzenli göçmenleri kapsamakta olup istihdam ve meslek, sosyal güvenlik ve

sendika ve kültürel haklar konusunda göçmen işçilere eşit muamelede bulunulmasına yönelik taraflara çeşitli yükümlülükler getirmektedir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021, s. 56).

2006 tarihli *ILO Emek Göçü Üzerine Çok Taraflı Çerçeve* metni ise düzenli ve düzensiz göçmenlerin haklarının korunmasını öngörmektedir (Toksöz, Erdoğan, & Kaşka, 2012, s. 146). Bağlayıcı olmayan bir niteliğe sahip olan Çerçeve, göçmen işçiler için insan onuruna yaraşır işler oluşturulmasını, işçi göçünün etkin yönetimini, göçmen işçilerin korunmasını destekler niteliktedir. Öte yandan politika yapıcılarının ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde karşılaştığı temel sorunları ele alan ve iyi örneklerle çözümlere işaret eden Çerçeve; göçmen işçi politikalarında sosyal ortakların, sosyal diyalogun ve üçlü yapının önemini vurgulamakta, kadın göçmen işçiler ekseninde cinsiyetçi göç politikaları geliştirilmesini tavsiye etmektedir (Emek Göçü Üzerine Çok Taraflı Çerçeve, 2006).

BM insan hakları sistemindeki yedi temel uluslararası sözleşmeden biri olan ve göçmen işçilerin haklarını en kapsamlı şekilde ele alan *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme* (Edelenbos, 2005, s. 93), 18 Aralık 1990'da BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Sözleşmenin *Başlangıç* kısmında göçmen işçiler ve aile fertlerinin haklarının her yerde yeterince tanınmamış olduğu gerekçesiyle Sözleşme'ye ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Sözleşme, göçmen işçi ve aile ferdi kavramlarını tanımlamanın yanı sıra haklar konusunda ayrımcılık yapılmaması, tüm göçmen işçiler ile aile fertlerinin insan hakları temelli yaşama sahip olmaları gerekliliği ve hedef ülkedeki vatandaşlarla eşit muamele görmeleri adına önemli bir belge hüviyetindedir. Bununla birlikte göçmen işçiler ve aile fertleri Sözleşme'nin 5. maddesinde kayıtlı ve düzenli göçmen statüsünde değerlendirilmektedir (Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, 1990). Sözleşme, göçmen işçileri işçi veya ekonomik varlıklardan daha fazlası olarak görmektedir. Hem göçmen işçileri hem de aile fertlerini sosyal varlıklar olarak değerlendirmekte olup bu doğrultuda aile birleşimi hakkı sunmaktadır (Hune, 1991, s. 808).

BM'nin diğer uluslararası belgelerinde olduğu gibi bu Sözleşme'de de devletlere geniş yetki bırakıldığı ifade edilebilir. Çünkü göçmen işçilere ve yerli işçilere eşit şartlarda muamele edilmesi gereken standartların belirlenmesi, ulusal mevzuata veya diğer uluslararası belgelere bırakılmıştır (Lonnroth, 1991, s. 726). Örneğin Almanya anayasası, evlilik kurumunu ve ailenin korunmasını garanti etmesine rağmen, göçmen işçilerin evlilikleri ve aile bütünlüğünün korunması bu yasal korumanın dışında tutulmaktadır (Benard, 1978, s. 282). Ailenin menşe ülkede bulunan Alman Elçilik ve Konsolosluklarına başvurması ve Yabancılar Dairesi'nin incelemesini gerektiren birtakım bürokratik süreçleri kapsayan aile birleşimi, en az iki yıllık oturma sahip olunmadan aile ya da eşlerin getirilmesine izin vermemektedir (Almanya'da Aile Birleşimi, 2023). Bununla birlikte eşlerde ya da aile üyelerinde temel seviyede de olsa Almanca şartı aranmaktadır (BAMF, 2021, s. 13). Bu bağlamda BM ve ILO sözleşmelerinin, ulusal mevzuatlar nedeniyle, tam manasıyla ideal ölçüde yerine getirilmediği ifade edilebilir.

AB düzeyinde ilk olarak *Avrupa Sosyal Şartı* ile göçmen işçilerin durumları düzenlemeye tabi tutulmaktadır. 1961 yılında Torino'da Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin imzasına sunulan Şart, 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin muadili olarak tasarlanmıştır (Harris D. J., 1964, s. 1076). Şartın I. Bölümü'nde yer alan 19. maddede, göçmen işçilerin Akit Taraf ülkelerde korunma ve yardım alma hakkına sahip olduğu yer almaktadır (Avrupa Sosyal Şartı, 1961; Mower, 1976, s. 150). Yine 19. maddenin; 6. fıkrasında aile birleşiminin olabildiğince kolaylaştırılması, 7. fıkrasında göçmen işçilerin yargıda eşit muamele görmeleri, 8. fıkrasındada ulusal güvenliği tehlikeye atmadıkça sınır dışı edilmemeleri taahhüt edilmektedir (Avrupa Sosyal Şartı, 1961). Şart, düzensiz göçmenleri uygulama kapsamı dışında bırakmaktadır (Merlino & Parkin, 2011, s. 7). Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın ekinde ilgili kişiler yönünden kapsamı “yabancılardan yalnızca ilgili Taraf ülkesinde yasal olarak oturan ya da düzenli olarak çalışan diğer Tarafların vatandaşlarını kapsar” şeklinde belirtilmektedir (Avrupa Sosyal Şartı, 1961). Bu muğlak hüküm, düzensiz göçmenler açısından Şart'ın sınırlandırılması anlamına gelmektedir (O'Conneide, 2020, s. 60).

Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 24 Kasım 1977 tarihinde Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından imzaya açılmıştır (Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1977). Guild'a (1999, s. 6) göre Sözleşme, 1955 Avrupa Kuruluş Sözleşmesi ve 1972 Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nin âdeta bir "kardeş" sözleşmesi olup Sözleşme taraflarının vatandaşı olan yabancılara da hak tanınması ilkesine dayanmaktadır. Sözleşme'nin 1. maddesinde göçmen işçi tanımı yapılırken tıpkı 97 sayılı ILO Sözleşmesi'nde olduğu gibi sınır işçileri, denizciler, kısa süreli görevler için ülkeye girenler kapsam dışı bırakılmaktadır. Ancak Sözleşme'nin 1. ve 8. maddesinde göçmen işçiler için "izin" verilen kişi ifadesi yer almakta olup göçmen işçi statüsünün daraltıldığı görülmektedir (Kara M. A., 2017, s. 40). Bununla birlikte Sözleşme göçmen işçilerin; işe alış biçimlerini, giriş-çıkışlarını, çalışma izinlerini, oturma izinlerini, aile birleşimini düzenleme açısından oldukça önemlidir.

AB, kurulduğu günden bu yana ortak bir göç ve iltica politikası geliştirmek adına çeşitli düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Kısmen başarılı olan düzenlemelerin yanı sıra işçi göçünün yönetimi AB üyeleri arasında kısmen daha az başarılı olunan alan olarak kabul edilmektedir. Çünkü AB üyeleri, göçmen işçilerin durumunu ulusal egemenliğe bir tehdit olarak görmektedir (Minderhoud, 2021, s. 31). Öyle ki üçüncü ülke vatandaşlarının çalışma ve serbest meslek amacıyla kabulüne ilişkin ortak kurallar oluşturulmasına yönelik 2001 yılındaki öneri, üye devletler tarafından reddedilmiştir (Pascouau, 2013, s. 1). 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, AB'ye göç ve iltica alanlarında ortak hareket etme konusunda yasama yetkisi kazandırmıştır. Ekim 1999'daki Tampere Zirvesi sonuçları, sığınma ve göç konusunda ortak politikaların geliştirilmesi çağrısında bulunmaktadır. Bu doğrultuda Tampere Zirvesi sonuçlarında menşe ülkelerle ortaklık, Ortak Avrupa İltica Sistemi, üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele ve göç akışlarının yönetimi şeklinde dört farklı hedef yer almaktadır (Tampere Zirvesi, 1999). Ekim 2007'de imzalanan ve Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, göç yönetiminde yeni yaklaşımlar ortaya koymaktadır. 1999'daki Tampere Zirvesi sonuçlarında açıklanan ortak göç politikası hedefi, Lizbon Antlaşması ile anayasal bir boyut kazanmıştır (Pascouau, 2013, s. 2).

Mülteci kriziyle birlikte bu algının değiştiği ve göçmen işçilerin yerini mültecilerin ya da zorunlu göçmenlerin aldığı görülmektedir (Maldini & Takahashi, 2017, s. 59). Her ne kadar Lizbon Antlaşması ortak bir iltica politikası geliştirilmesi noktasında önemli bir mihenk taşı olsa da özellikle göçmen işçilere yönelik ortak bir politika geliştiremeyen AB üyelerinin çeşitli direktiflerle sorunun üstesinden gelmeye çalıştığı ifade edilebilir. AB üyelerine düzenli göç konusunda ikincil bir tasarruf hakkı sunan bu direktifler, 3. ülke vatandaşlarının bir üye devlet ülkesine giriş, kalış ve istihdamını ifade etmektedir (Günel & Zabtıyeoğulları, 2021). AB üyelerinin sektörel yaklaşım sergileyerek göçmen işçi kabul ettikleri bu direktifler yine de üye devletler arasında anlaşma zorluklarını ortaya koymaktadır. Mavi Kart Direktifi ve Tek İzin Direktifi, 1999 yılındaki Tampere Zirvesi'nden tam 10 yıl gibi bir süre sonra kabul edilirken, Mevsimlik İşçiler Direktifi ile Şirketiçi Transfer Edilenler Direktifi 2014 yılında kabul edilmiştir (Minderhoud, 2021, s. 33). 2009 tarihli İşveren Yaptırımları Direktifi (2009/52/EC) ise temel olarak üye devletler arasında yasa dışı göçmen istihdamının önlenmesini amaçlamaktadır (Chauvin & Garcés-Mascareñas, 2020, s. 38). Ayrıca Direktif (2009/52/EC), düzensiz statüye sahip göçmenlerin AB'de çalıştırılmasını yasaklamış ve bunu yapan işverenlere yaptırımlar getirmiştir (Delvino, 2020, s. 76).

Gerek AB ülkeleri içerisinde gerekse ekonomik açıdan gelişmiş ülkelere nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyaç her geçen gün artmakta ve göç politikaları bu yönde şekillenmektedir. Göç alan ülkeler açısından bilişim, teknoloji, mühendislik ve sağlık gibi alanlarda uzman eksikliğinin giderilmesinin yanı sıra teknik bilginin transfer edilmesi de ev sahibi ülkelere küresel düzeyde rekabet avantajı sağlamaktadır. Düzenli göç kapsamında değerlendirilen bu göçler aynı zamanda mesleki bilgi birikiminin yanı sıra dil bilgisi yeterliliği ve göç edilen ülkeye dair bilgi sahibi olunmasını da kapsadığı için göçmenlerin ev sahibi ülkeye daha kolay entegre olabilmeleri anlamına gelmektedir.

2.8. Göç ve Entegrasyon

Günümüz göç araştırmalarında, araştırmacıların odaklandığı temel konuların başında entegrasyon gelmektedir. Son yıllarda entegrasyonun öneminin artmasının arka planında; göçle birlikte demografik yapıda meydana gelen değişim, yasa dışı

göçün artması, bazı göçmen toplulukların ekonomik ve sosyal açıdan marjinal bir hâl alması, göçmenlerin göç ettikleri ülkede kural tanımaz davranışları, dinî aşırılıklar, terörizm gibi faktörler yer almaktadır (Seidle & Joppke, 2012, s. 3). Etkin ve başarılı bir entegrasyon birbirini dışlamayan ekonomik, sosyal, eğitsel ve mekânsal yönlere sahiptir (OECD ve Avrupa Birliği, 2015, s. 19). Bu doğrultuda herhangi bir alanda göçmenlerin yaşayacağı dezavantaj, entegrasyonun diğer yönlerini de etkileyecektir.

Entegrasyon yalnızca göç alan ülkelere özgü bir kavram olmayıp aynı zamanda göç veren ülkeler açısından da “asimilasyon” kavramının karşısına konumlandırılmaktadır (Unutulmaz, 2016, s. 135). Mültecilerin yasal statülerini korumaları ve geliştirmelerinin temelinde entegrasyon meselesi yer almaktadır (Etzel, 2023, s. 6). Entegrasyon, Türkçede “bütünleşme” ve “uyum” şeklinde ifade edilen Fransızca kökenli bir sözcüktür (Türk Dil Kurumu, 2023). Göçmenlerin hem bir birey hem de grup olarak toplumun bir unsuru kabul edildiği entegrasyon süreci, göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında iki yönlü bir sürece atıfta bulunmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 30). Bu süreç, karşılıklı etkileşim ve karşılıklı öğrenmeye dayanan bir süreçtir (Balta Özgen, 2018, s. 150). Hatta Van Tubergen (2006, s. 196), göçmen entegrasyonu konusunda yaptığı çalışmalarda; göçmen entegrasyonunu anlamak için menşe ülke, hedef ülke ve bunların arasındaki etkileşime bakılması gerektiği hususunda ampirik bulgular elde etmiştir. Göçmenlerin entegrasyonu, bugün bakıldığında ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerin gündemini önemli ölçüde teşkil eden bir meseledir. ABD’deki Meksikalılar, Almanya’daki Türkler, Türkiye’deki Suriyeliler başta politika yapıcılar olmak üzere ilgili ülke vatandaşlarının ya da göçmenlerin, uyum ve bütünleşmeye dair çekince duydukları bir konudur. Karşılıklı olan bu çekince hedef ülkedeki vatandaşlar açısından sosyal dokuda meydana gelebilecek bir boşluktur yani kültürel kökenlidir; göçmenler açısından ise büyük ölçüde sosyal ve ekonomik kökenlidir (Scheffer, 2011, s. 26).

İçinde bulunduğumuz bilgi ve teknoloji çağında, gerek ekonomik temelli gönüllü göç hareketlerinde gerekse zorunlu göç hareketlerinde olsun, neticede ulus-devletlerin nüfus formlarındaki homojen yapı giderek dağılmakta, bu durum ulusal ve uluslararası politikalara yansıyan çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Göçmenlerin hedef ülkede yeterince uyum sağlayamaması yani entegrasyon problemi yaşamaları aynı

zamanda radikal sağ siyasetin de yükselmesi hatta var olması anlamına gelmektedir (Sayan, 2018, s. 166). Örneğin Avrupa’da Müslüman göçmen kadınlara yönelik başörtüsü yasakları, Avusturya’da ehliyet sınavında Türkçe seçeneğin kaldırılması (BBC, 2018c) göçmenlere karşı duyulan nefreti göstermektedir ve entegrasyonla bağdaşmayan yaklaşımlardır. Yine başka bir örnekte Türk kökenli eski Almanya Millî Futbol Takımı oyuncusu Mesut Özil’in “Kazandığımızda Almanım, kaybettiğimizde göçmenim” (Stanley-Becker, 2018) çıkışı, uzun süre dünyada tartışmalara neden olmuştur. Özil’in bu çıkışı, her ne kadar Alman toplumu içerisinde yetişse de özünde farklı olmasından kaynaklı yaşadığı mağduriyetin bir ifadesidir ve entegrasyonla ilgilidir.

Doğası gereği insan, farklıdır. Hele ki ırk, dil ve din gibi unsurlarıyla diğer insanlardan farklı olan insanların, bambaşka bir toplumda hayatını idame ettirme çabası onu pek çok zorlukla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin ve hedef ülkedeki farklılıkların sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda yönetimi, göç politikalarının temelini teşkil eden bir durumdur. Özellikle Batı deneyiminde bu farklılıkların yönetimine dair kademeli ayrımcı model, asimilasyoncu model ve çokkültürlü model olmak üzere üç farklı yaklaşım ortaya koyulduğu görülmektedir (Castles, 1995, s. 294). Kademeli ayrımcı modelde, göçmenlerin yöneldiği hedef ülke açısından göç ülkesi olduğunu reddetme, ağırlıklı olarak göçmenleri iş gücü piyasasına konumlandırma yer almaktadır (Güler, 2020, s. 257). Aile birleşimlerine dair kısıtlayıcı politikalar, göçmenlerin oturma izinlerinin reddedilmesi, vatandaşlığa erişimde çıkarılan zorluklar bu modelde karşılaşılan durumlardır (Castles & Miller, 2008, s. 361). 21. yüzyılda göç politikalarında meydana gelen değişimlere rağmen uzun süre “bir göç ülkesi olmadığı” iddiasında bulunan Almanya (Süssmuth, 2009, s. 1), kademeli ayrımcı modele örnek olarak gösterilebilir.

Asimilasyoncu model, göçmenlerin, göç ettikleri ülkede kendilerine ait dil, kültür ve sosyal farklılıklarını terk etmelerini amaçlayan bir modeldir (Castles & Miller, 2008, s. 362). Asimilasyon, genel mahiyette, öncelikle kültürel ve toplumsal farklılıkların azalması son noktada ise tamamen ortadan kalkması şeklinde tanımlanabilir (Alba & Nee, 1997, s. 863). Bu model göçmenlerin özelliklerini, ev sahibi toplum üyelerinin özellikleri ile yakınlaştırmaktadır (Brown & Bean, 2006).

Choquet'a (2017) göre asimilasyoncu model, kültürel ve dinsel farklılıklara dair kör bir bakış açısına sahiptir. Esasen farklılıkların görmezden gelinmesi ulus-devlet sisteminin doğasında var olan bir durum olarak ifade edilebilir. Günümüzde dahi Fransa ve Hollanda gibi çoğu ulus-devlet, toplumu oluşturan çoğunluğun diline ve kültürüne sahip çıkmaktadır ve bu konuda tarafsız değildir (Walzer, 1994, s. 100). O hâlde şu ifade edilebilir ki ulus-devlet sisteminde göçmenlerden buldukları ülkenin resmî diline ve kültürüne uyum göstermeleri, öte yandan çoğunluk gibi yaşamaları ve menşe ülkedeki ortalama bir vatandaş gibi davranmaları beklenmektedir. Ayrıca asimilasyon, günümüz modern dünyasında negatif bir çağrışımı da anımsatmaktadır. Çünkü asimilasyon, göçmen bireylere ve ailelerine yeni bir kültür ve kimlik sunarken aynı zamanda geçmiş kültür ve kimliklerini terk etmelerini ya da reddetmelerini içeren bir süreçtir (Unutulmaz, 2016, s. 141). Bu yüzden insan haklarıyla çok da bağdaşmayan negatif bir çağrışımı ifade etmektedir. Kavram ya da süreç açısından fark etmeksizin her ne olursa olsun asimilasyon, siyasi bir yaklaşımı ifade etmektedir hatta Unutulmaz'a (2016, s. 144) göre siyasi içerikli toplumsal bir projedir.

Entegrasyon modellerinin sonuncusu olan “çokkültürlülük” son yılların fenomenleri arasında yer almaktadır. Çokkültürlülük, Scheffer'a (2011, s. 37) göre örtülü bir entegrasyon biçimidir ve “kimliğin korunmasıyla bütünleşme” şeklinde ifade edilmektedir. Bazı araştırmacılara göre çokkültürlülük ya her şeyin çaresi ya da farklılıkların kamusal alanda tanınması adına dikkatleri başka noktalara dağıtan sahte bir argüman olarak sunulmaktadır (Bousetta & Jacobs, 2006, s. 25). Genel itibarıyla olumlu bir çağrışıma sahip olan kavramın, 11 Eylül saldırıları sonrasında tartışmaların merkezinde yer aldığı ifade edilebilir. Özellikle 2010 yılında eski Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in yapmış olduğu “Alman çok kültürlülüğü tamamen başarısız oldu” çıkışı, göçmen tartışmalarının farklı bir zemine yönelmesine neden olmuştur (The Guardian, 2010b). Bu tartışmalar entegrasyon sürecinde ev sahibi toplum ile göçmenlerin hangisinin bu sürece daha fazla katkı sağladığı üzerine odaklanmıştır. Almanya gibi yoğun göçmen nüfusa sahip bir ülkede bu tartışmaların olması belirli noktalarda normal olarak kabul edilebilir. Nüfusunun yaklaşık yüzde 23'ünü göçmenlerin oluşturduğu bir toplum (Euronews, 2023), çeşitliliğin yüksek olmasına rağmen uyumun da yüksek olduğu bir toplum olarak ifade edilebilir. Parekh'e (2000,

s. 196) göre toplumsal çeşitlilik ne kadar yüksekse toplumu bir arada tutmak için birlik ve uyum da o kadar yüksek olmalıdır; zayıf toplumlar farklılıkları kabul etme ve onlarla yaşama konusunda güvensiz ve isteksiz bir yaklaşım sergilemektedir.

Çokkültürlülük; göçmenlerin buldukları ülkedeki temel değerlere uyum göstermelerini bekleyen, onların kültürel ve dilsel farklılıklarını korumalarını ve sosyal adalet açısından eşit olmalarını amaçlayan bir süreçtir (Castles & Miller, 2008, s. 364). Göçmenlere sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan eşit haklar verilmesi gerekliliğini ifade eden çokkültürlülük (Güler, 2020, s. 258), aynı zamanda göçmenlerin devlete ve vatandaşlığa erişimini içeren bir süreçtir (Erat, 2018, s. 83). Bu eşitlik göçmenlerin kimlik ve kültürlerinin yalnızca özel yaşamda değil, aynı zamanda kamusal yaşamda da tanınması anlamına gelmektedir (Bousetta & Jacobs, 2006, s. 26). Başka bir deyişle çokkültürlü bir toplum aynı zamanda göçmenlerin ya da azınlıkların özel ve kamusal yaşamda farklılıklarıyla tanınması ve ilgili ülke vatandaşlarıyla eşitlenmesi idealidir.

Bu tez çalışmasında ele alınan Almanya, İngiltere ve Türkiye’de farklı zamanlarda farklı politikalarla göçmenlerin farklılıklarının yönetimine dair çeşitli deneyimler yaşanmıştır. Gerek iktidarda bulunan siyasi partilerin ideolojileri gerekse toplumsal beklenti ve konjonktürel gelişmeler, üç tip modelden de faydalanılmasına neden olmuştur. Almanya yoğun işe alım anlaşmaları vasıtasıyla bir dönem kademeli ayrımcı model izlemiş, sonrasında sürdürdüğü çokkültürlülük modelinin ise başarısız olduğunu kabul etmiştir. İngiltere bir dönem özellikle siyahilere yönelik asimilasyoncu politikalar izlerken, çokkültürlülük ülkenin yine önemli gündemleri arasında yer almıştır. Türkiye ise entegrasyon konusunda henüz yolun başındadır.

Entegrasyonun neleri kapsadığını ölçmek adına dünyada çeşitli değişkenler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden biri olan Göçmen Entegrasyon Politika Endeksi (Migrant Integration Policy Index-MIPEX), ülkelerin entegrasyon puanlarını; iş gücü piyasası hareketliliği, aile birleşimi, eğitim, sağlık, siyasi katılım, daimî ikamet, vatandaşlığa erişim ve ayrımcılıkla mücadele şeklinde sekiz farklı değişkenle değerlendirmektedir (Migrant Integration Policy Index, 2023). Bununla birlikte “sosyal ve kültürel entegrasyon” ile “ekonomik entegrasyon” şeklinde bazı araştırmacıların yabancılar ile evlenme, dil, din, ırkçılık, ayrımcılık, işsizlik, kendi

işini yapma, gelir gibi farklı değişkenler üzerinden bir analiz ortaya koyduğu görülmektedir (Alba & Nee, 2003). Federal hükümet biçimine sahip ülkelerdeki göçmenlerin entegrasyonun ele alındığı diğer bir çalışmada Seidle ve Joppke (2012, s. 9), araştırmalarını göçmenlerin seçim ve kabulü, ekonomik ve sosyal entegrasyon ile sivil ve politik entegrasyon şeklinde üç biçimde ele almaktadır; özellikle ekonomik ve sosyal entegrasyonda dil eğitimi, kimliksel tanıma ve eğitime odaklandıkları görülürken; sivil ve siyasi entegrasyonda entegrasyon kursları, kültürlerarası diyalog ile vatandaşlığa kabul politikalarına odaklandıkları görülmektedir. OECD ve AB tarafından hazırlanan ortak bir çalışmada ise entegrasyon alanları olarak iş gücü piyasası, işin kalitesi, yetişkinlerin bilişsel becerileri ve eğitimi, hane halkı geliri, konut, sağlık, sivil katılım ve sosyal uyum şeklindeki değişkenlerin ele alındığı görülmektedir (OECD ve Avrupa Birliği, 2015, s. 20-21).

Bir ülkenin ulusal ya da uluslararası normlardan kaynaklı göç alanında hayata geçirdiği kabul ve güvenlik politikaları, insan hakları politikaları, istihdam ve entegrasyon politikaları; göç politikalarının bütünü oluşturmaktadır. Göç politikalarının aktörlerinden siyasi partiler bazen ülkenin ekonomik koşullarını gözeterik, bazen demografik eğilimleri dikkate alarak, bazen uluslararası ilişkilerdeki menfaatleri doğrultusunda bazen de kendilerini yakın buldukları siyasi ideolojilerden kaynaklı olarak seçmenlerinin ve kamuoyunun beklentisini karşılamaya çalışmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK VE GÖÇ İLİŞKİSİ

Tezin bu bölümünde, muhafazakâr ideoloji, muhafazakâr siyasi partiler ve göç ilişkisine dair kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturulması amaçlanmaktadır. Uluslararası göç, devletler açısından bir kamu politikasıdır. Devletlerin göç konusundaki hedefleri, uygulamaları ve değerlendirmeleri göç politikalarını ve stratejilerini oluşturmaktadır. Göç politikasının aktörleri arasında yer alan siyasi partilere bu bölümde değinilmekte ve böylece göç politikaları oluşturmada siyasi partilerin konumlarını anlamak amaçlanmaktadır.

Bu bölümde son olarak muhafazakâr ideoloji ele alınmaktadır. Liberalizm ve sosyalizm ile birlikte temel siyasi ideolojilerden olan muhafazakârlık neyin yanında yer almakta ya da neyin karşısında durmaktadır? Bu sorunun yanı sıra muhafazakâr ideolojinin; tarih ve gelenekten mülkiyete, otorite ve iktidardan aileye dek ilkeleri bu bölümde ele alınmakta olup birer kurum olan bu unsurlara dair detaylı bir açıklama yapılmaktadır. Bir önceki bölümde etraflıca ele alınan “göç” ile birlikte bu bölümde “muhafazakârlık” ile ilgili kuram ve kavramlar da açıklanarak tez çalışmasının kuramsal ve kavramsal bütünlüğü oluşturulmaya çalışılmaktadır.

3.1. Kamu Politikası Aktörü Olarak Siyasi Partiler

Ekonomiden sağlığa, eğitimden güvenliğe, kültürden spora, ulaşımdan çevreye, enerjiden uluslararası göçe neredeyse hayatın her alanında kamu politikası yer almaktadır. Genellikle kamu politikasının; toplumun ihtiyacı olan bir soruna dair çözüm oluşturma ya da proaktif davranarak hiç sorun olmadan toplumsal refahı artırma amacıyla hayata geçirildiği görülmektedir.

Machiavelli *Prens*, Nizamülmülk ise *Siyasetname* adlı kitaplarında yöneticilere çeşitli politika tavsiyelerinde bulunmaktadır. O dönemin şartlarında, bu tavsiyelerin devlet eliyle hayata geçirilip geçirilmediği bir tarafa bırakılacak olursa aslında iki ismin de bahsettiği konular birer kamu politikasıdır. Her ne kadar doğrudan metinlerinde “kamu politikası” kavramını geçirmeseler ve yazın anlamında doğrudan bir katkıları olmasa da iki isim de kamu politikasının öncülleri arasında değerlendirilebilecek kıymete sahiptir. Büyüklüğü fark etmeksizin örgütlenen her

yapının bir hedefi vardır. Daha çok para kazanmak isteyen bir işletme ya da göçmen kaçakçılığına karşı sınırlarında düzen ve otoriteyi tahsis etmek isteyen bir devlet hedefleri için çeşitli faaliyetleri hayata geçirmek zorundadır. Burada işletme ya da devletin yaptığı her uygulama ya da faaliyet esasen bir politikadır.

Kamu politikaları ise hükümetler ve kamu kuruluşlarının geliştirdiği, hemen aniden ortaya çıkmayan, bir hareketler serisinden oluşan faaliyetlerdir (Biçer & Yılmaz, 2009, s. 45). Devlet kamu hizmetlerinin aksamaması adına pek çok faaliyet yürütmektedir. Bu nedenle kamu politikası öncelikle hükümet eylemleriyle ilgilidir. En klasik şekliyle kamu politikası, hükümetlerin yapmayı ya da yapmamayı tercih ettiği işler olarak değerlendirilebilir (Dye, 2013, s. 3). Ancak bu durumda ampirik ve normatif iki soru akla gelmektedir. Ampirik olarak hükümetler pratikte ne yapmaktadır ve bu, zaman içinde ve yetki alanları arasında nasıl değişmektedir. Normatif olarak ise hükümetler ne yapmalı ya da ne yapmamalıdır ve karar verirken hangi ilkelere dikkat edilmektedir (Boston, Bradstock, & Eng, 2010, s. 1). O hâlde, bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kamu politikalarının bir sistem dâhilinde ele alınması gerektiği ortadadır. Öyle ki kamu politikası, kamusal aktörlerin ya da onların denetimi ya da gözetimi altındaki diğer aktörlerin planlı karar ve eylemlerini içermektedir (Gül, 2015, s. 8).

Kamu politikaları; davranışları düzenleyebilen, bürokrasileri örgütleyebilen, faydaları dağıtabilen veya vergileri toplayabilen veya bunların hepsini aynı anda yapabilen unsurlardır (Dye, 2013, s. 3). Bu politikaların kapsamına ulusal ve uluslararası ilişkilerde alınan tüm kararlar girmektedir. Ulusal sistemleri uluslararası boyuttan ayırt etmek mümkün değildir; bu yüzden kamu politikaları genel ve uluslararası boyutlarıyla beraber değerlendirildiği oranda kapsayıcı ve kuşatıcıdır (Kutlu, 2012, s. 11). Hatta kamu politikası, giderek karmaşıklaşan etkileşim ağlarının içinde yer alarak uluslararası düzeydeki siyasi ve ekonomik yapıya gömülmektedir (Kennett, 2008, s. 3).

Kamu politikası sürecinde resmî aktörler ve resmî olmayan aktörler olmak üzere iki geniş kategori bulunmakta olup uluslararası sistem de kamu politikası yapımını önemli düzeyde etkilemektedir (Howlett & Ramesh, 2003, s. 51-84). Resmî aktörler, sorumlulukları yasalar veya Anayasa tarafından belirlenmiş, politika yapma

ve uygulama yetkisi bulunan yapılardır. Yasama, yürütme ve yargı erkleri yetkilerini yasalardan alan politika yapıcı, uygulayıcı ve denetleyicilerdir. Resmî aktörler; genel olarak parlamentolar, bürokrasi ve bağımsız mahkemelerden oluşmaktadır. Resmî olmayan yani gayri resmî aktörler ise herhangi bir yasal yetki ya da görevleri olmaksızın, politika sürecine dâhil olmaktadır (Birkland, 2015, s. 93).

Peter A. Hall, devlet-merkezli ve devlet-yapısal teorilerden kaynaklı olarak resmî olmayan aktörleri açıklamaktadır. Devlet-merkezli teoride, politikalar, çıkar gruplarından ve siyasi partilerden ziyade bağımsız olarak çalışan kamu görevlileri tarafından yapılmaktadır. Bu teoride, devlet, toplumsal baskıdan bağımsız davranmaktadır. Devlet-yapısal teoride ise toplumsal baskı konusunda devlet daha yumuşaktır. Çıkar gruplarına, siyasi partilere ve devlet dışındaki diğer aktörlere politika sürecinde önemli roller vermektedir (Hall, 1993, s. 276).

Resmî olmayan aktörler, kamu politikası yapım sürecinde en az resmî aktörler kadar önemlidir. Çünkü vatandaşlar, siyasi partiler, baskı ve çıkar grupları, sivil toplum kuruluşları ve medya bireysel ya da toplumsal çıkarları için politika sürecinin bir parçası olmakta ve toplumun sesi olarak siyasete dâhil olmaktadır. Öte yandan uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve uluslararası haklar söylemi ile azınlıklar; kamu politikasını etkileyen uluslararası aktörlerdir. Uluslararası aktörler özellikle küreselleşme süreciyle birlikte ülkelerin kamu politikalarına etki etmekte hatta bazen yönlendirmektedir (Babahanoğlu & Örselli, 2016). Prensipite devletlerin araçları olan uluslararası aktörler, uygulamada devletlerin üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir (Taşpınar, 2021, s. 71). BM, AB, NATO gibi kuruluşların herhangi bir konuda almış oldukları kararlar, ülkelerin iç siyasette kamu politikalarında düzenleme yapmalarına neden olabilmektedir. Doğal olarak uluslararası aktörler, ülke iç siyasetinde bir nevi etki ve yönlendirme görevi görmektedir.

Kamu politikasında tüm aktörlerden ziyade bu çalışmada siyasi partilerin göç politikaları ele alındığı için kamu politikası aktörlerinden siyasi partilere değinilecektir. Siyasi partiler, iktidara geldikleri takdirde uygulamaya söz verdikleri politika paketlerini (programları) hayata geçirmeye çalışırlar (Kitschelt, 2000, s. 850). Ancak siyasi partiler; kamu politikalarının oluşturulması, uygulanması ve denetlenmesi gibi kritik süreçlerin hepsinde önemli roller üstlenmektedir. Özellikle

doğrudan ya da dolaylı olarak meclis çalışmalarında bulunarak yasama sürecinin aktif bir parçası olurlar. Eğer bir siyasi parti iktidara gelirse, parti programları ve manifestoları üzerinden hükümetteki üyelerini koruma eğiliminde olacak ve ona göre politika formülleri geliştirecektir.

İktidara gelemediği senaryolarda ise parti programlarını hayata geçirmek için çeşitli arayışlar içerisine girerek koalisyon kurmaya çalışacaktır. Bununla birlikte muhalefet pozisyonundayken, iktidarı bazı politikalarını değiştirmek için sıkıştırarak ya da yeni politikaları hayata geçirmek için iktidar üzerinde baskı kuracaktır (Popoola, 2016, s. 50). Örneğin Amerikan toplumunda siyasi partilerin temel sorumlulukları arasında eğer iktidardaysa kamu politikalarını belirlemek, değilse en üst düzey politika yapıcı pozisyonlar için lider bulmak, halkın tutum ve tercihlerini etkilemek yer almaktadır (Eldersveld & Walton, 2000, s. 53). Siyasi partiler, teorik olarak kamusal yaşamın ve siyasi karar alma sürecinin merkezinde yer almaktadır. Temel hedefi iktidar olmak ve elde edilecek siyasi güçle parti programlarını hayata geçirmektir.

Kamu politikaları ve siyasi partiler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Siyasi partilerin kurumsallaşma dereceleri ile üyelerine dair uyguladıkları kurallar sistemi birbirinden farklılık göstermektedir. Baskın yönü ideolojiler olan siyasi partiler üyelerini “inanç kalıpları” üzerinden motive etmeye çalışırken, “caucus” siyasi partiler ise üyelerine bürokrasiyi kontrol ederek bir makam kazanma ve kamu politikasını etkileme fırsatı sunmaktadır (Peters, 1999, s. 114). Siyasi partilerin kamu politikaları sürecinde içinde bulunduğu durumlardan biri de “tartışma” olgusudur. Kamu politikasının oluşturulması, tartışma olgusuyla birlikte mümkün olmaktadır. Tartışmanın politikaya dönüşmesi toplam dört sekansta olmaktadır. Öncelikle siyasi partiler sorunları tespit etmekte ve programlar formüle etmektedir. Ardından seçmenler sorunları ve adayları tartışarak, seçimlerde birinin lehine tercihte bulunmaktadır. Üçüncü aşamada yasama çoğunluğu muhalefetle sürekli tartışarak, programları yasalara dönüştürmektedir. Son olarak tartışma, belirli politikalara dönüştürüldüğü kabineye iletilmektedir (Majone, 2006, s. 233).

3.2. Muhafazakârlık

Samuel P. Huntington (1957, s. 458), “Muhafazakâr ideoloji, yoğun ideolojik ve toplumsal çatışmanın ürünüdür” sözleriyle, muhafazakârlığı bir siyasi ideoloji olarak tanımlamaktadır. Aydınlanma Hareketi, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi; muhafazakârlığın biçimlenmesinde büyük rol oynayan üç büyük toplumsal olaydır. Bu üç olayın temel karakteri ise kendilerinden önceki tüm düşünce, kurum, gelenek ve değerlere karşı yürüttükleri “yok etme” mücadelesidir (Ergil, 1986, s. 269). Muhafazakârlık bu üç büyük toplumsal harekete karşı âdeta bir “koruma” kalkanyla, tepkisini ortaya koyarak reaksiyoner bir kimlik kazanmıştır. Muhafazakârlıkta “doğal” düzenin ve saf “akıl” tarafından ortaya koyulan düzenin bir karşılığı bulunmamaktadır. Aydınlanmanın bu doğal ve akıl vurgusuna muhafazakârlık, geleneksel kurumlara yüklediği anlam ile yanıt vermektedir. Muhafazakârlık temelde Fransız Devrimi’ne karşıdır ancak esasen Devrim karşıtlığının arkasında Avrupa’nın modernleşmesi ve modernleşmenin siyasi, ekonomik ve kültürel unsurları yer almaktadır. Bu doğrultuda laiklik ve bireycilik eleştirisi ile Reform hareketine kadar götürülebilecek bir karşıtlığı bulunmaktadır (Nisbet R. , 2011, s. 12-13).

Muhafazakârlığın bir tanımı yapılacak olursa Oakeshott tarafından yapılan tanımdan faydalanılabilir. Oakeshott’a (2004, s. 56) göre muhafazakârlık; “alışılana bilinmeyene, denenmiş denenmemişe, gerçeği gizeme, fiilî olanı olası olana, sınırlıyı sınırsıza, yakını uzağa, yeterli olanı bol olana, elverişliyi mükemmele ve şu anki gülüşü hayali gülüşe tercih etmektir”. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere muhafazakârlık; müphemî sevmeyen, olasılıklara fırsat vermeyen bir ideolojidir. Muhafazakârlığa ilişkin günümüzdeki temel tartışmalardan biri onun ideoloji olup olmadığıyla ilgili sürdürülmektedir. İki farklı kutup arasında süren bu tartışmalarda bir grup muhafazakârlığı mizaç, tavır, tutum ve davranış olarak görmekte, diğerleri ise onu siyasi bir ideoloji olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışmada muhafazakârlık, siyasi bir ideoloji olarak ele alınmaktadır. Muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizm ile birlikte Batı’daki temel üç siyasi ideolojiden biridir (Nisbet R. , 2011, s. 19). Batı tarihinde zengin bir felsefi mirasın taşıyıcısı olan ciddi bir düşünce geleneği, modern zamanların ise hem bir parçası hem de muhalifi olan kapsamlı bir doktrini ifade etmektedir (Özipek, 2011, s. 15).

Muhafazakârlık; belirli bir tarihi geleneğe sahip olması, dünya üzerinde muhafazakâr düşünce etrafında toplanan geniş kitlelerin bulunması, hatta isminde muhafazakâr ifadesi geçen köklü siyasi partilerin var olması ve bu partilerin uluslararası düzeyde bir birlik oluşturmasından dolayı siyasi bir ideolojidir (Özçelik, 2016, s. 19).

Mollaer (2009, s. 17), Fransız Devrimi'ne karşı ortaya çıkan muhafazakârlığı; her şeyi akılcı bir yaklaşımla anlamlandırma fikrine kuşku ile bakan, gelenek savunusu ile toplumsal hiyerarşiyi birleştiren, toplumu yeniden kurma ve düzenleme fikrinin karşısında yer alan, kapitalizm fikrine ise sıcak bakan bir ideoloji olarak görmektedir. Muhafazakârlığın kapitalizm fikrine sıcak bakması, nasıl olur da bir ideoloji başka bir düşünceden etkilenebilir sorusunu akıllara getirebilir. Bu sorunun yanıtı günümüzde de siyasi ideolojilerin birbiriyle iç içe geçmeleri, sınırlarını esnetmeleriyle açıklanabilir. Örneğin Çin'in 1980'li yıllardan itibaren küresel ekonomik sisteme dahil olma çabaları neticesinde bugün Çin, serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı bir ülke olmuştur (Bocutoğlu, 2021, s. 114). Adeta sosyalizmin bazı temel ilkeleri, Çin'in kalkınmasında "ideolojik" engeller olarak görülmüş ve esnetilmeye çalışılmıştır.

Edmund Burke, *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* adlı eseriyle muhafazakâr ideolojinin babası olarak kabul edilmektedir (Maciag, 2013, s. 1; Bourke, 2018, s. 449). Bu konuda Nisbet daha da ileri giderek Burke için "Burke muhafazakârlığın peygamberidir" ifadesini kullanmaktadır (Nisbet R. , 2011, s. 23). Her ne kadar Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'su ve Marx'ın *Kapital*'i tarzında ideolojik bir deklarasyon olmasa da *Düşünceler*, muhafazakâr ideolojinin öncü ve temel metnidir. Özellikle Burke'ün Fransız Devrimi'nin kendinden önceki devrimlere hiç benzemediği ve Birleşik Krallık için büyük tehlikelerle dolu yeni bir tarihi başlattığı fikri, Burke'ü, Fransız Devrimi'nin sonuçlarını görmekte proaktif davranmasıyla diğer düşünürlerden ayırmaktadır (Beneton, 2011, s. 17; Duman, 2010, s. 95). Fransız Devrimi'ni ilgili dönemde pek çok düşünür yakından takip ederken, Burke, *Düşünceler* adlı kitabında Birleşik Krallık için bu Devrimin büyük bir risk taşıdığını ve "güneş batmayan ülke" için tedbir alınması gerektiğini âdeta eserinde ilân etmektedir.

Burke, Devrim'e dair Fransa halkının elde ettiği kazanımların gerçek kazanımlar olup olmadığının zamanla anlaşılacağını ve tedbirli davranmak gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan muhafazakâr ideolojinin de önemseydiği bazı değerlere *Düşünceler* kitabında şu sözlerle atıf yapmaktadır (Burke, 2016, s. 27):

“İnsanları kamuoyu önünde bir nimetten dolayı tebrik etmeye yeltenmeden önce, onların bu nimete gerçekten sahip olduğundan emin olmalıyız. Yağcılık yağcıyı da yağcılık yapılan kişiyi de alçaltır; dalkavukluk krallara hizmet etmediği gibi, insalara da hizmet etmez. Bu nedenle Fransa'nın yeni özgürlüğüyle ilgili tebriklerimi, bu özgürlüğün hükümetle; kamu gücüyle; silahlı kuvvetlerin disiplini ve itaatiyle; etkili ve dengeli dağıtılmış bir vergi tahsilatıyla; maneviyat ve dinle; mülkün korunmasıyla; barış ve düzenle; sivil ve toplumsal âdetlerle nasıl irtibatlandırıldığı konusunda bilgilendirilinceye kadar ertelemeliyim. Bütün bunlar da (kendi alanlarında) iyi şeyler; ve bunlar olmadan özgürlüğün bir faydası yok.”

Muhafazakârlığın ayırt edici unsurlarından biri değişim ve süreklilik konusunda ortaya koyduğu iradedir. Muhafazakâr ideolojinin temel savunusunda Burke, değişime karşı değildir ve onun savunduğu daha çok “muhafaza etmek için değişim” olarak ifade edilebilir (Heywood, 2011, s. 83). Genellikle gericilikle sık sık biraraya getirilen muhafazakârlık; mevcut siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik kurumları korumaya çalışmaktadır ve genellikle koruma sürecinin evrimsel reform ihtiyacını içerebileceğini kabul etmektedir. Gericilik ise tam tersi mevcut kurumlarla çelişerek, geçmişe yani geriye dönmeye çalışmaktadır (Muller, 2019, s. 232).

Muhafazakârlık, mevcut kurumların düzeninin aynı şekilde devam etmesini savunur; bu durum tıpkı yukarıda Muller tarafında da ifade edildiği gibi her türlü değişime karşı olunduğu anlamına gelmemelidir. Nitekim toplumun temel unsurlarını korumak için ikincil konularda değişime boyun eğilen durumlar ortaya çıkabilmektedir (Huntington, 1957, s. 455). Başka bir deyişle kurumların ve toplumun düzenini sağlamak adına muhafazakârlık, birtakım ilkelerinden feragat etmeye hazırdır. Örneğin millî güvenlik konusunda bireysel mülkiyete dair bazı tedbirler alınması gerekiyorsa, muhafazakârlık bireysel mülkiyeti ne kadar önemli bulsa da ülkenin menfaati açısından bu adım hayata geçirilebilir.

Muhafazakârlık değişime dair, içerikten çok “usulle” ilgilenmektedir. Kurumlardaki ani değişikliklerin tehlikesine karşı, istikrar, devamlılık ve tasarrufun önemini vurgulayan argümanlar ileri sürmektedir (Huntington, 1957, s. 458). Küçük ve yavaş değişimler, büyük ve “ani” değişimlere göre daha yeğdir ve sürekliliğe katkı sağlamaktadır (Oakeshott, 2004, s. 57). Muhafazakârlık, modern değişimin ideolojik dünya inşasına karşı bir kültürel korunma ve kapanma yolu izlemektedir (Çetin H. , 2004, s. 88). Burke (2016, s. 43), “değişim için gerekli araçlardan mahrum bir devlet; kendisini muhafaza edecek araçlardan da mahrum bir devlettir” sözleriyle aslında değişime, fikri açıdan sıcak baktığını, tüm meselenin usulle ilgili olduğunu göstermektedir.

Farklı bilim insanları tarafından muhafazakâr ideolojinin temel özellikleri farklı yorumlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bununla birlikte temel bazı özellikleri muhafazakâr ideolojiyi anlamaya yardımcı olmaktadır. Hofmann ve Graham tarafından muhafazakârlığın altı felsefi özelliği olduğundan bahsedilmektedir. Bu özellikler ele alınırken ise bir gemi metaforu üzerinden konu açıklanmaktadır. Bu metaforda gemi, devleti ve kurumları temsil ediyorken; deniz, toplum veya kültürü temsil etmektedir. Öte yandan hata ya da arıza ise siyasal kurumların başına sıkça gelen bir durumdur (Hoffman & Graham, 2015, s. 195-197):

1. *Akılcılığın reddi*: Akılcılık, denizde meydana gelen bir arıza yada hatanın giderilmesi adına analiz yapılmasını ve gemideki tüm bileşenlerin sökülmesini gerektirir. Muhafazakârlık ise denizdeyken geminin tamir edilmesine müsaade etmez ancak hatanın giderilmesine dair bir şey yapılması gerektiğini savunur.

2. *Deneyimin önemi*: Hata ya da arızaya verilecek tepki, geçmiş deneyimlere ya da tedbirli denemelere göre olmalıdır. İnsan aklı sınırlı olduğundan dolayı radikal adımlardan kaçınılmalıdır.

3. *İnsan doğası*: Muhafazakâr ideolojiye göre insanların içinde yaşadığı toplumu anlama kapasitesi sınırlıdır. Muhafazakârlık serbest piyasa ekonomisini ve özel mülkiyeti destekleme eğilimi taşımaktadır. Özellikle özel mülkiyet üzerindeki ahlaki hakların bireyci öncülüne değil, insan yeteneklerinin sınırları hakkındaki bir iddiaya dayanmaktadır.

4. *Düşsel siyasetin reddi*: Düşsel siyaset peşinde koşanlar, bireylerin birbiriyle çelişen ihtiyaçları, arzuları ve değerleri olduğu gerçeğini kabul etmezler. Çoğulculuğu geçersiz kılan ortak bir toplum projesi ima ederler. Ancak toplum farklı bireylerin biraraya geldiği bir yapıdır.

5. *Kurumlara saygı*: Kurumlar, kurallarla yönetilen yapılardır ve muhafazakârlar, kurumların tarihin belirli bir noktasında oluşturulmasından ziyade evrim geçirdiğini iddia etmektedir.

6. *Otorite şüphesi*: Muhafazakârlık, otoriteyi reddetmez ancak ona şüphe ile yaklaşır. Çünkü mutlak bir devlet gücü, sınırlı akla sahip birey için risk teşkil etmektedir.

3.3. Muhafazakârlığın İlkeleri

Robert Nisbet (2011), muhafazakâr ideolojinin “tarih ve gelenek, önyargı ve akıl, otorite ve iktidar, özgürlük ve eşitlik, mülkiyet ve hayat, din ve ahlak” olmak üzere altı farklı ilkesi olduğunu çalışmalarında ortaya koymaktadır. Benzer şekilde bu çalışmada da Nisbet’in çalışmasından yola çıkarak muhafazakâr ideolojinin temel savunuları açıklanmaktadır.

3.3.1. Tarih ve Gelenek

Muhafazakârlığın ortaya çıkışındaki en önemli faktörlerden biri Aydınlanma Hareketi ve onun akla yüklediği anlamdır. Muhafazakârlığın Aydınlanma eleştirisi, onun tarih ve geleneğe yüklediği anlamı ortaya çıkarmaktadır. Aydınlanma aklının “dogma ve ön yargılara” yani “geleneğe” olan tepkisine karşın muhafazakârlık, bu kavramları yücelterek anlamlandırmaktadır. Muhafazakâr ideolojide insan eylemlerinin temelinde akıl değil, aksine Aydınlanma aklının sürekli kurtulmak istediği ön yargı, dogma, alışkanlık ve gelenek yatmaktadır (Güngörmez, 2004, s. 12-14). Muhafazakâr düşüncede tarih; akıl, duygu, gelenek ve doğa ile birlikte hareket etmektedir. İnsan akli tarihsel akla dönüşmekte; tarih ise toplumların yaşam kaynağı olmaktadır (Akkaş, 2006, s. 193).

İnsan aklının sınırlı olduğunu savunan ve akla kuşku ile yaklaşan muhafazakârlık, şimdiki zamanı anlamak ve geleceğe dair çıkarımlar yapmak adına “tarihi” bir araç olarak kullanmaktadır (Beriş, 2006, s. 83). Muhafazakâr düşüncede

tarih önemlidir çünkü Burke'e (2016, s. 60) göre "insanlar hiçbir zaman geriye atalarına dönüp bakmayan bir gelecek nesli arzu etmezler". Aslında zamanı değerlendirme biçimi, muhafazakârlığı özellikle de liberalizmden önemli ölçüde ayırmaktadır. Liberalizm için geçmiş hiçbir şey, gelecek ise her şeydir. Muhafazakârlık açısından geçmiş önemlidir ve değerler oluşturmaktadır (Mannheim, 2008, s. 223). Muhafazakârlıkta tarihin dinamiklerini ise tecrübe ve gelenek oluşturmaktadır.

İngilizlerin gelenekçi olduklarına pekçok kez şahit olunmuştur. Siyasi kültürlerinde, sosyal yaşantılarında, aileden parlamentoya dek kurumlarında geleneğin izlerine hep rastlanılmaktadır. İngiliz muhafazakârlığı da benzer şekilde daha çok gelenek üzerinde durmaktadır (Çaha, 2006, s. 19). Gelenek, muhafazakâr ideolojide bir tür bilgi ve bilgelik kaynağı olup toplumsal tecrübelerin âdeta bir çıktısıdır. Geleneksel kurum ve normlar, bir toplumun tarihsel tecrübelerinin birleşimidir (Erdoğan M. , 2006, s. 5). Gelenek, geçmişten beri süregelen ve insanların bağlılığını çeken bir dizi inanç, uygulama ve eylemdir. Gelenekler; dinî, bilimsel, siyasi, ahlaki, ticari, hukuki, askerî, tıbbi, mimari, üslupla ilgili, estetikle ilgili, eğitimle ilgili olabilir ve insan hayatına nüfuz etmektedir (Kekes, 1997, s. 365).

Tarihin sürekliliği fikri muhafazakâr ideolojinin üzerinde durduğu bir durumdur. Bu bakımdan devrim gibi büyük toplumsal hareketler tarihsel sürekliliğe zarar veren ve tarihsel kopuşlar meydana getiren "anlamsız" hareketlerdir (Beneton, 2011, s. 19). Siyasal sistemlerin şiddet ve zorla değiştirilmeye çalışılması, siyasal sistemin tarihsel meşuriyeti başta olmak üzere istikrar ve güven değerlerine zarar vereceği düşüncesiyle muhafazakârlık darbe, askerî müdahale, suikast, ayaklanma, isyan gibi toplumsal hareketleri toplum ve siyasi süreklilik açısından büyük bir tehdit olarak görmektedir (Çetin H. , 2004, s. 93). Bu bağlamda muhafazakâr ideoloji, tarihsel sürekliliğe yüklediği özel anlam ile kurumların içinde buldukları çevrede meşruiyet kazandıklarını ileri sürmektedir.

Muhafazakâr ideolojinin temeli onun tarihe yüklediği role, tarihe olan inancı ise tecrübeye dayanmaktadır (Nisbet R. , 2011, s. 51). Ancak tarihe yüklenen anlam sürekli geçmişte yaşamak ya da geçmişten öyküler anlatmak olarak algılanmamalıdır. Aksine geçmiş; insanların atalarıyla bağlantı kurmalarını sağlayan, toplumsal bağları sıkılaştıran, hükümete aile ilişkileri benzerliğinde bir fonksiyon kazandıran ve herkese

hak ve yükümlülükler konusunda geniş bilgiler edindiren bir unsurdur (Beneton, 2011, s. 20). Öte yandan muhafazakârlığın tarih savunusu, onu diğer siyasi ideolojilerden büyük ölçüde ayırmaktadır. Gerek liberalizmde gerekse sosyalizmde, “kuramlar” tarihten önce gelmektedir yani bu ideolojilerin temel aksiyomlarında “tarih” üzerinden bir açıklama yapmaya gerek olmaksızın piyasanın işleyişi ya da piyasa kuralları teorik bilgi yoluyla açıklanabilmektedir. Ancak muhafazakârlık doğrudan aksiyomlara sahip olmadığı için tarihi bilgi, pratik bilgi anlamına gelmektedir ve tarih, bu anlamda deneyimin bilgisi olmaktadır (İrem, 2006, s. 69).

3.3.2. Otorite, İktidar ve Ara Kurumlar

Liberalizmin aklı yüceltmesine karşın, muhafazakârlık, insanın akılla her şeyi idrak edemeyeceğini doğal olarak bencil ve kusurlu olduğunu ileri sürmektedir. İnsanların medeni bir şekilde yaşam sürmeleri otorite, kurumlar ve gelenekler tarafından kısıtlanmalarıyla mümkün olmaktadır (Graham, Haidt, & Nosek, 2009, s. 1029-1030). İnsan fitratı gereği yanlış meğilli olduğundan, sürekli olarak onu doğruya yönlendirecek bir otoriteye bununla birlikte kurumlara ve geleneklere ihtiyaç duymaktadır. Muhafazakâr ideoloji ne bireyin ne de devletin tek başına hareket etmesini istememektedir. Birey tek başına hareket ettiğinde ahlak gibi değerler zarar görmekte, devlet tek başına hareket ettiğinde otoriter bir yönelim meydana gelmektedir. Devlet ve birey birlikte hareket ettikçe toplumsal bir düzen ve ahenk meydana gelmektedir. Liberalizmin özgür bireyler tarafından gerçekleştirilen sözleşme sonucu ortaya çıkan otorite, muhafazakârlar için tıpkı toplum gibi doğal gelişmektedir. Ebeveynlerin çocukları üzerinde sahip olduğu otorite nasıl doğal bir şekilde geliyorsa, muhafazakâr ideoloji tüm kurumlarda bu otoritenin doğal varlığından bahsetmektedir (Heywood, 2011, s. 92-93).

Otoritenin sahibi olan devlet, saygı duyulması gereken önemli bir kurumdur ve otorite sayesinde toplumsal düzen ve istikrarı oluşturmaktadır. Devletin olmadığı bir durumda ahlakın da varlığından söz edilemeyecektir. Bu bağlamda muhafazakârlıkta devlet ve ahlâk, birlikte hareket eden kurumlardır (Safi, 2007, s. 89). Muhafazakârlığın otorite anlayışında baskın bir şekilde feodalizm hayranlığı bulunmaktadır. Burke, Bonald, Colaridge, Hegel ve Disraeli gibi isimlerde Ortaçağ hayranlığı görülmektedir (Nisbet R. , 2011, s. 66).

Fransız muhafazakâr düşünürlerden Louis De Bonald, *Güç Teorisi* adlı çalışmasında otorite alanları arasındaki ortaçağ-çoğulcu ayrımını ortaya koymaktadır. Nasıl ki aile kendi içerisinde mutlak bir otoriteye sahipse; devlet de kilise, lonca ve ara kurumlarla yerleşik bir otoriteye sahiptir. Devletin sahip olduğu doğal otorite, kontrolsüz bir biçimde toplumun iç dinamiklerine sirayet ettiğinde despotizm ortaya çıkmaktadır (Nisbet R. A., 2017, s. 112). Bonald, demokrasi ile otoriteyi bağdaştırmamaktadır çünkü otorite aşağıdan gelmektedir. Demokrasi eşitliği içermektedir ancak eşitlik yönetme hakkını dışlamaktadır (Beneton, 2011, s. 42). Bu doğrultuda Bonald'ın Aydınlanmanın bazı idealleri uğruna kilise, lonca ve ara kurumların çöküşünden hatta yok oluşundan büyük rahatsızlık duyduğu ifade edilebilir (Güngörmez, 2011, s. 27).

Joseph De Maistre de düşüncelerinde baskın bir biçimde “akıl” üzerinden otorite tanımlaması yapmaktadır. Aklın her şeyi bilme ve aklın evrenselliği iddialarının ardında yatan aşırı bireyciliğe şiddetle karşı çıkan Maistre, Allah ve devlet yöneticilerin otoritesi yeniden tesis edilene ve hem Kilise hem de devlet tebaasının mutlak ve sorgusuz sualsiz itaati sağlanana kadar Avrupa'nın kaos ve anarşi içinde kalacağını ileri sürmektedir (Maistre J. D., 2017, s. 5). Ayrıca Burke ile muhafazakârlığın en büyük isimlerinden olan Maistre, otoriteye dair düşüncelerinde büyük farklılıklara da sahiptir. Öncelikle Burke, geleneksel özgürlükler uğruna Fransız Devrimi'ne karşı savaşıırken, Maistre geleneksel otorite uğruna savaşımaktadır. Burke otoriter değildir ve daha çok anayasalcı bir çizgide durmaktadır ancak Maistre daha çok otoriter bir çizgi çizmektedir hatta zaman zaman gelenekselci olarak adlandırılmaktadır (Viereck, 2017, s. 11). Gelenekselcilikte geçmişe duyulanın yeniden geri getirilmesi varken, muhafazakârlık bunu bir tecrübe olarak ele almaktadır ve “şimdi” için gerekli dersleri çıkarma arayışındadır.

Muhafazakârlık, toplumsal geleneklerde var olan otoriteye karşı değildir. Bir ailede nasıl babanın bireyler üzerinde -merhamet ve şefkat içeren- bir otoritesi varsa devletin de vatandaşları üzerinde otoritesi bulunmaktadır. Ancak devletin, bu otoritesini toplumsal düzeni bozacak şekilde kullanması, bireye ve mülkiyete mühadale etmesi muhafazakârlığın istemediği bir durumdur (Öğün, 2006, s. 559). Muhafazakârlık mutlak surette bireylerin devlete kendilerini teslim etmelerini yada

boyun eğmelerini doğru bulan bir ideoloji değildir. Devlete manevi ve kutsal çeşitli anlamlar yüklemekle birlikte onun gücünün sınırlı olması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Kurumlar, muhafazakâr ideolojide önemli aygıtlardır ve iki temel işlevleri onların önemini ortaya koymaktadır. Kurumlar, ilk olarak gelenekten aldıkları güçle bir yandan siyasetin adeta iç denetimini gerçekleştirirler; ikinci olarak sivil toplumun aşırı taleplerini dengelerler. Muhafazakârlık böylece iktidarın paternalist-yetkeci niteliğini kültürel olarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Öğün, 2006, s. 560).

3.3.3. Özgürlük ve Eşitlik

Muhafazakârlığın özgürlük anlayışını açıklamak adına bireycilikten yararlanılabilir. Bir yandan mahremiyet, kendi kendine yetme, kişisel bağımsızlık gibi konularda muhafazakâr görünen bireycilik; öte yandan isyan etme, otoriteye baş kaldırma gibi eylemleriyle muhafazakâr düşüncenin karşıtı bir yaklaşım sergilemekte ve ortaya bir ikilem çıkarmaktadır. Bu ikilem muhafazakârlığı düzen ve özgürlük arasında bir seçim yapmaya yönelmektedir (Letwin, 2012, s. 5). Muhafazakârlık bu noktada bir seçime yönelmekten ziyade iki kavrama yüklediği anlamla tarafını belli etmektedir. Ancak elbette özgürlüğe karşı bir ideoloji değildir aksine tıpkı Burke’ün (2016, s. 64) *Düşüncelerinde* olduğu gibi özgürlüğün kanunlarla uzlaştırılabileceğini hatta terbiye edildiğinde kanunlara yardımcı olacağı inancını taşımaktadır.

1789 Fransız Devrimi’nin temel sloganını “Liberté, Egalité, Fraternité”, Türkçesiyle “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” söylemi oluşturmuştur (Elysee, 2023). Bu kavramları en sık kullanan düşünürler ise John Locke ve Jean Jacques-Rousseau’dur. Toplumsal sözleşmecilerden olan ve liberalizmin kurucularından sayılan Locke iki temel düşüncesiyle liberalizmi şekillendirmiştir. Devletin meşruluk kaynağını ve varlık nedenini bireylerin hakkını korumak için ihtiyaç duyulan üst otoriteye dayandırmaktadır; bununla birlikte devletin iktidar alanını otorite ile sınırlayarak bireyin özel alanına müdahale etmemesini vurgulamaktadır (Köse, 2012, s. 48). Locke’un düşüncelerinde özgürlük ve eşitliği açıklayacak olursak Locke, insanların birbirine karşı borçlu olduğu temel ödevlerin “eşitlikten” kaynaklandığını ileri sürmektedir. Doğa durumu (devlet öncesi) adını verdiği durumda özgürlük, bir

başıbozukluk durumu değildir ve bir kimsenin diğer bir insana karşı üstünlüğü yoktur. Herkesi bağlayan bir doğa yasası olduğunu ileri süren ve bu yasayı “akıl” ile vurgulayan Locke’a (2012, s. 10-11) göre, doğa durumunda herkesin eşit ve bağımsız olmasından dolayı kimse bir başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mülküne zarar vermeyecektir çünkü insan bunu akıl ile idrak etmektedir.

Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* boyunca özgürlük vurgusu ile hareket etmektedir. Politik toplumların ilk örneği olarak addettiği ailede, babayı ailenin başı, halkı da çocuklar olarak görmektedir. Bunların hepsi de eşit ve özgür doğmuştur ancak kendi çıkarları uğruna özgürlüklerinden vazgeçmektedir. En temel ayrım ise ailede baba çocuklarına sevgi gösterirken, devlette devlet başkanı halkına sevgi beslememektedir ve hükmetme zevki ile hareket etmektedir (Rousseau, 2012, s. 5). Rousseau bu düşünceleriyle düzene ve doğal olarak monarşiye olan karşı tutumunu ortaya koymaktadır ve gerçek özgürlüğün, kişinin kendini topluma teslim etmesiyle olacağını ileri sürmektedir (Nisbet R. , 2011, s. 81). Bununla birlikte Rousseau, insanlar arasında iki tür eşitsizlikten bahsetmektedir. İlk olarak doğal ya da fiziksel eşitsizlik; yaş, akıl gibi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. İkinci olarak ahlaki ve siyasi eşitsizlik olarak vurguladığı ise töre ya da insanların rızası ya da onayıyla ortaya çıkmaktadır (Rousseau, 2003, s. 26-27). *Emile* adlı eserinde ise başkalarının yardımına ihtiyaç duymayan insanı, iradesini gerçekleştiren insan olarak tanımlamaktadır ve tüm iyiliklerin başında özgürlüklerin yer aldığını vurgulamaktadır (Rousseau, 2017, s. 76). Rousseau’ya (2017, s. 321) göre doğa durumunda gerçek bir eşitlik varken uygar toplumda sözde bir eşitlik vardır; çünkü devlet dengeyi bozmaktadır.

Fransız Devrimi’ni etkileyen düşünürlerin başında gelen isimlerden olan Rousseau, düşüncelerinde özgürlüğü en önde konumlandırmaktadır. Hatta özgürlüğü o kadar öne çıkarmaktadır ki ahlak, otorite, ön yargı gibi muhafazakârlığın öncelediği değerlere karşı adeta bir mücadele içermektedir (Nisbet R. , 2011, s. 80). 19. yüzyılın başındaki muhafazakârların Aydınlanma ve özellikle Rousseau’ya duydukları nefret, felsefi muhafazakârlığın temelini oluşturmuştur (Nisbet R. A., 2017, s. 12). Muhafazakârlığın kurucusu Burke ise *Düşüncelerinde*, özgürlük davası ve özgürlük uğruna yapılanları derinden sorgulamaktadır. Hatta bu sorgularından birinde Birleşik

Krallık'ta var olan monarşi yüzünden kanunlar, mahkemeler ve kadim kurumların yok mu olacağı sorusunu yöneltilmektedir (Burke, 2016, s. 85).

Muhafazakârlık özgürlük için evrensel bir sınır çizmek yerine özgürlüğün her toplumun kendi tecrübeleri ekseninde şekillendiğini düşünmektedir. Somut toplumsal kurumlar, normlar ve ilişkiler özgürlüğü şekillendiren alanlardır (Özipek, 2011, s. 131). Özgürlük, muhafazakârlık adına bir nevi geçmişin birikimidir ve gelecek nesillere aktarılmak üzere var olan bir miras niteliğindedir. Burke'ün (2016, s. 61) ifadesiyle liberallerin hayatlarında ilk kez görme küstahlığında bulunmalarının aksine, özgürlüğün doğal bir saygınlığı bulunmakta olup geçmişten silsile hâlinde gelen bir bağa sahiptir. Öte yandan muhafazakârlığın özgürlük anlayışında mülkiyetle sıkı bir bağı bulunmaktadır. Özgürlüğün temel amaçlarından biri bireysel ve ailevi mülkiyeti korumaktır (Nisbet R. , 2011, s. 79). İnsanlar haklarını güvence altına almak, sorumluluklarını yerine getirmek ve iktidarı sınırlamak adına mülkiyete ihtiyaç duymaktadır (Kirk, 2001).

Bireyler arasında doğal eşitsizliği kabul etme açısından muhafazakârlık, liberalizmle aynı görüşleri paylaşmaktadır. İktidar, statü ve mülkiyet doğal olarak eşit bir şekilde dağıtılmamıştır. Bu yüzden doğal bir toplumda eşitsizliğin oluşması kaçınılmaz bir durumdur (Heywood, 2011, s. 92). Ancak Heywood'un yorumundan muhafazakârlığın eşitsizliği savunduğu anlamı çıkmamalıdır; aksine kurumlardan, bireylerden, sahip olunan maddi ve manevi değerlerden dolayı mutlak bir eşitlik oluşamayacağı için muhafazakârlık eşitlik için ekstra bir çaba içerisine girmemektedir. Eşit ve adil bir toplumu ise önemsemektedir. Fransız muhafazakâr isimlerinden Tocqueville, eşitliğin insanları birbirinden bağımsız kıldığını, insanlara eylemlerinde yalnızca kendi iradelerini takip etme alışkanlığı ve isteği kazandırdığını, eşitliğin insanlara özgür kurumlar sevgisini doğal olarak verdiğini ileri sürmektedir (Tocqueville, 2016, s. 723).

3.3.4. Aile ve Mülkiyet

Toplumun en küçük yapısını oluşturan “aile” kurumu, toplumsal düzenin sağlanmasında ve sürdürülmesinde büyük bir öneme sahiptir ve muhafazakârlığın önem atfettiği bir kurumdur. Muhafazakârlık diğer siyasi ideolojilerin aksine insanın

fitratı gereği eksik olduğunu ve mükemmel olmadığını ileri sürmektedir. İnsan, ailede yaşamını devam ettiren ve diğer sosyal kurumlar için model olan bir varlıktır. Bu yüzden sağlıklı bir aile yapısını korumak ve hatta onu güçlendirmek muhafazakârlığın öncelikleri arasında yer almaktadır (Heywood, 2011, s. 92).

Bununla birlikte aile üstlenmiş olduğu bazı fonksiyonlarla toplumun temel yapısını oluşturmaktadır. Muhafazakâr ideolojide aile, bireylere özgürlük alanı sunan, bireylere kimlik kazandıran bir kurumdur. Aile mahrimiyetin simgesi olduğu için bireyler için bir özgürlük alanıdır; kamusal alanda rahat bir biçimde hareket edemeyen bireyler, ailede daha rahat hareket etmektedir. Aile, bireylere kimlik kazandırarak onları topluma sunmakta, bireyler de bu kimlik üzerinden toplumun kurum ve kuruluşlarıyla birlikte hareket etmektedir (Çaha, 2006, s. 22). Aile, din ve millet gibi unsurlar, toplumsal dayanışmaya katkı sağlayan ve toplumu koruyan unsurlardır (Durkheim, 2002, s. 345). Aile kurumuyla birlikte mülkiyet de muhafazakârlığın kutsal mana yüklediği bir diğer unsurdur.

Muhafazakârlık, mülkiyeti, koşulsuz olarak savunan, bireyin âdeta doğal bir uzantısından daha fazlası olarak gören, insana hizmet etmek için var olan ve insanın doğa üstündeki egemenliğini yansıtan bir kurum olarak niteler (Nisbet R. , 2011, s. 90). Büyük medeniyetlerin temeline bakıldığında özel mülkiyeti destekledikleri görülmektedir. Özel mülkiyetin yaygınlaşması, devleti istikrarlı ve üretken kılmaktadır. Mülkiyetin “özel” olmaktan çıkarılması durumunda ise Russell Kirk’e (2014, s. 28) göre, “leviathan” her şeye hâkim olacaktır.

İdeolojiler arasında muhafazakârlık, mülkiyete dair yorumuyla diğerlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Liberalizmin “doğal haklar” temelli mülkiyet yorumuna, komünizm “gasp” olarak yaklaşmaktadır. Muhafazakârlık liberalizmde olduğu gibi bir yandan özel mülkiyeti desteklerken diğer yandan özel mülkiyetin toplumsal sorumluluğuna vurgu yapmakta, böylece liberalizmin bireyciliğinden ayrılmaktadır (Acar, 2011, s. 7). Bununla birlikte sosyalist ideolojinin mülkiyeti “sosyalleştirmesi” yani mülkiyete bireylerden ziyade herkesin sahip olması iddiası, muhafazakâr ideolojinin kabul etmediği bir durumdur. Muhafazakârlıkta ev, araç, arazi gibi mülkiyeti oluşturan tüm unsurlar bireyin kişiliğini ve karakterini yansıtmaktadır (Heywood, 2011, s. 95). Bu yüzden bu mülklerin “özel” statüsü devam etmelidir, aksi

hâlde mülkiyetin “kamusal” bir statü içerisine sokulması, devletin otoriter bir yönelime kaymasına neden olabilecektir.

Burke’ün siyaset teorisinde mülkiyetin korunması ve devamlılığı önemlidir (Canavan, 2011, s. 11) Burke, mülkiyetin elde edilmesi ve korunmasında “eşit olmaması” üzerinden bir değerlendirme yapmakta, haset duygularla hareket edecek büyük halk kitlelerinin tehlike oluşturabileceğine dikkat çekmektedir. Öte yandan mülkiyetin çok fazla kişiye dağıtılmasının mülkiyeti savunma gücünü de zayıflatacağını paylaşmaktadır (Burke, 2016, s. 81-82):

“Mülkiyetimizi ailelerimiz nezdinde ebedileştirme kudreti, mülkiyetle ilgili en değerli ve ilginç durumlardan biri olup; mülkiyetin önemli bir bölümü, toplumun devamına hizmet etmektedir. Zaafımızı, erdemimizin hizmetkârı yapmakta; tamahkârlığa bile hayırseverlik aşılacaktır. Aile servetinin ve miras yoluyla servet sahibi olmayla birlikte oluşan imtiyazın sahipleri, mülkiyetin bir sonraki nesillere geçişinin doğal güvenceleridir.”

Burke, burada Birleşik Krallık yönetiminde etkili bir mekanizmayı teşkil eden “Lordlar Kamarası”na bir gönderme yapmakta, Lordlar Kamarası üyeliğinin toplumun devamı açısından bir mülkiyet olduğunu belirtmekte, miras yoluyla geçen imtiyazlı yönünü vurgulamaktadır.

3.3.5. Ahlâk ve Din

Kilise ve Hristiyan ahlâkına yaptığı vurgu ile muhafazakârlık, diğer siyasi ideolojilerin başında gelmektedir (Nisbet R. , 2011, s. 104). Ahlâk noktasında muhafazakârların, liberallerle önemli ölçüde ayrıştıkları görülmektedir. Liberallerin basitçe ahlâki kaygı olarak kabul etmediği pek çok şey, muhafazakârlar için bir ahlâki kaygı oluşturmaktadır (Haidt & Graham, 2007, s. 99). Günümüz modern toplumunda eşcinsel evliliklerin normal karşılanması ya da normalleştirilmeye çalışılmasına liberal ideoloji “özgürlük” penceresinden bakarken, muhafazakârlar bu konuya “ahlâk” penceresinden bakarak bu durumu büyük bir kaygı olarak görmekte, özellikle aile kurumunun sürekliliğine zarar vereceği endişesi taşımaktadır. Liberaller açısından bireylerin sosyal ilişkilerinde görülen ahlâki zaafiyetlerin nedeni, akılcı davranışlardan ziyade “akıl dışı” davranışlardan kaynaklanmaktadır (Duman, 2009, s. 14). Ancak

burada liberalizm; din, gelenek, ön yargı gibi muhafazakârlığın ahlâkla bütünleşik temel değerlerini maskeleyen, salt iyilik ve mutluluğu bireyin kendinde aramaktadır.

Postmodern zamanların derin bir ahlâk ve maneviyat krizi içerisinde olduğunu söyleyen Göka, liberalizmi önemsediklerini ancak devleti, gelenekleri ve toplumu yok sayan liberalizmin muhafazakâr bir perspektiften kendini “gelenekselci liberalizm” olarak göstermeye çalışmasını kabul etmediklerini ifade etmektedir. Bu konuda Göka’nın iki vurgusu oldukça dikkat çekicidir. Bu vurgu ilk olarak tüm insanlar ve gelenekler için geçerli olacak şekilde bütün insanların ahlâklı olduğu, ikinci olarak ahlâkın temelini geleneğin oluşturduğu, ahlâkın ise geleneğin yenileyicisi olduğu üzerinedir (Göka, 2009, s. 121-123).

Muhafazakâr ideolojide din, toplumun istikrarı ve otorite açısından önemli bir işlev görmektedir. Din toplumu bir arada tutan, insanları iyi davranmaya yönelten bir kurumdur (Safi, 2007, s. 89). Din ve siyasi muhafazakârlık arasında doğal bir bağlantı olduğu bazı sosyal bilimciler tarafından paylaşılan bir husustur; muhafazakâr tercihlerin dindarlıkla ilişkilendirilen değer ve tercihlerle aynı zeminde buluşması, bu yoruma neden olmaktadır (Malka, Lelkes, Srivastava, Cohen, & Miller, 2012, s. 276). Kültürel muhafazakârlar genellikle Ortodoks dürtüyü benimserken, liberaller ise ilerlemeci ahlâki varsayımları benimsemektedir. Temel ahlâki taahhütler ile sosyal ve politik gündemler arasındaki ilişki tesadüfi olamayacak kadar güçlü ve tutarlıdır (Hunter J. D., 1991, s. 46).

Muhafazakârlığın din ve ahlak yaklaşımı, ideojinin göç politikalarına da yansımaktadır. Yukarıda da anlatımı yapıldığı üzere muhafazakârlık, toplumsal düzen açısından dine ayrı bir anlam yüklemektedir. Toplumsal düzenin sağlanmasında özellikle semavi dinler önemli bir araçtır. Muhafazakâr toplumlar farklı dine mensup göçmenlerin ülkenin toplumsal yapısını bozabilme ihtimalinden çekince duymaktadır. Toplumun bozulması ise otoritenin doğal olarak devletin ve tüm sistemin bozulması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle din, otoritenin toplumu kontrol ettiği bir araçtır. Muhafazakârlar açısından insan doğası değişmediği için ahlaki doğrular da değişmemektedir; bu bakımdan moderniteye karşı çıkılmaktadır ve ahlaki değerler ile bu değerlerin sürdürülebilmesi toplumsal düzene katkı sağlamaktadır (Hatipoğlu A. , 2015, s. 236-237). Hristiyan ahlak üzerine inşa edilen muhafazakârlık, göçmenlerin

toplumu ahlaki değerlerinden uzaklaştırma çabalarına karşı çıkmaktadır. Göçmenlerden beklenen, göç ettikleri toplumun genel ahlaki değerlerine uyum sağlamaları ve saygı göstermeleridir. Aksi halde toplumsal çatışmaların baş gösterme ihtimali ortaya çıkacaktır.

3.4. Muhafazakârlık ve Göç

Muhafazakârlığın göçe dair tek bir bakış açısından bahsedemeyiz. Muhafazakârlık; Kıta Avrupası muhafazakârlığı, Anglo-Amerikan muhafazakârlık, paternalist muhafazakârlık ve neo-muhafazakârlık şeklinde farklı düşünsel geleneklere sahiptir (Duman, 2017, s. 21-29). Muhafazakârlık elbette çok daha eskilere götürülebilir ancak her şeyden önce Burke'ün siyasi doktrinine dayandığı bir gerçektir. Bu yüzden araştırmacıların pek çoğu onu muhafazakârlığın kurucu babası olarak kabul etmektedir (Cliteur, 1988, s. 452; Maciag, 2013, s. 7). Burke, her ne kadar muhafazakâr düşüncenin babası gibi algılansa da siyaset ve ekonomide klasik liberalizmden etkilenmesi onu aynı zamanda “liberal muhafazakâr” yapmaktadır. Burke (2016, s. 64), liberal düzenin itaatkâr bir halk oluşturduğu görüşündedir. Burke'ün siyaset yaklaşımındaki klasik liberalizm, 19. yüzyılın sonlarından itibaren yükselişe geçen sosyalizmle mücadele etmek adına muhafazakârlığın yanına liberal sağ almasında da görülmektedir. Ancak bu durum gerçek muhafazakâr unsurları neredeyse yok edecek düzeye taşımıştır (Quinton, 2017, s. 285). Bu tez çalışmasında da ağırlıklı olarak Burke'ün siyaset yaklaşımından yola çıkarak, onun muhafazakâr düşünceleri ekseninde yani klasik muhafazakârlık çerçevesinde siyasi partilerin göç politikaları ele alınmaktadır.

Esastan ziyade usulle ilgilenen muhafazakârlık, evrensel siyasi ilkeler ve evrensel insan doğasına ilişkin asli bir teoriye dayanmadığı için diğer ideolojilerden, siyasi ideallerden ve ütopyalardan ayrılmaktadır (Quinton, 2017, s. 287). Bu bakımdan Almanya'da, İngiltere'de ya da Türkiye'de tek tip bir muhafazakârlık söz konusu değildir. Ancak yukarıda açıklanmaya çalışılan muhafazakârlığın temel ilkeleri üzerinden göçe dair bakışı ortaya koyulabilir. Muhafazakârlık göçe karşı mıdır? Yani birilerinin uluslararası sınırları geçerek demografik yapıda meydana getirdiği değişikliğe muhafazakârlık nasıl bakmaktadır? Muhafazakâr ideoloji için göç öylesine derin bir ikilem içermektedir ki bu ikilem; bir yanda göçmenlerin kabulü ve onlarla

yaşamak diğer yanda göçü kontrol altına almak ve ülkeye girişlerini engellemek şeklindedir.

ABD’de muhafazakâr Cumhuriyetçi Parti’den Güney Carolina Valisi Nikki Haley hem göçmenlere iyi muamelede bulunmaları gerektiğini hem de ülkenin göç politikalarında daha kontrolcü olunması gerektiğini savunmaktadır (Ponnuru, 2016). ABD’de muhafazakâr Cumhuriyetçiler ile liberal Demokratlar göç konusunda yoğun farklılıklar yaşamaktadır. Ağustos 2022 tarihinde yapılan bir anket sonucunda Cumhuriyetçilerin neredeyse tamamı (%91) sınır güvenliğinin önemli bir hedef olması gerektiğini belirtirken, Demokratların %59’u sınır güvenliğinin önemli olduğu gerçeğini düşünmektedir (Oliphant & Cerda, 2022). Yine Amerika’da yapılan bir diğer araştırmanın ampirik bulguları arasında Meksika’dan gelen göçlerin Hristiyan değerleri ve WASP (Beyaz Anglo-Sakson Protestan) Amerikan ulusal kimliği üzerinde, tehdit oluşturacağına yönelik kültürel muhafazakârların çekincelerinin olduğu saptanmıştır (Gries, 2016, s. 24).

ABD’de yaşanan bu durumun benzeri Birleşik Krallık’ta da görülmektedir. İngiltere’de göç, İşçi Partisi seçmenleri için Muhafazakâr Parti seçmenlerine göre daha olumlu tutumlar ifade etmektedir. Yapılan bir araştırmada muhafazakâr seçmenler için göç %19 oranında iyi veya çok iyi olarak karşılık bulurken, bu oran İşçi Partisi seçmenlerinde %48 seviyelerindedir (Richards, Fernández-Reino, & Blinder, 2023, s. 2). Göç, serbest piyasayı savunan neoliberal yeni sağın karşısında, İngiltere’deki Muhafazakâr Parti için büyük bir sınav anlamı taşımaktadır. 2024 Mart ayında Başbakanlık koltuğunda oturan Rishi Sunak, Muhafazakâr Parti liderliğine gelmeden önce göç konusunda; mülteci sayısını sınırlamak, küçük teknelerle yapılan göçe engel olmak ve sığınmacıların otellerde barındırılmasına son vermek yönünde çeşitli vaatlerde bulunmuştur (Consterdine, 2022).

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için de benzer yaklaşımdan söz edilebilir. Göç kaygısı Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde muhafazakârların yükselişinde etkili olurken, göçmenlere karşı Hristiyan kültürünü korumanın önemi, lider beyanlarına ve politikalara yansımaktadır (Larsen, 2022, s. 372). Almanya örneğinde ise muhafazakâr CDU ve Almanya İçin Alternatif Partisi’nin (aşırı sağ), 2017 parlamento seçimleri

öncesinde, çifte vatandaşlık ve yabancılara yerel siyasi haklar verilmesi konularına dair karşı propaganda yürüttükleri görülmektedir (Natter, Czaika, & Haas, 2020, s. 3).

Meseleye bir de muhafazakârlığın temel ilkeleri üzerinden bakmak gerekirse muhafazakâr ideoloji, öncelikle geleneksel aile yapısını koruma ve destekleme eğilimindedir. Aile, toplumsal birlikteliğin önemli bir aktörü olup aynı zamanda bireylerin millete karşı sevgi, otoriteye karşı saygı kazandığı kurumlardır. Sağlıklı bir aile yapısını korumak ve güçlendirmek de muhafazakârlığın öncelikleri arasında yer almaktadır (Heywood, 2011, s. 92). Bu doğrultuda muhafazakârlığın göçmenlere yönelik parçalı bir aile yapısından ziyade, bireylerin birarada olduğu bir aile yapısı arzuladığı bunun hem göçmenler açısından hem de toplumsal entegrasyon açısından önemli olduğu çıkarımı yapılabilir. Göçmenler açısından önem arz eden aile birleşimi hususunda örneğin Almanya’da muhafazakâr CDU/CSU’nun farklı dönemlerde farklı politikaları olduğu görülmektedir. Kohl hükümetlerinin ilk döneminde (1982-1983), CDU/CSU-FDP koalisyonunda “aile birleşimi” azaltılmaya çalışırken (Boswell & Hough, 2008, s. 337), Merkel hükümetleri zamanında ise aile birleşimini destekleyen politikalar hayata geçirilmiştir. O hâlde akıllara şu soru gelecektir. Kohl ya da Merkel, ikisinden biri muhafazakâr değil mi? Elbette bu sorunun yanıtını vermek oldukça zordur ancak muhafazakâr ideolojinin temel yaklaşımlarıyla durum açıklanabilir.

Muhafazakârlık, insanın sınırlı bir bilgiye sahip olduğunu ve siyasi tercihlerin doğası gereği belirsiz sonuçlar doğuracağını savunmaktadır (Beckstein & Rampton, 2018, s. 1086). Ne Kohl’un ne de Merkel’in politika sonuçlarını görmeden, politikaya en başta karşı çıkmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Göç konusunda açık kapı politikası izlemek de katı göç politikalarını benimsemek de aslında hatalı bir davranış değildir ancak muhafazakârlık, ihtiyatlı davranmayı önceleyen bir ideolojidir.

Küreselleşen dünyada bir taraftan siyasi ideolojilerin iç içe geçmeye başladığı, öte yandan ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmasında “göçmen işçilerin” kritik bir rol oynadığı düşünülecek olursa, muhafazakâr siyasi partilerin göçmenlere yönelik politikaları dile getirmeleri beklenir. O hâlde diğer ülkelerden geri kalmamak adına geçmişte izlenen politikalar yeniden gözden geçirilebilir. Almanya “göç ülkesi olmadığı” söyleminden zamanla “göç ülkesi olduğu” kabulüne geçen sürede çeşitli politika değişimleri yaşamıştır. Göç olgusunda muhafazakâr siyasetin politika

değişimi yaşaması da doğal bir durum olarak görülebilir çünkü muhafazakârlık değişime karşı çıkmak değildir, değişime alışma tarzıdır ve bu süreçte kimliğin korunması esastır (Oakeshott, 2017, s. 205). Muhafazakârlıkta öngörülemeyen sonuçları olan büyük siyasi değişimler, volkanik bir patlama gibidir (Quinton, 2017, s. 294). Muhafazakârlık kontrol edilebilen ve gerektiğinde tersine çevrilebilen değişimlerin yanındadır. Muhafazakâr bir siyasi parti, göç konusunda radikal bir karar almadığı müddetçe göç politikasından geri dönebilir.

Ayrıca muhafazakâr ideolojinin yasaklara bakış açısı üzerinden de bir değerlendirme yapılacak olursa yasakların istenmeyen sonuçlar doğurma riski bulunmaktadır. Alışılana, bilinmeyene tercih eden muhafazakâr ideoloji açısından yasakların muhafazakârlığın genel ilkelerine aykırı olduğu ifade edilebilir. Göçü yasaklamak hem menşe ülke hem de ev sahibi açısından sınır güvenliği ve ekonomi başta olmak üzere çeşitli etkilere sahip olacaktır (O'Hara, 2011). Ulusal sınırların güçlendirilmesi, yasa dışı göçün önlenmesi ve göçmenlerin topluma uyum sağlaması adına yapılan kontrollü çalışmalar muhafazakâr ideolojiyle örtüşmektedir.

Göç, göç edenler için belirsiz bir süreçtir. Belirsizliklerin üstesinden gelmek adına göçmenler çoğu zaman diğer göçmenlerle yakın yerlerde yaşamayı tercih etmekte ve kendi gettolarını oluşturmaktadır. Gettolaşma, göç edenler açısından toplumdan uzak yaşama ve kendilerini izole etmeleri manasına gelmektedir. Sosyal etkileşimden kopuk ve dışa kapalı bu yapı, dışlanmışlık hisseyle göçmenlerin kimlik sorunu yaşamalarına neden olmakta, zamanla yeni güvenlik riskleri oluşturmaktadır (Yaman, 2017, s. 101). Muhafazakârlar için siyasi sadakatin temel amacında millet fikri yer almaktadır (Quinton, 2017, s. 300). Burke'ün yazılarında da görülen millet; düzenin sağlandığı, sürdürüldüğü ve güzelleştirildiği bir araçtır (Levin, 2014). Burke'e (2016, s. 332) göre iyi olan ne varsa temelinde düzen vardır. Bu bağlamda milletin bir parçası olan göçmenlerin de düzeni bozmadan bir yaşam sürmeleri beklenen bir durumdur çünkü muhafazakârlığın toplumsal istikrar vurgusunda, çıkar ve irade çatışmalarından kaçınmak yer almaktadır (Wilson, 1941, s. 29).

Göçmenler açısından sorun oluşturabilecek, ev sahibi toplum tarafından kısıtlamalara sebebiyet verecek unsurların başında "din" gelmektedir. Burke (2016, s. 210), düşüncelerinde İngilizlerin tüm dinlere büyük bir saygı ve şefkatle yaklaştığını

belirtmekte, bu yaklaşımın temelinde ise tüm dinlerin Allah'ı sevmesi ve Allah'a hürmet etmesi yatmaktadır. Burke'ün burada kastettiği dinler kuvvetle muhtemel Allah inancının olduğu semavi dinlerdir, çünkü düşüncelerinde şiddetle ateizme karşı çıkmaktadır. Muhafazakâr ideolojinin temelde “Hristiyan” inancı üzerinde şekillendiğini düşünecek olursak, Kilise, toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında devlete yardımcı olma şeklinde önemli bir role sahiptir (Quinton, 2017, s. 298). Dinlerin toplumsal düzen açısından kritik rolü ele alındığında, göçmenlerin dinlerini yaşamalarına muhafazakârlık karşı çıkmayacaktır. Çünkü siyasi bağların yanı sıra din, gelenek ve ortak dil gibi duygusal bağlar toplumun organik bir yapıya bürünmesine olanak tanımaktadır (Beckstein & Rampton, 2018, s. 1088).

O hâlde muhafazakâr siyasetin, göçmenlerin ağırlıklı olarak toplumsal, kültürel ve dinî değerlere zarar vereceği kaygılarından dolayı göç olgusuna mesafeli yaklaştığı, liberal yaklaşımın göçü serbestleştirmesine karşın göçü tamamen reddeden bir yaklaşım yerine daha kontrolcü ve ihtiyatlı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Öte yandan sağ siyasetin aksine muhafazakârlığın göçmen karşıtlığı yapmak yerine daha tedrici ve kontrolcü göç politikalarına daha sıcak baktığı ifade edilebilir. Göçmenlerin toplumsal düzeni bozmadan kendi kültürlerini ve dinlerini yaşamalarında da bir sakınca görülmemektedir ancak ev sahibi toplumun temel değerlerine zarar verilmediği takdirde bu geçerli olacaktır. Ev sahibi toplumla başarılı bir entegrasyon yaşayan göçmenlerin toplumsal ahenk oluşturacağından hareketle, muhafazakâr ideolojinin entegrasyona ayrı bir önem atfetmesi beklenmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂR PARTİLERİN GÖÇ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI: CDU, MUHAFAZAKÂR PARTİ, AK PARTİ

Ülkelerin göç politikalarını siyasal, ekonomik ve sosyal faktörler etkilemekle birlikte politikaların oluşturulması ve evriminde kurumsal faktörlerin varlığı da bir o kadar önemlidir. Kurumlar, göç politikalarının oluşturulması hatta kısıtlanmasında rol alan başlıca aktörlerdir (Formanek, 2004, s. 14-15). 1951 Cenevre Sözleşmesi ile göçün modern dünyada kurumsallaşmaya başladığı düşünülecek olursa, içinde bulunduğumuz dönemde hâlâ dünyanın en büyük sorunlarının başında uluslararası göç konusu geliyorsa, tam manasıyla kurumsallaşmış bir olgunun varlığından söz edilemez.

Tezin bu bölümünde, muhafazakâr kimlikleriyle bu tez çalışmasında ele alınan İngiliz Muhafazakâr Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Birliği ve Türkiye’den AK Parti’nin göç politikaları; kanun metinleri, parti programları, lider söylemleri ile incelenmekte, göç politikalarındaki değişim ve süreklilik, politikalarındaki benzerlik ve farklılıklar saptanmaya çalışılmaktadır. Tezin araştırma sorularına, muhafazakâr siyaset teorisi ekseninde yanıt aranmaktadır.

4.1. İngiliz Muhafazakâr Partisi’nin Göç Politikaları

Tezin bu bölümünde İngiltere’de göç olgusu; tarihsel süreçte incelenmektedir. Bununla birlikte muhafazakâr ideolojiye sahip Muhafazakâr Parti’nin kabul ve güvenlik politikaları, vatandaşlık politikaları, istihdam politikaları ile entegrasyon ve uyum politikaları ele alınmaktadır.

4.1.1. İngiltere’de Göçün Tarihi

İngiltere’de göç tarihsel açıdan incelendiğinde, önemli bazı dönüm noktalarının yaşandığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında göç akınları, Thatcher döneminde genel politikalarda hissedilen liberalleşme, İşçi Partisi döneminde hayata geçirilen politikalar ve muhafazakârların bu politikaları sürdürme girişimleri, Brexit süreci gibi “kritik dönemler” İngiltere’de göç konusunun tarihsel akışta dinamik kalmasına neden olmuştur.

Çalışmanın bütününde Muhafazakâr Parti'nin iktidar olduğu Margaret Thatcher (1979-1990), John Mayor (1990-1997), David Cameron (2010-2016), Theresa May (2016-2019), Boris Johnson (2019-2022), Liz Truss (2022) ve Rishi Sunak (2022-2024 Nisan ayı itibariyle görevine devam etmektedir) dönemlerine özellikle odaklanılmaktadır.

Muhafazakârlara göre geleneksel kurumlar ve normlar, bir toplumun tarih boyunca biriktirdiği somut deneyimlerin yansımalarıdır (Erdoğan M. , 2006, s. 5). Tıpkı Burke'ün de düşüncelerinde ifade ettiği üzere İngiltere, toplumun birlik bağlarını yitirdiği tarihteki en zorlu dönemlerin üstesinden kurumların ve normların muhafaza edilmesiyle gelebilmiştir (Burke, 2016, s. 43-44). Kurum ve normlar muhafazakâr ideolojide bireysel davranışı şekillendirmekte ve bireyin davranışları için adeta dış sınırlar üretmektedir. Bu bağlamda bireysel davranışın şekillenmesinde büyük bir role sahip olan anayasa ya da kanunları inceleyerek göç tarihini yorumlamak, süreklilik ve kopuş anlamında daha geniş bir yorumda bulunmaya olanak sağlayabilir.

Dikici, Birleşik Krallık'ı, 20. Yüzyılın en çok göç alan ülkelerinden biri olarak tanımlamaktadır (2021, s. 970). Birleşik Krallık, II. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz Milletler Topluluğu (İMT) göçmenlerinin ağırlıklı olarak iş gücü göçüne şahit olmuştur. Bu göçler Birleşik Krallık'ın son yüz yıl içerisinde etnik yapısını önemli ölçüde değiştirirken, kurumsal bir zeminde 1973 yılına dek devam etmiştir. 1951 yılında 1,8 milyon yabancı doğumunun bulunduğu Birleşik Krallık'ta, 1971 yılında 3,1 milyon yabancı bulunmaktadır ve toplam 48,7 milyonluk nüfusun yaklaşık yüzde 6,4'ü yabancılardan oluşmaktadır (Migration Watch UK, 2014, s. 7).

İngiltere'de modern anlamda II. Dünya Savaşı sonrası göçe dair ilk gelişmelerden biri İşçi Partisi iktidarında hayata geçirilen *1948 İngiliz Vatandaşlık Kanunu* olarak nitelendirilebilir. Kanun, Birleşik Krallık ve sömürgelerindekilere İngiliz tebaası statüsü sağlamaktadır (İngiliz Vatandaşlık Kanunu, 1948). Kanun; Hindistan, Pakistan gibi koloni ülkelerindekilere Birleşik Krallık'a girme ve tam vatandaşlık hakkı tanırken, böylece 1962 yılına dek yaklaşık 500.000 göçmen kolonilerden Birleşik Krallık'a göç etmiştir (Hansen, 1999, s. 68). İngiliz Milletler Topluluğu (İMT) üye ülkelerinden gelen bu göçmenlerin zamanla ailelerini de

getirmeleri, etnik bir çeşitlilik ortaya çıkarmıştır. Erdoğan'a göre 1948 Kanunu "çok ırklı" bir toplum meydana getirmiştir (2020, s. 100).

Birleşik Krallık'ın etnik açıdan hızla "renkli" bir toplum hüviyetine bürünmesi, göçün kontrol altına alınmasına yönelik politikaları tetiklemiştir. Muhafazakâr Parti'nin iktidar olduğu dönemde, *1962 İngiliz Milletler Topluluğu Göçmenler Kanunu* çıkarılmıştır. 1962 Kanunu; kolonilerin göçünü kontrol altına almak, suçluları sınır dışı etmek, vatandaşlık başvurularındaki şartları değiştirmek gibi bir takım amaçlar doğrultusunda hayata geçirilmiştir (İngiliz Milletler Topluluğu Göçmenler Kanunu, 1962). Kanun hem İMT ülkelerinden gelen toplam girişin azalması hem de göç akışlarının yönünü Batı Hindistan'dan Asya'ya kaydırması nedeniyle İngiliz göç tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır (Julios, 2008, s. 80-81).

İngiltere'de göçmenlerin sayısını azaltmak adına 1962 Kanunu'nu takiben 1968 ve 1971 yıllarında art arda birincil yasalar çıkarılmıştır (Hampshire, 2013, s. 18-19). İşçi Partisi hükümeti tarafından 1968 yılında kabul edilen *İMT Göç Kanunu*, Birleşik Krallık vatandaşlığını yalnızca Birleşik Krallık'ta doğanlar ve onların çocukları ya da torunlarıyla sınırlamaktadır. Böylece Birleşik Krallık ile doğrudan aile bağlantısı olmayanların ülkeye giriş haklarını ortadan kaldırmaktadır (İngiliz Milletler Topluluğu Göç Kanunu, 1968). 1968 Kanunu ile bağımsızlığını kazanan sömürge ülkelerinde bilerek ya da kasıtlı olarak gerekli sürede kendi ülke vatandaşlığını almayanların Birleşik Krallık pasaportuna sahip olsalar dahi göç hareketlerini kısıtlamak amaçlanmaktadır (Hepple, 1968, s. 424).

Muhafazakâr Parti tarafından çıkarılan *1971 Göç Kanunu*, o döneme kadar süregelen göç kanunlarında köklü bir değişiklik meydana getirmiştir. 1971 Kanunu, mevcut göç yasalarını değiştiren, vatandaşlık yasalarında çeşitli değişiklikler yapan ve ülkelere geri dönmek isteyenlere kolaylıklar sağlayan bir kanundur (Birleşik Krallık Göç Kanunu, 1971). Evans'a (1972, s. 508) göre 1971 Kanunu, Britanya'nın artık İMT'nin metropol merkezi olmadığı anlamına gelmektedir. Kanun; Birleşik Krallık vatandaşları, "ataerkil" olması nedeniyle İngiltere'de ikamet etme hakkına sahip olan koloni mensupları ile "ataerkil olmayanlar" arasında ayırım yaparak sınır kontrollerini vatandaşlık kavramına dayandırmaktadır (Julios, 2008, s. 98). Kanun'da ilk kez "patrial" kavramı kullanılırken, ebeveyn ya da onların ebeveynlerinin İngiltere'de

doğmuş olmaları nedeniyle orada yaşama hakkını ifade etmektedir, “oturma/ikamet” üzerinden Birleşik Krallık’a girişler düzenlenmektedir (Birleşik Krallık Göç Kanunu, 1971). Kanun, eşleri ve bakmakla yükümlü oldukları kişiler dışında neredeyse tüm babadan olmayan göçmenlere, belirli bir işte çalışma izinleri olması durumunda genellikle on iki ay gibi sınırlı bir süre için ülkeye giriş izni vermektedir (Freeman & Spencer, 1979, s. 70). Böylece patrial olmayanlar için Birleşik Krallık’a girişler, geçici çalışma izinleri vasıtasıyla sınırlandırılmıştır.

Muhafazakâr Parti, 1971 Göç Kanunu ile daha fazla sayıdaki kalıcı göçün ve yasa dışı göçün önlenmesini hedeflemiştir. Ancak yine de bu süreçte göçün devam ettiği görülmektedir. Özellikle Ugandalı diktatör İdi Amin’in Uganda vatandaşı olmayan Asyalıları 90 gün içerisinde sınır dışı etme kararı, 60.000 etnik Asyalının ülkeyi terk etmesi ve bunlardan İngiliz pasaportu taşıyan yaklaşık 28.000 kişinin 1972-1973 yıllarında Birleşik Krallık’a göç etmesiyle sonuçlanmıştır (Abrahámová, 2007, s. 58). Bu sayı İngiltere’ye giren en büyük yerinden edilmiş gruplardan birinin Uganda’dan gelenler olduğunu göstermektedir (Ulusal Arşivler, 2022). 1962 İMT Göçmenler Kanunu, 1968 İMT Göçmenler Kanunu ve 1971 Göç Kanunu “Yeni İngiliz Milletler Topluluğu” göçüne getirilen kısıtlamaları âdeta zirveye çıkarmıştır. Kısıtlayıcı politikaların egemen olduğu bu dönemde, mevzuat anlamında çeşitli tedbirler alınmaya devam etmiştir. Alınan tedbirler zamanla kolonyal göçü sınırlandırmış, 1961 yılında 111.000 olan göçmen sayısı 1980’e gelindiğinde 44.000 düzeyine gerilemiştir (Meyers, 2004, s. 70-71).

Birleşik Krallık, muhafazakârların iktidarında 1973’te Avrupa Ekonomik Topluluğu’na katılırken tüm dünyayı ekonomik anlamda derinden etkileyen petrol krizi yaşanmıştır. Ekonomik durgunluğa neden olan ve işsizliği artıran petrol krizi, İngiltere’ye göçü durdururken, İngiltere’yi terk eden İngiliz vatandaşlarının sayısını artırmıştır (Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Ofisi, 2020, s. 11). Muhafazakârların Şubat 1974 seçim beyannamesinde güçlü bir entegrasyon vurgusu yer almaktadır. 1970 yılında yaklaşık 1,5 milyon siyahinin olduğu İngiltere’nin gelecekte bir arada yaşaması, beyaz çoğunluğun ve siyasi azınlığın eşit şartlarda yaşama ve çalışmasına bağlanmaktadır ve bu doğrultuda ırk ilişkilerine daha fazla önem verileceği beyan edilmektedir (Muhafazakâr Parti Şubat 1974 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 222).

Seçimlerde hiçbir siyasi parti Avam Kamarası'nda çoğunluğu elde edemezken ikinci kez seçimlere gidilmiştir. Muhafazakâr Parti'nin Ekim 1974'te yapılan seçimlere dair beyannamesinde yine “daha iyi ırk ilişkileri” ve “sıkı göç kontrolü” vurgusu yer almaktadır. Siyahi gençlerin istihdam ve eğitim sorununun üstesinden gelmek adına muhafazakâr hükümetin etkili bir yönetim hedefi bulunmaktadır (Muhafazakâr Parti Ekim 1974 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 254).

Muhafazakâr Parti, 1974 seçimlerinden mağlup ayrılırken sonraki süreçte, İşçi Partisi hükümeti ırk temelli ayrımcılığa ve farklı ırk gruplarından insanlar arasındaki ilişkilere ilişkin yeni hükümler getiren 1976 Irk İlişkileri Kanunu'nu hayata geçirmiştir. Kanun ile ırk, renk, milliyet, etnik köken veya dini açıdan ayrımcılığın önüne geçmek ve kişilere eşit fırsatlar sunmak amaçlanmıştır (Irk İlişkileri Kanunu, 1976). Yine İşçi Partisi hükümetlerinin 1975 tarihli Cinsiyet Ayrımcılığı Kanunu (Sex Discrimination Act 1975) ve 1970 tarihli Eşit Ücret Kanunu (Equal Pay Act 1970) ile göçmenlere yönelik ayrımcılıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır (Dönmez B. D., 2012, s. 28-29).

1975 yılında Margaret Thatcher'in Muhafazakâr Parti Genel Başkanı olması, göç politikalarında da önemli bir değişim ve dönüşüme neden olmuştur. Thatcher, 1978 yılında katıldığı bir televizyon programında farklı kültürden insanlar tarafından boğulmaktan korktuğunu söylemiş ve göçün sona ermesi gerektiği çağırısında bulunmuştur (The New York Times, 1978). 1979 yılında Muhafazakâr Parti'nin seçim manifestosunda; gelecekte sıkı bir göç kontrolü sağlanması gerektiği belirtilmekle birlikte, manifestoda en dikkat çekici noktalar arasında İngiliz Vatandaşlık Yasası çıkarılacağı, geçici olarak İngiltere'ye gelenlerin kalıcı olamayacakları, 1974'te İşçi Partisi'nin getirdiği aile birleşimi imtiyazının sona erdirileceği, çalışma izinlerinin ciddi biçimde kısıtlanacağı, tüm girişleri kontrol altına alabilmek adına AT dışından gelen herkesi kapsayan bir kota sistemi uygulanacağı, okullarda ve fabrikalarda dil eğitiminin yaygınlaştırılacağı gibi politik hedefler yer almaktadır (Muhafazakâr Parti 1979 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 275-276).

1979 seçimlerini kazanan Muhafazakâr Parti'nin hızla bazı politika reformlarını hayata geçirdiği görülmektedir. 1980 yılında uygulanmaya başlanan “birincil amaç kuralı” ile bir İngiliz vatandaşı ile evli olan kişinin birincil amacının

İngiltere’de oturma izni almak olmadığını kanıtlaması gerekmektedir. Bunu göçmenlik yetkililerine kanıtlayamadığı takdirde Birleşik Krallık topraklarına girişi engellenmektedir (Young Justice, 1993, s. 5-6). Blackledge’e (2009, s. 71) göre birincil amaç kuralının temelinde Bangladeş, Hindistan, Pakistan gibi ülkelerin genç erkeklerini dışlamak yer almaktadır; çünkü bu ülkelerdeki erkeklerin başvuru ret oranları 1990’larda %60 seviyelerine yükselmiştir. Hayata geçirilen bu uygulamanın muhafazakâr ideoloji ile ne kadar uyumlu olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Muhafazakâr ideolojinin aile bölünmelerine karşı olduğu gerçeği göz önüne alındığında öte yandan İngiltere’nin de toplumsal muhafazayı amaçladığı değerlendirilebilir.

İngiltere’de muhafazakârların hayata geçirdiği *1981 İngiliz Vatandaşlık Kanunu*, kimin İngiliz vatandaşı olarak tanımlanacağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda “*Birleşik Krallık’ta doğan bir kişi, ebeveynlerinden birinin İngiliz olduğu veya buraya yerleştiği doğumdan itibaren otomatik olarak İngiliz vatandaşı olur*” şeklinde vatandaşlık tanımı yapılmaktadır. Öte yandan 1981 Kanunu üç ayrı vatandaşlık statüsü ortaya koymakta olup bunlar İngiliz vatandaşlığı; İngiliz bağımlı bölgeleri vatandaşlığı ve İngiliz denizaşırı vatandaşlığı şeklindedir (İngiliz Vatandaşlık Kanunu, 1981). Bu vatandaşlık türlerinden yalnızca ilki oturum hakkı verirken, diğer ikisi hükümetin eski ve yeni kolonilere karşı sorumluluklarını kabul etmesi manasına gelmektedir. Hatta Fomina’ya (2010, s. 60) göre İngiliz vatandaşlığı haricindeki vatandaşlıklar “nominal” yani önemsizdir.

1981 Kanunu, vatandaşlığa erişimi esas olarak bir soy meselesi olarak değiştirmiştir. Kanun, bireylerin yalnızca Birleşik Krallık topraklarında doğum gerçeğiyle vatandaşlık kazandığı *jus soli*’yi ortadan kaldırırken, *jus sanguinis*’e evrilmiştir (Faist, 2000, s. 205). Tyler, yasaya dair iki temel eleştiride bulunmaktadır. İlk olarak, İngiliz vatandaşlığı belirli grupları ve toplulukları başarısızlığa uğratacak şekilde tasarlanmıştır. İkinci olarak bir biyopolitikadır yani nüfusların kontrol edildiği ve şekillendirildiği bir teknikler ve uygulamalar (yasal, sosyal, ahlaki) alanıdır. Kanun, sonraki dönemlerde hayata geçirilen vatandaşlık mevzuatı için adeta bir şablon görevine sahiptir (Tyler, 2010, s. 61-62).

Partinin 1983 seçim manifestosunda ise İngiliz Milletler Cemiyeti'nden gelen göçün en düşük seviyelere düştüğü ifade edilirken öte yandan İngiliz Vatandaşlık Kanunu ile göçün kontrolüne dair sağlam bir temel oluşturulduğu yer almaktadır. Bununla birlikte göç konusunda katı ancak adil politikaların izlenmeye devam edileceğinin de sinyali verilmektedir (Muhafazakâr Parti 1983 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 302-303). 1983 yılı seçimlerini kazanan Thatcher, muhafazakârlara adeta 1920'lerden o güne dek en büyük zaferlerden birini yaşatmıştır (Abernethy, 2018, s. 385).

1980'li yılların ortalarından itibaren bu kez de İngiltere'de yasa dışı/düzensiz göç belirmeye başlamıştır. Sri Lanka'ya geri dönmekten korktuklarını ifade eden Sri Lankalı Tamillere yönelik 29 Mayıs 1985 tarihinde vize şartı getirilmiştir (Birleşik Krallık Parlamentosu, 1985). Bu olay İngiliz Milletler Topluluğu üyelerinin vize almalarını gerekli kılan ilk olay olarak tarihe geçmiştir. 1 Eylül 1986 itibarıyla düzensiz göçle mücadele etmek adına Bangladeş, Gana, Hindistan, Nijerya ve Pakistan vatandaşlarına vize uygulanmaya başlanmıştır (Birleşik Krallık Parlamentosu, 1986). Muhafazakâr Parti, 1987 seçim manifestosunda tüm etnik azınlıkların İngiliz kültürüne tam olarak katılmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Dil ve kültür açısından kendi gettolarında kalmak isteyenlerin gelecekte dezavantajlı konumda olacakları belirtilmektedir (Muhafazakâr Parti 1987 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 342).

Thatcher döneminin önemli kanunlarından bir diğeri de *1988 Göç Kanunu* olarak değerlendirilebilir. 1971 Göç Kanunu'nun 1(5) bölümleri yürürlükten kaldırılırken, Birleşik Krallık'a yerleşmiş İMT vatandaşlarının (eş ve çocukları dâhil) giriş-çıkışlarındaki esneklik ortadan kaldırılmıştır (1988 Göç Kanunu, 1988, 1. Bölüm). Kadınların çok eşlilik hallerinde oturma hakkının kısıtlanmasına yönelik önemli tedbirler içermektedir (1988 Göç Kanunu, 1988, 2. Bölüm). Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda hareket özgürlüğüne sahip işçilerin Birleşik Krallık'a girmek ve burada kalmak için izin ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır (1988 Göç Kanunu, 1988, 7. Bölüm). Sınır dışı etmeyi kolaylaştıran ve hızlandıran 1988 Kanunu, aynı zamanda uzun zamandır yerleşik olan İMT vatandaşlarının aile birleşimi haklarını da geri çekmiştir (Fomina, 2010, s. 60).

Thatcher dönemi 1990 yılında sona ererken, Başbakanlığı döneminde (1979-1990) ekonomi başta olmak üzere liberalleşmenin etkilerinin göç politikalarına çok doğrudan yansımadağı ifade edilebilir. Göçün kontrol altına alınmasının temel politika olduğu bu dönemde, Avrupalı işçilerin serbest dolaşım hakkı elde etmesi, İMT vatandaşlarının statü açısından yabancılarla neredeyse eşitlenmesi ve İMT vatandaşlarına vize zorunluluğu getirilmesi önemli göç politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1992 seçimleri öncesinde Muhafazakâr Parti, İngiltere’de kontrollü göçün devam edeceğinin sinyallerini vermektedir. Partinin 1992 seçim beyannamesinde, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne bağlı kalınarak zulüm korkusu yaşayanlara sığınma hakkı tanınacağı belirtirken, mülteci statüsü almak isteyenlerin son yıllardaki artışı nedeniyle İltica Kanun Tasarısı’nın Parlamento gündemine geleceği, parmak izi sistemi uygulanacağı, hızlı ve adil bir başvuru sistemi oluşturulacağı seçmenlere vaat edilmektedir (Muhafazakâr Parti 1992 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 388). 1992 seçimlerini kazanan Muhafazakâr Parti, 1993 yılında *Sığınmacı ve Göç Temyiz Kanunu* çıkararak, sığınma talebinde bulunan kişilere yönelik parmak izi alınması uygulamasını getirmiştir. Sığınma talebinde bulunanların itiraz haklarında ise daha sert ve kısıtlayıcı adımlar atılmıştır (Sığınmacı ve Göç Temyiz Kanunu, 1993). Kısa süreli ziyaretçilerin ve öğrencilerin itiraz haklarını ortadan kaldıran Kanun, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni Birleşik Krallık mahkemelerinde doğrudan uygulanabilir kılmaktadır (Fomina, 2010, s. 61). 1993 Sığınmacı ve Göç İtiraz Kanunu’na kadar Birleşik Krallık’ta sığınmacılara yönelik herhangi bir kanun yoktur ve 1971 Göç Kanunu ile Göçmenlik Kuralları ekseninde uygulamalar yapılmıştır.

John Mayor liderliğindeki muhafazakârlar, *1996 Sığınmacı ve Göç Kanunu* ile sığınmacıların yalnızca giriş noktasında sığınma başvurusunda bulunmaları durumunda sosyal yardım talebinde bulunmalarına olanak tanıyan yeni bir düzenleme yaparak caydırıcı politikalar izlemeye devam etmiştir. Bununla birlikte yasa dışı çalışmanın önüne geçmek adına Kanun’un 8. Bölümü’nde bazı düzenlemeler yapılmaktadır. İşverenin çalışma izni olmayan 16 yaş ve üzeri bir göçmeni çalıştırması durumunda cezai yaptırım gerektiren hâller ortaya çıkmaktadır (Sığınmacı ve Göç Kanunu, 1996). İngiltere 1997 yılına dek sığınmacıların ve yasa dışı göçmenlerin

göçünü engellemeye odaklanmıştır. Muhafazakâr Parti'nin 1997 yılındaki seçim beyannamesinde “göç” ayrı bir başlık olmaktan çıkarken, “Britanya: Hoşgörü Ülkesi” başlığı altında göç politikasına değinilmektedir. Bu doğrultuda gerçek sığınmacılara anlayışla yaklaşmaya devam edileceği, göç kontrollerini kötüye kullananlarla mücadele içerisinde olunacağı belirtilmektedir (Muhafazakâr Parti 1997 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 452).

Muhafazakâr Parti'nin iktidar olduğu bu dönemde (1979-1997), net göç yıllık bazda artış göstermeye başlamış ancak inanılmaz rakamlara ulaşmamıştır. 1990 itibarıyla negatif göçten kurtulan Birleşik Krallık, 1990-1996 yılları arasında 274.000 net göç almıştır (Migration Watch UK, 2015, s. 3).

Mayıs 1997’de seçimleri İşçi Partisi kazanırken, Muhafazakâr Parti'nin kısıtlayıcı politikalarını kaldırmaya çalışmış ancak bununla birlikte düzensiz göçle mücadeleye devam edilmiştir (Meyers, 2004, s. 71). İngiltere’de iktidar 1997 seçimlerinden 2007 yılına dek İşçi Partisi’nde olmuştur. Bu dönemde İşçi Partisi, âdeta kamu politikalarının merkezine göçü koymuştur. Bu doğrultuda hükümetin yaklaşım veya stratejilerini ortaya koyan *white paper* adı verilen raporlar, parlamento yasaları, beş yıllık planlar, politika ve reform stratejileri hayata geçirilmiştir.

1998 yılında yayımlanan *Daha Adil, Daha Hızlı ve Daha Sıkı: Göç ve İlticaya Modern Bir Yaklaşım* başlıklı raporda gerçek mültecileri destekleyen, İngiliz halkını istismar eden talep sahipleriyle mücadele eden bir sığınmacı sistemine sahip olunması gerektiği belirtilirken; sığınmacılar ve Devlet arasında her iki tarafın da sorumluluklarını yeni bir “sözleşme” ile düzenleyen bir sistemden bahsedilmektedir. Bu doğrultuda hükümete düşen görevler arasında 1951 Sözleşmesi’ni titizlikle uygulamak, başvuruları hızlı bir şekilde değerlendirmek, başvuru süresince mültecileri çaresiz bırakmamak yer almaktadır. Başvuru sahiplerine yani sığınmacılara düşen görevler arasında ise durumlarına dair gerçek beyanda bulunmak, kanunlara uymak, yetkililerle düzenli iletişim kurmak ve eğer başvuruları reddedilirse ülkeyi terk etmek yer almaktadır. En önemli düzenlemelerden biri mülteci olarak tanınan ve sığınma hakkı verilen kişilere yerleşim hakkı tanınması için gereken dört yıllık sürenin kaldırılması ve istisnai izin verilenler için bu sürenin yedi yıldan dört yıla indirilmesidir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 1998, s. 33).

İşçi Partisi hükümeti bu dönemde göçmenler açısından daha iyimser politikalar hayata geçirirken, Muhafazakâr Parti 2001 seçimlerinde İşçi Partisi hükümetinin göç politikalarını hedef alan çeşitli söylemler ve sorunların çözümüne dair politika vaatleriyle seçime girmiştir. İltica sisteminin çökmesi, İngiltere'nin sığınmacıların âdeta bir limanı hâline gelmesi, başvuru sürecinde yaşanan gecikmeler, başvurusu reddedilen sığınmacıların ülkeden ayrılmaması, sığınma sistemi maliyetinin iki katına çıkması temel eleştiriler olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan muhafazakârların politika önerileri arasında ise güvenli ülkelere gelen sığınma başvurularının kabul edilmeyeceği, sığınma başvurusunda bulunan kişilerin başvuruları neticeleninceye kadar güvenli kabul merkezlerinde barındırılması, talepleri reddedilenlerin ise yeni kurulacak olan Geri Gönderme Dairesi tarafından hızla sınır dışı edileceği yer almaktadır (Muhafazakâr Parti 2001 Genel Seçim Manifestosu, 2001, s. 31).

2001 seçimlerini Muhafazakâr Parti kaybederken, Tony Blair liderliğindeki İşçi Partisi için göç en önemli gündem başlıklarından biri olmuştur. Şubat 2002'de İçişleri Bakanı tarafından İngiliz Parlamentosu'na sunulan bir raporun (white paper) üzerinde “*secure borders, safe haven*” yani “güvenli sınırlar, güvenli liman” yazmaktadır. Rapor, genel karakteristiği göç kontrolü olan İngiliz göç politikasının aksine göçü ekonomik ve kültürel zenginleşmenin kaynağı olarak ele alması nedeniyle önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir (Sales, 2005, s. 445). Rapor, göçün kültürel, ekonomik ve sosyal zorlukları olduğuna dikkat çekilmekle birlikte göçün doğru yönetildiği takdirde becerileri ve ekonomik faaliyetleri artırması, kültürel çeşitlilik ve küresel bağlantılar oluşturması noktasında pek çok faydası olduğuna da vurgu yapılmaktadır (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2002, s. 9). Rapor, iş gücü göçünün ekonomik faydalarını öne çıkarması açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Sales, 2005, s. 446). Ancak Rapor, sığınmacı başvurularını caydırma ve taşıyıcılara çeşitli yaptırımlar uygulanmasını sağlama gibi çeşitli önlemler de içermektedir (Richmond, 2005, s. 61).

İşçi Partisi, Rapor'un ardından hızla 2002 *Vatandaşlık, Göçmenlik ve İltica Kanunu*'nu çıkarmıştır. 1981 İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nda değişiklikler içeren 2002 Kanunu, 18 yaş ve üzerindekiilerin vatandaşlık başvurularında bir yemin töreni düzenlenmesi ve taahhütte bulunma şartını içermektedir. Öte yandan entegrasyon

anlamında da oldukça önemli bir düzenleme 2002 Kanunu ile hayata geçirilmiştir. Birleşik Krallık'ta Yaşam Testi ile Diğer Dilleri Konuşanlar için İngilizce Testi (ESOL) şartı getirilerek, vatandaşlık başvurusunda bulunanlardan İngiltere'yi yeterince tanıdıklarına ve İngilizce bildiklerine dair kanıt sunmaları istenmektedir (Vatandaşlık, Göçmenlik ve İltica Kanunu, 2002). Evlilik yoluyla vatandaşlık kazananlardan da dil bilme ve ülkeyi tanıma şartı istenmektedir (Richmond, 2005, s. 60) 2002 Kanunu, 55. maddesi ile makul sürede sığınmacı başvurusunda bulunmayan kişilerin (çocuksuz kişiler) sosyal destek almalarını ortadan kaldırmaktadır (Fomina, 2010, s. 61). 55. madde ülke içindeki sığınmacılar için mali destek hakkını kaldıran ve yalnızca sınırdaki sığınma talebinde bulunanlara sosyal yardımda bulunmak anlamına gelmektedir. Richmond'a (2005, s. 64) göre bu, Birleşik Krallık'ın potansiyel sığınmacılara ve mevcut ekonomik göçmenlere karşı vermek istediği bir mesajdır ve hükümetin daha sert görünmesi amacı taşımaktadır.

Kanun hızla etkisini gösterirken, 2002 yılında 84.130 olan sığınmacı başvuru sayısı, 2003 yılında 49.405'e gerilemiştir. Irak (14.570'ten 4.015'e), Afganistan (7.205'ten 2.280'e), Zimbabve (7.655'ten 3.295'e) gibi ülkeler 2002 yılında en çok başvurunun olduğu ülkeler olurken, 2003 yılında önemli gerileme yaşamıştır (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2004).

2002 Kanunu'nu takiben 2004 *İltica ve Göçmenlik (Dava Sahiplerine Muamele vb.) Kanunu* hayata geçirilmiştir. Kanun, temyiz sisteminin yeniden yapılandırılmasını öngörmektedir. Önceden sığınmacıların itirazları Göçmenlik Temyiz Mahkemesine (IAT) yapılıp bir hâkim tarafından dinleniyorken, Nisan 2005'ten itibaren itirazlar İltica ve Göçmenlik Mahkemesi (AIT) hâkimi (veya daha karmaşık veya önemli davalarda bir Hakimler Heyeti) tarafından görülen temyizlerle etkili bir şekilde birleştirilmiştir (2004 İltica ve Göçmenlik [Dava Sahiplerine Muamele vb.] Kanunu, 2004).

Son iki seçimi İşçi Partisi'ne karşı kaybeden Muhafazakâr Parti, 2005 seçimlerinde “güvenli sınırlar ve kontrollü göç” söylemiyle seçimlere girmiştir. Öncelikle İşçi Partisi hükümetinin göç politikalarına yönelik sert eleştirilerin yer aldığı seçim beyannamesinde her yıl 150.000'den fazla kişinin İngiltere'ye giriş yaptığı, kayıt dışı ekonominin arttığı, her on kişiden yalnızca ikisinin gerçek sığınmacı olduğu

yönünde eleştiriler göze çarpmaktadır. Bununla birlikte etkin bir göç yönetimi hedeflediklerini belirten muhafazakârlar Avustralya tarzı puan bazlı bir göç sistemi, parlamentonun yıllık göçmen limitlerini belirlemesi, limanlarda ve sınırlarda 24 saat güvenli denetim ve tek görevi İngiltere'nin sınırlarını korumak olan İngiliz Sınır Kontrol Polisi uygulamasının hayata geçirileceği partinin vaatleri arasında yer almaktadır (Muhafazakâr Parti 2005 Genel Seçim Manifestosu, 2005, s. 19). Muhafazakâr Parti'nin 2005 seçim beyannamesindeki vaatleri de göstermektedir ki temel hedef İngiltere'de göçü yeniden kontrol almaktır.

Seçmenler tarafından bu vaatler yeterli görülmezken, İngiliz halkı üçüncü kez Tony Blair'a hükümet etme yetkisi vermiştir. Ancak muhafazakârların göç kontrolü vaatleri İşçi Partisi tarafından dikkate alınarak çeşitli politikalara yansımaya başlamıştır. *2006 Göç, İltica ve Vatandaşlık Kanunu* çıkarılarak (2008 yılında tamamen uygulamaya geçmiştir) Kanun ile Birleşik Krallık'a çalışma veya eğitim amacıyla giriş talebinde bulunup başvurusu reddedilenlerin başvuruları kısıtlanmaktadır. Kanun sığınmacılar üzerinde daha fazla kontrol mekanizması oluştururken, sığınma talebi reddedilenlerin gözaltına alınması ve elektronik etiketleme gibi uygulamalara olanak tanınmıştır (Göç, İltica ve Vatandaşlık Kanunu, 2006). Muhafazakârların Sınır Kontrol Polisi vaadine karşın İşçi Partisi hükümeti, *2007 yılında Birleşik Krallık Sınır Kanunu*'nu hayata geçirmiştir. Kanun ile sınırlarda geniş yetkilerle donatılmış göçmenlik memurlarının görevlendirileceği belirtilirken, Kanun, kontrole tabi kişilere yönelik cezai yaptırımları genişletmektedir (Birleşik Krallık Sınır Kanunu, 2007). *2009 Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Kanunu* ile bazı gümrük hizmetleri Birleşik Krallık Sınır Ajansı'na devredilmekte, çocukların korunmasına yönelik Ajans'a yeni görevler verilmektedir (Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Kanunu, 2009).

İşçi Partisi, 2010 yılı seçimleriyle iktidarı kaybederken, görevde oldukları 1997-2010 yılları arasında net göç Birleşik Krallık'ta büyük oranda artmıştır. Birleşik Krallık'ın göç akışlarında âdeta bir dönüm noktasına işaret eden bu dönemde net göç, 3,6 milyon kişiye yükselmiştir (Migration Watch UK, 2017, s. 3).

Muhafazakâr Parti iktidar olduğu 2010 yılından bu yana üç temel kanun çıkarmıştır. *2014 Göç Kanunu*, Muhafazakâr Parti'nin yeni iktidar dönemindeki ilk

önemli icraatlarındandır. Hızlı bir biçimde göçü yeniden kontrol altına almak isteyen muhafazakârlar, Kanun ile yasa dışı göçmenlerin istihdam ve genel hizmetlere erişimini sınırlamakta, genel toplumsal düzeni bozan kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin düzenlemeleri hayata geçirmektedir (Göç Kanunu, 2014). *2016 Göç Kanunu* ile yasa dışı çalışma ve kaçak göçmen çalıştırma bir suç hâline gelmekte, yine yasa dışı göçmenlerin banka hesapları dondurulmakta, mültecilere yönelik “önce sınır dışı etme, sonra itiraz etme” süreci devreye alınmaktadır (Göç Kanunu, 2016). 2016 Kanunu, bazı yönleriyle muhafazakâr ideolojiyle örtüşmemektedir. Yasa dışı çalışmanın bir suç hâline gelmesi, bu konuda mağduriyet yaşayacak göçmenlerin hak aramalarının önüne geçebilme riskine barındırmaktadır. Öte yandan banka hesaplarının dondurulması da muhafazakâr ideolojinin mülkiyet vurgusuna yönelik bir ihlal olarak yorumlanabilir.

2016 Brexit referandumunu sonrası Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılma kararı alması, 31 Ocak 2020 tarihinde resmî olarak bu ayrılığın gerçekleşmesi göç politikalarına da yansımıştır. *2020 Göç ve Sosyal Güvenlik Koordinasyon (AB’den Çekilme) Kanunu* ile AB hukuku kapsamında kişilerin serbest dolaşımı sona ermektedir (Göç ve Sosyal Güvenlik Koordinasyonu [AB’den Çekilme] Kanunu, 2020).

Temel kanunlar ve parti seçim manifestolarına yönelik doküman incelemesi yapılan bu çalışmada Birleşik Krallık’ta göçün kurumsallaşması dört evrede açıklanabilir. İlk dönem II. Dünya Savaşı’ndan 1973 Petrol Krizi’ne kadar süren İMT’lilerin iş gücü göçleridir. İkinci dönem (1979-1997) Thatcher hükümetlerinin ekonomide neo-liberal yaklaşımlar benimsendiği ancak bununla birlikte kontrolcü göç politikalarının baskın bir formda olduğu, AB ile yakın ilişkilerin kurulduğu dönemdir. Üçüncü dönem İşçi Partisi hükümetlerinin 1997-2010 yılları arasında daha esnek politikalar izledikleri, göçmen sayılarında yoğun artışların yaşandığı dönemdir. Son dönem (2016-2023) ise Brexit sonrasında, AB vatandaşlarına yönelik yeni kuralların devreye girdiği, göç kontrolünün yeniden ele alınmaya çalışıldığı dönemdir.

Tablo 6. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Tarihsel Olarak Göçe Bakışı

Genel Seçim Dönemi	Siyasi Söylem	Politika Vaatleri
Margaret Thatcher 1979	<ul style="list-style-type: none"> Etkili göç kontrolü 	<ul style="list-style-type: none"> Yeni bir vatandaşlık yasası, ülkeye girişlerin sınırlandırılması (18 yaş üzeri çocuklar), çalışma izinlerinin kısıtlanması, AT dışı herkesi kapsayan bir kota sistemi, İşçi Partisi tarafından tanınan imtiyazlara son verilmesi, yasa dışı göçmenlere yönelik sert tedbirler
Margaret Thatcher 1983	<ul style="list-style-type: none"> Göç konusunda sert ancak adil politikalar Etkili göç kontrolü 	-
Margaret Thatcher 1987	<ul style="list-style-type: none"> Göç konusunda sert ancak adil politikalar 	<ul style="list-style-type: none"> Mevcut yasaların sıkılaştırılması, sahte ziyaretçilere yönelik vize uygulamaları, sahte mülteci başvurularının engellenmesi, tüm etnik unsurların İngiliz kültürüne katılımının sağlanması
John Mayor 1992	<ul style="list-style-type: none"> Kontrollü göçün sürdürülmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Gerçek mültecilerin tespiti için iltica kanun tasarısı, mülteci başvuruları için adil ve hızlı bir sistem kurulması, mülteci başvurularında parmak izi uygulaması
John Mayor 1997	<ul style="list-style-type: none"> Göç konusunda sert ancak adil politikalar İyi toplumsal ilişkiler 	<ul style="list-style-type: none"> Gerçek sığınmacılara anlayışla yaklaşma, göç kontrollerinden kaçmaya çalışanlarla mücadele
William Hague 2001	<ul style="list-style-type: none"> Sahte sığınmacılara yumuşak bir dokunuş 	<ul style="list-style-type: none"> Sığınma başvurusunda bulunanların Güvenli Kabul Merkezleri'nde barındırılması, başvurusu reddedilenlerin hızla sınır dışı edilmesi, sığınma prosedürlerinde sağduyunun yeniden hâkim olması
Michael Howard 2005	<ul style="list-style-type: none"> Güvenli sınırlar ve kontrollü göç 	<ul style="list-style-type: none"> Avustralya tarzı puan sistemli bir göç sistemi, parlamentonun yıllık göç sınırını belirlemesi, limanlarda 24 saat güvenlik, İngiliz Sınır Kontrol Polisi kurulması
David Cameron 2010	<ul style="list-style-type: none"> Göçün on binlere indirilmesi En nitelikli insanların ülkeye çekilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> AB üyesi olmayan ülkelerden gelen ekonomik göçmenlerin sayıca sınırlandırılması, entegrasyonun teşvik edilmesi ve evlilik için gelenlere İngilizce şartı, yabancı öğrenci vize sisteminin gözden geçirilmesi
David Cameron 2015	<ul style="list-style-type: none"> Kontrollü göç Göçün on binlere indirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> AB'den gelen göçün kontrol altına alınması, serbest dolaşımın kötüye kullanılmasıyla mücadele, AB dışından gelen göçün sınırlandırmaya devam edilmesi, göçmenlik kurallarının uygulanmasının güçlendirilmesi, entegrasyon ve İngiliz değerlerinin teşvik edilmesi

Theresa May 2017	<ul style="list-style-type: none"> • Göçün on binlere indirilmesi, kontrollü ve sürdürülebilir göç • İhtiyaç duyulan becerilerin göç sisteminden sağlanması 	<ul style="list-style-type: none"> • AB dışından gelen göçü engellemek, aile vizesi için şartları ağırlaştırmak, öğrencilere yönelik vize şartlarını sıkılaştırmak, AB'den ayrılarak AB'den gelen göçü de kontrol altına almak, vasıflı işçileri çeken bir göç sistemi kurmak, daha fazla sayıda insana İngilizce öğretebilecek yeni bir entegrasyon stratejisi
Boris Johnson 2019	<ul style="list-style-type: none"> • Kontrollü göç • Sınırların kontrolünün geri alınması 	<ul style="list-style-type: none"> • Avustralya tarzı puana dayalı yeni bir sistem, Ulusal Sağlık Sistemi Vizesi ile nitelikli sağlıkçıların ülkeye çekilmesi, tüm dünyada alanında en iyilerin ülkeye çekilmesi, AB ve AB dışı ülkelere gelen vatandaşlara eşit davranılması, AB Uzlaşma Programı ile Brexit öncesi AB vatandaşlarının ülkede kalmasını sağlamak

Kaynak: Muhafazakâr Parti seçim manifestolarından derlenmiştir.

Bu tezin AS-5 numaralı araştırma sorusunda “*Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikaları süreklilik arz eder mi? Olay ve konjonktüre bağlı olarak değişim ve kırılmalar mı gösterir?*” göç politikalarındaki tarihsel sürekliliğe yanıt aranmaktadır. Birleşik Krallık'ta göçün dört farklı evrede kurumsallaştığı yukarıda ifade edilmiştir. Bu bağlamda göç politikalarının ekonomik, sosyal ve siyasi dinamiklerden etkilendiği ortadadır. Birleşik Krallık'ın göç tarihinin dört farklı evresinde ekonomi, siyasi ilişkiler, ırk ilişkileri gibi farklı olayların göç politikalarında kırılmalar meydana getirdiği görülmektedir. Bunlar arasında petrol krizi, ırkçılık, AB'den ayrılma gibi kritik dönemeçler söz konusudur. Bu bağlamda hükümet eden siyasi partilerin göç politikalarında değişimler yaşanmıştır. Ancak yaklaşık kırk yıllık süreçte Muhafazakâr Parti'nin göç konusundaki yaklaşımı ortadadır. Yukarıdaki tabloda da yer alan genel siyasi söylemlere göre göçün kontrol altına alınması ve sınırlı tutulması, muhafazakârların önceliği olmuştur.

Muhafazakâr ideoloji, ani değişimden kaçınan bir ideolojidir. Gelenekler, alışkanlıklar ve yerleşik kurumlar, toplumsal düzenin bir parçasıdır (Kirk R. , 2005, s. 11). Elbette hepsinin belirli bir sistemde işlemesi ve süreklilik oluşturması arzulan bir durumdur. Ancak bu yaklaşım muhafazakârlığın değişime karşı olduğu manasına gelmemelidir. Örneğin Birleşik Krallık'ın AB üyesi olması noktasında gerekli politikaları hayata geçiren de Brexit sürecinin en ateşli savunucuları arasında yer alan da Muhafazakâr Parti olmuştur.

4.1.2. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin Kabul ve Güvenlik Politikaları

Her ne kadar bir göç ülkesi olarak anılsa da Birleşik Krallık, “güvenlik” kaynaklı gerekçelerden dolayı göç olgusuna karşı hep mesafeli bir duruş sergilemiştir. Özellikle mültecilere yönelik uygulanan politikalarda, güvenlik baskın bir karakter olmuştur.

Thatcher dönemi (1979-1987) genel olarak İşçi Partisi politikalarının güçlendirdiği kurum ve politikaların terk edildiği bir dönemdir. Kamu sektörünün küçültülmesi ve özelleştirme uygulamaları, mülkiyetin yaygınlaştırılması, serbest piyasanın egemenliği kısaca neo-liberal politikalara geçişi yansıtmaktadır (Türkbay, 2014, s. 146). Zamanla ekonomide meydana gelen gelişmelerin etkisiyle Birleşik Krallık, göçmenler açısından ideal çalışılabilecek bir ülke olmaya başlamıştır. Bu dönem Girvan'a göre (2018) göre sığınmacı, mülteci ve ekonomik göçmen kategorilerinde bir ayırım yapılmasını gerektiren bir dönemdir.

Birleşik Krallık'ta 1988-1992 yılları arasında mülteci statüsü almak isteyenlerin başvurularında önemli bir artış meydana gelmiştir. Ağırlıklı olarak Doğu Avrupa'dan kaynaklı bu artışta, 1988 yılında yaklaşık 5.000 olan mülteci başvuru sayısı 1992 yılına gelindiğinde 45.000 düzeylerine yükselmiştir (Sturge, 2023, s. 11). Muhafazakârları tedirgin eden mülteci sayısındaki artış, Thatcher'ın politikalarına hızla yansımaya başlamıştır, ancak yansımının arka planında AB ile olan ilişkilerin de varlığından söz edilebilir.

Ekim 1986'da Avrupa'da göç sorunuyla ilgilenmek üzere Kıdemli Bakanlardan oluşan Geçici Göç Çalışma Grubu oluşturulmuş, Grup, özellikle sınır kontrolleri, vize politikaları, seyahat belgelerinde sahtecilik ve belgelerin kötüye kullanılması ve iltica prosedürleriyle ilgili konularla ilgilenmeye başlamıştır (Loescher, 1989, s. 630). Göç ve iltica konusunda hükümetler arası iş birliğine dayanan bu Gruba, Margaret Thatcher liderliğindeki muhafazakâr hükümet öncülük etmiştir (Geddes, 2005, s. 733). TREVI Grubu ve Geçici Göç Çalışma Grubu ile AB göç konusunda politikalar geliştirmeye başlamış (Genç, 2010, s. 187), böylece Avrupa'da göç politikalarının kurumsallaşması adına ilk adımlar, güvenlik olgusu üzerinden atılmıştır.

Thatcher'ın düşüncesinde AB, Avrupalıların refah ve güvenliğini sağlamak adına oluşturulan pratik bir araçtır ve bu bakımdan AB ağırlıklı olarak “ekonomi” ve “güvenlik” politikalarına odaklanmalıdır (Troitiño, 2013, s. 137-145). 1990'lı yıllar AB'nin inşa süreci olurken, Birleşik Krallık Schengen'e katılmamış ve Ortak Avrupa İltica Sistemi'nin kısmen dışında durmuştur. Follis'e (2017, s. 9) göre bu durumun arka planında, Birleşik Krallık'ın güvenlik ve göçmen kaygıları yer almaktadır.

1993 *Sığınmacı ve Göç İtiraz Kanunu*'na kadar Birleşik Krallık'ta sığınmacılara yönelik herhangi bir kanun yokken, ilk kez 1993 Kanunu ile mültecilik tanımlanmaktadır. Her ne kadar 1993 Kanunu, sığınmacılara yönelik prosedürlerin kolaylaştırılması amacı taşısa da aslında yetkililerin elini güçlendiren bir mahiyete sahiptir. Favell'e (2001, s. 210) göre mültecilerin uluslararası ve insani boyutu Birleşik Krallık'ın göç kontrolü yaklaşımına uymamaktadır; bu sebepten dolayı mültecilere yönelik “insancıl” politikalar geliştirmesi beklenmemelidir.

1997-2010 yılları İşçi Partisi'nin yönetiminde güvenlik ve kabul politikalarının şekillendiği bir dönemdir. Muhafazakârlar, 2001 seçimlerinde göç politikalarını “iltica konusunda yumuşak bir dokunuş değil, güvenli liman” mottosuyla açıklamaktadır. Politika vaatleri arasında ise yeni sığınma başvurusunda bulunan kişilerin başvurusu sonuçlanıncaya kadar Güvenli Kabul Merkezleri'nde kalmaları, talepleri reddedilenlerin ise yeni oluşturulacak Geri Gönderme Dairesi tarafından hızlı bir biçimde sınır dışı edilmesi yer almaktadır (Muhafazakâr Parti 2001 Genel Seçim Manifestosu, 2001, s. 31). 2005 seçimlerinde güvenlik söylemi “güvenli sınırlar ve kontrollü göç” şeklinde devam etmektedir. Parlamentonun yıllık göçmen limitlerini belirlemesi, limanlarda ve sınırlarda 24 saat güvenli denetim ve tek görevi İngiltere'nin sınırlarını korumak olan İngiliz Sınır Kontrol Polisi uygulamasının hayata geçirileceği partinin vaatleri arasındadır (Muhafazakâr Parti 2005 Genel Seçim Manifestosu, 2005, s. 19).

İşçi Partisi tarafından çıkarılan *2006 Göç, İltica ve Vatandaşlık Kanunu* sığınmacılar üzerinde daha fazla kontrol mekanizması oluştururken, sığınma talebi reddedilenlerin gözaltına alınması ve elektronik etiketleme gibi uygulamalara olanak tanımıştır (Göç, İltica ve Vatandaşlık Kanunu, 2006). Muhafazakârların Sınır Kontrol Polisi vaadine karşın İşçi Partisi hükümeti, 2007 yılında *Birleşik Krallık Sınır*

Kanunu'nu hayata geçirmiştir. Kanun ile sınırlarda geniş yetkilerle donatılmış göçmenlik memurlarının görevlendirileceği belirtilirken, Kanun, kontrole tabi kişilere yönelik cezai yaptırımları genişletmektedir (Birleşik Krallık Sınır Kanunu, 2007). 2009 Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Kanunu ile bazı gümrük hizmetleri Birleşik Krallık Sınır Ajansı'na devredilmekte, çocukların korunmasına yönelik Ajans'a yeni görevler verilmektedir (Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Kanunu, 2009).

2010 seçimlerini kazanmak muhafazakârlar açısından kritik bir süreç hâline gelmiştir. Seçimlerde en önemli politika vaatlerinin başında ise “göç” olgusu gelmektedir. Bu doğrultuda hem göçün “on binlere indirilmesi” hem de gelecekte AB üye devletleri için de geçiş kontrollerinin uygulanması radikal söylem ve politika vaatleri olarak o döneme damga vurmuştur (Muhafazakâr Parti 2010 Genel Seçim Manifestosu, 2010, s. 21). Muhafazakâr Parti'nin göç üzerinden yürüttüğü politika hedefleri, seçimde ciddi bir karşılık bulmuştur.

2010 sonrasında muhafazakârların güvenlik temelli politikaları, Birleşik Krallık'ta yeni bir döneme işaret etmektedir. 2012 yılında Theresa May'in İçişleri Bakanlığı dönemi, düşmanca çevre (*hostile environment*) olarak adlandırılan politikaların başlangıcı kabul edilmektedir. Bu dönem yasa dışı göçle mücadele etmek adına temel insan haklarının ve mahremiyet haklarının ihlâl edildiği, göçmenlerin “insanca” muamele görme haklarının ellerinden alındığı bir dönemdir (Audibert, Dikoff, & Schulkind, 2022). Göçmenlerin süresiz olarak gözaltına alınmaları, yabancı bir eşe sponsor olabilmek için yüksek gelir eşiğine sahip olunması Muhafazakâr Parti'nin bu dönemdeki politikalarından bazılarıdır. Politikaların genel karakteri göçmenleri dışlayıcı ve cezalandırıcı bir forma sahiptir (Griffiths & Yeo, 2021, s. 521).

Devam eden süreçte 2015 yazında Avrupa'da başlayan mülteci krizi, bazı araştırmacılar “sığınmacı krizi” değil, “sığınmacı kabul krizi” olarak nitelendirilmektedir (Rea, Martiniello, Mazzola, & Meuleman, 2019), AB içerisinde kalmak isteyen Birleşik Krallık destekçilerinin çoğunluğunu zayıflatmış, AB'nin işlevsiz bir kuruluş olduğuna dair inancı pekiştirmiştir (Lord, 2018, s. 59). 2015 yılındaki krizde Başbakan Cameron, İngiltere'nin AB çapında herhangi bir mülteci kotası sistemine dâhil olmayacağını veya hâlihazırda Avrupa'da bulunan mültecilere yardım etmeyeceğini belirten beyanlarda bulunmuştur (The Guardian, 2015).

Muhafazakârlar, bu krizde AB ülkeleri tarafından sığınmacı statüsü verilen ya da verilme ihtimali olan göçmenlerin, AB Serbest Dolaşımı kapsamında Birleşik Krallık'a ulaşmalarını tehdit olarak algılamışlardır.

Özellikle Suriye iç savaşı nedeniyle meydana gelen göç hareketlerinde, İngiltere mesafeli duruşunu neredeyse hep korumuştur. Siyasallaştığı düşünülen AB sığınmacı sistemi, Brexit sürecinde muhafazakârların kullandığı önemli argümanların başında gelmiştir. 2015 yılında İngiltere, Suriyeli Savunmasız Kişilerin Yeniden Yerleşim Planı (VPRS) kapsamında, BMMYK ile iş birliği içerisinde Suriye'de risk altında olanların tespit edilerek İngiltere'ye getirilmelerine yönelik bir program başlatmıştır. Program kapsamında risk altındaki kadınlar ve çocuklar, acil sağlık yardımına ihtiyaç duyanlar, şiddet ve işkence mağdurları öncelikli grup kapsamında değerlendirilmekte ve Birleşik Krallık'a getirilmektedir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2017, s. 3). Birleşik Krallık, yaklaşık on yıldan fazla bir süredir devam eden Suriye iç savaşı kapsamında aşağıdaki tabloda da belirtildiği üzere 21.615 kişiyi yeniden yerleştirmiş, 12.466 kişiye mülteci statüsü tanımış ve toplamda 34.081 Suriyeliyi İngiltere'ye kabul etmiştir.

Tablo 7. Birleşik Krallık Göçmenlik İstatistikleri-Suriye

Yıl	VPRS Programı	Başka Programlar Kapsamında Yerleştirilenler	Mülteci Statüsü Verilenler	Toplam
2011	-	-	147	147
2012	-	-	919	919
2013	-	-	1.458	1.458
2014	143	0	1.423	1.566
2015	1.194	5	2.057	3.256
2016	4.369	1	1.767	6.137
2017	4.832	22	848	5.702
2018	4.407	2	657	5.066
2019	4.408	1	717	5.126
2020	662	0	551	1.213
2021	304	901	1.236	2.441
2022 (Haziran)	0	364	686	1.050
TOPLAM	20.319	1.296	12.466	34.081

Kaynak: (Loft, 2023, s. 11)

Suriyeli Aylan Kurdi'nin Türkiye kıyılarında boğularak hayatını kaybettiği fotoğrafın basına yansması tüm dünyada olduğu gibi İngiltere'de de büyük bir etki oluşturmuştur. Yüzbinlerce kişi Birleşik Krallık hükümetini daha fazla harekete geçme ve liberal bir politika benimseme yönünde baskı altına almaya çalışmıştır (Katwala & Ballinger, 2015, s. 43). Ancak muhafazakâr hükümetin Suriyeli göçmenlere yaklaşımı Türkiye ya da Almanya gibi daha fazla sığınmacı kabul etmek yerine, mali yardım sağlamak yönünde olmuştur. 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi özellikle Avrupa hedefli göç hareketlerine neden olmuştur. 2024 Şubat itibariyle yaklaşık 6 milyon sığınmacı Avrupa'da bulunmaktadır. Birleşik Krallık bu süreçte Ukrayna Aile Programı ve Ukrayna Sponsorluk Programı'nı (Ukrayna için Evler) hayata geçirmiş ve savaş mağduru Ukraynalıları Birleşik Krallık'a kabul etmiştir. Bu programlar, Ukraynalılara mülteci statüsü tanımamakta olup Birleşik Krallık'ta yaşama ve çalışma hakkı sunan vize programlarıdır (Sturge, 2024, s. 9-10). Programlar kapsamında yaklaşık 250 bin Ukraynalı Birleşik Krallık'a göç etmiştir.

Tablo 8. Birleşik Krallık Göçmenlik İstatistikleri-Ukrayna

	2022	2023	Toplam
Toplam Başvuru	256.334	70.908	327.242
Ukrayna Aile Programı	80.172	26.784	106.956
Ukrayna Sponsorluk Programı	176.162	44.124	220.286
Toplam Kabul	209.706	41.767	251.473
Ukrayna Aile Programı	62.338	9.672	72.010
Ukrayna Sponsorluk Programı	147.368	32.095	179.463
Toplam Varış	154.800	42.300	197.100
Ukrayna Aile Programı	44.200	12.000	56.300
Ukrayna Sponsorluk Programı	110.500	30.300	140.800

Kaynak: (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2024).

Bu tez çalışmasının araştırma soruları kapsamında (AS-1) *Muhafazakâr siyasi partiler, göç konusunda 'kısıtlayıcı politikalar' mı yoksa daha 'liberal politikalar' mı uygulamaktadır ve göçmen/sığınmacı kabulüne nasıl bakarlar?* sorusuna yanıt aranmaktadır. Birleşik Krallık'ın göçmen kabul politikaları, muhafazakâr lider Margaret Thatcher döneminde “güvenlik odaklılık” bağlamında şekillenmeye başlamıştır. AB'nin göçü güvenlikleştirme politikalarından faydalanılmış, göçün on

binlere indirilmesi, düşmanca çevre oluşturulması gibi politikalarla bu politikalar Thatcher sonrasında da devam ettirilmiştir. Kitlesele değil, kontrollü göçü önceleyen muhafazakârlar, 2010 yılında başlayan iktidarları döneminde 2014 ve 2016 Göç Kanunları ile göç politikalarında güvenlikçi yaklaşımlarını sürdürmüşlerdir. Yalnızca AB dışından gelen göçün değil, AB göçünün de azaltılmasına yönelik ciddi politikalar hayata geçirilmiştir. Brexit süreci öncesinde konut yardımı ile iş arama yardımlarının kısıtlanması AB vatandaşlarına yönelik tedbirlerden bazılarıdır. Ancak bu politikaların muhafazakâr ideolojiyle ne kadar örtüştüğü ayrı bir tartışma konusudur. Özellikle muhafazakârların döneminde yasa dışı çalışmanın bir suç hâline gelmesi göçmenlerin hak mağduriyetleri yaşamalarına neden olmaktadır. Yasa dışı göçmenlerin banka hesaplarının dondurulması muhafazakâr ideolojinin “mülkiyet” vurgusuna ters bir yaklaşımdır. Göçmenlerin önce sınır dışı edilip, sonra itiraz hakkı tanınmaya çalışılması, aile ve özel hayata vurulan bir darbedir.

Öte yandan Birleşik Krallık gerek Suriyeli göçünde gerekse Ukraynalı göçünde muhafazakâr politikalarının gereği sınırlı göç yaklaşımını devam ettirmiştir. Suriyeli göçünde yalnızca risk altındakilere kapılarını açarken, Ukraynalı göçünde bir miktar daha liberal politikalar benimsediği ifade edilebilir. Ancak tüm bunlarla birlikte Birleşik Krallık’ın favori mültecilerini seçme yaklaşımında olduğu açık bir gerçektir. Muhafazakâr siyaset, toplumsal yapıya zarar verecek açık kapı göç politikalarına mesafeli yaklaşmaktadır. Muhafazakâr Parti gerek iktidarda olduğu dönemlerde gerekse muhalefete düştüğü dönemlerde göçün kontrol altına alınmasını ve sınırlı göçü savunmaktadır. Özetle Birleşik Krallık’ta göç politikaları “güvenlik odaklı” liberal olmaktan ziyade kısıtlayıcı bir görünüme sahiptir.

4.1.3. İngiliz Muhafazakâr Partisi’nin Vatandaşlık Politikaları

Hansen (2003, s. 101), Birleşik Krallık’ın vatandaşlık tanımının liberal ancak zayıf bir tanım olduğunu ileri sürmektedir. 1948-1971 döneminde ağırlık olarak İMT tebaasının iş gücü eksenli göçleri görülmektedir ve bu döneme kadar İMT “tebaası” eşit siyasi ve sosyal haklara sahiptir (Koopmans & Statham, 2003, s. 210). Vatandaş yerine tebaa teriminin kullanılıyor olmasının arka planında Richmond’a (2005, s. 59) göre monarşik sistemden ziyade cumhuriyetçi gelenek yer almaktadır.

Muhafazakâr Parti'nin (1970-1974) iktidarında vatandaşlık politikalarında önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. *1971 Göç Kanunu*, İMT tebaasına yönelik kısıtlayıcı politikaları vatandaşlık üzerinden şekillendirmektedir. Kanun; Birleşik Krallık vatandaşlarını, “ataerkil” olması nedeniyle İngiltere’de oturma hakkına sahip olan koloni mensupları ve “ataerkil olmayanlar” arasında ayırım yaparak sınır kontrollerini vatandaşlık kavramına dayandırmaktadır (Julios, 2008, s. 98). Ataerkil göçmenler (patriyal) Birleşik Krallık’ta oturma hakkına ve tam vatandaşlığa sahip kişilerken, ataerkil olmayan göçmenler (non-patriyal) tam vatandaşlığa sahip olmayan ve sınırlı oturumu olan kişilerdir (Birleşik Krallık Göç Kanunu, 1971). Joppke’ye (1997, s. 286) göre bu dönemde Birleşik Krallık göç yasasının temel mantığında İMT mensuplarının ayrıcalıklı statülerini, sıkı giriş ve oturma koşullarına tabi yabancıların statülerine uyarlamak yer almaktadır. Böylece bu mantık 1971 Kanunu ile hayata geçirilmiştir. 1981 yılına kadar Britanya vatandaşlığı ve koloni vatandaşlığı, ortak bir paydada imparatorluk vatandaşlığı altında buluşmuştur (Hansen, 2003, s. 101).

1979 seçimlerinde Muhafazakâr Parti Margaret Thatcher ile sıkı göç kontrolü politikaları izleneceğini ve yeni bir Britanya Vatandaşlık Kanunu çıkarılacağını seçmenlerine vadetmektedir (Muhafazakâr Parti 1979 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 275). 1979 seçimlerini Muhafazakâr Parti kazanırken, Layton-Henry ve Taylor’a (1979, s. 461) göre seçim zaferinin arkasında sıkı göç politikaları ve ırk ilişkilerini düzenleyecek reform beklentileri yatmaktadır.

Muhafazakâr Parti tarafından hızla *1981 İngiliz Vatandaşlık Kanunu* hayata geçirilmiştir. Aslında 1981 Kanunu ile bir nevi muhafazakârlar, vatandaşlık kanununun “karmaşık” yapısını “basit” bir forma büründürmeye çalışmıştır. Heater’a (2006, s. 164-165) göre 1981 Kanunu bir “Bizans” kanunudur, çünkü imparatorluğun kontrolünün git gide kaybedilmesi bürokratları “zorlama” tanımlamalar bulmaya sevk etmiştir bu yüzden 1981 Kanunu karmaşık bir kanundur. Kanun ile Birleşik Krallık vatandaşı ve koloni vatandaşı şeklindeki ikili yapı ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte üç farklı vatandaşlık türü ortaya çıkmıştır. Bunlar İngiliz vatandaşlığı, İngiliz bağımlı bölgeleri vatandaşlığı ve İngiliz denizasıırı vatandaşlığı şeklindedir (İngiliz Vatandaşlık Kanunu, 1981). Bu vatandaşlık türlerinden yalnızca İngiliz vatandaşlığı ülkeye otomatik giriş yapma ve oturma hakkı vermektedir. Ancak İngiliz vatandaşlığı

haricindeki diğer vatandaşlık türlerinden ülkeye giriş izni alanlar, beş yıl sonra İngiliz vatandaşlığına başvurabilmektedir. Fomina'ya (2010, s. 60) göre İngiliz vatandaşlığı haricindeki vatandaşlıklar “nominal” yani önemsizdir. Vatandaşlığa başvuruda bulunacak göçmenlerden en az beş yıl süreyle Britanya’da ikamet etmek, “iyi bir birey” olmak ve aynı zamanda İngilizce bilmek şartlarını karşılamaları istenmektedir (İngiliz Vatandaşlık Kanunu, 1981).

1981 Kanunu ile ilk kez vatandaşlığın tanımı da yapılmaktadır. Dixon’a (1983, s. 161) göre ilgili dönemde vatandaşlara yönelik popülist söylem ve çağrılar, siyasetçiler açısından oldukça kritik bir silahtır ve bu bağlamda Thatcher hükümetinin de vatandaşlık tanımının arka planında bu “popülizm” yer almaktadır. Vatandaşlık tanımlamasına ilişkin Thatcher, Hindistan Parlamentosu’nda yaptığı bir konuşmada ise şu ifadelerle yer vermektedir: *“Şu anda Britanya belki de dünyada kendi vatandaşlığının açık bir tanımı olmayan tek ülkedir. Yeni yasa, İngiltere’ye ait olan ve İngiltere ile yakın ve devam eden ilişkileri olan kişilere İngiliz vatandaşlığı kriteri getirerek bu duruma çözüm bulmayı amaçlıyor. İngiliz vatandaşlığı alma koşulları diğer birçok ülkeye göre daha az katı olacaktır.”* (Thatcher, 1981).

1981 Kanunu, vatandaşlık tanımı ile vatandaşlığa erişimi esas olarak bir soy meselesi olarak değiştirmiştir. Kanun, bireylerin yalnızca Birleşik Krallık topraklarında doğum (toprak) gerçeğiyle vatandaşlık kazandığı *jus soli*’yi ortadan kaldırırken, soy (kan) esasına dayalı *jus sanguinis*’e evrilmiştir (Faist, 2000, s. 205). Böylece Birleşik Krallık’ta doğan her çocuğun Birleşik Krallık vatandaşı olma geleneği, yaklaşık yedi yüz yıl sonra sona ermiştir. Öte yandan İngiliz toplumunda 1981 Kanunu’na yönelik ciddi eleştiriler de olurken, kimi kesimler tarafından beyaz olmayanlara yönelik imparatorluğun “enkaz temizleme” girişimi olarak değerlendirilmiştir (The New York Times, 1983).

1981 Vatandaşlık Kanunu, genel mahiyette Muhafazakâr Parti’de bir memnuniyet oluşturmuştur. Kanunun, güvenli bir haklar sistemi oluşturduğu ve gelecekteki kontrol politikaları için de ayrıca bir zemin teşkil ettiği düşünülmektedir (Muhafazakâr Parti 1983 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 303). 90’lı yıllarda ise AB ekseninde yaşanan bazı gelişmeler vatandaşlık türlerine bir yenisinin daha eklenmesine neden olmuştur. 1992 Maastricht Antlaşması ile AB vatandaşı statüsü

oluşturulmuş, Antlaşmada AB vatandaşı şu şekilde tanımlanmıştır: “*Bir Üye Devletin vatandaşlığına sahip olan her kişi Birlik vatandaşı olacaktır.*” (Maastricht Antlaşması, 1992, s. 191/7). 1993 yılında uygulamaya giren Antlaşma ile bir yandan Avrupa Parlamentosu bünyesinde vatandaşlık hakları güçlendirilirken, diğer yandan vatandaşlık türlerine bir de AB katmanı eklenmiştir (Heater, 2006, s. 229-230).

1997 seçimleri ile muhafazakârların iktidarı sona ererken, İşçi Partisi hızla “güvenli sınırlar, güvenli liman” başlıklı raporu (white paper) referans alarak vatandaşlık politikalarında bazı reformlara yönelmiştir. *2002 Vatandaşlık, Göçmenlik ve İltica Kanunu*; 1981 İngiliz Vatandaşlık Kanunu’nda değişiklikler içermektedir. 18 yaş ve üzerindeki vatandaşlık başvurularında bir yemin töreni düzenlenmesi ve taahhütte bulunma şartı bunlardan biridir. Yine vatandaşlık başvurusunda bulunanlardan İngiltere’yi yeterince tanıdıklarına ve İngilizce bildiklerine dair kanıt sunmaları istenmektedir (Vatandaşlık, Göçmenlik ve İltica Kanunu, 2002). Evlilik yoluyla vatandaşlık kazananlar da dil ve ülkeyi tanıma şartlarına tabidir (Richmond, 2005, s. 60).

2009 Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Kanunu; vatandaşlığa kabul şartlarında bazı önemli düzenlemeler getirmiştir. Bu doğrultuda başvuru sahibinin deneme sürecinin (qualifying period) başlangıcında Birleşik Krallık’ta olması, vatandaşlık hakkı kazanma döneminin her yılında 90 günden fazla süre ile ülkeyi terk etmemesi, nitelikli göçmenlik statüsüne sahip olması, daimî oturma iznine sahip olması, deneme süreli vatandaşlık iznine sahip olması durumunda bu iznin verildiği tarihten itibaren sürekli çalışıyor olması, deneme süreci boyunca göçmenlik yasalarını ihlal etmemesi şartları aranmaktadır (Sınırlar, Vatandaşlık ve Göç Kanunu, 2009, s. 30). Böylece Kanun ile deneme süresine tabi bir vatandaşlık türü oluşturulmuştur.

Bu tezin araştırma soruları kapsamında (AS-2) *Muhafazakâr siyasi partiler göçmenlere yönelik vatandaşlık politikalarında hangi esasları önemsemektedir? Göçmenlerin vatandaşlık elde etmesine nasıl bakarlar?* sorusuna yanıt aranmaktadır.

İngiltere’de göçmenlere yönelik vatandaşlık politikaları zaman zaman başvuru şartları ya da uygulama esaslarına dair reformlar içerse de *1981 İngiliz Vatandaşlık Kanunu* şu anda uygulanan temel kanundur. Muhafazakâr Parti’nin uygulamaya

geçirdiği Kanun, bireylerin yalnızca Birleşik Krallık topraklarında doğum gerçeğiyle vatandaşlık kazandığı *jus soli*'yi ortadan kaldırırken, soy esasına dayalı *jus sanguinis*'e evrilmiştir. Bu durum Kanundan önce Birleşik Krallık'ta doğan herkesin, kendinin ya da ebeveynlerinin göçmen olup olmadığına bakılmaksızın İngiliz vatandaşı olabildiği anlamına gelmektedir. 1981 Kanunu'ndan sonra ise ebeveynlerinden birinin İngiliz vatandaşı olması ya da daimî oturma sahibi olması hâlinde vatandaş olabilmektedir. Bu doğrultuda 1981 Kanunu, “soy esaslılık” açısından bir politik reform anlamı taşımaktadır. Doğrudan vatandaşlık hususlarını düzenleyen ve İşçi Partisi hükümetleri zamanında hayata geçirilen 2002 Kanunu, 2006 Kanunu ve 2009 Kanunu ile de benzer şekilde bu politika sürdürülmüştür.

Soy esaslı vatandaşlık modelleri, göçmenlerin vatandaş olabilmesi için daha sıkı şartları yerine getirmesi anlamına gelmektedir. Muhafazakârlık açısından vatandaşlık soyut bir kavram olmaktan öte içerisinde değerler barındıran bir unsurdur ve bu bakımdan herkesin de kolayca erişmesi pek de arzulanan bir durum değildir. Ayrıca soy esaslılık, toplumsal istikrar açısından kısmen homojen bir toplumun korunmasına da katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan geçmişten gelen bilgeliğin savunucusu ve toplumsal düzenin ideolojisi muhafazakârlık açısından soy esaslı bir vatandaşlık türü daha tercih edilebilir olacaktır.

Tablo 8. Birleşik Krallık-Yıllar İtibariyle Vatandaşlık Kazanımı (Naturalizasyon)

Yıl	Vatandaşlık Kazanımı (Kişi)
2011	130.276
2012	146.224
2013	159.640
2014	88.696
2015	85.182
2016	104.347
2017	87.315
2018	109.275
2019	113.552
2020	95.623
2021	138.544

2022	127.353
2023	138.904

Kaynak: (Birleşik Krallık Resmî İstatistikleri, 2024)

Son güncel veriler ışığında Birleşik Krallık'ta vatandaşlık başvuruları incelendiğinde; 2023 yıl sonu itibariyle 138.904 kişi naturalizasyon yoluyla (doğum yoluyla değil, sonradan kazanılan vatandaşlık) vatandaşlık kazanmıştır. 2011-2023 yılları arasında yine bu kapsamda 14.448 Suriye uyruklu Birleşik Krallık vatandaşlığı kazanırken, 9.093 Ukrayna uyruklu da yine bu dönemde Birleşik Krallık vatandaşlığı elde etmiştir (Birleşik Krallık Resmî İstatistikleri, 2024). Rakamlar da göstermektedir ki Birleşik Krallık göçmenlere vatandaşlık verilmesi hususunda oldukça kısıtlayıcı politikalara sahiptir. Vatandaşlık kazanımında başı çeken ülkeler ise Hindistan ve Pakistan gibi eski sömürge ülkelerinin yanı sıra AB ülkeleridir.

4.1.4. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin İstihdam Politikaları

İngiltere'nin yukarıda anlatımı yapılmaya çalışılan göç tarihi de göstermektedir ki Muhafazakâr Parti “göç” ve “kontrol” kavramlarını kurumsal bir yaklaşımla ele almakta, bu iki kavramı kurumsal bir perspektifte bütünleştirmektedir. Muhafazakârların özellikle kontrolcü politikalarına karşın İşçi Partisi'nin daha ılımlı politikalar izlediği ancak onların da tedbiri genel mahiyette elden bırakmadıkları görülmektedir. İstihdam politikaları özellikle de ekonomik göçmenlere yönelik politikalar, İngiltere'de 1997-2010 yıllarında İşçi Partisi iktidarında hız kazanmıştır. Bazı araştırmacıların ifadesiyle “seçici açıklık” vurgusu barındıran bu dönem, sınırlama ve kısıtlamaların bir adım geri çekildiği bir dönemdir (Temel & Aca, 2022, s. 452). 1997-2010 yılları arasında Birleşik Krallık nüfusu, göç nedeniyle yaklaşık 3,6 milyon artış göstermiştir. Ancak yalnızca ülke içindeki politikalarla kaynaklı değil, aynı zamanda 2004 yılında Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımı da göçmen sayısında artışa neden olmuştur (Birleşik Krallık Göç İzleme, 2023).

İşçi Partisi tarafından, 2002 yılında Yüksek Vasıflı Göçmen Programı (YVGP) hayata geçirilirken, Program sayesinde otuz yıldır ilk kez vasıflı yabancıların bir işe sahip olmadan, iş arayan statüsünde ülkeye girişlerine izin verilmiştir (Babayiğit, 2014, s. 80). Birleşik Krallık İnsan Hakları Ortak Komitesi Raporu'na göre 2002-2007

yılları arasında programa yaklaşık 49.000 kişi başvurmuştur (Birleşik Krallık İnsan Hakları Ortak Komitesi, 2007). İngiltere'nin diğer ülkelerle rekabet edebilmesi, AB dışından adayları çekmesi, ekonomiye dinamizm kazandırması ve topluma önemli bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle tasarlanan YVGP, esnek ve puana dayalı bir değerlendirme sistemine sahiptir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2002, s. 42-43). Program, AB dışındaki yabancıların “Birleşik Krallık’ı anavatanları hâline getirme niyetinde olmalarını” ön koşul olarak ele almaktadır ve yüksek vasıflı işçilerin evlerini, ailelerini, işlerini Birleşik Krallık’a taşımaları anlamına gelmektedir (Birleşik Krallık İnsan Hakları Ortak Komitesi, 2007, s. 5). Bir pilot girişim olarak başlatılan ancak sonrasında kalıcı bir politika hâline dönüşen YVGP, yüksek vasıflı iş gücüne bir yıl oturma izni verilmesini, ardından da bu iznin üç yıla kadar yenilenmesini içeren ve kabul almak için en az 75 puana sahip olunması gereken bir programdır (Kiwani, 2010, s. 336-337).

İşçi Partisi hükümetinin nitelikli göçmen politikalarına dair attığı ikinci önemli adım da 2008 yılında hayata geçirilen Puan Bazlı Sistem (PBS) olarak ifade edilebilir. PBS, İngiltere’ye göç etmek isteyen iş gücünü yaş, yetenek, kazanç, dil ve önceki maddi kazanımlar gibi kriterlere göre, öncelikli alanlar esas alınarak, puanlandırmaktadır (Babayiğit, 2014, s. 81). Puana dayalı sistem beş farklı kademeye sahiptir. 1. Kademe (Tier 1) yüksek vasıflı çalışanların, yatırımcıların ve girişimcilerin “bir iş teklifine ihtiyaç duymaksızın” doğrudan Birleşik Krallık’a girmelerine olanak tanımaktadır (Birleşik Krallık Sınır Ajansı, 2010). Bu kademede yer alan nitelikli iş gücünü çekerek, iş verenlerin kullanabileceği yüksek vasıflı kişi havuzunu genişletmek, beceri ve bilgi tabanını arttırarak Birleşik Krallık ekonomisine fayda sağlamak amaçlanmaktadır (Göç Danışma Komitesi, 2009, s. 5). 2. Kademe (Tier 2), Birleşik Krallık’ta iş teklifi alan vasıflı işçilere yöneliktir. Bu kademede yer alan göçmenlerin bir sponsorluk sertifikasına ihtiyacı vardır, belgenin tahsisinden sonra ülkeye girebilmektedirler (Birleşik Krallık Sınır Ajansı, 2011, s. 4).

3. Kademe (Tier 3), AB’nin 2004 yılında doğuya doğru genişlemesi ve akabinde bu ülkelerden çok sayıda işçi gelmesi nedeniyle hiçbir zaman açılmayan “düşük vasıflı” işçilere yöneliktir (Dias-Abey, 2022, s. 727). 4. Kademe (Tier 4) öğrenim amaçlı Avrupa dışından Birleşik Krallık’a gelmek isteyenlere, 5. Kademe

(Tier 5) ise gençlik hareketliliği programı katılımcılarına yönelik olup büyük ölçüde ekonomik olmayan hedefler içermektedir. Hükümet hem göçmenlik sisteminin kötüye kullanımının önüne geçmek istemiş hem de uluslararası kalkınma programlarının devamını desteklemiştir (Birleşik Krallık Sınır Ajansı, 2008, s. 4).

İngiltere'nin 2010 seçimlerine gittiği dönemde, Muhafazakâr Parti'nin seçmenlerine yine göçün kontrol altına alınacağı vaatlerinde bulunduğu görülmektedir. Öte yandan İşçi Partisi hükümetinin nitelikli iş gücü politikaları ise şu ifadelerle eleştirilmektedir: *“Uygun eğitim ve destekle İngiliz vatandaşlarının gerçekleştirebileceği işleri yapmak için insanları çekmeye ihtiyaç duymuyoruz”* (Muhafazakâr Parti 2010 Genel Seçim Manifestosu, 2010, s. 21). Yine benzer şekilde bir yıl içerisinde AB dışı ekonomik göçmen sayısına bir sınır getirilmesi ve gelecekte ekonomiye en çok değer katacak göçmenlerin ülkeye gelişine izin verileceği seçim vaatleri arasında yer almaktadır (Muhafazakâr Parti Genel Seçim Manifestosu, 2010, s. 21). 2010 seçimlerini David Cameron liderliğindeki Muhafazakâr Parti kazanırken, Temmuz 2010'da PBS kapsamında 1. Kademe ve 2. Kademeye yönelik çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Hükümet, AB dışı ekonomik göçmenlere yönelik kalıcı bir sınırlama uygulayacak bir mekanizmanın tasarımı konusunda çalışmalara başlarken, bir yandan da bu tedbirlerle başvurularda artışı önlemeye çalışmıştır (Göçmenlik Kuralları: Kademe 1-2 Yerleşim ve Sığınma, 2011).

Muhafazakâr-Liberal Demokrat Koalisyon hükümeti tarafından 2010 ve 2015 yılları arasında PBS kapsamında çok sayıda geniş kapsamlı değişiklik yapılmıştır, ancak sistemin temeli aynı kalmıştır (Dias-Abey, 2022, s. 727). 23 Aralık 2010 tarihinde, yurt dışından yapılan PBS 1. Kademe (Genel) başvuruları, yeni başvuru sahiplerine kapatılmıştır (Birleşik Krallık Resmî İstatistikleri, 2013). 6 Nisan 2011 ile 5 Nisan 2012 tarihleri arasında 2. Kademe (Genel) için yurt dışından başvurularda 20.700 sponsorluk sertifikası limiti belirlenmiş; bazı başvurular istisna tutulmuştur (Göç Danışma Komitesi, 2012, s. 5).

Devam eden süreçte, Ocak 2013'te 1. Kademe yer alanlar için “gerçek girişimci testi” uygulaması devreye alınmıştır. Temel gereklilikleri değiştirmeden Birleşik Krallık Sınır Ajansı'na şüpheli başvuru sahiplerinin güvenilirliğini test etme ve kendi takdir yetkisini kullanma fırsatı vermek için test hayata geçirilmiştir (Göç

Kurallarında Değişiklik Beyanı, 2013). Kasım 2014'te 1. Kademe yatırımcılar için yatırım tutarı 1 milyon pounddan, 2 milyon pounda yükseltilmiştir (Birleşik Krallık Vize ve Göç Dairesi, 2022, s. 4). Nisan 2015'te yapılan bir diğer düzenlemeyle, 1. Kademe (Girişimciler) ilk kez başvuruda bulunanlardan ticari faaliyetlerini ve işlerini açıklayan bir iş planı sunmaları istenmiştir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2021, s. 19). Mayıs 2010 ve Mayıs 2015 döneminde, Muhafazakâr Parti iş gücü göçüne yönelik 30'a yakın düzenlemeyi hayata geçirmiş olup genel politika yaklaşımı bir önceki hükümetlerin devamlılığı olmakla birlikte kısıtlama ve sınırlandırma politikalarında daha baskın bir çizgidedir.

Muhafazakâr Başbakan David Cameron 2010 yılında, İngiltere için yıllık 200.000 net göçün çok fazla olduğunu açıklamış, bu dönemden sonra İngiltere'nin yıllık göç hedefi "on binler" ile anılmaya başlamıştır (The Guardian, 2010a). Yukarıda da ifade edildiği üzere 2011 yılında AB dışından çalışma amaçlı gelenlere bir sınırlama getirilirken, bir yıl boyunca yalnızca 20.700 vasıflı işçi alımına onay verildiği görülmektedir (The Guardian, 2011). Cameron 2013 yılında yaptığı bir konuşmada nitelikli göçmenlere yönelik limit uygulaması nedeniyle (20.700 kotası), her ay daha az başvuru yapıldığını ve işletmelere verilen kotanın yalnızca yarısının kullanıldığını ifade ederek, uygulamanın başarısına dikkat çekmektedir (Cameron, 2013). Cameron döneminde nitelikli iş gücüne ve genel göçmen sayısına yönelik Birleşik Krallık'ın "kısıtlayıcı" bir politika izlediğinden söz edilebilir. Göçün on binlere indirilmesi ve net göç hedefi, Muhafazakâr Parti'nin 2015 ve 2017 seçim manifestolarına da yansımaktadır. 2017 seçim manifestosunda: "*yıllık net göçü yüz binler yerine on binler olarak sağlama hedefimizi sürdürelim*" şeklinde muhafazakârlar, bu politikayı sürdürmekte ısrarcı olduklarını göstermektedir (Muhafazakâr Parti 2017 Genel Seçim Manifestosu, 2017, s. 29).

Mayıs 2015'te gerçekleştirilen seçimler öncesinde Muhafazakâr Parti, son yıllarda Britanya'daki istihdam artışının arka planında yabancı uyruklu kişilerin yer aldığını, buna rağmen İşçi Partisi iktidarı döneminde 1,4 milyon kişinin sosyal yardımlarla geçindiğini eleştirmektedir. Öte yandan vergi indirimi ve çocuk yardımı talebinde bulunmak isteyen AB menşeli göçmenlerin en az dört yıl Britanya'ya katkıda bulunmalarında ısrar edileceği belirtilmekte, böylece düşük ücretli ve düşük vasıflı

işçilerin Britanya'ya gelmelerinin engelleneceği öngörülmektedir. AB dışından vasıflı iş gücü göçünün zaten sınırlandırıldığı, bununla birlikte bir sonraki parlamento döneminde tavan göçmen sayısında yıllık hedefin 20.700 olarak belirlendiği görülmektedir (Muhafazakâr Parti 2015 Genel Seçim Manifestosu, 2015, s. 29-30). 2015 seçimleri, Muhafazakâr Parti'nin göç ve sığınma alanında en detaylı vaatlerinin olduğu seçimlerden biri olarak nitelendirilebilir. Kayıt dışı çalışmanın önüne geçmek amacıyla, Çıkış Kontrolleri (Exit Checks) verilerini de kullanarak kaçak göçmen ve kaçak işçi çalıştıran işletmelerin tespit edileceği yine beyannamede yer almaktadır (Muhafazakâr Parti 2015 Genel Seçim Manifestosu, 2015, s. 30).

2015 seçimlerini kazanan Muhafazakâr Parti, 2016 yılında gerçekleştirilen AB'den ayrılma yönündeki referandumla (Brexit) yeni bir sürece girmiştir. Bu doğrultuda Başbakan David Cameron'ın istifa etmesiyle 2017 yılında erken genel seçimlere gidilmiştir. Muhafazakâr Parti, 2017 erken seçimlerine kadar nitelikli iş gücü programlarına hep mesafeli bir yaklaşım sergilemiş, daha çok İşçi Partisi'nin 1997-2010 yıllarında hayata geçirdiği nitelikli göçmen politikalarını reforme etmekle uğraşmıştır. Ancak Muhafazakâr Parti, güçlü bir nitelikli iş gücü programı hayata geçireceğinin sinyallerini ilk kez 2017 seçimlerinde şu ifadelerle vermektedir (Muhafazakâr Parti 2017 Genel Seçim Manifestosu, 2017, s. 20):

(...) Göçmen işçi eksikliği çeken sektörler için göçmenlik sistemini çalışır kılacak, aynı zamanda gelecekte ihtiyaç duyduğumuz becerileri geliştirmemizi sağlayacağız. Bu nedenle, bağımsız Göçmen Danışma Komitesi'nden, vize sistemini modern endüstri stratejimizle daha iyi uyumlu hâle getirebilecek önerilerde bulunmasını isteyeceğiz. Komitenin tavsiyelerinin, dijital teknoloji gibi stratejik olarak önemli sektörlerde çalışacak işçiler için önemli sayıda vize ayırmamıza olanak tanıyacağını öngörüyoruz, ancak bunun genel göçmenliği artırmadan gerçekleşmesini sağlayacağız.

Muhafazakâr Parti, Theresa May liderliğinde 2017 seçimlerini de kazandıktan sonra, hızla AB'den ayrılma sürecinde (Brexit) politika düzenlemelerine yönelmiştir. 6 Temmuz 2018 tarihinde, Ankara Anlaşması (ECAA Agreement) kapsamında Birleşik Krallık'ta bulunan Türk iş insanları, çalışanlar ve aileleri için yeni bir oturum kategorisi yürürlüğe girmiştir, ilgili kriterlerin karşılanması hâlinde Türkler beş yıl

sonra Birleşik Krallık'ta oturma hakkı elde edilebilecektir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2022, s. 14). 31 Aralık 2020 tarihinde Ankara Anlaşması sona ereceği için rekor sayıda başvuru ortaya çıkmıştır. Düzenlemenin yapıldığı 2018 yılında 9 bin olan başvuru sayısı, 2019 yılında 14.000, 2020 yılında ise 20.000 seviyelerine yükselmiştir (BBC, 2020).

Boris Johnson liderliğindeki Muhafazakâr Parti, 2019 seçimlerinde nitelikli iş gücü politikalarına dair önemli vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatler arasında Avustralya tarzı puan bazlı bir göç sistemi oluşturulacağı, en iyi ve yeteneklileri çekmek için özel göç kategorileri ve özel vize programları hayata geçirileceği, sağlık profesyonellerine yönelik NHS Vize Programı ile teknoloji-bilim alanında dünyanın en iyilerine yönelik özel çalışmalar yürütüleceği yer almaktadır (Muhafazakâr Parti 2019 Genel Seçim Manifestosu, 2019, s. 20).

01 Ocak 2021 itibarıyla Birleşik Krallık'ta serbest dolaşım sona ererken, puan bazlı göç sistemi uygulanmaya başlanmıştır. PBGS; en yüksek vasıflı işçilere, vasıflı işçilere, öğrencilere ve kendi alanında küresel liderlere ve yenilikçilere İngiltere'de çalışma imkânı sunmaktadır (Birleşik Krallık Hükümeti, 2020, s. 7).

İngiltere'nin ve Muhafazakâr Parti'nin uzun soluklu göç politikalarında, kontrollü göç politikaları hep var olmuştur. Ancak 1997-2010 yıllarındaki İşçi Partisi iktidarında, iş gücü göçünde “nitelik odaklılık” politikalarda benimsenmeye başlamıştır. Özellikle küresel düzeyde İngiltere'nin rakipleriyle rekabet edebilmek adına İşçi Partisi hükümetlerince hayata geçirilen YVGP ve PBS göç kurumundaki değişimlere işaret etmektedir.

Muhafazakâr Parti de İşçi Partisi'nin oluşturduğu nitelikli işgücü politikalarını 2010 yılından beri devam ettirmektedir. Hatta 2017 yılındaki seçimlerde parti manifestosuna yansıyan nitelikli iş gücü göçü, 2019 seçimlerinde doğrudan bir politika vaadine dönüşmüş ve 2021 itibarıyla bir politika olarak uygulanmaya başlanmıştır. Göç yoluyla da olsa nitelikli bir iş gücü popülasyonuna sahip olmak, bugün ülkelere küresel düzeyde önemli avantajlar sağlamaktadır.

Bu tezin 3 numaralı araştırma sorusunda (AS-3) “*Muhafazakâr siyasi partiler için göçmen kabulünde ‘nitelikli iş gücü’ öncelikli midir?*” sorusu yer almaktadır. İngiltere’deki Muhafazakâr Parti için nitelikli iş gücü göçü önceliklidir. Genel göç politikalarında kısıtlayıcı bir yaklaşım benimseyen Muhafazakâr Parti, 1997-2010 yılları arasındaki İşçi Partisi’nin nitelikli göçmenlere yönelik politikalarından etkilenmiştir ve bu politikaları devam ettirmiştir. Bu doğrultuda hem 2017 hem de 2019 yıllarındaki seçim manifestolarında iş gücünde “nitelik odaklılık” önemli bir vaat olarak yer edinmiş, akabinde de 2021 yılında bu vaatler politikaya dönüşmüştür.

4.1.5. İngiliz Muhafazakâr Partisi’nin Entegrasyon ve Uyum Politikaları

1948 ve 1962 yılları arasında Birleşik Krallık, bütün imparatorluk tebaasına yönelik “açık kapı” göç politikası izlemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ve 1973 yılından önce Birleşik Krallık’a ağırlık olarak çalışma amaçlı gelen İngiliz Milletler Topluluğu (İMT) vatandaşları “Windrush nesli” olarak tanımlanmaktadır (Avam Kamarası İçişleri Komitesi, 2018, s. 5). 1948 yılındaki Britanya Tabiiyet Kanunu (British Nationality Act) ile Hindistan, Pakistan gibi koloni ülkelerindekilere Birleşik Krallık’a girme ve tam vatandaşlık hakkı tanınırken, 1962 yılına dek yaklaşık 500.000 göçmen kolonilerden Birleşik Krallık’a göç etmiştir (Hansen, 1999, s. 68). İMT üye ülkelerinden gelen bu göçmenlerin zamanla ailelerini de getirmeleri, etnik bir çeşitlilik ortaya çıkarmıştır. Unutulmaz’a (2016, s. 151) göre bu dönem, göçmenlerden menşee ülke ve kültürleriyle bağlarını koparmaları istenen, asimilasyoncu bir dönemdir.

1962-1980 yılları, İMT kaynaklı göçmenlere kapıların kapatılmaya çalışıldığı, kontrolcü ve güvenlik yaklaşımli politikaların hayata geçirildiği bir dönemdir. 1958 yılında Notting Hill’de genç beyazların siyahi göçmenlere saldırdığı ve “ırk ayaklanmaları” (race riots) olarak anılan olaylar yaşanırken, saldırganlar göçmenleri Londra’dan kovmaya çalışmıştır (Hilliard, 2022, s. 47). Toplumda büyük endişe oluşturan bu olaylar, hükümetlerin “ırk ilişkileri” söylemi geliştirmelerine neden olmuştur (Unutulmaz, 2016, s. 147-152). Favell’e (2001, s. 201) göre Birleşik Krallık’ta ırk ilişkileri muhafazakâr bir felsefe üzerine inşa edilmiş olup, temelde ırkların sürekli yaşayabilirliği üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda 1965 tarihli Irk İlişkileri Kanunu (Race Relations Act), Birleşik Krallık’ta ırk ayrımcılığının yasaklanmasını ele alan ilk mevzuattır. Kanun ile halka açık yerlerde ırk ayrımcılığı

yasaklanmakta ve “renk, ırk, etnik veya ulusal köken” temelinde nefretin teşvik edilmesi bir suç hâline gelmektedir, böylece göçmenlerin ırkçılığa maruz kalması da engellenmektedir (Irk İlişkileri Kanunu, 1965). Takip eden dönemlerde 1968 ve 1976 yıllarındaki Kanunlarla farklı ırklardan göçmenlerin yaşadığı ayrımcılıklara karşı koyulmaya çalışılmıştır. Choquet’e (2017) göre “ırk” olgusunun İngiliz entegrasyon politikalarının merkezinde yer almasının ana nedeni, hükümetin uyguladığı ayrımcı politikalardan kaynaklanmaktadır.

Toplumsal düzeni önceleyen bir anlayışa sahip olan muhafazakârlar; 1970, 1974, 1987 ve 1997 seçimlerinde “ırk ilişkileri” kapsamında düşüncelerini seçmenleriyle parti manifestoları üzerinden paylaşmıştır. Bu noktada muhafazakârlar, tüm vatandaşların kanun önünde eşit ve ayrımcılığa uğramadan muamele görmeye devam etmesi konusunda kararlı bir duruş ortaya koymaktadır (Muhafazakâr Parti 1970 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 192). Thatcher, 1981 yılında yaptığı bir konuşmada ırkçılıkla mücadeleye dair görüşlerini şu sözlerle paylaşmaktadır (Thatcher, 1981):

“Herhangi bir hükümetin, ırk veya din temelli ayrımcılığa dayalı politikalar izlemesini kabul edemem. Medeni bir toplumun temel prensibi, tüm vatandaşların hukuk önünde eşit olduğudur. Apartheid’a (ayrılıkçı) dayalı bir sistem savunulamaz. Ayrıca İran’da olduğu gibi dini, Sovyetler Birliği’nde olduğu gibi din karşıtı sistemler ve ibadet özgürlüğünü reddeden sistemler de savunulamaz.”

1987 seçimlerine Margaret Thatcher liderliğinde giren Muhafazakâr Parti, tüm etnik azınlıkların İngiliz kültürüne tam olarak katılmalarını, kültürel ve dilsel açıdan kendi gettolarında kalmaya devam etmeleri hâlinde önemli dezavantajlar yaşayacaklarını toplumla paylaşmaktadır (Muhafazakâr Parti 1987 Genel Seçim Manifestosu, 2000, s. 342).

1990’lar sonrası genel politikalarda liberalleşmenin hissedildiği, Avrupa eksenli yeni göç dalgalarının olduğu, toplumsal çeşitliliğin de arttığı bir dönemdir. Birleşik Krallık’ta 2000’li yıllara doğru “ırk ilişkileri” söylemi, yerini yavaştan “entegrasyon” ve “çokkültürlülük” kavramlarına bırakmaya başlamıştır. Scheffer’a

(2011, s. 37) göre örtülü bir entegrasyon biçimi olan çokkültürlülük “kimliğin korunmasıyla bütünleşme” şeklinde ifade edilmektedir. Schinkel’a (2017, s. 31) göre kültür çağrışımında bulunan konuların moderniteyle doğrudan bir ilgisi vardır; modernite “Batılı” ve “modern” olma özelliğine sahiptir ve entegrasyon süreci, modernleşme sürecine dönüşmektedir. Ashcroft ve Bevir (2017, s. 1), II. Dünya Savaşı sonrasında Britanya’nın doğasını kökten değiştiren göç akınları nedeniyle, ülkenin çokkültürlü bir yapıya sahip olduğundan bahsetmektedir.

İngiltere, Fransa’nın uzun soluklu ret yaklaşımlarına rağmen 01 Ocak 1973 tarihinde birinci genişleme olarak nitelendirilen dönemde, AB üyesi olmuştur (T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022). Bir AB üyesi ülke olarak İngiltere, ırksal eşitliğin varlığını tanıdığından 1991 yılında Maastricht’te kabul edilen Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Bildirisi’ni desteklemek zorunda kalmıştır ve Bildiri hükümet tarafından 1992 yılında kabul edilmiştir. Bildiri’nin yabancı göçmenlere karşı önyargı ve şiddeti kabul edilemez bulması, Parlamento tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Birleşik Krallık Parlamentosu, 1992).

Muhafazakâr Parti’nin 1997 seçim manifestosunda entegrasyonun önemli bileşenlerinden “dil” konusunda salt bir biçimde İngilizcenin kültürel, politik ve ticari açıdan Britanya ulusunun en büyük varlıklarından biri olduğu, genel muhafazakâr ideoloji yaklaşımıyla ifade edilmektedir (Muhafazakâr Parti 1997 Genel Seçim Manifestosu, 1997, s. 358).

1997 seçimlerini İşçi Partisi kazanırken, entegrasyon anlamında yeni bir dönem başlamıştır. İşçi Partililerin önemli icraatlarından ilki “Daha Adil, Daha Hızlı ve Daha Sağlam” mottosuyla hazırlanan ve göçe modern bir yaklaşım ortaya koyan 1998 tarihli (white paper) rapordur. Raporun 8. Bölümü’nde, hükümetin mülteci statüsü verilenlere yardımcı olmak amacıyla gönüllü kuruluşları desteklemeye devam edeceği, mültecilerin hedef ülke vatandaşlarına entegre olmaları amacıyla neler yapılabileceğinin istişare edileceği yönünde yaklaşımlar bulunmaktadır (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 1998, s. 8. Bölüm).

İşçi Partisi hükümetinin, entegrasyon kapsamında gönüllü kuruluşları ekonomik açıdan desteklemesi hem göçmenlerin belirli standartlarda bir yaşam sürmeleri hem de ekonomik ve kültürel açıdan topluma uyum sağlamaları adına önemli bir gelişmedir. Beraberinde aynı raporda yer alan mültecilere “oturma” hakkı tanınmasının entegrasyona olumlu katkıları olacağı şu şekilde ifade edilmektedir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2002, s. 9. Bölüm):

“(…) Hükümet, derhal yürürlüğe girecek şekilde, mülteci olarak tanınanlar için mevcut dört yıl süren kalifikasyon döneminin kaldırılmasına ve mülteci statüsü reddedilenlerin sadece yedi yıl yerine dört yıl beklemelerine olanak tanınmasına karar vermiştir. Bu önlemler, mültecilere ve izin verilen diğer bireylere topluma daha kolay ve hızlı bir şekilde entegre olma fırsatı sunacak, bu da onların kabul edildikleri toplumun geneline fayda sağlayacaktır.”

İşçi Partisi göç ve entegrasyon alanında uzman bir heyete ise Şubat 2002’de “Güvenli Sınırlar, Güvenli Liman: Modern Britanya’da Çeşitlilikle Entegrasyon” başlıklı bir rapor hazırlatmıştır. Göçmenlerin topluma uyumu açısından rapor, adeta bir dönüm noktası mahiyetindedir. Raporda, Birleşik Krallık’a yerleşme niyetinde olan göçmenler için tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi İngilizce öğrenimi ve vatandaşlık bilinci oluşturulması hususunda bir sınav uygulamasının hayata geçirileceği ifade edilmektedir (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2002, s. 11). Raporun 4. Bölümü tamamen “entegrasyon” hususunda politika hedeflerini tayin ederken, “Mülteci Entegrasyon Programı” ve iş gücü tedbirleri aracılığıyla entegrasyonun geliştirileceği düşüncesi hâkimdir. Öte yandan “Ulusal Mülteci Entegrasyon Formu” adı altında bir yapı oluşturulurken, bu Forum entegrasyon alanında çok paydaşlı bir çalışma modeline sahip olacaktır (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2002, s. 71). Rapor’a (2002, s. 72) göre İngilizce, iş arayan mülteciler için bir beceri olmaktan ziyade başarılı entegrasyonun önemli bir aracı olarak görülmektedir.

Entegrasyon anlamında 2002 *Vatandaşlık, Göçmenlik ve İltica Kanunu* oldukça önemli bir düzenlemedir. Birleşik Krallık’ta Yaşam Testi (Life in the UK) ile Diğer Dilleri Konuşanlar için İngilizce Testi (ESOL) şartı getirilerek, vatandaşlık başvurusunda bulunanlardan İngiltere’yi yeterince tanıdıklarına ve İngilizce bildiklerine dair kanıt sunmaları istenmektedir (Vatandaşlık, Göçmenlik ve İltica

Kanunu, 2002). Esasen bu Birleşik Krallık tarihinde ilk olan ya da yeni bir uygulama değildir. Thatcher döneminde hayata geçirilen 1981 Vatandaşlık Kanunu'nda vatandaşlığa kabul şartlarında “iyi bir insan olmak” ve “İngilizce” hakkında yeterli bilgiye sahip olmak şartları yer almaktadır (İngiliz Vatandaşlık Kanunu, 1981). Ancak Blackledge'e (2009, s. 72) göre 1981 Kanunu, İngilizce hususunda yeterli bilginin ne olduğunu tam olarak açıklamamaktadır. Bu bakımdan pratikte, yeterli bilginin ne olduğu tam olarak anlaşılamamıştır.

01 Nisan 2003 itibariyle Göçmenlik Kuralları da önemli ölçüde değişmiştir. En az dört yıldır birlikte olan partnerler (evli olmayan) veya daimî oturma sahibi/Birleşik Krallık vatandaşıyla en az dört yıldır evli olanlar daimî oturma hakkı elde edebilecektir. Öte yandan yurt dışındaki eş ya da partnerin 16 yaşından büyük olması, yine sponsorun da en az 18 yaşında olması gerekliliği göçmenlik kurallarının bir parçası hâline gelmiştir. Ayrıca daha önce göçmenlik kurallarının dışında verilen uzun süreli oturma imtiyazı, daimî oturma şeklinde artık Birleşik Krallık göç kurallarının resmî bir parçası olmuştur (Work Permit, 2003).

İşçi Partisi hükümeti, 24 Ekim 2003 tarihinde Aile Süresiz Oturma İzni (ILR) uygulamasını hayata geçirmiştir. Uygulama ile dört veya daha fazla yıldır Birleşik Krallık'ta bulunan bazı sığınmacı ailelere oturma izni verilmektedir. Uygulamadan faydalanabilmek için asıl başvuru sahibinin 2 Ekim 2000 tarihinden önce sığınma başvurusunda bulunmuş olması ve 2 Ekim 2000 veya 24 Ekim 2003 tarihinde Birleşik Krallık'ta 18 yaşın altında (eş dışında) bakmakla yükümlü olduğu en az bir kişinin bulunması gerekmektedir (Kamu Hesapları Komisyonu, 2005).

Ağustos 2005'te sığınmacılara süresiz oturma verilmesi uygulaması sona ermiştir. Uygulamadan sonra tüm mültecilere beş yıl süreyle Birleşik Krallık'ta oturma izni verilmekte ve sonrasında süresiz oturma için başvuruda bulunma hakkı tanınmaktadır (Birleşik Krallık Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu, 2014). 2006 yılında Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) kapsamında hayata geçirilen çeşitli düzenlemeler neticesinde, bir AEA vatandaşı gerekli kimlik belgelerini ibraz etmek koşuluyla üç ayı geçmeyen bir süre boyunca Birleşik Krallık'ta ikamet edebilecektir (Avrupa Ekonomik Alanı Göç Düzenlemeleri, 2006). Nisan 2007'de yapılan diğer bir düzenleme ile 02 Nisan 2007 tarihinden itibaren 18 yaş üzeri ve 65 yaş altı kişiler için

yaşam testini geçmeleri ve İngilizce kursunu tamamlamaları zorunlu kılınmıştır. 2002 Kanunu'nda bu uygulamalar vatandaşlığa kabul için geçerliyken, 02 Nisan 2007 tarihinden itibaren oturma için gerekli kılınmıştır (Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, 2022, s. 5).

2010 seçimlerinde Muhafazakâr Parti, entegrasyon hususunda İngiltere'ye evlenmek için gelen herkese İngilizce dil testi uygulanacağından bahsetmektedir (Muhafazakâr Parti 2010 Genel Seçim Manifestosu, 2010, s. 21). Muhafazakâr Parti'nin, 2010 yılında seçimleri kazandıktan sonra göçmenlik kurallarında bazı politika reformları yaptığı görülmektedir. İlk olarak entegrasyonu teşvik etmek ve kamu fonlarını korumak amacıyla aile vizesi alabilmek için £18.600 “minimum gelir” şartı getirilmektedir (Gower, 2015, s. 8). 8 Nisan 2013 tarihinde Göç Bakanlığı, başvuru sahiplerinin dil ve yaşam testini geçmelerinin yanı sıra uygun bir seviyede konuşma İngilizcesine de sahip olduklarını kanıtlamaları gerektiğini duyurmuştur ve göçmenlerden B1 düzeyde İngilizce istenmektedir. Yeni gereklilikler, 28 Ekim 2013 tarihinden sonra geçerli olurken ister asıl başvuru sahibi ister bakmakla yükümlü olunan kişi olsun, tüm yetişkinlerin bu koşulu karşılaması beklenmektedir (Birleşik Krallık Hükümeti, 2013). Bu düzenlemeler ilgili dönemde çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bazı kesimler tarafından B1 seviyesinde İngilizce yeterliliği istenmesi “aile birleşiminin” önüne geçme amacı taşımaktadır. Öte yandan bu denli yüksek seviyede bir dil yeterliliği istemek birçok kişinin kendi ana dilinden de ayrı kalması anlamına gelmektedir (The Guardian, 2012).

Muhafazakâr Parti *2014 Göç Kanunu*'nu çıkararak temelde yasa dışı göçle mücadele etmeye yönelik sıkı tedbirler almaktadır. Bu doğrultuda düzensiz göçmenlerin Birleşik Krallık'ta özel konutlara, banka hesaplarına ve sürücü ehliyetlerine erişimi kısıtlanmaktadır (Göç Kanunu, 2014). Ancak özellikle 2014 Kanunu bazı uygulamaları ile entegrasyon anlamında önemli problemleri de beraberinde getirmiştir. Kanun'da özel ev sahiplerinden, banka memurlarından ve sürücü ruhsatlandırma kurumu çalışanlarından; göçmenlerin belgelerini kontrol etmeleri beklenmektedir. Cohen'e (2014) göre bu uygulamalar bazı göçmenlere yönelik ırkçı yaklaşımları tetikleme ihtimaline sahiptir ve aynı zamanda göçmenlerin ev sahipleri tarafından sömürülmesine zemin hazırlamaktadır.

2015 seçim sürecinde ise “dil testi” vurgusu baskın bir şekilde devam etmektedir (Muhafazakâr Parti 2015 Genel Seçim Manifestosu, 2015, s. 31):

“İngilizce konuşabilmek, toplumumuza entegre olmanın temel bir parçasıdır. Göçmenler için zorlu yeni dil testleri getirdik ve belediyelerin çeviri hizmetlerine harcamalarını azaltmasını sağladık. Bundan sonra, müşteri ile yüz yüze ilişkide bulunan her kamu sektörü çalışanının akıcı İngilizce konuşması için yasal düzenlemeler yapacağız. Toplumumuza daha iyi entegrasyonu teşvik etmek amacıyla, sadece temel düzeyde İngilizce bilen aile birleşimi vizesi ile Britanya'ya gelenlerden zaman içinde daha akıcı olmalarını talep edeceğiz ve vize uzatımı için yeni dil testleri uygulayacağız.”

2017 seçim manifestosunda entegrasyon konusundaki vaatler “entegrasyonu arttırmak ve bölünmüş toplulukları birleştirmek” şeklinde toplumla paylaşılmaktadır. Muhafazakâr Parti'nin o zamana kadar ki tüm seçim manifestoları incelendiğinde entegrasyona dair en detaylı politika önerileri 2017 seçim manifestosunda yer almaktadır. Manifestoda özellikle iki husus oldukça dikkat çekicidir. İlk olarak özellikle tek bir baskın ırk, kültür ya da dine dayalı eğitim veren azınlık okulları ile iş birliği yapılarak, Britanya değerlerini tanımlarına yönelik düzenlemeler yapılacağı anlaşılmaktadır. İkinci olarak “aşırılıkla mücadele” çerçevesinde özellikle İslamcı aşırılıkla mücadele etmek gerektiği, bunun toplumsal bütünlük açısından önemi vurgulanmaktadır. Bunu yaparken de Aşırılıkla Mücadele Komitesi kurulacağı görülmektedir (Muhafazakâr Parti 2017 Genel Seçim Manifestosu, 2017, s. 55). Aşırılıkla Mücadele Komitesi 2017 yılında kurulurken, aşırı ideolojilere karşı Britanya temel değerlerinin savunulması Komisyonun temel hedefleri arasında yer almaktadır (Aşırılıkla Mücadele Komitesi, 2023, s. 1). 2019 seçim manifestosunda ise toplumsal entegrasyon açısından İngilizce öğreniminin arttırılacağı, bununla birlikte AB'den gelen vatandaşların da tıpkı diğer yabancılar gibi ülkede beş yıl kaldıktan sonra işsizlik, konut ve çocuk yardımına başvurabileceği belirtilmektedir (Muhafazakâr Parti 2019 Genel Seçim Manifestosu, 2019, s. 23).

Entegrasyon karmaşık bir süreçtir. Özellikle göçmenlere sağlanan vatandaşlık, oturma ve aile birleşimi haklarının yanı sıra dini ve kültürel değerlerin yaşatılması, ayrımcılığa maruz kalmama, dil öğrenimi gibi unsurlar da toplumsal açıdan uyumu

hızlandırmaktadır. Bu tez çalışmasında vatandaşlık politikaları başka bir başlık altında incelendiği için ağırlıklı olarak oturma, dil ve ayrımcılık noktalarında politikalara temel olarak değinilmeye çalışılmıştır. İngiltere'nin eski sömürgeleri ve İMT tebaasının ülkeye girişini engellemeye yönelik “ırk odaklı” politikalardan yola çıkarak bir değerlendirme yapılabilir. Ayrıca bu süreç 2018 yılında patlak veren “Windrush Skandalı” olayını da açıklamaya yardımcı olacaktır.

Muhafazakâr Parti'nin iktidar olduğu dönemde çıkarılan 1962 İngiliz Milletler Topluluğu Göçmenler Kanunu; kolonilerin göçünü kontrol altına almakta ve sınırlandırmaktadır (İngiliz Milletler Topluluğu Göçmenler Kanunu, 1962). Öte yandan 1962 Kanunu, Birleşik Krallık göç tarihi açısından öylesine önemli bir dönüm noktasıdır ki İMT vatandaşı beyazların hareketlerini kısıtlamadan, siyahilerin göçünü sınırlandıran ve bunu da Birleşik Krallık'a kimin girebileceğine karar veren bir kupon sistemiyle yapmaktadır (Olusoga, 2019). Başka bir deyişle ülkeye giriş ve oturma hakları belgeli bir hâl almaktadır. Dönemin İçişleri Bakanı Rab Butler, Kanunun planlanması sırasında bir memorandumda “kanunun kısıtlayıcı etkisinin neredeyse yalnızca siyahi insanlar üzerinde amaçlandığını” açıklayan beyanatlarda bulunmuştur (Yeo, 2022).

İşçi Partisi tarafından çıkarılan 1968 İngiliz Milletler Topluluğu Göç Kanunu ise Hansan'a (2002, s. 274) göre Britanya'nın göç politikalarını ırkçı ve popülist bir sarmala doğru götürmüştür. Sonrasında Muhafazakâr Parti tarafından çıkarılan 1971 Göç Kanunu, o döneme kadar süregelen göç kanunlarında köklü bir değişiklik meydana getirmiştir. Evans'a (1972, s. 508) göre 1971 Kanunu, Britanya'nın artık İMT'nin metropol merkezi olmadığı anlamına gelmektedir.

Zamanla göreve gelen hükümetler, göç kontrolünde sert önlemler alma adına İMT vatandaşlarının durumunu, görmezden gelmeye başlamıştır. Normalde 1971 Kanunu'na göre oturma hakkına sahip olan (belgeleyerek) bu nesil, 2012 yılında uygulamaya konan sıkılaştırma politikaları neticesinde, belge eksiklikleri nedeniyle sorunlar yaşamaya başlamıştır (Williams W. , 2020, s. 7). Muhafazakâr Parti'nin bu dönemdeki retoriği o kadar sert bir noktaya gelmiştir ki Başbakan David Cameron “Sizi bulduğumuzda ve sizi bulacağız, geldiğiniz ülkeye geri gönderildiğinizden emin olacağız” sözleriyle göçmen tartışmalarında gerilimi daha da arttırmıştır (BBC,

2018a). Yaşadıkları belge sorunu, etiketlendikleri kaçak kimlik zamanla toplumsal tepkilere neden olarak 2018 yılında skandalın patlamasına neden olmuştur. Dönemin muhafazakâr İçişleri Bakanı Amber Rudd istifa ederken, hükümet de özür dilemek zorunda kalmıştır (BBC, 2018b). Entegrasyonun önemli bileşenlerinden biri göçmenlerin ötekileştirilmemesi ya da dışlanmamasıdır. 1962 yılında Muhafazakâr Parti'nin göçü kontrol almak adına çıkardığı Kanun, zamanla her hükümetin benimsediği ve İMT vatandaşlarının yaşadığı sorunların görmezden geldiği bir politika hâline dönüşmüştür.

Muhafazakâr ideolojinin özünde toplumu oluşturan millet ve düzen vardır. Düzenin bozulması tüm kurumların da bozulması manasına gelmektedir. Muhafazakâr ideolojinin toplumsal istikrar vurgusunda, çıkar çatışmalarının yeri yoktur (Wilson, 1941, s. 29). Göç konusunda siyasi partilerin politika değişiklikleri, muhafazakâr ideolojiye aykırı bir durum değildir. Tıpkı Windrush kuşağının yaşadığı skandal sonrasında olduğu gibi Muhafazakâr Parti'nin, göçmen grupların tarihi katkılarının tanınması (Muhafazakâr Parti 2019 Genel Seçim Manifestosu, 2019, s. 23) adına yapacakları önem arz etmektedir.

İşçi Partisi tarafından 2002 yılında vatandaşlık almak isteyenler, 2007 yılında ise oturma izni almak isteyenler için uygulamaya koyulan Birleşik Krallık'ta Yaşam Testi (Life in the UK) ile Diğer Dilleri Konuşanlar için İngilizce (ESOL) kursunu tamamlama şartları, Muhafazakâr Parti tarafından da sonraki dönemlerde uygulanmaktadır. Çokkültürlülüğün uzaklaşarak Birleşik Krallık değerlerinin, diğer bir ifadeyle ortak değerlerin entegrasyonun temeli olarak görülmesi muhafazakârlığın arzuladığı bir yaklaşım olarak ifade edilebilir. Muhafazakâr ideolojide din, gelenek ve ortak dil gibi duygusal bağlar toplumun organik bir yapıya bürünmesine olanak tanımaktadır (Beckstein & Rampton, 2018, s. 1088).

Bu tezin dört numaralı araştırma sorusu (AS-4) "*Muhafazakâr siyasi partilerin entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında ana aktör nedir?*" şeklindedir. İngiltere'de Muhafazakâr Parti'nin entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında "siyasi ve tarihsel bağlar" ile "ortak değerler" etkili olmuştur.

4.2. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin G Politikaları

Tezin bu blmnde Almanya'da güç olgusu; tarihsel süreçte incelenmektedir. Bununla birlikte muhafazakâr ideolojiye sahip Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin (CDU) kabul ve güvenlik politikaları, vatandaşlık politikaları, istihdam politikaları ile entegrasyon ve uyum politikaları muhafazakâr siyaset teorisi ekseninde incelenmektedir.

4.2.1. Almanya'da Gn Tarihi

Alman Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve Hristiyan Sosyal Birliği (CSU), Almanya'da seçimlere genellikle birlikte katılım sağlayan iki ittifak partisidir. Pek çok bilimsel çalışmada siyasi birliktelikleri nedeniyle CDU/CSU şeklinde "ortak" değerlendirildikleri görülmektedir. Bu başlık altında Alman Hristiyan Demokrat Birliğinin g politikaları ele alınmaktadır. Gn tarihsel anlatımının yapıldığı bu kısımda özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gn seyri incelenmekte, Helmut Kohl (1982-1998) ve Angela Merkel (2005-2021) liderliğindeki CDU'nun siyasi dönemine özellikle odaklanılmaktadır.

Almanya'da güç, farklı dönemlerde meydana gelen olaylar neticesinde kurumsallaşmıştır. Bu dönemlerden ilki II. Dünya Savaşı sonrası olarak ifade edilebilir. Savaş sonrasında Almanya, ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir yıkımla karşı karşıya kalmıştır. Savaşta büyük bir insan gücü kaybı yaşayan Almanya, şehirlerde meydana gelen tahribatların üstesinden gelmek, ülkeyi yeniden inşa etmek, ekonomik açıdan kalkınmak amacıyla yurt dışından göçmenlere odaklanmıştır (Başçeri, 2016, s. 115). Almanya resmî adı *Gastarbeiter* olan misafir işçi programları başlatarak, sanayideki kalkınma hamlelerini yurt dışından işçi ithal ederek gerçekleştirmeye çalışmıştır (Hollifield, Martin, Orrenius, & Hran, 2022, s. 26). 1950'lilerin sonlarından itibaren 1973 Petrol Krizine dek Almanya, yaklaşık 14 milyon göçmeni iş gücü amaçlı ülkesine kabul etmiştir (Spicka, 2019, s. 620).

Misafir işçi programları aslında ilk olarak kısa dönem programlar olarak kurgulanmıştır, ancak hem göçmenlerin hem de Almanya'nın elde ettiği toplam fayda ülkede uzun süre kalmalarıyla sonuçlanmıştır. 1973 yılındaki Petrol Krizi'nden dolayı Batı Almanya'nın işe alım sözleşmelerini durdurmasından sonra, ağırlıklı olarak

Almanya’da oturumu bulunan başta Türk misafir işçilerin entegre edilmesi sorunuyla ilgili endişeler artmaya başlamıştır. Esasen petrol krizi, göç konusunda hassas bir politika kararı almak adına bir gerekçe olarak kullanılmıştır (Boswell, 2003, s. 17). 1980’li yıllara kadar ulusal yasalardan dolayı Almanya göç konusunda kısıtlayıcı politikalar izlemiş bununla birlikte birinci ve ikinci nesil göçmenlere yönelik aile birleşimi ekseninde politik açılımlar gerçekleştirilmiştir (Bulkan & Ermağan, 2018, s. 63). Geçen on yıllık süre içinde aile birleşiminden kaynaklı olmak üzere Türk nüfusu artmaya başlamıştır. 1980’li yıllarda Sosyal Demokratların liderliğindeki Federal Hükümet, yabancı işçilere oy hakkı vermeyi reddetmiş ve CDU/CSU’nun çoğunlukta olduğu *Bundesrat* (Federal Meclis), yabancı uyruklu gençlerin vatandaşlık almasını kolaylaştıracak girişimlere engel olmuştur (Klusmeyer, 1993, s. 91).

1980’li yılların başından itibaren Batı Almanya’da göçe karşı, aşırı sağın yükselen bir rahatsızlığı söz konusu olmuştur. 1980 seçimlerinde Almanya Ulusal Demokrat Partisi (NPD), “Yabancılar Dışarı! (*Ausländer raus*) Almanya, Almanlarıdır” seçim kampanyası dönemindeki sloganlarıyla, rahatsızlıklarını tüm sokaklarda belli etmeye başlamıştır (Martin P. L., 1981, s. 34). Bu siyasi partilerin desteğini kazanmak isteyen CDU/CSU; hızla aynı yolu izlemeye başlamıştır. Hür Demokrat Parti (FDP) ile ittifak kuran CDU/CSU, Helmut Kohl liderliğinde 1982 yılındaki seçimleri kazanmıştır. CDU, Sosyal Demokratların “karşılıklı bütünleşme” stratejisiyle çelişen yeni bir yaklaşım oluşturmuştur. Bu yaklaşımın temelinde kültürel farklılıklarında ısrarcı olan göçmenlerin asla gerçekten Alman olamayacakları ve bu nedenle Almanya’nın ulusal kimliği için bir tehdit oluşturdukları görülmektedir. Özellikle Federal Meclisin CDU’lu üyeleri, Türkleri ve diğer yabancıları Alman ulusunun çok dışında ayrı kültürlere mensup olarak tahayyül eden çok daha dar ve sert bir entegrasyon kavramının formüle edilmesinde öncü bir rol oynamışlardır (Chin, Fehrenbach, Eley, & Grossman, 2012, s. 48).

1990’lı yıllar Almanya’da göç politikalarının önemli bir değişim geçirdiği ve kurumsallaşma içerisine girdiği ikinci dönem olarak ifade edilebilir. İlk olarak bu dönemde 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılmış, Doğu Almanya’daki komünist rejimin çöküşü hızlanırken aynı zamanda Doğu’dan Batı’ya kitlesel göçler de artmıştır (Martin & Thränhardt, 2022, s. 324). Öte yandan 1990’lı yıllar aynı zamanda Avrupa

Birliği'nin kuruluş ve kurumsallaşma sürecini ifade eden bir dönemdir. Almanya AB'nin kuruluş ve kurumsallaşma sürecinde başat aktör olarak rol almıştır. Almanya'nın göç politikalarının şekillenmesinde kendi ulusal norm ve kurallarının yanı sıra, AB gibi önemli de bir aktör bulunmaktadır. Doğal olarak AB'nin bazı politikalardan da doğrudan etkilenmektedir.

Almanya, göç ve sığınmayı; terörizm, ulusötesi suç ve sınır kontrolü ile birleştiren Schengen Antlaşması'nı ilk imzalayan ülkelerden biridir (Lodge, 1992, s. 8). Schengen Antlaşması sonraki süreçte Schengen bölgesine üye devletler arasındaki sınır kontrollerinin tamamen kaldırılmasını organize etmek, vizelerle ilgili ortak kurallar çıkarmak, polis ve adli iş birliğini teşvik etmek amacıyla 19 Haziran 1990 tarihinde imzalanan Schengen Uygulama Sözleşmesi ile desteklenmiştir (Basilien-Gainche, 2015, s. 99). Schengen Antlaşması (1985) ve Schengen Uygulama Sözleşmesi (1990), serbest dolaşım ve iç güvenlik önlemlerine ilişkin hükümlere sahiptir (Geddes, 2005, s. 732).

Bu dönemde muhafazakâr Kohl hükümetleri (1982-1998) Almanya'nın göç politikasında çok az değişiklik yapmıştır. CDU/CSU; "Almanya'nın bir göç ülkesi olmadığını", vatandaşlık politikasını serbestleştirmenin ise daha fazla göçe neden olacağını düşünmektedir (Meyers, 2004, s. 154). Hatta Kohl, Mölln (1992) ve Solingen'deki (1993) göçmenlere yönelik ırkçı saldırılardan sonra bile "Federal Cumhuriyet bir göç ülkesi değildir" şeklindeki siyasi doktrini savunmaya devam etmiştir (Gencer, 2011, s. 68). Kohl Dönemi'nde, vatandaşlık yasalarının serbestleştirilmesine dair muhalefet partileri ve zaman zaman genç CDU üyelerinin politika önerileri, büyük ölçüde reddedilmiştir (Meyers, 2004, s. 154). Hatta Kohl, bu konularda o kadar katı bir duruş sergilemiştir ki bir keresinde iktidarının ilk yıllarında dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'e Türklerin iyi entegre olamadıklarını ve yarısını ülkelere gönderme planından bahsetmiştir (BBC, 2013a).

Muhafazakâr Kohl hükümetlerinin son dönemlerine doğru yeni bir göçmenlik sistemine duyulan ihtiyaç, Almanya'da önemli bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Siyasi partiler ve baskı gruplarının gündeminde Almanya'nın göçmen sisteminde puana dayalı bir modele ihtiyaç olup olmadığı, bir göçmen işçi programını içerip içermeyeceği tartışmaların merkezinde yer almıştır. 2000'li yıllar Almanya'da göçün

üçüncü evresi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde hem politika anlamında çok fazla reform yapılmış hem de CDU'nun başına Merkel geçerek, kritik bir sürecin başlangıcı oluşturulmuştur. Gerhard Schröder liderliğinde 1998 seçimlerini kazanan SPD-Yeşiller hükümeti (1998-2005), ilk olarak göç politikalarında reform çalışmalarına odaklanmıştır.

Göç alanındaki önemli dönüm noktalarından biri CDU parlamenterisi Rita Süßmuth'un SPD ve Yeşiller Hükümeti tarafından 12 Eylül 2000'de kurulan ve 21 bağımsız üyesi bulunan Bağımsız Göç Komisyonu'na (*Zuwanderungs Kommission*) Başkan olarak atanmasıdır (Linden & Thaa, 2010, s. 57). Almanya'nın göç yasasına dair bir konsept oluşturmak amacıyla kurulan Komisyon, Temmuz 2001 tarihinde *Göçü Şekillendirmek-Entegrasyonu Teşvik Etmek* başlıklı bir rapor yayımlamıştır. Raporunda göç, Alman toplumu ve ekonomisinin yapısal bir özelliği olarak kabul edilmektedir (Göktürk, Gramling, & Kaes, 2007, s. 153). Raporun giriş kısmında Almanya'nın göçmenlere ihtiyacı olduğu, Almanların ve göçmenlerin bir arada yaşamasını iyileştirmek ve entegrasyonu teşvik etmek gerektiği tavsiye edilmektedir. Raporunda özellikle Almanya'nın yeni bir göç yasasına sahip olması gerektiği vurgulanmakla birlikte, bu yasada işçi göçünün düzenlenmesi ve entegrasyon çerçevesinin belirlenmesine önemli vurgular yapıldığı görülmektedir (Bağımsız Göç Komisyonu Raporu, 2001).

Rapor, Almanya'nın *Einwanderungsland* yani bir göç ülkesi olduğunun kabul edilmesi vurgusuyla âdeta bir paradigma değişimine işaret etmektedir (Boswell, 2003, s. 43). Almanya'nın göç ülkesi olup olmadığına dair uzun süreli tartışmaları sona erdiren Rapor, Almanya'da göçün tanımlanmasında büyük bir değişimi ifade etmektedir. Rapor ile artık Almanya'daki göç politikasındaki kurumsal yaklaşımın değiştiği görülmektedir. Öte yandan Süßmuth Raporu'nun, CDU'nun temel prensipleriyle ortak pek çok noktası olduğu da bir gerçektir. Dünyadaki yoksullarla dayanışma, tam entegrasyon, Almanya'nın düşük doğum oranına karşı koymak, yaşlı nüfusunu dengelemek ve yüksek vasıflıların işe alınması örnek olarak gösterilebilir (Göktürk, Gramling, & Kaes, 2007, s. 152-153).

Almanya’da göç mevzuatının kurumsallaşması adına SPD/Yeşiller, Süsmuth Raporu’nu dikkate alarak önemli kamu politikaları hayata geçirmiştir. Bu doğrultuda 1990 tarihli Yabancılar Kanunu 2004’te, 2004 tarihli Göç Kanunu 2005 ve 2007’de, 2004 tarihli İkamet Kanunu ise 2005’te değiştirilmiştir (Azrak, 2011). SPD/Yeşiller ilk olarak Almanya’nın 1913 tarihli Vatandaşlık Kanunu’nda önemli reformlar gerçekleştirmeye yönelmiştir. Özellikle çifte vatandaşlık nedeniyle CDU/CSU reforma karşı muhalefet etmiştir. 01 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren *Vatandaşlık Hakkındaki Alman Reform Kanunu* ile Almanya’da doğan göçmenlere Alman vatandaşlığı elde edebilme fırsatı sunulmuştur (Özkan & Tütüncübaşı, 2008, s. 605). Reform esas olarak Almanya’da Alman vatandaşlığı olmayan ebeveynlerden doğan çocuklara ve çok daha az ölçüde Almanya’ya göç eden yabancılara fayda sağlamıştır. Almanya’nın vatandaşlık yasası *jus sanguinis* (kan bağı) ve *jus soli* (toprak bağı) entegrasyonuna yönelmiştir (Meyers, 2004, s. 155).

Schröder hükümeti, 20 Haziran 2002 tarihinde “Yeni Göç Kanununu” (*Zuwanderungsgesetz*) parlamentoya sunmuştur. Her yıl 50.000 vasıflı göçmenin Almanya’ya gelmesine imkân sunan Kanun, ayrıca puanlı bir sistemi de içermektedir. Kanun aynı zamanda mülteci prosedürlerini ise daha da sıkılaştırmakta; oturma, çalışma ve sosyal yardımlara erişimlerde çeşitli kısıtlamaları içermektedir (Meyers, 2004, s. 157). Bu dönemde muhalefette bulunan CDU/CSU, Kanun’un iptali için Anayasa Mahkemesi’ne gitmiştir (VOA Türkçe, 2002). CDU/CSU muhalefetine bu Kanun’a karşı muhalefetine temelini; işsizliğin yüksek olduğu bir dönemde göçün arttırılmaması gerektiği ve sosyal güvenlik sistemine vereceği olası zararlar oluşturmuştur (Migration Dialogue, 2002). Kanun, muhalefetin yaklaşımı nedeniyle gerekli kanuni onayları alamamıştır. Kanun, aynı zamanda cinsel şiddetten kaçanlara mültecilik statüsü vermekte olup bu maddenin hayata geçirilmek istenmesinin arka planında özellikle ilgili dönemde BMMYK’nın cinsel şiddet mağdurlarına yönelik kurumsal tavrının yansımalarının olduğu ifade edilebilir (Soykan, Biehl, & Hazan, 2021, s. 30).

Beş yıllık bir sürenin ardından, Schröder koalisyon hükümeti, muhalefetteki CDU/CSU ile uzlaşının ardından Haziran 2004’te ülkenin ilk kapsamlı Göç Kanunu’nu (*Zuwanderungsgesetz*) onaylatmayı başarmıştır. 2005 yılında yürürlüğe

giren Kanun, Almanya'nın o zamana kadarki ilk kapsamlı göç Kanunu olarak dikkat çekmektedir. Kanun'un 19. maddesinde yüksek nitelikteki yabancılar için kalıcı yerleşim izni, 43. maddesinde ise uyum ve entegrasyon konusunda önemli düzenlemeler yapılmıştır (Immigration Law, 2005). Yasa, göç konusunda Almanya için adeta yeni bir başlangıcı teşkil ederken, vatandaşlığa kabul; hantal ve sıradan bir bürokratik prosedür olmaya devam etmiştir (Göktürk, Gramling, & Kaes, 2007, s. 4). 2005 yılında İkamet Kanunu (*Aufenthaltsgesetz*), Göç Kanunu (*Zuwanderungsgesetz*) ile bütünleştirilerek Yabancılar Kanunu (*Ausländergesetz*) yürürlükten kaldırılmıştır (Soyudoğru, 2019, s. 69).

Almanya'daki siyasi değişimin, özellikle de CDU eksenindeki siyasi değişimin en önemli yapı taşlarından biri 2000 yılında Angela Merkel'in CDU Parti Başkanı olarak göreve gelmesidir. Merkel, Federal Almanya'da hem büyük bir siyasi partinin başına geçen ilk kadın olarak hem de eski Komünist Almanya vatandaşı olmasıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Ancak Merkel'in karakteristik özellikleri arasında her ne kadar Doğu Alman olsa da Batı Almanya ile ilgili politikasında süreklilik görölmektedir. Klasik CDU'lu muhafazakârlardan farklı olarak liberal eğilimi daha fazla olan Merkel, Mayer'e (2006, s. 43) göre, modern muhafazakâr çizgide bir isimdir; gelenekten ayrılmayarak yeniliğe ve gelişime yönelmektir. Merkel'in en dikkat çekici özelliklerinden biri de partisini programatik bir değişime yöneltmesidir (Clemens, 2006, s. 41).

Merkel ile 2005 yılında yeniden iktidara gelen CDU, programatik değişim kapsamında partinin toplumsal cinsiyet ilişkileri ve aile politikasına ilişkin geleneksel muhafazakâr bakış açısını liberalleştirmeye başlamış ve göç gerçeğinin kademeli olarak kabul edilmesine yönelmiştir (Green, 2013, s. 46). 2006 yılında Şansölye Merkel, göç konusunda hükümete yardımcı olmak amacıyla iki kurumu faaliyete geçirmiştir: Ulusal Entegrasyon Zirvesi (*Integrationsgipfel*) ve Alman İslam Konferansı (*Deutsche Islam Konferenz*). Bu kurumlar vasıtasıyla Almanya'da yaşayan göçmenlerin, göçmen derneklerinin ve diğer toplumsal grupların hükümetle yapılandırılmış bir diyaloga dahil edilmesi amaçlanmıştır (Hertner, 2022, s. 464). Bu adımlarla kamu politikasının yapım sürecindeki önemli aktörlerden sivil toplum kuruluşlarının da göç politikası oluşturmada önemli bir aktör olarak görüldüğü ifade

edilebilir. Bu bağlamda Almanya’da göçü kurumsallaştırmak isteyen Merkel’in göç konusunda farklı kesimleri bir araya getirerek ortak akılla göç politikaları oluşturmak istemesi ve göç yönetimini daha etkili kılmak istemesi amacı taşıdığından bahsedilebilir.

2005 yılında yürürlüğe giren Göç Kanunu (*Zuwanderungsgesetz*) 2007 yılında AB mevzuatıyla uyumlu hâle getirilebilmek amacıyla değiştirilmiştir. Yabancı eşler için göç yaşının en az 18 olarak belirlenmesi, ayrıca ülkeye girmeden önce temel Almanca dil becerilerinin gösterilmesi gerekliliği Kanun’da yer almıştır. Öte yandan Kanun, yabancı girişimcilerin ve yüksek vasıflı kişilerin ülkeye girişini kolaylaştırmıştır (Almanya Hükümeti, 2023). Bununla birlikte Göç Kanunu’nda 2007’de yapılan değişiklikler, göçte eşlerin kabulünü kısıtlayan çeşitli hükümleri de içermektedir (Block, 2012, s. 127).

2008 yılında Merkel, Üçüncü Ulusal Entegrasyon Zirvesi’nde, Ulusal Entegrasyon Planı’nı toplum ile paylaşmıştır. Merkel, yaklaşık 15 milyon göçmen kökeninin yaşadığı Almanya’da önemli bir entegrasyon eksikliğinden bahsetmekte; Almanca bilgisi, mesleki eğitim ve genel eğitimler ilgili eksikleri entegrasyon konusunda eksikler olarak görmektedir. Merkel (2008, s. 7), “*Sürekli olarak bizimle birlikte yaşamak ve bu ülkedeki geniş imkânlardan yararlanmak isteyenler Alman dilini yeterince öğrenmekten kaçınamazlar*” sözleriyle ortak yaşamın temel şartlarından biri olarak Almancayı görmektedir. Öte yandan Merkel, yine 01 Eylül 2008 tarihinde “Vatandaşlığa Kabul Sınavı” uygulamasını hayata geçirerek, yine tartışmaların odağında yer almıştır. Alman vatandaşı olmak isteyen herkesin, Almanya’nın tarihi, kültürü, hukuku ve günlük yaşamına dair bilgi sahibi olması gerektiği üzerine uygulamaya geçen sınava özellikle Türklerin büyük tepkisi olmuştur (İhlas Haber Ajansı, 2018). Muhafazakârlar açısından “dilin” ortak sosyal bir bağ olarak görülmesi ve milleti oluşturan bileşenlerin başında gelmesi muhafazakâr ideolojiyle oldukça uyumlu bir yaklaşımdır.

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonrasında milyonlarca insanın komşu ülkeler ve Avrupa Birliği ülkelerine yönelik sığınma talepleri göz önüne alındığında Almanya için başlangıçta yoğun bir Suriyeli trafiği oluşmamıştır. Ancak 2012 itibarıyla Almanya’nın Suriye politikası değişmeye başlamıştır. Suriyeli

sığınmacıların Almanya'ya kabulü, Almanya'da yakını bulunan Suriyelilere yönelik vize kolaylığı sağlanması ve çocuklu kadınların kabulü gibi alternatif seçenekler 2012 yılında tartışılmaya başlanmıştır (VOA Türkçe, 2012). İlk aşamada Avrupa ve Almanya'yı çok düşük düzeyde etkileyen Suriyeli göçü, özellikle 2015 yılına doğru göç hareketlerine farklı etnik unsurların da katılmasıyla büyük bir sorun olmaya başlamıştır. Özellikle Suriyeli göçmenlerden kaynaklı 2015 yılında Avrupa'da başlayan sığınmacı krizinde Almanya, yaklaşık 1 milyon Suriyeliyi ülkesine alarak, neredeyse tüm Avrupa'da göçmen karşıtı politika ve söylemlerin hız kazandığı bir dönemde büyük risk içeren adımlar atmıştır. Ancak Merkel'in liderliğinde göç politikalarında hayata geçirilen önlemler ve uygulamalar Almanya'nın göç ve entegrasyon politikalarını dönüştürmüştür (Hertner, 2022, s. 461).

Almanya'da 2016 yılının ilk aylarında yapılan politika değişikliği nedeniyle Almanya Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi (BAMF), rekor sayıda vakada mülteci koruması yerine ikincil koruma sağlamaya başlamıştır. Bu politika, Suriyeliler başta olmak üzere farklı etnikleri etkilemeye başlamıştır. Örneğin, Suriyelilerin %99,5'i 2015 yılında mülteci statüsü almış, bu oran 2022 yılı sonunda %22,6'ya gerilemiştir. İkincil koruma verilen Suriyelilerin oranı ise 2015 yılında %0,1 olarak gerçekleşirken, 2022 yılı sonunda %77,0'ye yükselmiştir (Sığınma Bilgi Veri Tabanı-Almanya, 2022, s. 103). BAMF verilerine göre Almanya'da yabancı nüfusun en büyük beşini Türkiye (%12,8), Polonya (%7,4), Suriye (%7,3), Romanya (%7,1) ve İtalya (%5,5) vatandaşları oluşturmaktadır. Yaklaşık 4,7 milyon insanla bu beş millet, Almanya'nın yabancı nüfusunun yaklaşık yüzde 40'ı anlamına gelmektedir (BAMF, 2021, s. 157).

Almanya, Balkan ülkeleri ve Macaristan'da göçmenlerin maruz kaldığı insanlık dışı görüntülerden sonra 2015'te Macaristan'daki mültecilere kapılarını açmış ve Dublin Anlaşması geçici olarak askıya alınmıştır. Bu süreçte Macaristan dışından da göçmenlerin Almanya'ya yönelmesiyle Schengen Anlaşması da askıya alınarak geçici sınır kontrolleri başlatılmıştır (CNN, 2015). Schengen kurallarına göre iç güvenlik sorunları baş gösterdiğinde, ciddi bir kamu tehdidi oluştuğunda "son çare" olarak Schengen askıya alınarak, üye devletler kendi sınır kontrollerini kendileri yapabilmektedir (Euronews, 2023).

Almanya'nın her ne kadar doğrudan mültecilere yönelik açık kapı politikası olmasa da mültecileri kabul ettiği bu süreçte Göç ve Mülteci Dairesi Başkanı istifa etmiş, kardeş parti CSU Genel Başkanı Horst Seehofer, Merkel'i sert sözlerle eleştirmiştir (Bayraklı & Keskin, 2015, s. 21). Merkel'in göçmen dostu politikaları, sığınmacı krizinden önce göçü eleştiren CDU destekçilerinin kalıcı bir yabancılaşmasına yol açmıştır. Genel politikasında yabancıları Almanya'ya kabul etme konusunda isteksiz olan CDU, 2015 yılında Merkel'in göçmen dostu politikalarıyla kendi seçmeninde önemli bir tepki oluşturmuş, başta CDU'nun muhafazakâr kanadı olmak üzere kardeş parti CSU ve muhalefetten yoğun eleştiriler almıştır (Mader & Schoen, 2019, s. 71).

Tablo 9. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Tarihsel Olarak Göçe Bakışı

Genel Seçim Dönemi	Siyasi Söylem	Politika Vaatleri
Helmut Kohl 1998	• Sınırsız ve kontrolsüz göçü reddetmek	• Toplumun huzurunu bozan yabancıların sınır dışı edilmesine yönelik çalışmalar yapmak
Edmund Stoiber 2002	• Göçü kontrol etmek ve sınırlandırmak	• Nitelikli göçmen kabulünden ziyade yerli iş gücünü nitelikli hâle getirmek, sığınma hakkının kötüye kullanımını engellemek, AB sınırlarını daha etkin ve iş birliğine dayalı biçimde korumak, AB içerisinde adil bir mülteci dağılımı sağlamak
Angela Merkel 2005	• Göçü sınırlandırmak, entegrasyonu güçlendirmek	• Yapısal entegrasyon sorun ve eksikliklerini gidermek, Almanca öğrenimini teşvik etmek, iş gücü piyasasına zarar veren alanlarda göçü sınırlandırmak, entegrasyon kurslarına katılımı arttırmak, vatandaşlık yemin törenleri düzenlemek
Angela Merkel 2009	• Göçü sınırlamak ve kontrol etmek, entegrasyona öncelik vermek	• Entegrasyon kurslarını teşvik etmek, göçmen çocukların eğitim seviyesini yerli çocukların eğitim seviyesiyle eşitlemek, Alman İslam Konferansı'nı sürdürmek

Angela Merkel 2013	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitlilik zenginleştirir, hoşgörü kültürü oluşturmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Nitelikli iş gücünün Almanya'ya gelmesini sağlamak, Belediyeleri Hoş Geldin Merkezleri'ne dönüştürmek, göçmenlerin kamuda istihdamını desteklemek, göçmenlere yönelik eğitim fırsatlarını arttırmak
Angela Merkel 2017	<ul style="list-style-type: none"> • Yasa dışı göçü durdurmak • Göçü kontrol etmek ve azaltmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeni bir nitelikli iş gücü yasası, Avrupa dış sınırlarını güçlendirmek, FRONTEX teşkilatını güçlendirmek, Avrupa Ortak İltica Sistemini tamamlamak
Armin Laschet 2021	<ul style="list-style-type: none"> • Avrupa'nın sınırlarını korumak • Göçü etkili bir biçimde düzenlemek ve yönlendirmek • Sosyal sistemlere göçü engellemek, düzenli ve nitelikli göçü desteklemek 	<ul style="list-style-type: none"> • Küçük ve güvenli menşe ülke oluşturmak, aile birleşimi genişlemesini reddetmek, yasa dışı göçü azaltmak, suçla karışan göçmenleri sınır dışı etmek

Kaynak: CDU/CSU seçim manifestolarından derlenmiştir.

Bu tezin araştırma sorularında (AS-5) “*Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikaları süreklilik arz eder mi? Olay ve konjonktüre bağlı olarak değişim ve kırılmalar mı gösterir?*” sorusu ile göç politikalarındaki tarihsel sürekliliğe yanıt aranmaktadır. Almanya’da göçün dört farklı evrede kurumsallaştığı ortadadır. İlk olarak II. Dünya Savaşı sonrasında misafir işçi programlarının hayata geçirildiği dönem, ikinci olarak Berlin Duvarı’nın yıkılması ve AB’nin kuruluş süreci, üçüncü olarak “göç ülkesi inkârından” “göç ülkesi kabulüne” geçişin yaşında SPD/Yeşiller hükümeti dönemi, son olarak 2015’te patlak veren Suriyeliler kaynaklı mülteci krizidir. CDU’nun göç politikaları ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelere dayalı olarak bu dört evrede de farklılıklar göstermektedir. Özellikle Kohl hükümetleri döneminde ve Merkel hükümetleri döneminde göç politikalarında bir süreklilik olmadığı görülmektedir.

Almanya’nın göç politikaları incelendiğinde Almanya’da göç, sahip olduğu kendine has karakteri nedeniyle bir kurum olarak ifade edilebilir (Selznick, 1996, s. 271). Kendine has bu karakterinde Almanya’yı ne tipik bir göç ülkesi olarak

tanımlayabiliriz, ne de göç ülkesi olduğunu inkâr edebiliriz. Bir noktada göç ülkesidir çünkü 16 milyon uluslararası göçmenle dünyada en çok uluslararası göçmene sahip ikinci ülkedir (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021, s. 9). Bir göç ülkesi değildir çünkü Alman siyasetinin önemli aktörlerinden muhafazakâr CDU, 2000’li yılların başına kadar neredeyse göç ve kültürel çeşitlilik konularında “korumacı, savunmacı, sınırlayıcı” bir yaklaşım sergilemiş ve Almanya’nın bir göç ülkesi olduğunu reddetmiştir (Williams H. , 2014, s. 54). 2000’li yılların başından sonra ise daha çok liberalleşme eğilimi sergilemeye başlayan Almanya’nın göç politikalarında bazı gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak 2001 yılında yayımlanan Süsmuth Raporu; yalnızca CDU’nun değil, Almanya’nın göç politikalarını etkilemiştir ve Almanya’nın göç ülkesi olduğuna dair politik süreçlerin başlangıcını oluşturmuştur. İkinci olarak SPD/Yeşiller hükümeti zamanında hayata geçirilen daha esnek göç politikalarına CDU da bağlı kalmaya devam etmiştir. Son olarak 2015 yılında Avrupa Komisyonu Raporlarına Akdeniz’den gelen göçmenler nedeniyle sığınmacı krizi şeklinde giren (Avrupa Komisyonu, 2015), özellikle Suriyeliler başta olmak üzere mülteci akınında Almanya’nın sergilediği tavidir. Merkel, bu dönemde parti tabanını karşısına ve sonraki dönemlerde seçimleri kaybetme riskini göze alarak yaklaşık 1 milyon Suriyeliyi ülkesine kabul etmiştir.

4.2.2. Alman Hristiyan Demokrat Birliği’nin Kabul ve Güvenlik Politikaları

Devletler, yasa dışı göçle mücadele etmek adına bir takım güvenlik tedbirleri almaktadır. Düzenli göç için vize ve oturma belgesi; düzensiz göç için idari gözetim, sınır dışı edilme, geri gönderme anlaşmaları yapılması gibi çeşitli araçlar devreye girmektedir (Apan, 2020, s. 28). İlk olarak 1987’de İngiltere ve Almanya’da uygulanmaya başlanan taşıyıcı yaptırımları; devlet dışı aktörlerinin iş birliğine yönelik bir araçtır. Birçok ülke, dünyanın dört bir yanındaki havalimanlarında konuşlanmış, yolcuların uçağa binmeden önce yeterli belgelere sahip olup olmadığını kontrol eden “sınır güvenlik danışmanları” veya “göçmen irtibat görevlileri” ağırları işletmektedir. (Hampshire, 2013, s. 67).

Siyasi partilerin temel felsefeleri elbette ideolojilerinden etkilenmektedir. Muhafazakâr partilerin de sığınmacılara yönelik zaman zaman liberal eğilimli politikaları olsa da göçü sınırlamaları ya da istememeleri daha normal bir süreçtir. Bu bakımdan 1980 ve 1990'larda CDU'lu Kohl hükümetleri göçmenlere yönelik sınırlayıcı politikalar izlemeyi tercih etmiştir (Gibney, 2001, s. 4).

Aslında misafir işçilerin 1973 yılında alımını durduran, sonraki süreçte de ülkelerine geri gönderilmesine yönelik teşvikler sunan Almanya'nın sığınmacıları da istememesi normal karşılanabilecek bir durumdur. Ancak Almanya, 1980-1990 döneminde de çok sayıda sığınmacı almış bir ülkedir (Pew Research Center, 2016). Soğuk Savaş sonrasında yalnızca 1992 yılında mülteci başvuru sayısı 438.200 olarak kaydedilmiştir ve tüm zamanların en yüksek sayısına çıkmıştır (Schneider & Engler, 2015). Hansen'a (2002, s. 278) göre Almanya'da 1948 Temel Kanunu, Almanya'nın sığınmacılara yönelik kısıtlayıcı politikasının önünde kurumsal bir engel teşkil etmiştir ve istenmeyen bir politika olarak uzun süre hayatta kalmıştır. Bu durum 1948 Temel Kanunu'nda yer alan tüm siyasi zulüm görenlere sığınmacı statüsü tanınmasından kaynaklanmaktadır.

Bu bakımdan 1990'lı yıllarda sığınmacı politikalarına yönelik bazı reform ihtiyaçları ortaya çıkmış, bunlar da hızla uygulanmaya başlanmıştır. İlk olarak *1990 Yabancılar Kanunu* çıkarılmış böylece Almanya'da yasal göçmenler tanımlanmış, AB dışı göç kısıtlanmış ancak siyasi zulümden kaçan sığınmacılara öncelik devam etmiştir (Tecmen, 2020, s. 11). *1992 Sığınmacı Uzlaşması* ile 26 Mayıs 1993'te CDU koalisyon hükümeti, Alman Temel Kanunu'nda güvence altına alınan temel sığınma hakkını (§16a madde) değiştirmiştir (Poutrus, 2014, s. 133). Böylece siyasi nedenlerden dolayı herkesin sığınma hakkına sahip olması kısıtlanmakta, güvenli üçüncü ülke kavramı ortaya çıkmaktadır (Tecmen, 2020, s. 19). Ancak muhafazakâr CDU'nun ideolojik geleneklerinden kaynaklı "sınırlı göç" yaklaşımı devam etmiştir.

CDU'ya (2002, s. 60) göre Almanya; Avustralya ya da Kanada gibi klasik bir göç ülkesi değildir; çünkü tarihsel, coğrafi ve toplumsal durumu farklıdır. 2002 Hükümet Programı'nda CDU/CSU "Göçü Kontrol Edin ve Sınırladın" söylemiyle temel politikalarının "sınırlı göç" olduğunu göstermektedir. Aynı programda, üçüncü ülkelerden gelen göçün genişletilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Sadece devlet

tarafından yapılan zulüm esasında sığınma başvurularının kabul edilmesine sıcak bakılmaktadır. AB üzerinden de dış sınırların kontrol altına alınmasına yönelik beklentiler olduğu görülmektedir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2002, s. 60-61). Merkel'in CDU liderliğini yaptığı bu dönemde sığınmacılara yönelik yaklaşımın referansını 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü'nün oluşturduğu ortadadır. Devlet kaynaklı zulüm görenlere mülteci statüsü verilmesi, CDU/CSU'nun iç savaş kaynaklı zulüm görenlere bakış açısını net olarak yansıtmamaktadır. Öte yandan AB'nin yasa dışı göç konusunda bir araç olarak kullanılacağı yorumunda da bulunulabilir.

Merkel'i iktidara taşıyan 2005 seçim döneminde de “göçü sınırlayın, entegrasyonu teşvik edin” başlığı altında sınırlı göç söylemi devam etmektedir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2005, s. 34). Ancak ilgili dönemde özellikle Avrupa'da yoğun sığınmacı hareketliliklerine sebep olacak olaylar sınırlı olduğu için söylemin pratik karşılığı çok fazla test edilememiştir. Bu bakımdan muhafazakâr CDU için göçün sınırlamak entegrasyona bir katkı sağlama amacı taşımaktan öte değildir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2009, s. 33).

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın Türkiye başta olmak üzere yakın coğrafyayı etkilemesi zamanla sığınmacıların da Avrupa'ya yönelmesi CDU'da bir söylem değişikliği oluşturmaya başlamıştır. 2013 seçimlerinde bu söylem adeta bir manifesto niteliğindeki ifadelerle tüm dünyaya duyurulmaktadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2013, s. 42):

“(...) Anayasamıza ve Hristiyan değerlerine dayanan sorumluluğumuza uygun olarak, siyasi zulme uğrayanların korunması için çaba harcıyoruz. Siyasi zulme uğrayan ve korunmaya ihtiyaç duyan kişiler Almanya'ya güvenebilmelidir. Bu nedenle, sığınma hakkına bağlılığımızı ilan ediyoruz. Ayrıca, yabancıların ve idari mahkemelerde hızlı işlemler için, etkilenenlerin çıkarları doğrultusunda mücadele ediyoruz. Gelecekte de mültecilere yardım edeceğiz. Bu bağlamda, üçüncü ülkelerden gelen mültecilerin kabulü gibi yeni koruma biçimlerini destekliyoruz (...)”

2013 yılında muhafazakâr CDU, “sınırlı göç” politikalarını terk etmeye başlamıştır. Özellikle Merkel döneminde Almanya’nın yaklaşık 1 milyon Suriyeliye ülkesinin kapıları açması bu durumun en somut örneğidir. 2015 yılında Avrupa’da yaşanan sığınmacı krizinde “Başarabiliriz” (*Wir schaffen das*) sözleriyle Şansölye Angela Merkel, âdeta tüm dünyada bir simge hâline gelmiştir (Anadolu Ajansı, 2021b). Başlangıçta Merkel’in uzlaşmacı ve motive edici karakterini yansıtan bu ifade, Merkel karşıtları tarafından daha sonraları kitlesel göçte kontrol kaybını ifade etmek için kullanılan bir ifade olmuştur (Piepenbrink, 2020, s. 3). 2015 yılında sığınmacı krizinin tüm Avrupa’yı etkisi altına alması AB ile Türkiye’nin masaya oturmasına neden olmuştur. 23 Eylül 2015’te AB Hükümetler ve Liderler Zirvesi’nde Türkiye ile AB Suriyeli sığınmacılara ilişkin anlaşmaya varmıştır. Ortak Eylem Planı kapsamında geçici korumaya ihtiyaç duyan Suriyeliler için Türkiye finansal açıdan desteklenecek aynı zamanda AB ile Türkiye iş birliği gerçekleştirecektir (T.C. AB Başkanlığı, 2015).

Aynı Merkel bir yıl sonra ise “Almanya, Almanya Olarak Kalacak” (*Deutschland wird Deutschland bleiben*) şeklinde yaptığı özeleştiride sığınmacı krizinde geç kalındığını kabul etmiştir (Süddeutsche Zeitung, 2016). Bu ifadelerden sonra Almanya, hızla Suriyelilere verdiği mülteci statüsünü daraltarak, ikincil koruma statüsünü artıran bir politika değişikliği benimsemiştir (Kranz, 2017, s. 375). Bu değişiklik, Suriyeliler başta olmak üzere farklı etnik kimliktekileri etkilemeye başlamıştır. Örneğin, Suriyelilerin %99,5’i 2015 yılında mülteci statüsü almış, bu oran 2022 yılı sonunda %22,6’ya gerilemiştir. İkincil koruma verilen Suriyelilerin oranı ise 2015 yılında %0,1 olarak gerçekleşirken, 2022 yılı sonunda %77,0’ye yükselmiştir (Sığınma Bilgi Veri Tabanı-Almanya, 2022, s. 103).

Tablo 10. Almanya Sığınmacı Başvuru İstatistikleri (2022)

	Toplam Başvuru 2022	Değerlendirme Sürecinde Olanlar	Sığınmacı (Kabul)	İkincil Koruma	Sığınmacı (Ret)	İnsani Koruma
Toplam (Bin)	244,132	136,448	40,911	57,532	49,33	30,02
ÜLKELER						
Suriye	72,646	36,036	15,327	52,151	41	243
Afganistan	41,471	27,594	8,539	1,903	260	26,499
Türkiye	25,054	19,286	2,966	84	5,671	28

Irak	16,328	8,525	2,916	797	11,949	1,273
Gürcistan	8,865	3,523	7	2	5,301	16
İran	7,35	5,274	1,252	133	1,768	53
Kuzey Makedonya	5,602	2,179	2	1	2,287	12
Moldova	5,218	661	2	1	2,119	5
Tanımsız	4,973	3,075	2,42	563	804	79
Somali	4,36	2,817	2,188	389	732	513

Kaynak: (Almanya Sığınmacı Bilgi Sistemi, 2023)

Avrupa’da yaşanan sığınmacı krizi, CDU/CSU’yu 2017 seçimlerinde oldukça tedbirli davranmaya sevk etmiştir. CDU/CSU’nun 2017 seçimleri için hazırladığı programda; göçü kontrol etme ve azaltma, sürekli başvurusu reddedilenleri geri gönderme adında programa bir başlık eklemiştir; bu doğrultuda sığınma başvuruları reddedilenlerin geri gönderilmesi ve gerekirse sınır dışı edilmesi için çalışmalar yürütüleceği hükümet programında vurgulanmaktadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2017, s. 74). Merkel’in CDU’su 2017 federal seçimlerinden de birinci çıkmasına rağmen, büyük bir oy kaybı yaşamıştır. Almanya’yı güçlendiren ve Avrupa siyasetini dönüştüren Merkel, 2021 yılına dek Almanya Şansölyesi olarak görev yaparken, kendi isteğiyle aktif siyasetten ayrılma kararı almıştır (Anadolu Ajansı, 2021a).

2022 yılında Rusya’nın Ukrayna’ya saldırması, Ukrayna içinde ve uluslararası sınırlarda milyonlarca insanın zorla yerinden edilmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak daha önce Suriyelilerin göçünde sığınmacı grupların kabulüne *mülteci krizi* şeklinde yaklaşılırken, Ukraynalı göçü bir kriz etiketine neden olmamıştır (Näre, Abdelhady, & Irastorza, 2022, s. 255). Son veriler ışığında Ukraynalı sığınmacıların hedefi Avrupa ülkeleri olurken, Almanya en çok Ukraynalı sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır; öte yandan Almanya’daki Ukraynalı nüfusu Türklerden sonra en geniş ikinci yabancı grubu oluşturmaktadır (Destatis, 2023).

Tablo 11. Almanya ve Diğer Ülkelerde Ukraynalı Sığınmacıların Dağılımı

Ülke	Verinin Elde Ediliş Tarihi	Mülteci Sayısı
Almanya	03.02.2024	1.139.690
Polonya	15.12.2023	956.635

Çekya	31.01.2024	381.400
Birleşik Krallık	02.06.2024	253.160
İspanya	31.01.2024	192.405

Kaynak: (Statista, 2024)

Merkel sonrası Almanya’da CDU tabanında “sınırlı göç” politikalarına geri dönüş talebi oluşmuştur. En son Ocak 2024’te CDU’nun bir toplantısı öncesi öncesinde “Heidelberg Deklarasyonu” basına sızmış, kontrolsüz göçe son verilmesi çağrısında bulunulmuştur (Nova News, 2024).

Bu tez çalışmasının araştırma soruları arasında (AS-1) “*Muhafazakâr siyasi partiler, göç konusunda ‘kısıtlayıcı politikalar’ mı yoksa daha ‘liberal politikalar’ mı uygulamaktadır ve göçmen kabulüne nasıl bakarlar?*” sorusuna yanıt aranmaktadır. Almanya’da 1948 Temel Kanunu, Almanya’nın sığınmacılara yönelik kısıtlayıcı politikasının önünde uzun bir süre kurumsal engel teşkil etmiş ve siyasi zulüm görenlere Almanya’nın kapılarını açmıştır. 1990’lı yıllarda yoğun mülteci hareketlilikleri nedeniyle mevzuat anlamında önemli çalışmalar yapılmış ve CDU’lu Helmut Kohl hükümetleri zamanında 1948 Temel Kanunu’nda yapılan yasal düzenlemelerle göçün sınırlandırılmasının önü açılmıştır.

2000’li yıllarda CDU, muhafazakâr ideolojisine bağlı bir biçimde “sınırlı göç” ve “kontrollü göç” söylemleri geliştirmeye devam etmiştir. Ancak bu dönemde başta Almanya olmak üzere Avrupa büyük çaplı göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmadığı için Merkel’in söylemlerinin pratik karşılığının test edilebileceği bir ortam oluşmamıştır. 2013 yılında Suriyelilerin göçü Almanya’ya sirayet etmeye başlarken, Merkel’in geçmiş söylem ve eylemleri arasında büyük bir tutarsızlık ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle yaklaşık 1 milyon Suriyelinin Almanya’ya kabul edilmesi *sınırlı göç* ekseninde CDU’nun uzun süreli politikasından vazgeçildiğini göstermektedir. Bu dönemde Merkel görevden ayrılırken CDU tabanında *sınırlı göç* politikalarına dönüş söylemleri oluşmaya başlamıştır. Bu bakımdan CDU’nun göç politikaları muhafazakâr ideolojisi açısından sınırlı ve kontrollü bir görünümdeyken, Merkel zamanında daha

liberal bir forma bürünmüş, Merkel sonrasında ise CDU tabanından eski politikalara geri dönüş beklentisi oluşmaya başlamıştır.

4.2.3. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Vatandaşlık Politikaları

Almanya'ya göç diğer ülkelerle birlikte değerlendirildiğinde iki noktada Almanya'yı farklı kılmaktadır. Bir yanda Almanya'da yaşayan Alman olmayanların sayısı oldukça yüksektir; yaklaşık 12 milyon olan bu nüfus toplam nüfusun yaklaşık yüzde 15'ine tekabül etmektedir (BAMF, 2021, s. 157). Diğer yanda yaklaşık 1945'ten beri iş gücü göçü başta olmak üzere Suriyeli göçü gibi toplumsal olaylarda kabul edilen göçmenler büyük bir kitleyi oluşturmaktadır. Sayıca büyük bir göçmen kitleye ev sahipliği yapan Almanya, aynı zamanda heterojen bir toplumsal yapıya sahiptir (Green, 2001, s. 83). Bu doğrultuda göçmen kökenli farklı uluslardan insanların bir arada yaşadığı Almanya'da vatandaşlık kavramının tanımı, kapsamı ve anlamı da ayrı bir önem kazanmaktadır.

Almanya'da kurumsal açıdan vatandaşlık 22 Temmuz 1913 tarihli Vatandaşlık Kanunu'na (Reich Kanunu) dayanmaktadır. Alman vatandaşı olmanın yolu ise ebeveynlerden birinin Alman olmasına bağlıdır (McFadden, 2019, s. 75). Doğal olarak Almanya'da uygulanan model *jus sanguinis* yani soya dayalı bir modeldir. Başka bir deyişle Alman bir ebeveyne sahip olmayan çocuklar için Alman vatandaşlığının yolu kapalıdır. Almanya'da uzun süre bu model uygulanırken, özellikle 1973 yılına kadar misafir işçi olarak gelenlerin ülkelerine tekrar dönmemeleri, vatandaşlık reformuna duyulan ihtiyacı tetiklemiştir. Vatandaşlık reformuna ihtiyaç oluşturan bir diğer etmen olarak da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılması gösterilebilir. 1990'larda Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Almanya'daki komünist rejimin çöküşünü hızlandırırken aynı zamanda Doğu'dan Batı'ya kitlesel göçü de tetiklemiştir (Martin & Thränhardt, 2022, s. 324). Doğal olarak Almanya'da vatandaşlık politikalarına politika yapımını etkileyen ana unsurlardan biri göç olgusudur.

2000'li yıllara doğru vatandaşlık kanununda reform talebi hükümetin ve muhalefetin gündeminde yer edinmeye başlamıştır. Hristiyan Birlik Partileri CDU/CSU 1998 seçimlerinde; hedef olarak *Staatsangehörigkeitsrecht* (vatandaşlık

kanunu) kapsamında bir politika reformu yapılmasına işaret etmektedir. Reform kapsamında ilk olarak Alman vatandaşı olmak isteyenlerden eski vatandaşlıklarını terk etmeleri istenecektir. Başka bir deyişle CDU/CSU temelde çifte vatandaşlığa karşı çıkmaktadır. Öte yandan Almanca bilmek ve Almanya temel yaşam düzenine bağlılık göstermek de en önemli naturalizasyon (vatandaşlık kazanımı) koşulu olarak görülmektedir (CDU/CSU Seçim Programı, 1998, s. 31-32).

1998 seçimlerini kaybeden CDU/CSU, SPD ve Yeşiller kabinesinin hayata geçirmeye çalıştığı vatandaşlık reformuna yoğun tepkiler göstermiştir. CDU/CSU, Mayıs 1999'a kadar beş milyon imzanın toplandığı ve kamuoyunun oldukça dikkatini çeken büyük bir muhalif kampanya yürütmüştür (Green, 2001, s. 97). Ancak buna rağmen Yeni Vatandaşlık Kanunu (*Staatsangehörigkeitsgesetz*), Schröder hükümeti tarafından 01 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun'un en dikkat çekici maddeleri arasında en az sekiz yıldır Almanya'da yasal olarak oturumu bulunan göçmenlerin çocuklarına Alman vatandaşlığı verilmektedir. Böylece otomatik olarak çifte vatandaşlık durumu ortaya çıkmakta/çıkma ihtimali oluşmaktadır. Çifte vatandaşlık konusunda ise 23 yaşına kadar bir vatandaşlık seçiminde bulunmaları (*Optionspflicht*) ve bunu da beyan etmeleri gerekmektedir. Beyanda bulunmayanların Alman vatandaşlığını kaybedeceği Kanun ile hükme bağlanmıştır (Almanya Yeni Vatandaşlık Kanunu, 2000). Böylece çifte vatandaşlığın da kısmen önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Ancak yine de 23 yaşına kadar çifte vatandaşlık durumu da pratikte söz konusudur. Kanun'un uzun dönemde oluşturduğu politik eğilimlerden biri *Optionspflicht* yani "seçim esaslılık" durumudur. 2000 Kanunu ile ortaya çıkan çifte vatandaşlık gerek muhalefet gerekse iktidar partilerinin politika vaatlerine ve politikalara ilerleyen dönemde yansımıştır. Öte yandan hükümet ya da muhalefet açısından bir seçim argümanı olarak kullanılmaya başlanmasının yanı sıra Türk göçmenler başta olmak üzere Almanya'da göçmenlerin geleceğini önemli ölçüde etkilemiştir.

Kanun, Almanya'da vatandaşlığı *jus soli* ve *jus sanguinis* ilkelerinin ikisini de barındıran, daha çok Avrupa ve Kuzey Amerika'daki vatandaşlık örneklerine yakın bir forma bürünmüştür (Avitabile, Clots-Figueras, & Masella, 2013, s. 782). Kısaca 2000 *Yeni Vatandaşlık Kanunu*; üç temel reforma sahiptir. *Jus sanguinis* ilkesine *jus soli*

ilkesinin eklenmesi, vatandaşlık başvuru şartlarında değişiklik yapılması ve çifte vatandaşlığın bir seçim olarak sunulması (sınırlı) şeklindedir.

Almanya'nın 2000 Kanunu ile hedeflediği kazanımlardan biri de göçmenlerin vatandaşlık kapsamını genişleterek, toplumsal entegrasyona katkı sağlamaktır. Bu konuda yapılan bir araştırmanın ampirik bulguları arasında Alman Vatandaşlık Kanunu'nda *jus soli* yaklaşımının eklenmesi, yetişkinlerin entegrasyonuna olumlu katkılar sağlamaktadır. Reformdan etkilenen çocukların ebeveynlerinin Alman gazetelerini okuma ve yerli Almanlarla sosyal etkileşim kurma olasılıkları daha yüksektir (Avitabile, Clots-Figueras, & Masella, 2013, s. 804).

2005 Yeni Göç Kanunu (*Zuwanderungsgesetz*) sosyal demokratlar ve Hristiyan demokratlar arasında varılan bir uzlaşa sonucunda hayata geçirilmiştir. Kanun; göçmen kabulü, mülteciler, oturma, entegrasyon gibi göçe dair Almanya'nın en kapsamlı kanunlarından biri olarak nitelendirilebilir. 2005 Kanunu, bu kadar geniş içeriklere sahip olmasına rağmen vatandaşlık hususunda yalnızca şekli düzenlemelere sahiptir. Daha önce Yabancılar Kanunu'nda düzenlenen temel vatandaşlık kuralları, birleştirilmiştir (Bundesgesetzblatt [Federal Hukuk Gazetesi], 2004). 28 Ağustos 2007 tarihinden itibaren AB Direktifleri Uygulama Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca Vatandaşlık Kanunu yine bazı değişikliklere uğramıştır. Kanun'un 5. maddesi 2. fıkrasında, on iki yıl boyunca Alman vatandaşı muamelesi gören kişilere Alman vatandaşlığı verilmektedir. Ayrıca vatandaşlık kartı, pasaport veya kimlik kartı verilen herkes, Alman vatandaşı olarak kabul edilmektedir (Avrupa Birliği İkamet ve İltica Kuralları Uygulanması Kanunu, 2007). Böylece 2007 Kanunu ile uzun yıllardır Almanya'da yaşayan yabancılar için bir vatandaşlık edinimi oluşturulmuştur.

Vatandaşlık politikalarında “seçim esaslılık” CDU'nun 2009 seçim kampanya döneminde kullandığı başlıca argümanlar arasında yer almaktadır. Almanya'ya aktif bağlılığın temel esası olarak görülen vatandaşlık kapsamında, *Optionspflicht* modelinin pratikte eksikleri olsa da önemli olduğu ifade edilmektedir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2009, s. 35). Eski vatandaşlıktan vazgeçerek tek bir vatandaşlık etrafında birleşme, aslında muhafazakâr ideolojinin “millet” olgusuna bakışıyla örtüşmektedir. Vatandaşlık, muhafazakâr ideolojide salt bir biçimde verilen ya da

alınan bir unsurdan daha ötesidir. Toplumsal birlikteliğin, otoriteye karşı oluşan sorumluluğun da bir göstergesidir.

CDU'nun, 2013 seçim kampanya döneminde de *Optionspflicht*, seçenek modeli üzerinden bir politika söylemi devam etmiştir. Seçenek modeline olan sıkı bağlılık seçim söylemi arasında yer alırken, aynı zamanda bu modelin “başarılı” olduğu vurgusu görülmektedir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2013, s. 41). CDU, 2000 Kanunu'ndan beri çifte vatandaşlığa karşı çıkmaktadır. Tek vatandaşlığın Alman kültürüne entegrasyon açısından önemli bir araç olarak görüldüğü düşünülmektedir. Öte yandan vatandaşlık olgusunun kurumsallaşması adına bir ülkede çift vatandaşlık uygulamasının olması bazı hukuki sorunlara da sebep olabilmektedir. Bu bağlamda CDU'nun tek vatandaşlık politikası, aynı zamanda muhafazakâr ideolojinin toplumsal düzen öncülüyle de ilgilidir. Bu bağlamda ideolojik endişelerden kaynaklı karşı olduğu ifade edilebilir.

Ancak 2013 seçimlerinde CDU/CSU birinci parti olmasına rağmen, parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayamadığı için Almanya tarihinin üçüncü büyük koalisyonunu oluşturmak adına SPD ile ortaklık kurulmuştur (BBC, 2013b). “Almanya'nın Geleceğini Şekillendirmek” başlığını taşıyan koalisyon anlaşmasında; Almanya'da doğup büyüyen yabancıların çocukları için gelecekte “opsiyon yükümlülüğü” aranmayacağı, birden fazla vatandaşlığın kabul edileceği yer almaktadır (Koalisyon Anlaşması, 2013, s. 105).

2014 yılında gerekli düzenlemeleri yapmak adına bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Tasarıya göre Almanya'da doğan yabancı bir çocuk 21 yaşına kadar kesintisiz 8 yıl Almanya'da ikamet etmişse ya da 6 yıl boyunca okula gitmiş veya Almanya'da kazanılmış bir mezuniyete sahipse opsiyon yükümlülüğünden kurtulmaktadır (Vatandaşlık Kanunu'nda Değişiklik Yapan Kanun, 2014). Başka bir deyişle yeni Kanun'a göre 20 Aralık 2014 tarihinden itibaren Almanya'da doğanlar veya yabancı vatandaşlığı olan *jus soli* Almanlar için iki vatandaşlıktan birini seçme durumu söz konusuysa, 20 Aralık 2014 tarihine kadar Almanya'da büyüyen *jus soli* çocukların artık bir seçim yapma zorunlulukları ortadan kaldırılmıştır. Tüm bunlarla birlikte *jus soli* (toprak bağı) ilkesinin kademeli olarak uygulamaya koyulduğu görülmektedir (Pusch, 2015, s. 3). Federal Konsey (Bundesrat) tarafından uygun

bulunan değişiklik 20 Aralık 2014 tarihinde kanunlaşmıştır (Bezci, ve diğerleri, 2015, s. 88).

Almanya, 2015 Suriyeli sığınmacı krizinden sonra yaklaşık 1 milyon göçmene kapılarını açmasının yanı sıra “naturalizasyon” kapsamında Suriyelilerin Alman vatandaşı olmalarını da kısıtlamamaktadır. 2015 yılından 2021 yılı sonuna kadar yaklaşık 40.000 Suriyeli Almanya’da vatandaşlık kazanmıştır. Yalnızca 2022 yılında Alman vatandaşlığına kabul edilen Suriye uyruklu sayısı ise yaklaşık 48 bin civarındadır (Almanya Federal İstatistik Ofisi, 2023).

Tablo 12. Almanya Vatandaşlığa Kabul İstatistikleri (Naturalizasyon) *Bin Kişi*

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Suriye	2.0	2.3	2.5	2.9	3.9	6.7	19.1	48.3
Türkiye	19.7	16.3	15.0	16.7	16.2	11.6	12.2	14.2
AB-Dışı	59.2	62.7	63.5	63.2	77.7	63.3	66.9	56.8
Romanya	3.0	3.8	4.2	4.3	5.8	5.9	6.9	6.9
Polonya	6.0	6.6	6.6	6.2	6.0	5.0	5.5	5.5
İtalya	3.4	3.6	4.3	4.1	4.5	4.1	5.0	4.5
Diğer AB Ülkeleri	14.1	15.1	16.1	15.0	14.8	13.3	15.9	32.5
Toplam	107.3	110.4	112.2	112.3	128.9	109.9	131.6	168.7

Kaynak: (Almanya Federal İstatistik Ofisi, 2022)

Bu tezin araştırma soruları kapsamında (AS-2) “*Muhafazakâr siyasi partiler göçmenlere yönelik vatandaşlık politikalarında hangi esasları önemsemektedir? Göçmenlerin vatandaşlık elde etmesine sıcak bakarlar mı?*” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Almanya, Suriye iç savaşından sonra yaklaşık 1 milyon Suriyeli göçmeni ülkesine kabul etmiştir. Bu göçmenlerin ise yaklaşık 78 bini vatandaşlık elde etmiştir. Batı’da hiçbir devlet Almanya kadar Suriyelilere kapılarını açmamıştır. Merkel’in bu dönemde sergilediği duruş ve liderlik, BMMYK tarafından “Nansen Mülteci Ödülü” almasına kadar gitmiştir (BMMYK, 2022). 2016 Berlin Eyalet Meclisi seçimlerinde oyları %18’lere kadar gerileyen CDU, aşırı göçmen politikaların savunucu AfD’nin

meclise girmesine engel olamamıştır. 2018'deki yerel seçimlerde ise büyük bir yenilgi alarak, Merkel siyasi kariyerini sonlandırmıştır (The Guardian, 2020).

2000 yılında SPD/Yeşiller hükümeti tarafından vatandaşlık kanununda yapılan düzenlemeyle hayata geçirilen *jus soli* “doğum esaslılık” CDU'nun politikalarında vazgeçemediği bir ilke hâline gelmiştir. Özellikle Merkel döneminde CDU tarafından hayata geçirilen göç politikalarında SPD hükümetinin son dört yılında kabul edilen vatandaşlık ve göç yasaları referans alınarak hareket edilmiştir (Mushaben, 2017, s. 95). Bugün Almanya'da artık göçmenler açısından “vatandaşlık” olgusunun kurumsal bir bağlama sahip olduğu ifade edilebilir.

4.2.4. Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin İstihdam Politikaları

Dünyada iş gücü göçü deyince akıllara gelen ilk ülkelerden biri Almanya'dır. Almanya, II. Dünya Savaşı sonrasında kalkınma hedefleri doğrultusunda, yurt dışından çok sayıda göçmeni ülkesine kabul etmiştir. 1955'te İtalya ile 1960'ta İspanya ve Yunanistan ile 1961 yılında ise Türkiye ile işe alım anlaşmaları (*Anwerbeabkommen*) imzalamıştır. Devam eden süreçte Portekiz, Tunus, Fas ve son olarak 1968'de Yugoslavya ile anlaşma yapılmış ve bu son anlaşma olmuştur (Joppke, 1999, s. 65). Normal şartlarda ikişer yıllık rotasyon süresiyle Almanya'da kalması gereken “misafir işçiler” gerek Almanya'nın gerekse geldikleri ülkenin ekonomik ve sosyal koşulları nedeniyle planlanan sürenin çok üzerinde Almanya'da kalmıştır (Başçeri, 2016, s. 113). Almanya'nın misafir işçi göçünün hikâyesi belli noktalarda diğer Kıta Avrupası ülkelerinden farklıdır.

Gastarbeiter; yani misafir işçiler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kuzey ve Batı Avrupa'nın zengin ülkelerine taşınan Güney Avrupa ve Kuzey Afrika'nın farklı ülkelerinden gelen fakir göçmenler için kullanılan bir kavramdır (Buden & Dokuzović, 2018, s. 11). Avrupa'daki çalışma bakanları, iş verenler adına hareket ederek yurt dışından ülkelere göçmen işçi getirmektedir. Bu bağlamda Batı Almanya ise en kapsamlı misafir işçi programına sahip ülke olarak dikkat çekmektedir (Hampshire, 2013, s. 19). 1960 ve 1973 yıllarında Almanya, yaklaşık 4,5 milyon yabancı işçi “ithal” ederek ekonomik büyümesini sürdürmeyi amaçlamıştır (Martin P. L., 1981). Normal şartlar altında muhalefet ya da radikal sağ açısından büyük bir tepki oluşturması

gereken bir konu olması beklenen misafir işçi alım planına, Batı Almanya’da tüm ana siyasi partiler destek vermiş ve konsensüsle hareket edilmiştir (Hampshire, 2013, s. 20).

1970’li yıllarda baş gösteren ve ekonomik durgunluğa neden olan Petrol Krizi nedeniyle Federal Almanya 23 Kasım 1973’te yabancı işçi alımlarını durdurmuştur, bununla birlikte aile üyelerinin müteakip göçü ile karakterize edilen ikinci bir göç aşaması başlamıştır (Meier-Braun, 2021, s. 10-11) Göç izni yalnızca evlilik ve aile birleşimi ile mümkün olduğundan göçmenlere yönelik yeni sert tedbirler konusunda büyük tedirginler oluşmuştur (Dinç, 2011, s. 256).

1970’li yılların ortasından başlayarak ve 1980’li yılların başına kadar olan dönemde hükümetlerin politikalarında “geçici entegrasyon” gibi muğlak politikalar yer almaktadır ve göçmen işçilere parasal teşvikler sunarak ülkelerine dönüşlerini kolaylaştırmaya çalışmışlardır. Şansölye Helmut Kohl liderliğindeki CDU, eski göçmen işçilerin kendi ülkelerine dönüşlerini teşvik etmeyi amaçlayan Kasım 1983 tarihli *Yabancıların Evlerine Dönme İsteklerini Teşvik Eden Kanunu* hayata geçirmiştir. Kanun kapsamında çalışma ve oturma izinlerinden vazgeçerek ülkelerine dönecek göçmen ailelere, ikramiye ödenmesi teklif edilmiştir (Meyers, 2004, s. 130-132). *Rückkehrgesetz* (Geri Dönüş Kanunu) sonucunda yaklaşık 300.000 göçmen ülkelerine geri dönmüştür (Boswell, 2003, s. 18). Joppke’ye (1999, s. 68) göre göçmen işçilerin geri dönüşünü teşvik eden veya devam eden göç akışlarını sınırlayan tüm federal politikalar eyalet hükümetleri tarafından uydurulmuş politiklardır.

1990’lı yıllarda Almanya bilgi ve bilişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerden sonra nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymaya başlamıştır. 1998 seçimleri ile başa gelen Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ve Yeşiller koalisyonu, nitelikli iş gücü programlarına odaklanmaktadır. Şansölye Schröder’in Şubat 2000’de hayata geçirdiği *Yeşil Kart Programı*, bilişim teknolojileri (BT) alanında AB dışından 20.000 uzmanın Almanya’ya gelmesine olanak sağlamıştır. Yalnızca BT uzmanlarına açık olan Program, eş ve çocukların da göçüne izin verirken 5 yıllık bir oturuma imkân tanımaktadır. Program bu yönüyle kalıcı göç yerine geçici bir işe alım politikasıdır (Jurgens, 2010, s. 351). Programa CDU/CSU-FDP muhalefeti karşı çıkarken, temel gerekçe olarak Yeşil Kart Programı’nın tek başına yetersiz olacağı, Almanya’nın aile

birleşimi ve sığınmacılar konusunda daha kısıtlayıcı ve hızlı sınır dışı etmeyi içeren bir göç kanununa ihtiyacı olduğunu savunmuşlardır.

Program kapsamında Ocak 2003 itibarıyla yaklaşık 13.600 yeşil kart dağıtılırken en çok göçmen Hindistan'dan gelmiştir (Meyers, 2004, s. 149-150). Yeşil Kart Programı, Almanya'nın değişen ekonomik ihtiyaçları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Misafir işçi programlarında önemli bir deneyim kazanan Almanya, bu vakitten sonra nitelikli iş gücünü çekmeye odaklanmıştır. Küresel düzeyde ekonomik rekabeti sürdürme açısından "nitelik odaklılık" ekseninde 2000 yılında Almanya'da bir politik kültür oluşmaya başlamıştır.

2002 seçimlerinde CDU/CSU hükümet programında genel bir iş gücü göçüne sıcak bakılmadığı görülmektedir. Özellikle ilgili dönemde Almanya'da işsizliğin yüksek seviyelerde seyretmesi muhafazakârları böyle bir yaklaşıma itmektedir ve yerli iş gücünün nitelikli bir hâl alması, işgücü göçünden daha fazla önemli görülmektedir. Fakat yine de programda bilimsel ve teknolojik açıdan Almanya'ya katkı sağlayacağı düşünülen nitelikli iş gücüne yeşil ışık yakılmaktadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2002, s. 61). 2005 seçimlerinde ise araştırma, bilim, ekonomi, kültür ve sanat alanlarında üstün başarılı kişilerin işgücü göçüne yönelik olumlu bir yaklaşım görülmektedir, ancak bu sınırlı bir politikadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2005, s. 34). Bu dönemde CDU'nun genel göç söyleminde de "sınırlı göç" vurgusu olduğu ele alınacak olursa aslında iş gücü göçüne karşı olunmadığı, ancak nitelikli iş gücü göçüne yönelik de çok istekli olunmadığı ifade edilebilir.

2007 yılında Avrupa Komisyonu, AB dışındaki nitelikli göçmenleri çekmek için *Mavi Kart Programını* tanıtmıştır. Programa genel olarak CDU karşı çıkarken, dönemin Almanya Eğitim ve Araştırma Bakanı Annette Schavan; nitelikli iş gücü göçü düzenlemelerine dair AB üyelerinin kendi kararlarını, kendilerinin alması gerektiğini savunmuştur (Schavan, Kempen, Wuttke, & Scheer, 2008, s. 03-05). Ancak 2009 yılında program üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Mavi Kart Direktifi ile AB'nin genel ilkelerine bağlı kalarak üçüncü ülkelere nitelikli iş gücü çekme hedefi şu şekildedir (AB Konsey Direktifi, 2009):

“Direktif, (...) üçüncü ülkelerden gelen ve yüksek nitelikli istihdam amacıyla üç aydan fazla kalmak üzere hareket eden kişilerin kabulünü ve hareketliliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede, dünya genelinden bu tür çalışanlar için Topluluğu daha cazip hale getirip rekabet gücünü ve ekonomik büyümesini sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu amaçlara ulaşabilmek için yüksek nitelikli çalışanların ve ailelerinin kabulünü kolaylaştırmak, onlara hızlı bir kabul prosedürü sağlamak ve bir dizi alanda onlara ev sahibi üye devletin vatandaşlarıyla eşit sosyal ve ekonomik hakları tanımak gereklidir (...)”

Ortak bir güvenlik ve iltica politikası oluşturma çabalarının aksine AB'nin, genel mahiyette iş gücü göçüne yönelik ortak bir politika geliştiremediği ifade edilebilir. Bu bağlamda çeşitli direktiflerle AB, bu sorununun üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bir AB üyesi olarak ve hatta ekonomik açıdan birliğin lokomotifi olarak Almanya da bu direktiflerin bir tarafıdır. Bu bağlamda Mevsimlik İşçiler Direktifi ile Şirketiçi Transfer Edilenler Direktifi 2014 yılında kabul edilmiştir (Minderhoud, 2021, s. 33). 2009 tarihli İşveren Yaptırımları Direktifi (2009/52/EC) ise temel olarak üye devletler arasında yasadışı göçmen istihdamının önlenmesini amaçlamaktadır (Chauvin & Garcés-Mascareñas, 2020, s. 38). Ayrıca Direktif (2009/52/EC), düzensiz statüye sahip göçmenlerin AB'de çalıştırılmasını yasaklamış ve bunu yapan işverenlere yaptırımlar getirmiştir (Delvino, 2020, s. 76). Göçmenlere yönelik direktifler vasıtasıyla hayata geçirilen ortak iş gücü politikaları, Almanya ile birlikte diğer AB ülkelerinde de iş gücü göçünün kurumsallaşmasına yönelik bir yaklaşımdır.

Bir önceki seçimleri kazanan ve ikinci kez iktidar olan Merkel, bu dönemde Almanya'nın “en iyi beyinleri” ülkeye çekmekte başarısız olduğunu kabul ederken, küresel düzeyde Almanya'ya katkı sağlayacak nitelikli göçmenleri ülkeye çekmek adına politikalar oluşturulacağı görülmektedir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2009, s. 35). 2003 Schöreder hükümeti dönemindeki Yeşil Kart ve 2009 AB Mavi Kart Programı'na karşı olan CDU'nun söylem ve politikalarındaki değişimin “nitelik odaklılık” ekseninde devamlılık olduğunu göstermektedir.

2012 yılında Merkel iktidarında Almanya nitelikli iş gücü göçüne yönelik olarak “Almanya'da Yapın” (Make it in Germany) web portalını devreye almıştır. Dünyanın dört bir yanından nitelikli iş gücünü Almanya'ya çekmek amacıyla

faaliyetlerine başlayan web portalı; sivil toplum, özel sektör ve kamu sektörüne arasında iş birliğini içermektedir (The Federal Government, 2023). Portal sayesinde farklı ülkelerde iş arayanlar, açık iş pozisyonlarını görebilmekte, ilgili yasal mevzuatlara kolayca erişim sağlayabilmektedir. Portal iyi bir yönetim örneği olarak da ayrıca değerlendirilebilir.

2012 yılında Almanya, nitelikli iş gücünün önündeki engelleri kaldırmak adına, yurt dışında kazanılan mesleki yeterliliklerin belirlenmesi ve tanınması adına Tanınma Kanunu'nu çıkarmıştır (Tanınma Kanunu, 2011, s. 2515). Böylece nitelikli göçmenler adına Almanya bir cazibe merkezi hâline getirilmek istenmiştir. 2013 seçimleri CDU için “nitelik odaklılık” politikalarında yeni bir döneme işaret etmektedir. Merkel tarafından başlatılan “Hoş Geldin Kültürü” *Willkommenskultur* nitelikli göçmenlerin kendilerini ve ailelerini Almanya'ya çekmeye yönelik bir politikadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2013, s. 40). Nitelikli iş gücünü Almanya'ya çekmek amacıyla hayata geçirilen politika kimilerine göre gerçeklikten uzak bir yaklaşımda popülist bir içeriğe sahiptir. 2014 yılındaki Ulusal Entegrasyon Zirvesi'nde Merkel, *Willkommenskultur* yaklaşımının aynı zamanda entegrasyonun bir parçası olduğunu belirtmektedir (Deutschlandfunk, 2014).

Merkel döneminde “nitelik odaklılık” ekseninde hayata geçirilen diğer bir mevzuat da FEG olarak bilinen Nitelikli İşgücü Kanunu'dur. 1 Mart 2020'de yeni düzenlemelerle birlikte uygulamaya koyulan Kanun ile nitelikli işçilerin üçüncü ülkelerden göçüne ilişkin yasal düzenlemeler basitleştirilmiştir. Bu bağlamda 2020 Kanunu ile getirilen önemli yenilikler şu şekilde toparlanabilir: (Nitelikli İşgücü Kanunu, 2019, s. 1307):

- Tüm oturum izinlerine, çalışma hakkı tanımlanmaktadır.
- Öncelikli meslekler kontrolü uygulamasına son verilmektedir.
- Akademik eğitim almış kişilerin yanı sıra nitelikli mesleki eğitim almış kişileri de kapsayacak şekilde nitelikli işçi tanımı genişletilmektedir.
- Nitelikli işçilerin Alman iş gücü piyasasına erişimleri, yeni giriş düzenlemeleri ile kolaylaştırılmaktadır.
- Hızlandırılmış bir prosedür devreye alınarak, sistem verimli bir hâle getirilmektedir.

Bu tezin 3 numaralı araştırma sorusunda (AS-3) “*Muhafazakâr siyasi partiler için göçmen kabulünde ‘nitelikli iş gücü’ öncelikli midir?’*” sorusu yer almaktadır. Schröder hükümetleri döneminde 2003 yılında başlatılan Yeşil Kart Programı Almanya’nın nitelikli iş gücü göçüne yönelik önemli politikalarının başlangıcıdır. Yeşil Kart Programı ile Almanya’da “nitelik odaklılık” ekseninde bir politika yaklaşımı oluşmuş, Merkel dönemi hükümetlerinde de bu politikaya bağlı kalınmıştır. Almanya için nitelikli işgücü ekonomik kalkınma anlamında önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Günümüzde ülkelerin ekonomik açıdan rekabet edebilmesi, nitelikli bir insan kaynağıyla mümkündür. Rasyonel seçim kurumsalcılığı açısından nitelik odaklılık değerlendirilecek olursa, Almanya’nın uzun vadede bu politikadan vazgeçmeyeceği ifade edilebilir. Çünkü Almanya uzun vadede nitelikli işgücü ile ekonomisine önemli katkılar sağlamakta, faydasını maksimize etmektedir. Günümüzde dahi Olaf Scholz hükümetlerinde nitelikli iş gücü programları hayata geçirilmeye çalışılması bu duruma bir delil olarak gösterilebilir.

4.2.5. Alman Hristiyan Demokrat Birliği’nin Entegrasyon ve Uyum Politikaları

CDU/CSU Almanya’yı insan odaklı politikalarla şekillendirmede şu düşüncelere sahiptir: “*Özgürlük, dayanışma ve adalet; Hristiyan anlayışımızın temelinde, ülkemizin ve toplumumuzun şekillenmesi için vazgeçilmez olan temel değerlerdir. Geleneksel değerlere saygı göstermeyi savunuyoruz. Yeniliklere açığız. Ancak her şeyin yeni olanın, denenmiş olanın karşısında daha iyi olduğunu kanıtlaması gerekir.*” (CDU/CSU Hükümet Programı, 2002, s. 32). Bu ifadeler âdeta muhafazakâr ideolojinin klasik metinlerinden alınmış gibidir ve muhafazakârlığın gelenek savunusu ile değişime bakışını yansıtmaktadır.

Almanya’nın entegrasyon politikaları üç dönemde ele alınabilir. Misafir iş gücü göçünün olduğu ve çokkültürlülük tartışmalarının yürütüldüğü birinci dönem, yasama faaliyetlerinin yoğunlaştığı ikinci dönem ve Almanya’nın bir göç ülkesi olduğunu kabul ettiği 2005 sonrasında günümüze kadar gelen dönemdir (Başçeri, 2016, s. 124-125). Almanya’da göçün birinci döneminde (misafir işçilerin göçü) uyum politikalarına dair iki farklı yaklaşım görülmektedir. Bir tarafta Almanya’nın göç ülkesi olduğunu kabul etmekten kaçınması (1973 yılında ülkelerine dönmeyen

göçmenlerin ailelerini de getirmeye başlaması söylemde etkilidir), diğer tarafta göçmenleri ana vatanlarına geri göndermeye yönelik oluşturulan politikalar (Bommes & Kolb, 2012, s. 116). Bu dönemde uyum politikaları Başçeri'ye (2016, s. 117) göre muhafazakâr bir tarzdadır.

Merkel'in 2000 yılında CDU Başkanı olması, aynı zamanda entegrasyon politikalarında yeni bir değişim ve dönüşüme işaret etmektedir. Göçmenlerin Almanya'ya uyumuna yönelik politikalar o döneme kadar sınırlı bir çizgideyken, tıpkı Başçeri'nin ifade ettiği üzere muhafazakâr bir formdayken, bu dönemden sonra CDU'nun seçim beyannamelerinde/hükümet programlarında entegrasyonun hep yer aldığı görülmektedir.

2002 seçimlerinde CDU, o zamana kadar ki entegrasyona dair en kapsamlı politika vaatleri ile seçimlere girmiştir. Almanca dil öğreniminin teşvik edilmesi, yetişkinlere yönelik dil programları oluşturulması, entegrasyonu kolaylaştırmak adına Almanya'ya göç edecek ailelerin çocuklarına bir yaş sınırı getirilmesi, Müslüman çocuklara yönelik devletin kontrolünde yürütülecek ortak İslam dersi, entegrasyon karşıtı derneklerin kapatılması (CDU/CSU Hükümet Programı, 2002, s. 62-63) programda dikkat çeken politika vaatleridir. Merkel'in liderliğindeki CDU için partinin artık öncelikli alanlarının başında entegrasyonun geldiği ifade edilebilir.

Entegrasyonun önemli bileşenlerinden biri de vatandaşlıktır. Bir ülkenin göçmenlere yönelik sağladığı vatandaşlık hakları toplumsal uyuma büyük katkılar sağlamaktadır. 2005 yılı Almanya'da göç sistemine dair hem ilk büyük çaplı reformun yapılması hem de sistemli entegrasyon politikaları oluşturulması adına önemli bir dönemdir. 1 Ocak 2005'te yürürlüğe giren Yeni Göç Kanunu (*Zuwanderungsgesetz*), 9. maddesi uyarınca Almanya'da süresiz oturma izni almak isteyenlerden yeterli düzeyde Almanca bilgisine sahip olmaları (B1) ve Almanya'yı tanıdığını göstermeleri istenmektedir (İkamet Kanunu - Göç Yasası, 2005).

2005 seçimlerinde, CDU/CSU'nun Almanca bilme şartı, ülkeye girişten önce eşleri de kapsaması yönündedir, bununla birlikte yeni vatandaş olacaklar için tören düzenlenmesi de programda yer almaktadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2005, s. 35). Aslında vatandaşlık yemin törenleri kurumsallaşmanın bir parçasıdır. Meyer ve

Rowan'a göre kurumsallaşmış hizmetlerin, politika ya da programların güçlü bir işlevi bulunmaktadır ve birçok kurum bunları törensel olarak benimsemektedir (1977, s. 340). Broom ve Selznick'e (1977, s. 222) göre bu eylemler zamanla değer kazanmakta grup dayanışmasına olumlu katkı sağlamaktadır.

Merkel döneminde 2006 yılında ülke tarihinin ilk büyük çaplı Entegrasyon Zirvesi düzenlenirken, 2007 yılında gerçekleştirilen ikinci zirve sonrasında "Ulusal Entegrasyon Planı" hazırlanmıştır. Zirve'de konuşan dönemin Kültür ve Eğitim İlişkilerinden Sorumlu Devlet Bakanı Maria Böhmer; entegrasyon kurslarını geliştirmek, Almanca dilini teşvik etmek, sivil toplumu güçlendirmek, kadınların ve kız çocuklarının yaşam koşullarını iyileştirmek, iyi bir eğitim ve öğretim planlaması hazırlamak, sahada entegrasyonu desteklemek şeklinde hükümetin entegrasyon alanında atacağı adımları sıralamıştır (Almanya Federal Hükümeti, 2006, s. 11).

Almanya'da 2005 Göç Kanunu'na göre (*Zuwanderungsgesetz*) soy ya da toprak bağının olmadığı durumlarda "talep üzerine" yabancılara vatandaşlık verilebilmektedir. Vatandaş olabilmek için oldukça ağır şartların karşılanması gerekirken, göze çarpan unsurlardan biri de 2008 yılında uygulamaya geçirilen Vatandaşlığa Kabul Testinde başarılı olma şartıdır (Tauscher, 2016, s. 13). 2008 yılında uygulamaya alınan testte sorular Almanya'da hukuk, tarih, temel haklar ve genel kültür üzerinedir. Örnek soru: Alman Anayasası hangi isimle tanımlanır? (Hürriyet, 2008). Sosyal entegrasyona da katkı sağlaması amaçlanan test, tıpkı Birleşik Krallık'taki "Life in the UK" testi gibi bir uygulamadır.

Merkel hükümetleri döneminde entegrasyon politikalarında "din" eksenli bazı yeni yaklaşımlar olduğu da görülmektedir. Dönemin İçişleri Bakanı CDU'lu Wolfgang Schäuble 2006 yılında "İslam, Almanya'nın ve Avrupa'nın bir parçasıdır" sözleri ile Hristiyan geleneğe dayalı bir partide oldukça farklı bir çıkışa imza atmıştır (Meier-Braun, 2021, s. 15). Kaya'ya (2016, s. 43) göre CDU, Almanya'da göçmenleri bireysel kimliklerinden ziyade "din" üzerinden tanıma eğilimindedir; özellikle 2006 ve 2007 yıllarında Türk kökenli Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen Entegrasyon Zirveleri de buna işaret etmektedir. Bir diyalog platformu olarak nitelendirilen Zirveler (CDU/CSU Hükümet Programı, 2009, s. 33-34); hükümete bir nevi politika oluşturma sürecinde rehber etmektedir ve ayrıca Almanya'da yaşayan milyonlarca Müslüman

göçmenin taleplerini aktarabildiği bir mecradır. Muhafazakâr ideolojide dinin toplumsal düzen açısından yürüttüğü kritik rol düşünüldüğünde, Almanya'nın din üzerinden toplumsal bir düzen tahsis etmeye çalıştığı da düşünülebilir.

Öte yandan entegrasyonun önemli bileşenlerinden olan yabancılara yerel seçimlerde seçme hakkı tanınması da muhafazakâr CDU'nun sıcak bakmadığı politikalar arasındadır (CDU/CSU Hükümet Programı, 2009, s. 33-35). Normal şartlarda Almanya'da yerel seçimlerde yalnızca AB vatandaşı yabancılar oy kullanabilmektedir (Hürriyet, 2014). Yine entegrasyonun önemli bileşenlerinden olan yabancıların dil öğrenimi ise CDU'nun kararlılıkla bağlı olduğu bir politikadır. Hızlı ve başarılı bir entegrasyon kültürü için Almancaya oldukça önem veren Almanya, iyi bir Almanca bilgisini başarılı entegrasyon için kilit bir faktör olarak görmektedir. Almancanın toplumda ortak bir kimlik oluşturduğu ve uyuma büyük katkı sağladığı düşüncesiyle, CDU/CSU Almanca öğrenmeyi reddedenlerin Almanya'da geleceği olmadığını belirtmektedir (CDU/CSU Hükümet Programı, 2013, s. 41).

Tecmen'e (2020, s. 40) göre göçmen entegrasyonu, liberal demokrasilerde başarısızlık çağrıştıran bir söylemle şekillenmiştir. Her ne kadar Merkel açıklamalarıyla Alman çokkültürlülüğünün başarısız olduğunu ifade etse de Almanya'daki Türkler önemli kazanımlar elde etmiştir. Özellikle Sosyal Demokrat Parti'nin 1998-2005 yıllarındaki iktidarında Türkler, kamusal yaşamda etnik, kültürel ve dini kimlikleriyle temsil edilmeye başlamışlar neredeyse her alana entegre olmuşlardır (Kara A. , 2009, s. 3). Merkel'in entegrasyon anlamında reformist bir politika takip ettiği ve entegrasyonun kurumsallaşması adına hareket ettiği ifade edilebilir. Bu bağlamda oluşturmaya çalıştığı "Hoş Geldin Kültürü" *Willkommenskultur* bununla birlikte 2016 yılında hayata geçirilen *Entegrasyon Yasası*, kurgusu sorunlu olan entegrasyona yönelik, muhafazakâr Merkel politikalarıdır.

Bu tezin dört numaralı araştırma sorusu (AS-4) "*Muhafazakâr siyasi partilerin entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında ana aktör nedir?*" şeklindedir. CDU'nun entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında "siyasi liderlik" kritik bir vazife oynamaktadır. Özellikle Merkel'in CDU Genel Başkanı olmasıyla birlikte, partinin hemen hemen bütün seçim beyannamelerinde entegrasyon önemli düzeyde yer edinmeye başlamıştır. Almanya'da bu dönemde göç gerçeğinin kabul edilmeye

başlanmasıyla birlikte Merkel, göçmenlerin topluma entegre olmalarına öncelik vermeye başlamıştır. 2000’li yıllardan sonra hayata geçirdiği Ulusal Entegrasyon Zirveleri, Entegrasyon Eylem Planları, zaman zaman çokkültürlülük çıkışları ya da “Hoş Geldin Kültürü” tarzındaki yenilikçi söylemlerinin bir değer oluşturduğu düşünülmektedir. Merkel’in 2021 yılında görevden ayrılmasından sonra ise hükümet tarafından entegrasyon zirvesi düzenlenmediği görülmektedir. Öte yandan 2005 Göç Kanunu ise özellikle Almanca gibi “ortak değerler” ekseninde bir politika yaklaşımı oluşturmaya başlamıştır. Almanca dil yeterlilikleri Kanun’dan sonra CDU hükümetlerince hiçbir şekilde esnetilmemiş ve Vatandaşlık Testi uygulamasından vazgeçilmemiştir.

4.3. AK Parti’nin Göç Politikaları

Tezin bu bölümünde muhafazakâr ideolojiye sahip Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) kabul ve güvenlik politikaları, vatandaşlık politikaları, istihdam politikaları ile entegrasyon ve uyum politikaları incelenmektedir.

4.3.1. Türkiye’de Göçün Tarihi

Anadolu coğrafyasının yüzyıllardır göçmenlerin uğrak noktalarından biri olduğu bilinen bir gerçektir. 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu’nun kapıları Türklere açılırken, bu tarihten beri Anadolu coğrafyası komşu ve çevre ülkelerde meydana gelen siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylardan dolayı gerek Osmanlı Devleti döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde göçlerin merkezinde yer almış ve yer almaya devam etmektedir.

Genel olarak Türkiye’nin uluslararası göç evreleri; II. Dünya Savaşı öncesi ulus-devletleşme dönemi, II. Dünya savaşı sonrasında 1990’lara dek süren kontrollü göç politikalarının ve yoğun mülteci hareketlerinin olduğu dönem, 1990’lardan 2000’li yıllara doğru politikalarda AB etkisinin görüldüğü dönem ve son olarak 2011 yılından günümüze dek süregelen ve temelde Suriyelilerin göçünden kaynaklı yoğun sığınmacı hareketlerinin yaşandığı dönem şeklinde ele alınabilir. Bu dört farklı evrede göç, zamanla Türkiye’de kurumsal bir anlam kazanmıştır.

1922-1938 yılları arasında Türkiye'ye Yunanistan'dan yaklaşık 384 bin kişinin göçü söz konusudur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Bu göçler temel olarak I. Dünya Savaşı sonrasında, Lozan Barış süreci olarak bilinen dönemde şekillenmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan müzakereler kapsamında Yunanistan'daki Müslüman nüfusa karşılık Türkiye'deki Hıristiyanların Yunanistan'a gönderilmesi, yani mübadele edilmesi konusunda bir fikir birliğine varılmıştır (Goalwin, 2018, s. 121).

1932 yılında Bulgaristan'da Türklere ve Müslümanlara yönelik düşmanca politikalar, 1934 yılında gerçekleşen darbe ve 1944 yılında komünist darbe, sayıları yüzbinleri bulan göç hareketlerine neden olmuştur (Değirmenci, 2022, s. 48). 1946 yılına dek Türkiye'ye Bulgaristan'dan gelen göçmen sayısı yaklaşık 215 bin civarındadır (Kirişçi, 2000, s. 8). Özellikle Balkanlardan kaynaklı göçler, Türkiye'nin göç tarihinde sayıca önemli bir yer teşkil etmektedir. 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan yaklaşık sekiz yüz bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Balkan ülkelerinde yaşanan komünizm sonrası krizin etkileri önemli bir göç hareketi olarak Türkiye'ye ulaşmıştır (Salomoni, 2005, s. 143). Bu göçlerin arka planında Komünist yönetimlerin, toplum mühendisliğine soyunması ve doğal olarak Türk ve Müslüman kimliklerinde asimilasyoncu bir model izlemesi yer almaktadır.

Bu göçler Türkiye'yi karşılaştığı kitlesel göç hareketlerine ilişkin yasal anlamda çeşitli düzenlemeler yapmaya sevk etmiştir (Boztaş & Akgün, 2022, s. 41). 1934 yılında çıkarılan *2510 Sayılı İskân Kanunu*, Türkiye'de göç ve sığınmacı politikalarını düzenlemek adına önemli bir gelişmedir. Kanun'un 3. maddesinde Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı kişilerin muhacir ve mülteci olarak kabul edileceği görülmektedir (İskân Kanunu, 1934). Bu doğrultuda Türkiye'nin ulus-devletleşme sürecinde temel göç ve sığınmacı politikası; Kale'ye (2016, s. 106) göre "Türk soylu" olmayanların ülkeyi er ya da geç bir gün terk ederek geldikleri ülkeye geri dönecekleri üzerine kuruludur. Bu doğrultuda Türkiye'nin ulus-devletleşme sürecinde temel göç ve sığınmacı politikasında "Türk soylu" olmayanların ülkelerine geri dönecekleri üzerine kuruludur. Başka bir deyişle Türk soylu olmayanlara ülkenin kapıları "geçici misafirlik" şeklinde açılmaktadır. Türkiye'nin ilgili dönemde göç politikalarında Türk soyu ve Türk kültürü vurgusunun olması, ortak paydada buluşan

kişiler üzerinden ulus-devleti inşa etme düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Kocaoğlu, 2018, s. 29). Kara'ya (2017, s. 52) göre Kanun, ulus-devletin homojen bir toplum oluşturma arzusuna yönelik yasal bir dayanak oluşturma amacı taşımaktadır.

İskân Kanunu, öte yandan Osmanlı'dan gelen bürokratik kültür ve göç politikalarında da köklü bir değişime işaret etmektedir. 1492 yılında İspanyol Yahudiler (Aslan, 2011, s. 40), 1699 yılında Macar Kralı ve beraberindekiler (Refik, 1932, s. 3), 1708 yılında İsveç Kralı XII. Karl (Kurat, 1987, s. 259), 1841 yılında Polonya Millî Hükümetinin lideri Prens Adam Jerzy Czartoryski öncülüğündeki Lehler (Üstüner, 2021, s. 31-51), 1919'da sayısı yüzbinleri bulan Beyaz Ruslar (Kaplan, 2017, s. 298; Olcay, 2018, s. 329) Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Osmanlı genel göç politikalarında dünyanın neresinde olursa olsun zulme uğrayanlara ya da siyasi baskı görenlere, kapılarını açma yani bir "hoşgörü" politikası söz konusudur. Bu politika 1934 İskân Kanunu ile önemli ölçüde terk edilmektedir. Kanun'un 4. maddesi uyarınca *memleketleri dışına çıkarılmış olanların* sığınmacı olarak alınamayacakları görülmektedir (İskân Kanunu, 1934). 1934 İskân Kanunu, Osmanlı'nın tüm dünya mazlumlarına kapılarını açtığı hoşgörü temelli göç politikalarından vazgeçilerek "Türk soyluluk" ekseninde yeni bir politik yaklaşımın başladığı anlamına gelmektedir.

Bu dönemde Türkiye'de göç yönetiminin yasal temelini oluşturan düzenlemelerden biri de 1938 yılında hayata geçirilen *3519 Sayılı Pasaport Kanunu*'dur. Kanun'un 1. maddesinde Türkiye'ye giriş yapacak Türk vatandaşları ve yabancılardan geçerli bir pasaport ya da kimlik belgesi ibraz etmeleri istenmekte olup, 3. maddesinde ise 1. maddedeki şartları yerine getirmeyenlerin ülkelerine geri gönderilecekleri görülmektedir (Pasaport Kanunu, 1938). Yabancıların Türkiye'de oturumları ise 1938 yılında çıkarılan *Ecnebilerin Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun* ile düzenlenmektedir. 1938 Pasaport Kanunu hükümlerine uygun olarak Türkiye'ye gelenlere (1. madde) oturum ve seyahat hakkı tanınmaktadır (Ecnebilerin Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 1938).

Türkiye 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi'ni "zaman" ve "coğrafi" çekince koyarak imzalamıştır (Bozbeyoğlu, 2015, s. 60). Coğrafi çekinceye göre Avrupa dışından Türkiye'ye gelerek sığınma talep eden kimselere ırk, din, tabiiyet, mensubiyet ya da siyasi görüş nedeniyle zulüm görseler dahi mülteci statüsü

tanınmaması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin bu dönemde yeni bir ulus inşa etmeye çalıştığı düşünüldüğünde, özellikle Türkiye'nin konumlandığı coğrafyanın savaş ve karışıklıklar nedeniyle göç potansiyeli dikkate alındığında, Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda sığınmacılara yönelik seçici davranmak istediği ve bunu da coğrafi kısıtlama yoluyla yapmaya çalıştığı ifade edilebilir. İkinci olarak mültecilerin hukuki durumuna yönelik 1967 Protokolü'nde Türkiye tarihsel kısıtı (1951 yılından önce meydana gelen olaylara yönelik çekince) kaldırırken, coğrafi kısıtlama ilkesine bağlı kalmaya devam etmiştir (Kocaoğlu, 2018, s. 30).

Türkiye'de göçün ikinci evresi; II. Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönem şeklinde ele alınabilir. Savaş sırasında tarafsız olmak, savaş sonrasında ise Batı Blokunda yer almak, Türkiye'ye çeşitli kazanımlar getirmiştir. Türkiye; 1946 yılında çok partili siyasal yaşama geçişle demokratikleşme yolunda önemli bir adım atmış, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında yardımlardan faydalanmış, 1951 yılında ise NATO'ya üye olmuştur (Değirmenci, 2022, s. 49). 1950'li yıllarda Türkiye sanayileşme sürecine girerken göç hareketleri de farklı bir boyut kazanmıştır (Yolcu, 2020, s. 198). Sanayileşmenin etkisiyle Türkiye'de oluşan emek fazlası, daha çok Batı Almanya başta olmak üzere Avrupa'ya göç etmiştir.

Balkanlardan Türkiye'ye göç hareketleri bu dönemde de devam etmektedir. 1946-1995 yılları arasında Türkiye'ye yaklaşık 600 bin kişi Bulgaristan'dan göç etmiştir (Kirişçi, 2000, s. 8). Bu göçlerin nedeni; Bulgaristan hükümetinin 1950-1952 yıllarında Türk azınlıkları istememesi, 1968-1979 yıllarında Bulgarlaştırma ideolojisi politikası, 1989 Jivkov hükümetinin Türklere uyguladığı baskı şeklinde toparlanabilir (Adıgüzel, 2018, s. 81-82). Tüm bunlarla birlikte bir de aile birleşimleri göz önüne alındığında Bulgaristan'dan göç, Türkiye tarihinde sayısal anlamda büyük rakamlara erişmektedir. Tıpkı Bulgaristan'da olduğu gibi Yugoslavya'da da Müslüman Türklere yönelik uygulanan asimilasyoncu politikalar nedeniyle 1946-1995 yılları arasında Türkiye'ye yaklaşık 188 bin kişi göç etmiştir (Kirişçi, 2000, s. 8).

Türkiye bu dönemde istisnalar dışında, ulus-devletin homojen toplum yapısını korumaya özen göstermiştir. Bulgar hükümetinin Türk soyundan gelenleri sınır dışı etme kararı, ilgili dönemde II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en büyük göç hareketleri arasındadır (Miynat, Akyol, & Şahintürk, 2015, s. 16). Türkiye, 1988

yılında yaklaşık 50 bin Iraklı göçmeni ülkeye kabul etmiştir; ancak Irak'ta 1991 yılında meydana gelen şiddet olayları neticesinde yaklaşık 400 bin Kürt etnik kökenli insanının, Türkiye'ye girmesine sıcak bakılmamıştır (Çakır, 2022). ABD, İngiliz ve Fransız askeri birlikleri tarafından güvenli bölge oluşturulmasıyla, Türkiye açısından ekonomik ve siyasi bir yük oluşturan Kürtler Kuzey Irak'a geri dönmeye başlamıştır (Arıdemir & Acar, 2018, s. 91). Türkiye'nin Irak'tan gelen ve sınırında bekleyen Kürt göçüne “güvenlik temelinde” sıcak bakmadığı, bununla birlikte uluslararası toplumu harekete geçirerek bir çözüm oluşturmaya çalıştığı görülmektedir (Oluğ, 2023, s. 448). 1934 İskân Kanunu ile “Türk soyluluk” ekseninde oluşan politikanın sürdürüldüğü ve birkaç istisna haricinde politikaya bağlı kaldığı görülmektedir.

Gerek Kuzey Irak kaynaklı Kürt göçü sorunu gerekse diğer ülkelerden gelen sığınma taleplerindeki artış, Türkiye'nin sığınma mevzuatında bazı düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle göçmenlerin statülerinin BMMYK tarafından belirlenene kadar göçmenlerin Türkiye'de misafir edilmeleri, çeşitli ekonomik ve siyasi sonuçları olan bir durumdur. Türkiye, bu sorunlara dair çözüm üretmek amacıyla 1994 yılında *İltica Yönetmeliği*'ni çıkarmıştır. Parlak ve Şahin'e (2015, s. 71) göre Yönetmelik, iltica ve sığınmaya ilişkin iç hukuktaki boşluğu büyük ölçüde doldurmuştur. Yönetmelik ile Avrupa dışından gelen sığınmacılara yönelik üçüncü bir ülke tarafından kabul edilinceye kadar “geçici koruma” sağlanmaktadır (Şimşek & İçduygu, 2017, s. 15). Yönetmelik Türkiye'nin “Türk soyluluk” ve “Avrupalılara” mültecilik statüsünün politikalarının sürdürüldüğünü göstermektedir. Öte yandan Yönetmelik, Türkiye'nin sığınmacılara yönelik politikalarına bir standart getirmektedir. Bu bakımdan günümüz göç politikalarını da etkileyecek şekilde, Türkiye'deki göç politikalarının kurumsallaşmasının başlangıcı olarak kabul edilebilir. Türkiye bu dönemde 90'lı yılların sonuna doğru çok yoğun sığınmacı hareketleriyle karşı karşıya kalmamıştır. Türkiye'de göçün ikinci evresi ağırlıklı olarak Kocaoğlu'na (2018, s. 32) göre egemenliği önceleyen, ulusal güvenliği gözeten ve mültecilerin haklarını görmezden gelen bir yapıya sahiptir.

Türkiye'de göçün üçüncü evresi AK Parti'nin Türk siyaset sahnesinde yerini almaya başladığı, bununla birlikte politik reformların hayata geçirildiği, dinamik bir dönemdir. 2000'li yıllar itibarıyla Türkiye, AB ile yakın ilişkiler geliştirme eğilimine

girmiştir. Türkiye'nin AB süreci, pek çok alanda politik reformlara yöneldiği bir dönem olup aynı zamanda göç politikalarını da etkileyen bir süreç yaşanmıştır. Türkiye, 2000'li yıllardan sonra göçmenler açısından geçiş ülkesi olmaktan ziyade doğrudan bir "hedef ülke" hâline gelmiştir.

2000-2010 yılları arasında Türkiye'ye yaklaşık 700 bin düzensiz göçmen gelmiş olup bunların da yaklaşık 473 bini (yaklaşık %68'i) transit göçmendir, yine ilgili dönemde sığınmacı başvurusu da benzer şekilde afaki noktalara ulaşmamıştır. 2000-2010 yılları arasında 68.711 kişi Türkiye'den sığınma talebinde bulunmuştur (İçduygu & Aksel, 2012, s. 19-29). Türkiye'de 2002 seçimlerinden beri iktidarın sahibi AK Parti'nin 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde uluslararası göç konusunda ya da mültecilere yönelik doğrudan bir politika vaadinde bulunmadığı görülmektedir. İlgili dönemde Türkiye'nin özellikle yoğun sığınmacı hareketliliği ile karşılaşmaması ve düzensiz göçmenlerin Türkiye açısından büyük bir sorun teşkil etmemesi, seçim beyannameleri vasıtasıyla politika vaatlerine yansımadağı şeklinde ifade edilebilir.

2000'li yılların başından 2011 Suriye göçüne dek olan dönemde AB ile uyum ekseninde politika reformları söz konusudur. 2001 yılında Avrupa Komisyonu Katılım Ortaklığı, 2005 yılında AB İltica ve Göç Eylem Planı Türkiye'ye göç alanında yeni düzenlemeler kazandırmıştır. 2009 yılında Türk Vatandaşlığı Kanunu değiştirilmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere bu dönem Türkiye'nin politikalarını AB çerçevesinde kurumsallaştırmaya çalıştığı bir dönemdir.

Türkiye'de göçün son evresi, 2011 yılında Suriyelilerden kaynaklı Cumhuriyet tarihinin en büyük kitlesel göç hareketlerinin yaşandığı dönemdir. Suriye'deki iç savaşın neticesinde milyonlarca insan evini ve yurdunu terk ederken, bu zorlu süreç, Türkiye açısından büyük bir göç dalgasına dönüşmüştür. AK Parti, iç savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan Suriyelilere yönelik *açık kapı* politikası izlemektedir. Her ne kadar son yıllarda azalmaya başlasa da bir dönem Türkiye yaklaşık 4 milyon Suriyeliye kapılarını açmıştır. AK Parti'nin bu dönemdeki *açık kapı* politikası Türkiye'nin yıllardır uyguladığı *sınırlı göç* politikasından büyük bir kopuş anlamına gelmektedir. Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en büyük göç dalgasının üstesinden gelmek adına hızla göç politikaları hayata geçirmiştir. 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2014 yılında Geçici Koruma

Yönetmeliği, 2016 yılında Uluslararası İşgücü Kanunu bu dönemdeki düzenlemelerden bazılarıdır.

Bu tezin araştırma sorularında (AS-5) “*Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikaları süreklilik arz eder mi? Olay ve konjonktüre bağlı olarak değişim ve kırılmalar mı gösterir?*” sorusuna yanıt aranmaktadır. Türkiye’de göç, dört farklı evrede gerçekleşmiştir. İlk evrede ulus-devletleşme süreci baskındır ve ağırlık olarak Türk soyluların göçmen olarak kabulü söz konusudur. 1990’lara kadar süren ikinci evrede kontrollü göç politikaları izlenmiş ancak yoğun mülteci hareketlilikleri de yaşanmıştır. Bu dönemde yine Türk soyluların göçmen olarak kabul edildiği görülmektedir. Üçüncü evrede yani 2000’li yıllarda AB ile uyum ekseninde politikalar geliştirilmiş ancak sınırlı göç devam etmiştir. Dördüncü ve son evrede AK Parti’nin göçmenlere yönelik uyguladığı açık kapı politikası söz konusudur ve Cumhuriyet tarihinin en büyük göç dalgası yaşanmıştır.

Türkiye’de uluslararası göç politikalarının olay ve konjonktürden etkilendiği ifade edilebilir. Bu bakımdan AK Parti dönemi göç politikalarında bir süreklilikten ziyade geçmişten kopuş söz konusudur. Bu kopuş Türkiye’nin genel göç politikalarıyla ilgilidir, ancak AK Parti’nin göç politikalarındaki sürekliliği ya da kopuşu yansıtmamaktadır. AK Parti’nin 2002 yılı itibariyle Türkiye’de iktidara gelmesi, geçmiş dönemle kıyaslama yapılmasını oldukça güçleştirmektedir. Almanya ya da İngiltere’de muhafazakâr eğilimli siyasi partilerin göç politikaları liderlere ya da olaylara göre değişse de partinin genel politikalarına yönelik genel bir çıkarımda bulunulabilmektedir.

AK Parti döneminde iki önemli gelişme göç politikalarını açıklamaya yardımcı olabilir. İlk olarak AB ile uyum sürecinde hayata geçirilen politikalarda AB’nin zorlayıcı etkisi söz konusudur. Ancak AB üyelik sürecinin AK Parti’nin bir tercihi olduğu düşünüldüğünde, bu zorlayıcılık bir nevi AB’nin göç politikalarındaki iyi olduğu düşünülen politikaların Türkiye’ye de transfer edilmesidir, yani taklitçi eşbiçimliliktir. Zorlayıcı eşbiçimlilik ise Türkiye AB üyesi olmak istediği için, üyelik sürecindeki vaatlerini yerine getirmek adına bazı politikaları mecburen hayata geçirmiştir.

İkinci olarak 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'nin göç politikalarındaki bir değişime işaret etmektedir. YUKK'tan önceki 1934 İltica Kanunu ve 1994 İltica Yönetmeliği Türkiye'ye sığınmacıların girişini sınırlamaktadır. Ancak YUKK ile geçici koruma statüsü oluşturularak, Türkiye ve Avrupa dışından gelen göçmenlere meşru bir zemin oluşturulmuş ve yaklaşık 4 milyon göçmeni Türkiye kabul etmiştir.

4.3.2. AK Parti'nin Kabul ve Güvenlik Politikaları

AK Parti'nin Türkiye'de iktidara geldiği 2002 yılında, Türkiye'de büyük çaplı bir göç ya da göçmen sorunu söz konusu değildir. Zamanla Türkiye'nin artan ekonomik gücü, bulunduğu coğrafyadaki siyasi istikrarsızlıklar göçmenler açısından Türkiye'yi bir *hedef ülke* konumuna getirmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2012, s. 7). 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ve neticesinde milyonlarca Suriyelinin Türkiye'ye yönelmesi Türkiye'nin göçmenler açısından hedef ülke olduğunun açık bir delilidir. Milyonlarca Suriyelinin göçü, göç politikalarının daha kurumsal bir forma bürünmesini mecbur bırakmıştır. İlgili dönemde AK Parti'nin Suriyelilere yönelik uyguladığı açık kapı politikası, Türkiye'nin göç politikalarına yön veren mevcut hukuki düzenlemelerle bu işin yürütülemeyeceğini göstermiştir.

Türkiye'de göç politikalarının kurumsal bir forma bürünmesinde 1934 İskân Kanunu ve 1994 İltica Yönetmeliği'nin önemli bir payı vardır. İki düzenleme de Türkiye'nin "sınırlı göç" politikalarını uygulamada, en önemli politika araçları olmuştur. Türk soyluluk ve Avrupalılık kriterleri ekseninde uluslararası koruma sağlayan Türkiye için farklı etnik unsurların Türkiye'ye göçü hep sınırlı kalmıştır. Her ne kadar 1994 İltica Yönetmeliği Türkiye'ye sığınanlara üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar "geçici koruma" sağlasa da Türkiye'nin ilgili dönemlerde büyük kitlesel göç hareketleriyle karşı karşıya kalmaması pratikte Yönetmeliğin sonuçlarını tam olarak ortaya koymamıştır.

AK Parti iktidarlarının ilk döneminde, politika oluşumunda AB'nin büyük etkisi söz konusudur. 2001 yılında Avrupa Komisyonu Katılım Ortaklığı, Türkiye'ye göç politikalarında bir takım politika hedefleri tayin etmektedir. Adalet ve İçişleri başlığı altında yapılması gerekenler; Schengen Bilgi Sistemi ve Europol'a

katılabilmek için veri koruma alanında AB müktesebatını benimsemek, vize mevzuatını AB ile uyumlu hâle getirmek, yasa dışı göçü önlemek için AB mevzuatı ve uygulamalarını benimsemek, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyulan “coğrafi çekinceyi” kaldırmak şeklindedir (Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Konsey Kararı, 2001, s. 10). 2003 yılında ise yasa dışı göçle mücadele etmek adına Türkiye ve AT arasında hızlı bir şekilde geri kabul anlaşması imzalanması, AB tarafından Türkiye'den beklenmektedir (Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, 2003, s. 15).

Türkiye, göç sistemini AB ile uyumlu hâle getirebilmek adına hızla bazı politikaları hayata geçirmiştir. Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi kurum ve kuruluş temsilcilerinin katkılarıyla 14 Nisan 2003 tarihinde “Dış Sınırların Korunmasına İlişkin Strateji Belgesi” yayımlanmıştır (Türkiye Katılım Öncesi Yardım Aracı [IPA II], 2019, s. 1). Türkiye, 30 Ocak 2003 tarihinde 4800 sayılı Kanun ile BM Palermo Konvansiyonu'nu, 4803 sayılı Kanun ile de Ek Protokolü kabul etmiştir. Sınırı aşan suçlarda uluslararası iş birliğine dayanan Konvansiyon, insan ticaretinin önlenmesinde Türkiye'nin göçmen görevlilerine eğitim vermesini, eğitimlerde insan hakları ile kadın ve çocuk haklarının ayrıca gözetilmesini içermektedir (Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi, 2003).

Türkiye'de 25 Mart 2005 tarihinde AB İltica ve Göç Eylem Planı yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye'nin iltica sisteminin AB ile uyumlu hâle getirilmesi amacı doğrultusunda; göç alanında görevli personellerin eğitimi, geri gönderme merkezlerinin tesisi, göçmenlerin geldikleri ülkelere yönelik iltica bilgi sisteminin kurulması yönünde yol haritası tespit edilmiştir (Bayır & Aksu, 2020, s. 334). AB ile uyum politikaları çerçevesinde “Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı” 2006 yılında hazırlanmış ve kabul edilmiştir (Türkiye Katılım Öncesi Yardım Aracı [IPA II], 2019, s. 4).

AK Parti'nin göç politikalarına yönelik hedefleri aynı zamanda Kalkınma Planlarına da yansıtılmaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yasa dışı göçle mücadele etmek adına müstakil bir yapıda Göç ve İltica Teşkilatı kurulacağı, sınırlarda barınma ve geri gönderme merkezleri oluşturulmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılacağı görülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006, s. 106). Henüz Suriyeli göçünün başlamadığı bir dönemde, göç yönetimini etkin kılmak adına

böylesine bir politika hedefinde bulunmanın arka planında kuvvetle muhtemel AB ile uyumlu politika geliştirme amacı yer almaktadır. Ancak AK Parti'nin seçim beyannamelerine bakıldığında 2015 genel seçimlerine dek sığınmacı, mülteci ya da uluslararası göçe dair bir politika vaadi bulunmamaktadır.

Türkiye, 2011 yılına dek büyük çaplı kitlesel göçlerle karşı karşıya kalmamıştır. Ancak 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde ülkelerini terk etmek zorunda kalan milyonlarca Suriyeli, sığınma amaçlı Türkiye'ye yönelmiştir. AK Parti'nin Suriyelilere yönelik izlediği "açık kapı" politikası, Tuncel ve Ekici'ye göre modern dünyada pek görülmeyen bir politikadır (2019, s. 55). 2011-2021 yılları arasında resmî verilere göre Türkiye'ye yasal yollardan 3.7 milyon Suriyelinin girdiği görülmektedir, 2021 yılı bu anlamda zirve noktası olarak ifade edilebilir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Tablo 13. Türkiye'de Yıllara Göre Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler

Yıllar	Kişi
2011	0
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.426.786
2018	3.623.192
2019	3.576.370
2020	3.641.370
2021	3.737.369
2022	3.535.898
2023	3.214.780

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024)

Ancak Suriyelerin gelişi, Türkiye'nin mülteci rejiminden kaynaklı yasal statülerinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir (Çelik & Fırat, 2020, s. 34). Siyasette ve toplumda genel kanı Suriyelilerin misafir ya da geçici misafir şeklinde

Türkiye’de kısa sürede kalacakları yönüdeyken, 2014 yılı itibariyle Türkiye’den sığınma talep eden Suriyelilerin sayısında hızlı bir artış meydana gelmiştir, bu durum da yasal düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Yasal sorunların üstesinden gelmek adına Türkiye, 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu (YUKK) çıkarmış, 2014 yılında ise uygulamaya koymuştur. Değirmenci’ye (2022, s. 100) göre YUKK, Türkiye’nin ilk göç kanunudur. Kanun ile Türkiye’de uluslararası göç, kurumsal bir zemine oturmaya başlamıştır. Kanun ile Tıpkı Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda yer aldığı üzere Genel Müdürlük statüsünde Göç İdaresi Başkanlığı da kurulmaktadır. YUKK, önceki yasal mevzuatlardan farklı olarak mülteci, geçici koruma sağlanan şartlı mülteci statülerini ve bu statülere sahip olanların haklarını ve sorumluluklarını açık bir şekilde düzenlemektedir (Kocaoğlu, 2018, s. 32).

Suriyeliler, 6458 sayılı Kanun ile mülteci ya da şartlı mülteci statüsünde değil, “geçici koruma” statüsündedir. Böylece Türkiye’de ilk kez, Avrupa dışından gelen sığınmacılar Kanun ile geçici koruma statüsü elde etmiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Doğal olarak 6458 sayılı Kanun, Türkiye’nin 1934 İskân Kanunu kapsamında Türk soyu ve kültüründen gelenler ile 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında Avrupa’dan gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermesi hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye, Suriye krizinin ilk aşamasında insani değerleri önceleyerek, denetim ve güvenlikçi yaklaşımları arka planda tutmuş ve sınıra ulaşan herkesi Türkiye’ye kabul etmiştir (Bayır & Aksu, 2020, s. 330). Bu bakımdan Suriyeli göçünde iki sorun doğrudan ortaya çıkmıştır. İlk olarak Suriyelilerin sistematik bir biçimde verileri alınmamıştır (nitelikli veri: eğitim durumu, dil bilgisi gibi) ikinci olarak Türkiye içinde gidecekleri yerler bir strateji kapsamında belirlenmemiştir.

2014 yılında çıkarılan Yönetmeliğe göre geçici koruma statüsündekiler; Türkiye’ye belgesiz ya da geçersiz belgeyle girebilmekte (*madde 17*), illerde kalmalarına ise izin verilmektedir (*madde 24*) (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Bu düzenleme Suriyelilerin ağırlıklı olarak illere hatta İstanbul gibi büyük kentlere yönelmelerine neden olmuştur. Son veriler ışığında 59.796 Suriyeli geçici barınma

merkezlerinde, 3.058 milyon Suriyeli ise Türkiye'nin farklı kentlerinde yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

AK Parti, Suriyelilere yönelik 2011 yılından beri “açık kapı” politikası izlediğini hem söylem hem de eylem bazında kabul etmektedir (AK Parti Genel Seçim Beyannamesi, 2015, s. 336). AK Parti'nin Suriyelilerin göçüne “insani” bakarak, kurumsallaşmayı zaman zaman terk ettiği görülmektedir. Ancak göç alanında güvenilir bir veri sistemi oluşturulması, hukuki ve kurumsal düzenlemelerin giderilmesi AK Parti'nin hâlâ öncelikleri arasında yer almaktadır (AK Parti Genel Seçim Beyannamesi, 2018, s. 137).

Suriye krizinin ilk döneminde ensar ve muhacir söylemi, AK Parti'nin açık kapı politikasını meşrulaştırma aracı olarak ifade edilebilir (Doğanoğlu, 2022, s. 2448). Zamanla bu söylem; iç politikadaki dinamiklerden büyük ölçüde etkilenerek daha güvenlikçi bir hâl almaya başlamıştır. Geçici misafir olarak görülen Suriyelilerin gitmesi beklenirken, Suriyeliler 10 yılı aşkın süredir Türkiye'nin bir gerçeği olmuştur.

Tablo 14. Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacılar Politikasında Değişim

(2011-2015 Arası) Güvenlik Dışı Siyaset	(2015 sonrası) Güvenlik Siyaseti
Öne Çıkan Söylemler	
<ul style="list-style-type: none"> • Tehdit “dışarıda” • Suriye’de insan hakları ihlali söz konusu • Mağduru koruma sorumluluğu • Ortak değerler vurgusu, din kardeşliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Tehdit dışarıda olduğu kadar içeride • Sayısal artış • Toplumsal, siyasal tepkiler • Güvenliğe yönelik somut saldırılar

Kaynak: (Bayır & Aksu, 2020, s. 336)

Mevcut Suriyelilerin Türkiye'nin bir gerçeği olduğu Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da kabul edilirken, Suriyelilerin Arapça eğitim aldıkları Geçici Eğitim Merkezleri kademeli olarak kapatılarak, eğitimlerin Türk okullarında yürütülmesi kararlaştırılmıştır (Tanrıkulu, 2018, s. 2595). Bu uygulamanın hem Türk toplumuna entegre olmaları hem de güvenlik kaygılarının giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öte yandan Suriyelilerin biyometrik kaydının yapılması da

hükümetin öncelikli politikaları arasında yer almaktadır. En son paylaşılan veriler ışığında 3 milyondan fazla Suriyelinin kaydı sağlanmıştır.

AK Parti'nin Suriyeliler politikasında söylem değişikliği zamanla partinin seçim beyannamelerine de yansımaktadır: “*Birinci önceliğimiz yeni göç dalgalarının önlenmesi ve geçici koruma altındaki Suriyelilerin uluslararası hukuka uygun şekilde gönüllü ve güvenli bir şekilde kendi vatanlarına dönüşlerinin sağlanmasıdır.*” (AK Parti Genel Seçim Beyannamesi, 2023, s. 433).

Bu tez çalışmasının araştırma soruları arasında (AS-1) “*Muhafazakâr siyasi partiler, göç konusunda “kısıtlayıcı politikalar” mı yoksa daha “liberal politikalar” mı uygulamaktadır ve göçmen kabulüne nasıl bakarlar?*” sorusuna yanıt aranmaktadır. Türkiye’de AK Parti iktidarından önce, Cumhuriyet döneminden itibaren uygulanan “sınırlı göç” politikalarına bağlılık söz konusudur. Ancak AK Parti’nin iktidara gelmesiyle “sınırlı göç” politikalarının yerini “açık kapı” politikası almaya başlamıştır ve yola olan bağımlılık terk edilmiştir. AK Parti’nin 2011 yılındaki Suriyelilerin kitlesel göçünden sonraki tüm seçim beyannamelerinde “açık kapı” politikası baskın bir biçimde görülmektedir.

AK Parti uluslararası göçe; vicdani ve insani bir perspektiften bakmaktadır. Tıpkı Osmanlı’da olduğu gibi dünyanın neresinde olursa olsun zulüm görenlere kapılarını açmakta ve bunu kendisine tarihi bir sorumluluk olarak yüklemektedir. Ancak son yıllarda Türkiye’nin yaşadığı ekonomik kriz de göz önüne alındığı gerçekleştirilen son seçimlerde, açık kapı politikasına ilişkin söylemlerin eskisi kadar net olmadığı görülmektedir. Bu bakımdan mevcutta liberal göç politikaları uygulayan AK Parti’nin, eylemsel açıdan “sınırlı göç” politikalarına dönüp dönmeyeceğini zaman gösterecektir.

4.3.3. AK Parti’nin Vatandaşlık Politikaları

1964 yılında çıkarılan 403 sayılı *Türk Vatandaşlığı Kanunu*’nun *Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik* kapsamında Türkiye’de Kanun yolu ile vatandaşlık kazanımı; nesep, doğum yeri ve evlenme yoluyla gerçekleşmektedir. Kanun’un 4. maddesine göre Türkiye içinde veya dışında evlilik durumunda; baba Türk ise çocuk Türk vatandaşı, anne Türk ise çocuk Türk (babasının vatandaşlığını doğumla

kazanamaması hâlinde) vatandaşı olmaktadır. Yine aynı Kanun'un 4. maddesinde Türkiye içinde veya dışında evlilik dışında doğan çocuklar; annesi Türk ise çocuk Türk vatandaşı, baba Türk ise (nesep bağıyla bağlanma şartıyla) çocuk Türk vatandaşı olmaktadır. Kanun'un 7. maddesine göre Türkiye'de doğan çocukların ebeveynlerinden geçen bir vatandaşlıkları yoksa Türk vatandaşı sayılmaktadır (403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 1964).

Bu bakımdan Türkiye'de göçmenlerin vatandaşlık kazanımı, doğum yeri (*jus soli*) ve soy bağı (*jus sanguinis*) ilkelerinin birlikte uygulandığı bir modeldir. 1964 Kanunu, anne ve babanın evlendikleri kişilerin yabancı olup olmadığını dikkate almaktadır. Bu doğrultuda 1981 yılında yapılan bir düzenlemeyle, 403 sayılı Kanun'un 1. maddesi "*Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdır*" şeklinde değiştirilmiştir (2383 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda Değişiklik, 1981). Böylece anne ya da babadan birinin yabancı olması, çocuğun Türk vatandaşı olmasını etkilememektedir.

AK Parti hükümetleri döneminde göç politikalarındaki ilk değişikliklerden biri 2003 yılındaki *Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun* olarak nitelendirilebilir. Özellikle Kanun'da Türk vatandaşlarıyla evli kişilerin vatandaşlık kazanımları sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. 403 sayılı Kanun, Türk vatandaşlarıyla evli olanlara geniş bir bakış açısıyla vatandaşlık hakkı sunmakta olup, kısıtlayıcı yönü zayıftır. Ancak 2003 yılında 403 sayılı Kanun'un 5. maddesinde yapılan düzenlemeyle; en az üç yıldır evli olmak, fiilen birlikte yaşamak ve evliliğin devamlılığı vatandaşlık kazanımının şartları arasına girmiştir (4866 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun , 2003).

Kadirbeyoğlu'na (2007, s. 299) göre Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde 2000'li yıllara doğru Türkiye'de şüpheli evliliklerin sayıca artması yetkilileri 2003 Kanunu'nu çıkarmaya yöneltmiştir; 2000 yılında 5.384, 2001 yılında 7.630, 2002 yılında 8.416, 2003 yılında 6.912 olan evlilik yoluyla vatandaşlık kazanımı, 2003 sonrasında hızla düşmeye başlamıştır ve 2004 yılında 528'e gerilemiştir.

Türkiye'nin AB üyelik sürecinde (2005 yılı) vatandaşlık politikalarında AB ile uyumlu bir mevzuata sahip olması AK Parti hükümetlerinin öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu bakımdan 2006 yılındaki Vatandaşlık Kanun Tasarısı'nda, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nin referans alındığı görülmektedir (T.C. İçişleri Komisyonu, 2006). Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi 5. maddesine (1997, s. 3) göre Taraf Devletlerin vatandaşlık hukukunun; cinsiyet, din, ırk, renk ya da etnik ayrımcılığa yönelik bir uygulamaya müsaade etmemesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye, uzun yıllardır çeşitli değişikliklere uğrayan 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nu, AB politikaları ekseninde değiştirme yoluna gitmiştir.

Sakib'e (2020, s. 1) göre kurumsal eşbiçimlilik, bir kurumun prosedür ve görünüm açısından diğer kurumlara benzemesi, benzer eylemler başlatarak kurumsal dönüşüme giriştiği bir mekanizmadır. Bu bakımdan AB'nin başarılı göç ya da vatandaşlık politikalarının Türkiye'de uygulamaya geçirilmesinin AK Parti'nin öncelikleri arasında yer aldığı ifade edilebilir.

2009 yılında 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu çıkarılırken, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu kaldırılmıştır. Reçber ve Özgenç (2016, s. 386-387), 403 sayılı Kanun'u kaldırmak yerine eksikliklerini gidermenin ve eklemeler yapmanın daha doğru bir yöntem olduğunu ileri sürmektedir.

5901 sayılı Kanun'a (2009) göre doğumla kazanılan vatandaşlıkta soy bağı (*jus sanguinis*) ve doğum yeri esası (*jus soli*) devam etmektedir (6. madde), sonradan kazanılan vatandaşlık türlerine "yetkili makam kararı" ile vatandaşlık kazanımı eklenmiştir (9. madde), Türk vatandaşlığı kazanmak isteyen kişilerde en az beş yıl Türkiye'de ikamet etmek, yeterince Türkçe konuşabilmek, yeterli ekonomik imkanlara sahip olmak şartı getirilmiştir (11. madde), "istisnai haller" başlığı altında Türkiye'ye ekonomik yatırım yapan kişilere, başarılı olan ya da başarılı olma ihtimali görülen kişilere (bilim, sanat, spor, kültür vb. alanlar), vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişilere ve göçmen olarak kabul edilen kişilere (12. madde) Türk vatandaşlığının yolu açılmıştır.

5901 sayılı Kanun, soy bağı (*jus sanguinis*) ve doğum yeri esası (*jus soli*) itibariyle 403 sayılı Kanun ile oluşan yaklaşımı devam ettirmektedir. Öte yandan Kanun, vatandaşlık kazanımında getirdiği Türkiye’de en az 5 yıl ikamet etmek ve yeterli düzeyde Türkçe bilmek gibi şartlarıyla, Türk vatandaşlık mevzuatını Almanya ve Birleşik Krallık vatandaşlık kanunlarına yakın bir forma büründürmektedir. Bu doğrultuda 5901 sayılı Kanun’un, Türkiye’nin AB gibi küresel kurumlardan etkilenerek politika yapım sürecinin oluşturulduğu ifade edilebilir.

2010 yılında 27544 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik çıkarılmıştır. Yönetmeliğin 15. maddesi uyarınca, Türk vatandaşlığının kazanılmasında taşınmaz mal edinmek, iş kurmak ve yatırım yapmak da bir esas olarak hayata geçirilmiştir (27544 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2010). Yönetmelikte 2017 yılında yapılan bir değişiklikle; en az 2 milyon dolar sabit sermaye yatırımı yapan, en az 1 milyon dolar değerinde taşınmaz satın alan, en az 100 kişiye yönelik istihdam oluşturan, en az 3 milyon doları Türkiye’deki bankalara yatıran, en az 3 milyon dolarlık devlet borçlanma senetlerinden satın alanlara vatandaşlık kazandırmaktadır (Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2017). Sonraki yıllarda bu rakamlar çıkarılan yeni yönetmeliklerle büyük ölçüde revize edilmiştir.

AK Parti’nin bu uygulaması, yani yabancılar tarafından “vatandaşlığın satın alınması” ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullarla elbette açıklanabilir ancak bu konuda “tedbirli” olunması gerektiği unutulmamalıdır. Yabancılar mülk edinme ya da yatırım yapma yoluyla vatandaşlık verilmesi, Türk toplum yapısında büyük değişimlere neden olmaktadır. Özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde ya da Türkiye’nin sahil bölgelerinde, baskın bir yabancı nüfus oluşmaktadır. Muhafazakâr ideoloji, kişilerin mülk edinimine karşı değildir aksine bunu destekler ve otorite tarafından korunmasını arzular. Ancak toplumsal düzenin bozulmasına ise karşıdır.

Kamu politikalarının evreleri arasında “gündem belirleme” yer almaktadır. Problemin saptanması ve gündem belirleme, siyasi dikkatin bir anda odaklandığı siyasi süreçlerdir. Hükümet içindeki ve dışındaki aktörler sürekli olarak gündemi etkilemeye ve şekillendirmeye çalışırlar (Jann & Wegrich, 2007, s. 46). Bu bağlamda AK Parti’nin

siyasi lideri Recep Tayyip Erdoğan, gündemi belirleme ve şekillendirme noktasında Türkiye’deki en aktif siyasi isimlerin başında gelmektedir. Erdoğan’ın 2016 yılında yaptığı açıklamalarda Suriyelilere vatandaşlık verilmesinin kamuoyunda tartışılmasını istediği ifade edilebilir.

2016 yılında, yoğun sığınmacı popülasyonunun olduğu Kilis’te katıldığı bir programda Erdoğan’ın Suriyelilerin Türk vatandaşı olmasına sıcak baktığını açıklaması (BBC, 2016), birkaç gün sonra başka bir açıklamada “(...) *Bu insanların içerisinde kalifikasyonu çok yüksek insanlar var. Ve bu insanları biz ülkemizde değerlendirmek imkânına sahibiz. Üstelik ortak değerlerimiz noktasında olan bu insanlardan hem istifade ederiz hem de onların insani olmayan koşullarda yaşamasını ortadan kaldırırız. (...)*” ifadelerine yer vermesi, aslında kastettiğinin eğitim düzeyi yüksek Suriyelilerin vatandaşlığa geçirilmesi olduğu anlaşılmaktadır (NTV, 2016).

Ancak zamanla Suriyeliler başta olmak üzere AK Parti’nin göç politikalarının Türk kamuoyunda ciddi biçimde tartışılması, AK Parti tabanında da ciddi rahatsızlıklar oluşturmuştur. 31 Mart 2019 seçimleri döneminde muhalefetin, hükümete yönelik eleştirilerinin başında Suriyelilere yönelik göç politikası gelmektedir. İlgili dönemde yürütülen bir çalışmanın ampirik bulguları arasında Türkiye’de göçmenlere yönelik olumsuz tutumlar arttıkça, seçmenlerin AK Parti’ye oy verme ihtimalinin azaldığı görülmektedir (Elçi, 2022, s. 47). Bu bakımdan AK Parti kuvvetle muhtemel seçim kaygılarını da gözeterek söylemlerinde bir değişime gitmiştir.

AK Parti o dönemde yayımladığı bir çalışmada Suriyelilerin yalnızca geçici koruma statüsüne sahip olduğunu, 10 yıl geçse dahi vatandaş olamayacaklarını, ancak istisnai vatandaşlık kapsamında Suriyelilerin vatandaş olabileceğini topluma aktarmaktadır (AK Parti, 2019, s. 29). En son paylaşılan veriler ışığında Aralık 2023 itibariyle 238 bin Suriyeli istisnai olarak Türk vatandaşlığına geçmiştir (Dünya Gazetesi, 2023).

Bu tezin araştırma soruları kapsamında (AS-2) “*Muhafazakâr siyasi partiler göçmenlere yönelik vatandaşlık politikalarında hangi esasları önemsemektedir? Göçmenlerin vatandaşlık elde etmesine nasıl bakarlar?*” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Türkiye, Suriye iç savaşından sonra yaklaşık 3.7 milyon Suriyeliyi Türkiye'ye geçici koruma statüsü kapsamında kabul etmiştir. 238 bin Suriyeli ise Türk vatandaşı olmuştur. Türkiye'de 1964 tarihli Vatandaşlık Kanunu, “soy bağı” ve “doğum yeri” esasına dayalı bir politika oluşturmuştur. AK Parti döneminde 2003 ve 2009 yıllarında yapılan vatandaşlık politikalarında da bu politikaya bağlı kalınmıştır.

4.3.4. AK Parti'nin İstihdam Politikaları

Türkiye, 1990'lı yıllara kadar göçmenler açısından bir transit ülke/geçiş ülkesi, zaman zaman da hedef ülke olmuştur. 2000'li yıllardan sonra gerçekleştirilen politik reformlar ve ekonomik kalkınma, beraberinde sığınmacılar ve düzensiz göçmenler açısından Türkiye'yi bir hedef ülke hâline getirmeye başlamıştır. Türkiye'de yabancıların çalışması uzun süre uluslararası mevzuatla sağlanırken, AB uyum süreci kapsamında bu alanda da çeşitli politikalar hayata geçirilmiştir.

Türkiye'de yabancıların çalışma izinleri ilk olarak AK Parti döneminde 2003'te çıkarılan 4817 sayılı *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun* ile düzenlenmiştir. Kanun ile (5. madde) yabancılara ilk aşamada bir yıl çalışma izni verilmektedir. Ardından bu süre kademeli olarak aynı iş yeri ve aynı meslekte çalışmak koşuluyla üç yıla kadar, üç yılın sonunda aynı meslekte ve dilediği iş yerinde çalışmak koşuluyla altı yıla kadar uzatılabilmektedir (4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003). Yine Kanun kapsamında Türkiye'de en az sekiz yıldır kesintisiz ikamet eden ya da toplam altı yıldır çalışması bulunan kişilere süresiz çalışma izni verilmektedir (8. madde). 4817 sayılı Kanun, hem yabancı çalışanların kayıt altına alınması hem de AB ile politikaların uyumlu kılınması adına atılan bir adımdır.

Türkiye'nin de taraf olduğu ILO, BM ve AB sözleşmeleri, yabancılara ve Türk vatandaşlarına eşit muamelede bulunulmasını arzulamaktadır. Ancak, 4817 sayılı Kanun öncesinde yabancıların Türkiye'de çalışmaları oldukça sınırlı tutulmuştur. Alp'e (2004, s. 34) göre bu durum 1932 tarihli 2007 sayılı Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun'dan kaynaklanmaktadır; çünkü Kanun'da çok sayıda meslek özel sayılmakta ve bu özel mesleklerde Türk vatandaşı olmayanların çalışmaları da yasaklanmaktadır. Bu

bakımdan 4817 sayılı Kanun, Türkiye’de yabancıların çalışması adına politik anlamda büyük bir reform niteliğindedir. Yabancıların çalışması hususunda 1932 tarihli 2007 sayılı Kanun’un ortaya koyduğu *yasak ve sınırlılık* kaldırılmış ve *yabancıların çalışmasına sıcak bakan* yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. 2005 yılında 22 bin seviyelerinde olan çalışma izni alan yabancı sayısı, 2022 yılında 212 bin seviyelerine yükselmiştir (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2022).

2003 yılında yabancıların Türkiye’de çalışması düzenlendikten sonra, Türkiye’den uluslararası sığınma talep edenlerin çalışma durumları 2013 yılından itibaren bir dizi yasal düzenleme ile elverişli hâle getirilmeye çalışılmıştır. 11.04.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), mültecilerin ve şartlı mültecilerin çalışma durumlarını düzenlemektedir (*madde 89*). Uluslararası koruma başvurusunda bulunan başvuru sahipleri ya da şartlı mülteciler altı ay geçtikten sonra çalışma iznine başvurabilmektedir. Statü elde edenler (mülteci, ikincil koruma) ise doğrudan bağımlı ya da bağımsız bir şekilde çalışabilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Kocaoğlu’na (2018, s. 35) göre yapılan düzenlemeler uluslararası koruma kapsamındakilere yönelik Türkiye’nin “hak temelli” bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

YUKK ile “geçici koruma” statüsü ortaya çıkmış, özellikle Suriyelilerin iş hayatına katılmalarına yönelik bir düzenleme yapılması mecburi bir hâl almıştır. 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre (*madde 29*) geçici koruma kimlik belgesine sahip olan yabancılar altı ay sonra Türkiye’de çalışma izni başvurusunda bulunabilmektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Böylece hem uluslararası koruma kapsamında statüsü olanların hem de geçici koruma altındakilerin çalışma izin ve şartları kurumsal bir noktaya gelmiştir.

Türkiye, küresel düzeyde diğer ülkelerle rekabet edebilmek adına zamanla nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu ihtiyacın, Türkiye’deki en üst strateji ve planlama belgeleri arasında yer alan Kalkınma Planlarına da zamanla yansdığı görülmektedir (Ünal, 2020, s. 77). İlk olarak 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda yabancıların istihdamına değinilmektedir. Plan’a (2006, s. 83) göre araştırma, geliştirme ve yenilikçiliğin geliştirilmesine yönelik

ihtiyaç duyulan alanlarda, yabancı araştırmacıların Türkiye’de istihdam edilmeleri desteklenecektir.

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı, diğer kalkınma planlarından farklı olarak “nitelikli yabancı işgücü” kavramının doğrudan kullanıldığı ilk plandır. Planın *Politikalar* başlığı altında yer alan 354. maddesinde Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısını destekleyecek nitelikli yabancı işgücünün artırılması hedefi görölmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 50). Plan’da başta bölge ülkelerinden Türkiye’ye beyin göçünün teşvik edilmesi ve böylece nitelikli işgücünün artırılarak, ekonomik büyüme katkı sağlanması hedeflenmektedir (*madde 47*).

2015 seçimlerinde AK Parti, nitelikli işgücü politika hedeflerine dair en geniş ve kapsamlı vaatlerini ortaya koymaktadır. Türkiye’yi nitelikli iş gücü açısından bir cazibe merkezi hâline getirmek amacıyla Turkuaz Kart sistemi geliştirileceği ve nitelikli yabancı çalışanların oturma ve çalışma süreçlerinin kolaylaştırılacağı görölmektedir (AK Parti Genel Seçim Beyannamesi, 2015, s. 256).

Onuncu Kalkınma Planı kapsamındaki hedefler ve AK Parti’nin vatandaşlara yönelik vaatleri doğrultusunda, Türkiye’nin nitelikli yabancı iş gücüne yönelik çeşitli politikaları oluşmaya başlamıştır. 2016 yılında çıkarılan 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu’nun 11. maddesinde *Turkuaz Kart* programı yer almaktadır. Turkuaz Kart, Türkiye’nin yabancı işgücüne geleneksel bakış açısını değiştiren seçici ve yenilikçi bir yaklaşımdır. Turkuaz Kart ile nitelikli yabancı iş gücünün Türkiye’ye kazandırılması amaçlanmaktadır (Ayan, 2018, s. 59). Turkuaz Kart kapsamındaki yabancılara (*madde 11*) Türkiye’de süresiz çalışma ve oturma izni sağlanmakta, yabancının eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına da oturma izni yerine geçen bir belge verilmektedir (6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016).

Turkuaz Kart nitelikli yabancı iş gücüne yönelik imtiyazlı bir düzenlemedir (Karagöl, 2019, s. 399). AB üyesi ülkelerdeki Mavi Kart, Birleşik Krallık’taki Yeşil Kart gibi eğitim ve nitelik düzeyi yüksek yabancıları, Türkiye’ye çekmek amacıyla hayata geçirilmiştir. Bu bakımdan özellikle nitelikli vurgusu önemlidir çünkü 6735 sayılı Kanun’un 11. maddesinin 6. fıkrası kapsamında geçici koruma sağlanan kişiler Turkuaz Kart alamamaktadır (Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016).

Türkiye, nitelikli yabancıları ülkeye çekmek için uzun süre kapsamlı bir politika oluşturmamış/oluşturamamıştır. Özellikle 21. yüzyılın ilk çeyreğinde teknolojiye gelişmeler nitelikli işgücünün elinden çıkmıştır ve bu insan kaynağı kitlesini elinde bulunduran ülkeler, küresel düzeyde bir rekabet üstünlüğüne sahip olmuştur. Bu bakımdan Turkuaz Kart “nitelik odaklılık” ekseninde Türkiye’nin ilk uygulaması olarak dikkat çekmektedir.

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) nitelikli yabancılara yönelik politika hedeflerinin daha da çeşitlendirildiğini göstermektedir. Nitelikli yabancı iş gücünü Türkiye’ye çekebilmek adına yurt dışında tanıtım faaliyetleri yürütüleceği (*madde 574.2*), Türkiye’de çalışma potansiyeli bulunan ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik uluslararası nitelikli işgücü ağı oluşturulacağı (*madde 575.2*), Türkiye Bursları kapsamında nitelikli işgücünün tespitinin yapılarak, seçilen öğrencilerin Türkiye’de çalışma izni alımlarının kolaylaştırılacağı (*madde 838.2*) politika hedefleri arasında yer almaktadır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

AK Parti’nin nitelikli iş gücüne yönelik aktif bir politika benimsediği ve iktidarını sürdürmesi hâlinde bunun süreklilik oluşturacağı ifade edilebilir. Ülkelerle ikili işgücü anlaşmaları yapılması, Turkuaz Kartın devam ettirilmesi, nitelikli işgücü çekmek adına yurtdışı tanıtım ofisleri kurulması AK Parti’nin hedefleri arasında yer almaktadır (AK Parti Genel Seçim Beyannamesi, 2018, s.123).

Bu tezin araştırma soruları kapsamında (AS-3) “*Muhafazakâr siyasi partiler için göçmen kabulünde ‘nitelikli işgücü’ öncelikli midir?*” sorusuna yanıt aranmaktadır. AK Parti’nin göreve geldiği zaman ilk yaptığı icraatlardan biri yabancıların çalışmalarını düzenlemek olmuştur. Yabancıların çalışmalarını “yasaklayan ve sınırlayan” 1932 tarihli 2007 sayılı Kanun kaldırılmıştır, 2003 yılında çıkarılan 4817 sayılı Kanun ile yabancıların çalışma izinleri yeniden düzenlenmiştir. Böylece 2007 sayılı Kanun’un kaldırılmasıyla yola olan bağımlılık terk edilmiştir. Yabancı göçmenlerin istihdam edilmelerine yönelik yeni bir yaklaşım ortaya çıkmaya başlamıştır. 2005 yılında 22 bin seviyelerinde olan çalışma izni alan yabancı sayısı, 2022 yılında 212 bin seviyelerine yükselmiştir.

2016 yılında çıkarılan 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, Türkiye’de ilk kez nitelikli işgücüne yönelik *Turkuaz Kart* uygulamasını hayata geçirmektedir. Batı tipi gelişmiş ekonomilerde örnekleri çok yaygın olan bu uygulama ile Türkiye, ihtiyaç duyduğu alanlarda dünyanın farklı coğrafyalarındaki yabancıları çekmeyi amaçlamaktadır. AK Parti’nin gerek seçim beyannameleri gerekse Kalkınma Programları da nitelikli işgücü politikalarına yönelik çeşitli hedefler olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ancak Türkiye’nin nitelikli işgücü programları açıklamasıyla bu konuda AK Parti’nin gerçek yaklaşımı ortaya çıkacaktır. Çünkü Türkiye’deki Turkuaz Kart uygulamasının kurumsallaşma evresinin henüz başında olduğu da unutulmamalıdır, kaç kişinin bu karta sahip olduğu da bilinmemektedir.

AK Parti için nitelikli işgücü önemlidir fakat henüz göçmenlerin istihdamında birinci öncelik olduğu düşünülmemektedir. Turkuaz Kart ile oluşturulacak kurumsallık sayesinde Türkiye’nin yurt dışındakilere yönelik yeni işgücü programları açıklaması da muhtemel olacaktır. Bu bakımdan AK Parti açısından “kısmen nitelikli iş gücü” daha önceliklidir şeklinde bir ifade bulunabilir.

4.3.5. AK Parti’nin Entegrasyon ve Uyum Politikaları

Türkiye’nin göç tarihinde ağırlıklı olarak Türkiye’ye kabul edilenler Türk soyu ve Türk kültüründen geldikleri için kurumsal bir entegrasyon politikası uzun süre geliştirilememiştir. Ancak gerek AB ile yürütülen üyelik müzakereleri gerekse 2011 yılından sonra Suriyelilerin göçü, Türkiye’nin uzun süredir görmezden geldiği entegrasyon politikalarını pratiğe geçirme açısından bir zemin oluşturmuştur.

AB ile uyum politikaları kapsamında 2005 Türkiye Ulusal Eylem Planı’na göre Türkiye’nin entegrasyon politikalarında birtakım hedefler tayin edilmektedir. Bu doğrultuda entegrasyon sisteminin kurulması, eğitim programları düzenlenmesi, hassas gruplara yönelik çalışmalar yürütülmesi, sağlık olanaklarının başlangıç ve bitiş noktalarının tespit edilmesi, sosyal yardımların tespit edilmesi, işgücü piyasasına erişimin kolaylaştırılması, sosyal-iktisadi-kültürel haklara erişimin genişletilmesi (seçme ve seçilme hakkı hariç) bu hedefler arasında yer almaktadır (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005). Türkiye’nin göç politikaları açısından bir yol haritası mahiyetinde olan Plan kapsamında AK Parti bazı düzenlemeleri hayata geçirmiştir.

Öncelikle 2006 yılında 5510 sayılı *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu* çıkarılmıştır. Kanun'un 60. maddesine göre genel sağlık sigortalı sayılanlar arasında sığınmacılar ve vatansız kimselere de yer verilmiştir ve böylece Türkiye'deki sağlık hizmetlerine erişimleri mümkün kılınmıştır. (5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006).

Türkiye'deki entegrasyon politikalarının kurumsallaşma sürecinin başlangıcı olarak 6458 sayılı YUKK gösterilebilir. İlk olarak YUKK III. Bölüm'de, Haklar ve Yükümlülükler başlığı altında; başvuru sahiplerinin ya da uluslararası koruma statüsü olan kişilerin (*madde 89*) ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanma ve sağlık hizmetlerine erişim imkânı bulunmaktadır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Öte yandan 6458 sayılı YUKK ile entegrasyon (uyum olarak geçmektedir) kavramı ilk kez Türkiye'de mevzuata girmiş ve bu alanda politikaların normatif çerçevesi oluşmaya başlamıştır (Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı, 2018).

Yine 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik entegrasyon kapsamında bir takım haklar sunmaktadır. Geçici koruma altındakiler; sağlık, eğitim ve tercümanlık hizmetlerinden ücretsiz bir şekilde faydalanabilmektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Türkiye'nin göç konusundaki yasal mevzuatı göçmenlerin eğitim, sağlık, iş hayatına katılım ve sosyal yardımlara erişimlerini düzenlemektedir. Kocaoğlu'na (2018, s. 42) göre Türkiye'nin göç politikalarında insan hakları odaklı bir yaklaşım söz konusudur. Bu bakımdan entegrasyon politikalarında da bu insancıl yaklaşım görülmektedir.

2018 yılında Göç İdaresi Başkanlığı (o dönemki adı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) tarafından Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) hazırlanmıştır. Plan; kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, uluslararası kuruluşlar ve yabancıların katılımıyla bir yönetim esasıyla ortaya çıkmıştır. Plan'ın bileşenleri arasında toplumsal uyum, eğitim, sağlık, işgücü piyasası, sosyal hizmetler ve yardım yer almaktadır ve bileşenler ekseninde stratejik faaliyetler kurgulanmıştır (Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı, 2018, s. 11-15).

AK Parti geçici kuruma altındaki Suriyelilerin Türk toplumuyla entegrasyonunu sağlamaya yönelik bazı faaliyetler yürütmektedir. Yetişkin sığınmacıların meslek edinimlerine yönelik programlar ve genel eğitim programları bunlardan biridir. Bu kapsamda 2014-2020 yılları arasında 190 bin kişiye mesleki eğitim verilmiş, 994 bin kişiye de genel eğitim kursu verilmiştir. Öte yandan Türkçe öğrenimine yönelik de bir takım faaliyetler yürütülmektedir. Türkiye, geçici koruma kapsamında 5-17 yaş aralığındaki nüfusun okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimlerini önemsemektedir. Bu yaş aralığında 1.4 milyon nüfus varken, yaklaşık 993 bini öğrencilik yapmaktadır. Bu doğrultuda Suriyelilerin okullaşma oranı yaklaşık %68 seviyelerindedir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2023, s. 48-53). Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimleri kapsamında da 2023 yılına dek 1,5 milyondan fazla kişi eğitim almıştır (AK Parti Genel Seçim Beyannamesi, 2023, s. 453).

Bu tezin araştırma soruları kapsamında (AS-4) “*Muhafazakâr siyasi partilerin entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında ana aktör nedir?*” sorusuna yanıt aranmaktadır. Türkiye’nin uzun soluklu bir entegrasyon politika geçmişi yoktur. Türkiye’deki entegrasyon politikalarının kurumsallaşması şu aşamada başlangıç seviyesindedir. 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı YUKK, entegrasyon politikalarındaki bir değişime işaret etmektedir. Öte yandan YUKK kapsamında Göç İdaresi Başkanlığı da entegrasyon politikalarının planlayıcı konumunda yer almaktadır. Ana aktör olarak Göç İdaresi Başkanlığı ifade edilebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarının incelendiği bu çalışma, konusu itibariyle karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışması niteliğindedir. Karşılaştırmalı siyaset, siyasi dünyadaki benzerlikleri ve farklılıkları tanımlamaya, bu tanımlamaları kullanarak analitik çıkarımlar yapmaya katkı sağlamaktadır (Eldem, 2020, s. 44). Öte yandan ülkelere yönelik karşılaştırma yapmak, araştırmacıların kendi ülkelerinin konumunu görmelerine ve dünya ile mukayese etmelerine fırsat tanımaktadır. Siyasi partiler ile kamu politikasını da konu edinen karşılaştırmalı siyaset, uluslararası göç çalışmalarında da kullanılabilir siyaset biliminin bir alt disiplindir. Ancak Türkiye’de bu alana yönelik çalışmalar oldukça sınırlı olup Türkçe literatürün de yeterince gelişmediği ifade edilebilir.

Sosyal bilimlerde uluslararası göç çalışmalarına yönelik ilgi son yıllarda artarak devam etmektedir. Özellikle yakın tarihteki Suriye iç savaşı ve Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesiyle meydana gelen kitlesel göç hareketleri, araştırmacıları göç alanında çalışmaya daha çok sevk etmekte, göç olgusu ise popülaritesini her geçen gün daha da arttırmaktadır. Uluslararası göç; nedenleri, sonuçları ve etkileriyle küresel düzeyde bir sorundur. Bu sorun bir ülkenin tek başına üstesinden gelebileceği bir sorun olmaktan ziyade, ülkeler arası karşılıklı iş birliğine dayanan ve ağırlıklı olarak politika yapımcıların iradesiyle çözülebilecek ya da iyileştirilebilecek niteliktedir.

Türkiye’de uluslararası göç alanında yürütülen lisansüstü çalışmalarda birden fazla ülkenin karşılaştırılmadığı tespitinden yola çıkarak bu tez hazırlanmıştır. Çalışma ile muhafazakâr siyasi partilerin göç politikalarındaki benzerlikler, farklılıklar ve politikadaki süreklilikler ve kopuşları anlamak amaçlanmıştır, oluşturulan araştırma soruları vasıtasıyla muhafazakâr ideoloji ile göç politikası arasındaki bağlantı anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de lisansüstü düzeyde göç alanında yürütülen ilk karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışması olması nedeniyle bu tez çalışması önemli olarak değerlendirilebilir.

Muhafazakâr ideolojinin kuramsal perspektifi oluşturduğu ve “az vakalı çalışmalar” kategorisinde yer alan çalışmada İngiliz Muhafazakâr Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Birliği ve Türkiye’de AK Parti’nin göçe ilişkin kabul ve güvenlik

politikaları, vatandaşlık politikaları, istihdam politikaları ve entegrasyon politikaları incelenmiştir.

Tez çalışmasında 21. yüzyılda buldukları ülkelerde uzun süre iktidar olan ve siyasal açıdan kendilerini muhafazakâr addeden İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin, Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin ve Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin göç politikaları ele alınmıştır. Sahip olduğu yüksek göçmen nüfusu, göçmenlerin entegrasyonuna dair uzun soluklu tecrübesi, AB içerisinde politika belirleyen önemli bir aktör olması ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Suriyeli göçündeki politikaları ile Almanya'da CDU'nun göç politikalarını incelemek önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Yine benzer şekilde demografik açıdan sahip olduğu yüksek göçmen nüfusu, İMT göçünden kaynaklı uzun soluklu göç deneyimi, Brexit süreci, AB ile ilişkileri, sığınmacılara yönelik sergilediği seçici politikaları ile İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin göç politikalarını incelemek oldukça önemlidir. Çalışmada incelenen son örnek AK Parti ise çalışmanın diğer iki örneğine göre daha genç bir kitle siyasi partisidir. Bu bakımdan kuruluşundan sonra 2024 Nisan ayı itibarıyla Türkiye'de hâlâ iktidarın tek başına sahibi olan AK Parti'nin göç politikalarını incelemek, göçü kurumsallaştırmaya yönelik girişimlerini ele almak oldukça değerlidir.

2011 yılında Suriye'deki iç savaş nedeniyle başlayan kitlesel göç hareketleri çalışmanın her ne kadar ana odağını oluştursa da göç politikalarında daha detaylı bir tarih anlatımı yapmak adeta bir zorunluluk oluşturmuştur. Bu zorunluluğun göç politikalarının tarihsel bir birikim sonucu ortaya çıkmasından ve zaman zaman muhalefetin politikaları ekseninde şekillenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışma kapsamında siyasi partilerin seçim beyannameleri, ulusal ve uluslararası mevzuat ve siyasi liderlerin söylemleri incelenmiştir. Çalışmanın metodolojisi kısmında tespit edilen araştırma sorularına yanıt aranarak, elde edilen bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 15. Muhafazakâr Siyasi Partilerin Karşılaştırmalı Olarak Göç Politikalarındaki Benzerlikler ve Farklılıkları

	Muhafazakâr Parti	CDU	AK Parti
Kabul ve Güvenlik Politikaları	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenlik odaklı politikalar ve sınır kontrollerinin güçlendirilmesi • Favori sığınmacıları seçme eğilimi 	<ul style="list-style-type: none"> • AB üzerinden göçün güvenleleştirilmesi • Sığınmacılara yönelik açık kapı politikası 	<ul style="list-style-type: none"> • AB ile politikalarda kurumsallaşma eğilimi • Sığınmacılara yönelik açık kapı politikası
Vatandaşlık Politikaları	<ul style="list-style-type: none"> • Jus Sanguinis (Soy esaslılık) • Sınırlı vatandaşlık politikaları (14 bin Suriyeliye vatandaşlık) 	<ul style="list-style-type: none"> • Jus Sanguinis (Soy esaslılık) • Jus Soli (Doğum esaslılık) • Çifte vatandaşlık • Kısmi esnek vatandaşlık politikaları (78 bin Suriyeliye vatandaşlık) 	<ul style="list-style-type: none"> • Jus Sanguinis (Soy esaslılık) • Jus Soli (Doğum esaslılık) • Kısmi esnek vatandaşlık politikaları (238 bin Suriyeliye vatandaşlık)
İstihdam Politikaları	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumsallaşmış nitelik odaklılık 	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumsallaşmış nitelik odaklılık 	<ul style="list-style-type: none"> • Başlangıç düzeyinde nitelik odaklılık
Entegrasyon ve Uyum Politikaları	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak değerler eksenli kurumsallaşma • İngilizce öğrenimi ile İngiliz değerlerinin teşvik edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi lider eksenli kurumsallaşma • Almanca öğrenimi ile Alman değerlerinin teşvik edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumsallaşmamış ancak kurumsallaştırmaya yönelik yürütülen politikalar

(AS-1) “Muhafazakâr siyasi partiler, göç konusunda ‘kısıtlayıcı politikalar’ mı yoksa daha ‘liberal politikalar’ mı uygulamaktadır ve göçmen/sığınmacı kabulüne nasıl bakarlar?”

Muhafazakâr ideolojinin muhafaza ettiği unsurların başında *toplumsal düzen* gelmektedir. Toplumsal düzenin bozulması, beraberinde siyasi ve sosyal kurumların ve sonuçta devletin de bozulması anlamına gelmektedir. Bu bakımdan uluslararası göçler, toplumsal düzen açısından büyük bir tehdit olarak algılanmakta ve tedbirli davranışlar sergilenmesi ön plana çıkmaktadır. Büyük kitlesel göç hareketlerinin

özünde barındırdığı *belirsizlikler* karşısında, muhafazakâr ideoloji bilineni tercih etme eğilimindedir. Temel olarak uluslararası göçlerin toplumsal düzeni bozma ihtimali ve belirsizlikleri, muhafazakâr ideolojiyi kontrollü ve sınırlı göç politikaları ile ilişkilendirmektedir.

İngiliz Muhafazakâr Partisi kısıtlayıcı ve güvenlik eksenli göç politikaları izlemektedir. İngiltere’de muhafazakâr lider Margaret Thatcher döneminden beri göç politikaları sınırlı bir görünüme sahiptir. Sınır güvenliğinin artırılması, yasa dışı göçmenlerin sınır dışı edilmesi, düşmanca çevre oluşturulması, göçün on binlere indirilmesi Muhafazakâr Parti’nin toplumsal düzeni muhafaza etme yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Öte yandan gerek Suriyeli göçünde gerekse Ukraynalı göçünde İngiltere, mültecilere kapılarını oldukça sınırlı düzeyde açmış ve adeta favori mültecilerini seçme eğilimine yönelmiştir. Muhafazakâr Parti, göçmenlere yönelik liberal politikalar izlemekten çok, kısıtlayıcı politikalar izleme eğilimindedir.

Alman Hristiyan Demokrat Birliği, 1990’lı yıllarda yaptığı politik reformlarla sınırlı göç politikalarına yönelmiştir. Merkel döneminde de bu politikalar ve söylem uzun süre devam etmiştir. Ancak 2013 yılında Suriyelilerden kaynaklı sığınmacı krizi yaşandığında Merkel, söylem ve politikalarında bir değişikliğe gitmiştir. Yaklaşık 1 milyon Suriyeliyi *açık kapı* politikası kapsamında Almanya’ya kabul etmiştir. Ukraynalı göçünde de benzer şekilde Almanya, sosyal demokratların yönetiminde sığınmacılara kapılarını açarak 1 milyondan fazla Ukraynalının Almanya’ya girmesine izin vermiştir. Ancak sosyal demokratların politikasına CDU lideri Friedrich Merz, Ukraynalıların ülkelerine gelip gitmelerinden dolayı *sosyal turizm* eleştirisinde bulunarak karşı olduğunu göstermiştir (Independent, 2022). Merkel sonrasında Hristiyan Demokratlar, sınırlı göç politikalarına geri dönüş sinyalleri vermektedir. Ancak bunun reel politikaya dönmesi biraz zaman alacaktır. Alman Hristiyan Demokrat Birliği göç konusunda liberal politikalar izlemekte, sığınmacı kabulüne sıcak bakmaktadır.

1934 tarihli İltica Kanunu yürürlüğe girdikten sonra Türkiye, sınırlı göç politikaları izlemiştir. Bu bakımdan Türkiye, Türk soyu ve Türk kültüründen gelenler ile Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi çekince kaynaklı Avrupalıları mülteci olarak kabul etmektedir. 1994 yılında çıkarılan İltica Yönetmeliği

de uluslararası göçe kontrol edilmesi gereken bir olgu şeklinde yaklaşmaktadır. AK Parti, Türkiye'nin uzun soluklu sınırlı ve güvenlik odaklı göç politikalarını ilk olarak 2013 yılındaki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile değiştirmiştir. Kanun ile güvenli ve sınırlı göç yaklaşımı, insan hakları temelli bir bakış açısına bürünmüştür. Suriyeli göçünde yaklaşık 3.7 milyon Suriyelinin ülkeye geçici koruma statüsü altında alınması, bu durumun hem söylem hem de seçim beyannamelerine *açık kapı* politikası şeklinde yansımaları AK Parti'nin liberal politikalar izlediğini göstermektedir.

Muhafazakâr siyasi partilerin sığınmacılara yönelik kabul ve güvenlik politikalarında farklılıklar söz konusudur. İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin favori mültecileri seçme eğilimine karşın, Alman CDU ve AK Parti sığınmacıların kabulünde daha esnek politikalar izlemektedir. Yine İngiliz Muhafazakâr Partisi, sığınmacılara yönelik güvenlik eksenli sert politikalar izlerken, bu durum Alman CDU ve AK Parti için daha insani politikalar izlenmesi şeklindedir.

(AS-2) “Muhafazakâr siyasi partiler göçmenlere yönelik vatandaşlık politikalarında hangi esasları önemsemektedir? Göçmenlerin vatandaşlık elde etmesine nasıl bakarlar?”

Muhafazakâr ideoloji, vatandaşlığı, devlet ve millet arasında etkili bir araç olarak ele almaktadır. Vatandaşlık hem yasal bir statüyü temsil etmektedir hem de toplumsal ve politik değerlere sahiptir. Vatandaşlık dil ve kültürü de yansıtan belirli değerlere dayanmaktadır. Her ne kadar muhafazakârlığın vatandaşlık yaklaşımı şudur şeklinde net bir çıkarımda bulunulmasa da muhafazakâr ideolojide vatandaşlık sembolik olmanın çok daha ötesidir. Bu bakımdan herkese vatandaşlık verilmesi, vatandaşlığın adeta dağıtılması muhafazakâr ideolojinin kabul edebileceği bir durum değildir.

İngiliz Muhafazakâr Partisi, 1981 yılında çıkarılan Vatandaşlık Kanunu'ndan beri vatandaşlık politikalarında *jus sanguinis* soy esaslılık ilkesine göre hareket etmektedir. Soy esasına dayanan vatandaşlık, göçmenlerin kolay bir biçimde vatandaşlık elde etmelerine engel teşkil etmektedir. İngiltere'de 2014-2023 yılları arasında yaklaşık 14 bin Suriyeli vatandaşlık elde etmiştir. Öte yandan vatandaşlık başvurularının reddedilmesindeki gerekçelerde ise iyi insan olma şartının

karşılanmaması, oturma şartlarının sağlanmaması, İngiltere’yi tanıma testi ve İngilizce yeterlilikte başarılı olunmaması görülmektedir. İngiliz Muhafazakâr Partisi, göçmenlerin vatandaşlık kazanımlarında kısıtlayıcı politikalara sahiptir.

Alman Hristiyan Demokrat Birliği, vatandaşlık politikalarında *jus soli* “doğum esaslılık” ve *jus sanguinis* “soy esaslılık” ilkelerini kararlılıkla uygulamaktadır. Göçmenler açısından vatandaşlık kazanımı, bu ilklere bağlı olarak kolay gibi görülse de çeşitli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Öte yandan Hristiyan Demokrat Birliği, çifte vatandaşlık uygulamasını da desteklemektedir. Almanya, yaklaşık 1 milyon Suriyeliyi ikincil koruma statüsüyle kabul etmiştir, yani Suriyelilere doğrudan mülteci statüsü verilmemiştir. Suriye uyrukluların vatandaşlık kazanımı 2015-2022 yılları arasında yaklaşık 78.000 kişi olarak gerçekleşmiştir. Alman Hristiyan Demokrat Birliği’nin göçmenlere yönelik kısmen daha liberal vatandaşlık politikaları uyguladığı ifade edilebilir.

AK Parti, vatandaşlık politikalarında *jus soli* “doğum esaslılık” ve *jus sanguinis* “soy esaslılık” ilkelerini kararlılıkla uygulamaktadır. Ancak tüm bunların yanı sıra AK Parti döneminde 2010 yılında çıkarılan bir mevzuatla Türkiye’ye belirli miktarda yatırım yapan ya da mülk edinen yabancılara da vatandaşlık verilmektedir. Aynı zamanda 3.1 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye, Suriyelilere geçici koruma statüsü sağlamaktadır. Bu statü, Türkiye’de doğsun ya da doğmasın Suriyelilerin vatansız değil, Suriye vatandaşı oldukları anlamına gelmektedir. Bu bakımdan Suriyelilerin geçici koruma statüsü üzerinden vatandaş olmaları mümkün değildir, Suriyeliler gerekli oturma şartlarını sağlamaları hâlinde Türk vatandaşı olabilmektedir. 2011 yılından 2023 yılı sonuna dek Türkiye’de 238 bin Suriyeli Türk vatandaşlığı elde etmiştir. Öte yandan Türkiye’de göçmenlerin ya da yabancıların vatandaşlık edinimine dair sağlıklı bir veri bulunmamakta, verilerin sağlıklı bir biçimde açıklanmadığı görülmektedir. AK Parti’nin göçmenlere yönelik kısmen daha liberal vatandaşlık politikaları uyguladığı ifade edilebilir.

Tez çalışmasında ele alınan üç ülkede de vatandaşlık politikalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Soy esasına dayalı vatandaşlık modeliyle İngiltere göçmenlere kısıtlı vatandaşlık edinimi sağlamakta, Almanya ve Türkiye ise hem soy esaslı hem de toprak esasını birlikte uygulayarak göçmenlerin vatandaşlık ediniminde

daha liberal davranmaktadır. Ayrıca gerek Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin gerekse Almanya’da ikincil koruma altındaki Suriyelilerin şu an olmasa dahi gelecekte gerekli oturma şartlarını sağlamaları hâlinde vatandaş olabilmelerinin imkânı bulunmaktadır. Bu bakımdan muhafazakâr siyasi partilerin göçmenlerin vatandaşlık elde etmelerinde ortak bir politikaları bulunmamakta, vatandaşlık esasları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

(AS-3) “*Muhafazakâr siyasi partiler için göçmen kabulünde ‘nitelikli iş gücü’ öncelikli midir?*”

Muhafazakâr ideolojinin nitelikli iş gücüne yönelik doğrudan bir bakış açısı bulunmamaktadır. Ancak ideolojinin kurucusu olarak kabul edilen Edmund Burke, ekonomide klasik liberal bir çizgiye sahiptir, bu çizgi devletin piyasaya müdahale etmesini istemeyen yani engelsiz bir piyasa ekonomisidir (Gregg, 2017). Serbest piyasayı savunan bu yaklaşım, mülkiyet ve serbest ticareti doğal bir hak olarak görmektedir. Ekonomideki serbestlik, toplumsal düzene katkı sağlamaktadır. Muhafazakâr düşüncenin tarihsel gelişiminde Sanayi Devrimi kritik bir öneme sahiptir. Sanayi Devrimi’nin mekanik bir toplum oluşturması ve çıkarları doğrultusunda hareket eden bireyler meydana getirmesine muhafazakârlık karşı çıkmaktadır; özellikle 19. yüzyıl muhafazakâr düşüncesinde Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan fabrikalar yerine, kırsal topluma duyulan özlem yatmaktadır (Beneton, 2011, s. 91-95).

Ancak modern toplum karşısında zamanla muhafazakârlık da kendini yenileme çabaları içerisine girmiştir. Bu bağlamda özellikle 21. yüzyılda muhafazakârlığın sanayileşmeye karşı olmasından ziyade, makinelerin yapay bir toplum oluşturmasına, insan ilişkilerini zayıflatmasına ve toplumsal dengeyi bozmasına karşı çıkmaktadır. Özellikle günümüzde bilişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, nitelikli iş gücüne yönelik insan kaynağı ihtiyacını her geçen gün arttırmaktadır. Ülkelerin ise küresel rekabette geri kalmamaları gerektiğinden, ihtiyaç duyduğu insan kaynağını göç politikalarıyla desteklemesi kadar doğal bir durum yoktur.

İngiliz Muhafazakâr Partisi açısından nitelikli iş gücü göçü önceliklidir. Parti'nin hem 2017 hem de 2019 yıllarındaki seçim manifestolarında iş gücünde “nitelik odaklılık” önemli bir vaat olarak karşımıza çıkmakta, akabinde de 2021 yılında bu vaatler politikaya dönüşmektedir. Teknolojide ve bilimde dünyanın en iyilerini İngiltere'ye çekmek Muhafazakâr Parti'nin öncelikli politikaları arasında yer almaktadır.

Alman Hristiyan Demokrat Birliği açısından nitelikli iş gücü göçü önceliklidir. Schröder hükümetleri döneminde 2003 yılında başlatılan Yeşil Kart Programı, Merkel döneminde de genişletilerek uygulanmaktadır. Öte yandan bir AB üyesi olması nedeniyle Avrupa dışındaki üçüncü ülkelerdeki nitelikli göçmenleri Almanya'ya çekmeye yönelik Mavi Kart uygulaması da bulunmaktadır. Almanya, yüksek teknoloji geliştirme kapasitesi yüksek nüfusu, nitelikli sağlık çalışanlarını Almanya'ya çekmeyi önceliklendirmektedir.

AK Parti Türkiye'de iktidara geldiğinde; ilk yaptığı icraatlardan biri 2003 yılında 4817 sayılı Kanun'u düzenlemek olmuştur. Kanun ile yabancıların Türkiye'de çalışmalarının önündeki engel kaldırılmıştır. Devam eden süreçte 2016 yılında 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu çıkarılmıştır. Kanun ile tıpkı gelişmiş sanayi ülkelerinde olduğu gibi Turkuaz Kart uygulaması hayata geçirilmiştir. 10. ve 11. Kalkınma Planlarında, AK Parti'nin 2015, 2018 ve 2023 genel seçim beyannamelerinde nitelikli iş gücünün Türkiye'ye çekilmesine yönelik politika hedefleri bulunmaktadır. Turkuaz Kart'tan şu ana kadar kaç kişinin yararlandığı ise bilinmemektedir. AK Parti açısından nitelikli işgücü göçü birinci öncelik olmasa da kısmen öncelikli bir hâl almaktadır.

Muhafazakâr siyasi partilerin nitelikli iş gücü göçüne yönelik politikaları bulunmaktadır. Küresel rekabet edilebilirlik açısından istihdam politikalarında *nitelik odaklılık*, muhafazakâr siyasi partilerin önceliklendirdiği ya da önceliklendirmeye çalıştığı bir alandır.

(AS-4) “*Muhafazakâr siyasi partilerin entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında ana aktör nedir?*”

Muhafazakâr ideolojinin toplumsal istikrar vurgusunda çatışmaya yer yoktur. Göçmenlerin toplumdan uzak, ayrı bir yaşam sürmeleri ve gettolaşmaları, ev sahibi ülkeler açısından güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Bu bakımdan muhafazakârlık; göçmenlerin ev sahibi toplumun genel yaşam kurallarına, diline ve kültürüne saygı göstermelerini ve uyum sağlamalarını arzulamaktadır. Muhafazakârlıkta toplumsal düzen, en tepesinde Allah'ın olduğu hiyerarşik bir örgütlenmeyle olmaktadır. Din, toplumun uyum ve ahengine katkı sağlamaktadır. Kilise ve Hristiyan ahlâkına dayanan muhafazakârlık, genel olarak ateizme karşı çıkmaktadır. Semavi dinlere yaklaşımı ise Allah'ın varlığından dolayı olumludur.

İngiliz Muhafazakâr Partisi'nin entegrasyon politikaları *ortak değerler* ekseninde şekillenmektedir. İngiltere'de 2002 yılında vatandaşlık elde etmek için, 2007 yılında ise oturum almak için İngilizce bilmek ve Birleşik Krallık'ta Yaşam Testi'nde başarılı olmak zorunluluğu getirilmiştir. Bu politikalar her ne kadar İşçi Partisi hükümetleri zamanında hayata geçirilse de Muhafazakâr Parti bu politikaları kararlılıkta uygulamaktadır.

Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin entegrasyon politikaları Merkel zamanında şekillenmeye başlamıştır. Ulusal Entegrasyon Zirveleri, Entegrasyon Eylem Planları, zaman zaman çokkültürlülük çıkışları ya da "Hoş Geldin Kültürü" tarzındaki yenilikçi söylemlerinin bir değer oluşturduğu düşünülmektedir. 2005 yılında çıkarılan ancak 2008 yılında uygulamaya geçen Vatandaşlığa Kabul Testi, Alman kültürünün yakından tanınması adına önemli bir gelişmedir. Almanya'daki muhafazakârlar açısından iyi bir Almanca bilgisi entegrasyonun kilit faktörü olarak görülmektedir. Almanya'da entegrasyon politikalarının kurumsallaşmasında Merkel'in büyük bir etkisi bulunmaktadır. Merkel sonrasında Entegrasyon Zirveleri yeniden yapılmamıştır. Bu bakımdan *siyasi lider odaklı* bir kurumsallaşmanın varlığından söz edilebilir.

AK Parti'nin entegrasyon politikaları 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ekseninde şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Suriyelilere yönelik Türkçe eğitim, mesleki eğitim ve ücretsiz sağlık hizmetlerine erişim hizmetleri bulunmaktadır. Bununla birlikte ilk, orta ve lise eğitimleri MEB'e bağlı okullar aracılığıyla ücretsiz bir şekilde yürütülmektedir. AK

Parti'nin entegrasyon politikalarında şu aşamada yolun daha çok başında olduğu ifade edilebilir. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yayımlanan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı, entegrasyon politikalarının şekillenmesindeki temel belge mahiyetindedir. Bu bakımdan Türkiye'de kurumsallaşmış bir entegrasyon politikasının varlığından tam manasıyla söz edilemeyeceği düşünülmektedir.

Muhafazakâr siyasi partilerin göçmenlere yönelik entegrasyon politikalarında farklılıklar söz konusudur. Elbette bu durumun gerekçeleri arasında ülkelerin uzun soluklu göç tecrübeleri büyük bir önem oluşturmaktadır. Almanya'da tamamen siyasi lider odaklı bir kurumsallık söz konusuyken, İngiltere'de ortak değerler ekseninde entegrasyon politikaları şekillenmektedir. Türkiye'de ise entegrasyon politikaları henüz kurumsallaşma evresindedir. Mevzuat düzeyinde gerekli alt yapı çalışmaları yürütülüyorken, entegrasyona hükümet programlarında daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

(AS-5) “*Muhafazakâr siyasi partilerin göç politikaları süreklilik arz eder mi? Olay ve konjonktüre bağlı olarak değişim ve kırılmalar mı gösterir?*”

Tablo 16. Göç Politikalarının Kurumsallaşma Evreleri- Süreklilik ve Değişim

	Muhafazakâr Parti
Göç Politikalarında Dönüm Noktaları- Kurumsallaşma Evreleri	<ul style="list-style-type: none"> • İMT kaynaklı yoğun iş gücü göçleri (II. Dünya Savaşı-1973 Petrol Krizi) <ul style="list-style-type: none"> • Thatcher dönemi kontrollü göç politikaları (1973-1997) • İşçi Partisi dönemi esnek politikalar (1997-2010) • Brexit sonrası göç kontrolünün yeniden ele alınması (2016-2024)
	CDU
Göç Politikalarında Dönüm Noktaları- Kurumsallaşma Evreleri	<ul style="list-style-type: none"> • Yoğun misafir işçi programları dönemi (II. Dünya Savaşı-1982) <ul style="list-style-type: none"> • Helmut Kohl dönemi kontrollü göç politikaları (1982-1998) • Esnek göç politikaları ve göç ülkesi inkârından göç ülkesi kabulüne (1998-2005) <ul style="list-style-type: none"> • I. ve II. Merkel dönemi kontrollü göç politikaları (2005-2013) • III. Merkel dönemi ve sonrası açık kapı politikası (2013-2024)

	AK Parti
Göç Politikalarında Dönüm Noktaları- Kurumsallaşma Evreleri	<ul style="list-style-type: none"> • Ulus-devletleşme dönemi ve yoğun Türk soyu kökenli göçler (1923-II. Dünya Savaşı) • Kontrollü göç politikaları ve yoğun Türk soyu kökenli göçler (II. Dünya Savaşı-1990) • Kontrollü göç politikaları ve AB ile göç politikalarında kurumsallaşma (2002-2011) • AK Parti dönemi ve açık kapı politikaları (2011-2024)

Radikal değişimlere karşı olan muhafazakârlık, bunun yerine “muhafaza ederek değişimden” yanadır. Başka bir anlatımla muhafazakârlığın değişim anlayışı tedrici ve temkinli bir değişimdir. Esas itibariyle süreklilikten yana olan muhafazakârlık yine de değişime karşı değildir. Bir politika radikal olmadığı sürece gerektiğinde eski hâline geri döndürülebilir. Çünkü siyasi tercihlerin doğası gereği belirsiz hâlini, insan kıt aklıyla bilememektedir. Bu bakımdan politikalarda süreklilik önemlidir ancak zaman zaman kopmalar yaşanabilir.

İngiliz Muhafazakâr Partisi’nin göç politikaları dönemsel farklılıklar oluştursa da sürekliliğe yakın bir görünümdeydir. Thatcher dönemine kadar olan süreçte İMT üyelerinin iş gücü amaçlı yoğun göç hareketleri ve bu göçlerin kontrol altına alınması söz konusudur. Thatcher sonrasında ise güvenlik eksenli yaklaşımlarla birlikte kısıtlayıcı ve kontrollü göç politikaları hâkim olmaktadır. Muhafazakâr David Cameron dönemiyle birlikte göçü on binlere indirmek, yıllık göç limiti belirlemek, yasa dışı ve kaçak göçmen çalıştırmanın bir suç hâline gelmesi Muhafazakâr Parti’nin göçü sınırlama yaklaşımlarının bir çıktısı olarak, oldukça dikkat çekici politika tercihleridir. İngiltere, Muhafazakâr Parti döneminde AB’ye üye olurken, yine Muhafazakâr Parti döneminde AB’den ayrılmıştır. Brexit sonrasında AB’den gelen göçün de kontrol alınması partinin temel politikaları arasında yer almaktadır. Muhafazakâr Parti’de siyasi liderler değişse de partinin temel göç politikaları aynı kalmaktadır. Sınırlı ve kontrollü göç politikaları, süreklilik oluşturacak biçimde yarım asırdır devam etmektedir. Göç politikalarındaki süreklilik, olay ve konjonktüre bağlı olmaktan ziyade, partinin temel politikalarına bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Petrol Krizi, ekonomik durgunluk dönemleri, seçim süreçleri, Brexit süreci gibi kritik dönemlerde dahi parti göç politikasını istikrarlı bir biçimde sürdürmektedir.

Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin göç politikaları dönemsel farklılıklar oluşturmakta ve bir süreklilik arz etmemektedir. Almanya'da muhafazakâr Kohl hükümetleri döneminden itibaren göç istenmeyen bir olgudur. Kohl döneminde özellikle misafir işçi göçleri ve aile birleşimleri ile toplumsal yapısı değişmeye başlayan Almanya, Türkler başta olmak üzere ekonomik göçmenleri ülkelerine yeniden göndermeye çalışmıştır. Muhafazakârların iktidarı döneminde yıllarca bir göç ülkesi olmadığını savunan Almanya, göç ülkesi olduğu gerçeğini eski bir CDU üyesi parlamenter Süßmuth tarafından hazırlanan rapor ile kabul etmeye başlamıştır. Almanya 2005 yılında göç ülkesi olduğunu kabul ederken, bu dönem Merkel'in de şansölye olarak göreve başladığı bir değişim dönemidir.

Esasen Avrupa'da sığınmacı krizinin başladığı döneme kadar Merkel'in göç politikalarında entegrasyon vurgusu baskın bir görünümde ve Merkel iyi entegre edilmiş bir göçmen toplumla başarabileceklerine inanmaktadır. Aslında muhafazakâr CDU, Suriye kaynaklı sığınmacı krizi ortaya çıkana kadar yine de göçe hep temkinli yaklaşmıştır ancak kitlesel düzeyde göç hareketlilikleri yaşanmadığı için Merkel'in olaylar karşısında vereceği tepki tam olarak görülememiştir. Merkel 2015 yılında Avrupa'yı etkisi altına alan sığınmacı krizinde *cüretkâr davranışı* ile 1 milyon Suriyeliye kapıları açmıştır (Zehfuss, 2021, s. 184). Bu olay, muhafazakârların yıllarca yürüttüğu sınırlı ve kontrollü göç politikalarında büyük bir kopma meydana getirmiştir. Bu bakımdan olay ve konjonktüre göre Almanya'da muhafazakârların göç politikaları değişiklik göstermektedir. Öte yandan aktif siyaseti bırakan Merkel'in görev süresince reformist bir lider olduğu düşünülecek olursa, CDU'nun göç politikalarını görebilmek adına belki de bir döneme daha ihtiyaç vardır. 2021 seçimlerinde Armin Laschet liderliğinde Avrupa'nın sınırlarını korumak vurgusu, suça karışan göçmenlerin ülkelerine geri gönderilmek istenmesi Merkel öncesi döneme geri dönülebileceğine de işaret etmektedir.

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren başta Türk soyu ve kültüründen gelenler olmak üzere önemli düzeyde bir göç tecrübesi edinmiştir. 2001 yılında kurulan ve 2002 yılından itibaren siyasi iktidarın sahibi olan AK Parti dönemine kadar Türkiye'nin göç politikalarında bir süreklilikten bahsedilebilir. Türk soyu ve kültüründen gelenlerin ve Avrupalıların sığınmacı olarak kabul edilmesi, birkaç istisna

haricinde (Irak Kürtleri) kapıların yabancılara kapatılması, Türkiye'nin göç politikalarındaki sürekliliğe işaret etmektedir. AK Parti iktidara geldiği ilk dönemde AB ile üyelik müzakerelerine girişmiş, AB tarafından 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi çekincenin kaldırılması istenmesine rağmen AK Parti bu konuda olumlu bir atmamıştır. Ancak Suriyelilere yönelik AK Parti'nin izlediği *açık kapı* politikası, AK Parti'nin olmasa da Türkiye'nin göç politikalarındaki süreklilikten bir kopma anlamı taşımaktadır. 2013 yılındaki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Suriyelilere geçici koruma statüsü verilmiş ve yaklaşık dört milyon Suriyeliye Türkiye kapılarını açmıştır. Kanun ile AK Parti'nin açık kapı politikasının da yasal dayanağı oluşturulmuştur.

Bugün, Türkiye'nin göç politikaları güvenli ve sınırlı göç ekseninden, insan hakları eksenli bir yapıya bürünmüştür. Ancak Suriyeli göçü, AK Parti'nin kazanımlarının ciddi derecede sorgulanmasına neden olurken, siyasi kaygılar da göz önüne alındığında son yıllarda Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşlerini destekleyen politika ve söylemler görülmektedir. AK Parti'nin göç politikalarındaki süreklilik ve kopmaları daha net okuyabilmek adına belki de farklı siyasi partilerin Türkiye'de iktidar olmasını beklemek gerekecektir.

Tablo 17. Muhafazakâr Siyasi Partilerin Göç Politikalarında Süreklilik

	Muhafazakâr Parti	CDU	AK Parti
Politikalarda Süreklilik	+	-	-
Kırılma Anı	-	Suriyeli göçü	Suriyeli göçü

İngiliz Muhafazakâr Partisi ile Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin yaklaşık yarım asırlık dönemlerinin, AK Parti'nin ise çeyrek asırlık döneminin göç politikaları; muhafazakâr siyasi partilerin politikalarında bir süreklilik olmadığını göstermektedir. Özellikle kitlesel göç hareketlerinde ya da kriz anında verilen tepkiler, partilerin uzun soluklu politikalarından kopmalar meydana getirmektedir.

(AS-6) *“Muhafazakâr siyasi partilerin Suriye kaynaklı mülteci krizinde oluşturdukları göç politikaları nasıldır? Oluşturulan politikalar sorunu tamamen çözmüş müdür?”*

Suriyelilere yönelik göç politikaları, üç ülke arasında farklılık göstermektedir. Türkiye geçici koruma statüsüyle yaklaşık 3.7 milyon kişi, Almanya ise ikincil koruma statüsüyle yaklaşık 1 milyon kişiyi ülkelerine kabul etmiştir. Suriye’deki olaylar sona erdiğinde bu kişilerin ülkelerine geri dönmeleri öngörülmektedir. Ancak bu süreçte İngiliz Muhafazakâr Parti, Avrupa’da sığınmacı krizi ortaya çıktığında David Cameron liderliğinde AB’nin belirleyeceği bir göç kotasını kabul etmeye sıcak bakmamıştır. Bu bakımdan muhafazakâr partilerin Suriyelilerin kitlesel göçünde ortak bir politika geliştirme durumu söz konusu değildir. Ancak AK Parti ve Alman Hristiyan Demokrat Birliği, bu konuda birbirlerine yakın bir politika izlemiştir.

(AS-7) *“Seçim süreci gibi güçlü rekabet ortamlarında, seçim beyannamelerine göçün yansımaları nasıldır?”*

Uluslararası göç, bu çalışmada ele alınan İngiliz Muhafazakâr Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Birliği ve AK Parti için olmazsa olmaz bir konu hâlinindedir. İngiltere’de muhafazakârlara seçim kazandıran politika vaatlerinin başında göç politikaları gelmektedir. Almanya’da Hristiyan Demokratların seçimleri kaybetmesinin arka planında göç politikaları yer almaktadır. Türkiye’de siyasi tartışmaların merkezinde AK Parti’nin göç politikaları bulunmaktadır.

Sistemli bir biçimde İngiltere’de muhafazakârların 1966 yılından beri seçim beyannamelerinde göç politikalarına özel olarak yer verdikleri görülmektedir. 2005 yılından beri de Almanya’da muhafazakârların sistemli bir yaklaşımı söz konusudur. AK Parti’nin ise göç politikaları seçim beyannamelerine 2015 yılı itibarıyla yansımaya başlamıştır, ancak özel ve ayrı bir başlıkta sistemli politika hedefleri şeklinde değildir. Bu üç ülkede de göç politikaları 2000’li yıllardan sonra seçimlerin ana gündem başlıkları arasında yer almaktadır. Başka bir deyişle seçim beyannamelerinin ve seçim dönemindeki ateşli tartışmaların ana öznelinin başında göç gelmektedir.

Muhafazakâr siyasi partileri göç politikaları özelinde ele alan bu çalışma neticesinde ayrıca çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Öncelikle tüm dünyada daha adil bir uluslararası mülteci rejimine ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut uluslararası rejimin ulus-devlet lehine olması ve daha çok sığınmacılara çeşitli ödevler yüklemesi, ülkeleri bu konuda keyfi davranmaya sevk etmektedir. Ülkelerin eşit ya da daha adil bir biçimde sığınmacıları kabul etmeleri sağlanabilir. Ülkelerin sığınmacı kabulünde her ne kadar uluslararası rejim bir kriter olsa da sığınmacıların geldikleri menşe ülke, mensubu oldukları din ve kültürleri de önemli bir kabul kriteri olarak görülmektedir. Batı'nın Ukraynalı göçünde sergilediği tavırla, Suriyeli göçünde sergilediği tavır bu durumun en somut göstergesidir. Uluslararası düzeyde gerektiğinde ciddi yaptırımları olacak bir üst otorite eksikliği de düşünülecek olursa, küresel düzeyde bir reforma ihtiyaç olduğu açıktır.

Göç sorunu, uluslararası iş birliği ile küresel toplumun üstesinden gelebileceği bir sorundur. Ancak ulus-devletlerin meseleye insani duygularla yaklaşmak yerine çıkar ve menfaat odaklı yaklaştıkları bilinen bir gerçektir. Diplomasinin etkin kullanılması ve uluslararası anlaşmaların yapılması da meselenin çözümüne katkı sağlayabilir.

Muhafazakâr ideoloji ekseninde, adeta bir üst kuruluş hüviyetinde olan Uluslararası Demokratlar Birliği, göç alanında politika tavsiyeleri ile üyelerini destekleyebilir. Özellikle göç alanında yüksek deneyime sahip olduğu düşünülen İngiliz Muhafazakâr Partisi, Alman Hristiyan Demokrat Birliği, Kanada Muhafazakâr Partisi, Avustralya Liberal Partisi gibi siyasi partilerin diğer üyeleri başta entegrasyon olmak üzere destekleyebileceği, tecrübelerini aktarabileceği bir zemin oluşturulabilir.

Osmanlı döneminden beri Türkiye göç sorunuyla mücadele eden bir ülkedir. Ancak yapılan okumalar da göstermektedir ki tarihsel süreçte göç sorununa hep geçici çözümler bulunmuş, kurumların adı değiştirilmiş, yıllarca politika yapımından uzak durulmuş, göç meselesine siyaset mekanizması adeta kulaklarını tıkamıştır. Kitleleşen bir göç hareketi söz konusu olduğunda ise hızla politika yapım sürecine yönelmiş, kısaca o günün şartlarında gün kurtarılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin bugün uluslararası göç sorunuyla yüzleşmesi gerektiği düşünülmektedir. 3.1 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'nin entegrasyon alanında politik reformlara

ihtiyacı vardır. AK Parti, kuruluş yıllarındaki muhafazakâr kimlik söylemini günümüzde her ne kadar eskisi kadar kullanmasa da toplumsal düzeni önceleyen muhafazakârlıkla AK Parti'nin göç politikaları arasında belirli noktalarda tutarsızlıklar söz konusudur.

KAYNAKÇA

- AB KONSEY DİREKTİFİ** (2009). Council Directive 2009/50/EC, **Official Journal of the European Union**.
- ABADAN-UNAT, N.** (2017). **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, 3. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ABERNETHY, S.** (2018). ‘Let Us Be Cool, Calm—and Elected’: Conservative Party Strategy and Political Narrative Prior to the 1983 General Election, **Contemporary British History**, Cilt 32, Sayı 3, ss. 385-407. DOI:10.1080/13619462.2018.1503956.
- ABRAHÁMOVÁ, N.** (2007). **Immigration Policy in Britain Since 1962**, Masaryk University Faculty of Arts, Yüksek Lisans Tezi, is.muni.cz/th/64569/ff_m/FinalDraft.pdf, (Erişim Tarihi: 03.04.2022).
- ACAR, M.** (2011). Medeniyetin ve Özgürlüğün Temel Kurumu: Özel Mülkiyet, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 7, Sayı 27, ss. 39-56.
- ADIGÜZEL, Y.** (2018). **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- AFŞAR, Ö. A.** (2017). Rasyonel Kurumsalcılık ve Sosyolojik Kurumsalcılık Açısından Avrupalılaşıma Yaklaşımı, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 17, ss. 65-84, DOI:10.30976/susead.348130.
- AGAMBEN, G.** (2013). **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- AİLE BİRLEŞİMİ HAKKINA DAİR KONSEY DİREKTİFİ** (2003). Council Directive 2003/86/EC of 22 September 2003 on the Right to Family Reunification, **European Union: Council of the European Union**, www.refworld.org/docid/3f8bb4a10.html, (Erişim Tarihi: 02.11.2023).
- AK PARTİ** (2015). **4. Olağan Büyük Kongre - 2023 Siyasi Vizyonu**, AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı.
- AK PARTİ** (2017). **Kardeşlik Sınır Tanımaz - Uluslararası Göç ve Uyum İçin Sosyal Politikalar**, AK Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı.
- AK PARTİ** (2019). **Bir İnsan Hakkı Olarak Sığınmacı Hakkı: Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar**, AK Parti İnsan Hakları Başkanlığı.
- AK PARTİ GENEL SEÇİM BEYANNAMESİ** (2015). Yeni Türkiye Yolunda Daima Adalet, Daima Kalkınma, Tanıtım ve Medya Başkanlığı.
- AK PARTİ GENEL SEÇİM BEYANNAMESİ** (2018). Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye, Tanıtım ve Medya Başkanlığı.
- AK PARTİ GENEL SEÇİM BEYANNAMESİ** (2023). Türkiye Yüzyılı için Doğru Adımlar, Tanıtım ve Medya Başkanlığı.

- AKÇAY, E. Y.** (2020). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası: Göçün İnsani Olmayan Güvenlikleştirilmesi, Ed. G. Telatar ve U. Kedikli, **Uluslararası Göç ve Güvenlik**, Ankara: Nobel Akademik, ss. 181-207.
- AKIN, M. H. ve Bozbaş, G.** (2020). Suriye'den Türkiye'ye Göçün Sosyolojik Sonuçları: Suriyeli Göçmenler Üzerine Uygulamalı Bir Saha Araştırması, **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt 25, Sayı 97, ss. 47-65.
- AKKAŞ, H. H.** (2006). Muhafazakâr Düşüncede Tarihin Önemi, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 2, Sayı 7, ss. 189-196.
- AKMAN, E.** (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası Aktörleri, **Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, ss. 35-54.
- ALBA, R. ve Nee, V.** (1997). Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration, **The International Migration Review**, Cilt 31, Sayı 4, pp. 826-874.
- ALBA, R. ve Nee, V.** (2003). **Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration**, Harvard University Press.
- ALMANYA FEDERAL İSTATİSTİK OFİSİ** (2022). **Naturalisations up 20% in 2021**, https://www.destatis.de/EN/Press/2022/06/PE22_237_125.html, (Erişim Tarihi: 11.09.2023).
- ALMANYA FEDERAL İSTATİSTİK OFİSİ** (2023). **Naturalisation by former citizenship**, (Erişim Tarihi: 03.01.2024), www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/Tables/naturalisations-former-citizenship.html.
- ALMANYA FEDERAL HÜKÜMETİ** (2006). **Der Nationale Integrationplan**, Berlin: Presse-und Informationsamt der Bundesregierung.
- ALMANYA HÜKÜMETİ** (2023). **Göçmen Ülke Almanya**, www.bundesregierung.de/breg-de/suche/zuwanderungsland-deutschland-403874, (Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- ALMANYA'DA AİLE BİRLEŞİMİ** (2023). **Haklar&Yasalar: Almanya'ya Göç**, handbookgermany.de/tr/family-reunification-for-immigrants, (Erişim Tarihi: 12.11.2023).
- ALMANYA NİTELİKLİ İŞGÜCÜ KANUNU** (2019). **Fachkräfteeinwanderungsgesetz**, Bonn.
- ALMANYA YENİ VATANDAŞLIK KANUNU** (2000). **Staatsangehörigkeitsgesetz**, StAG, <https://www.refworld.org/pdfid/48e5dd962.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.10.2023).
- ALMEIDA, J. P.** (2002). Statement, **Die Friedens-Warte**, Vol. 77, No: 1/2, pp. 37-41.
- ALP, M.** (2004). Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, Sayı 2, ss.33-59.
- AMERİKAN DEVLETLERİ ÖRGÜTÜ** (2011). **International Migration in the Americas: First Report of the Continuous Reporting System on International Migration (SICREMI)**, <https://www.oecd.org/migration/48423814.pdf> (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

- AMSTERDAM ANTLAŞMASI [KONSOLİDE VERSİYONU]** (1997). Treaty Establishing the European Community (Amsterdam Consolidated Version), **Official Journal of European Union**.
- ANADOLU AJANSI** (2017). **Avrupa'daki Büyük Terör Saldırıları**, Hasan Esen, 19 Ağustos 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-886942>, (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- ANADOLU AJANSI** (2019). **İngiltere'de Seçimlerle Ülkenin Göç Politikası Değişecek**, Hasan Esen, 27 Kasım 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterede-secimlerle-ulkenin-goc-politikasi-degisecek-1656699> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- ANADOLU AJANSI** (2021a). **16 Yıllık Merkel İktidarı Almanya ve Avrupa Siyasetini Dönüştürdü**, Asiye Bilgin, 21 Eylül 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/16-yillik-merkel-iktidari-almanya-ve-avrupa-siyasetini-donusturdu/2370348> (Erişim Tarihi: 25.11.2023).
- ANADOLU AJANSI** (2021b). **Çalkantılı Dönemde Uzlaşmacı Kişiliği ile İz Bırakan Lider: Merkel**, Cüneyt Karadağ, 24 Eylül 2021, www.aa.com.tr/tr/dunya/calkantili-donemde-uzlasmaci-kisiligi-ile-iz-birakan-lider-merkel/2372667, (Erişim Tarihi: 20.11.2023).
- ANADOLU AJANSI** (2022a). **AİHM, İngiltere'nin Sığınmacıları Ruanda'ya Göndereceği Uçuşu Durdurdu**, Hasan Esen, 14 Temmuz 2022, www.aa.com.tr/tr/dunya/aihm-ingilterenin-siginmacilari-ruandaya-gonderecegi-ucusu-durdurdu/2613905 (Erişim Tarihi: 14.08.2022).
- ANADOLU AJANSI** (2022b). **İngiliz Halkı Başbakan Sunak'ın Kökeni ve İnancından Çok Gelecekteki İcraatlarına Önem Veriyor**, Zuhale Demirci, 27 Ekim 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiliz-halki-basbakan-sunakin-kokeni-ve-inancindan-cok-gelecekteki-icraatlarina-onem-veriyor/2722026>, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
- APAN, A.** (2020). AB'de Taşyıcı Yaptırımları Yoluyla Göçmen Kontrolünün Özelleştirilmesinin Temel Haklar Açısından Bir Analizi, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, ss. 25-54. DOI: 10.32450/aacd.771059.
- ARAS, İ. ve Günar, A.** (2018). Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumunu: Brexit Süreci ve Sonuçları, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, ss. 90-110. DOI:10.14782/ipsus.460131.
- ARENDT, H.** (2012). **Devrim Üzerine**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARENDT, H.** (2014). **Totalitarizmin Kaynakları/2: Emperyalizm**, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARIDEMİR, H., ve Acar, A.** (2018). Türkiye'nin Orta Doğu Politikasına Yönelik Sürekliliğin I. Körfez Savaşı Bağlamında Değerlendirilmesi, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 65, ss. 82-93.
- ASHCROFT, R. T. ve Bevir, M.** (2017). Multiculturalism in contemporary Britain: Policy, Law and Theory, **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Cilt 21, Sayı 1, pp.1-21. DOI:10.1080/13698230.2017.1398443.

- ASLAN, T. (2011). Yahudilerin Filistin'e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler, *Erdem*, Sayı 59, ss. 37-83.
- AŞIRILIKLA MÜCADELE KOMİTESİ (2023). *End of Year Report 2022/2023*, Commissioner for Countering Extremism.
- AUDIBERT, L., Dikoff, B., ve Schulkind, R. (2022). *UK's Anti-Migrant Hostile Environment Policy Dehumanises us all*, <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/6/14/uks-anti-migrant-hostile-environment-policy-dehumanises-us-all>, (Erişim Tarihi: 27.06.2023).
- AUDICKAS, L., Cracknell, R. and Loft, P. (2020). *UK Election Statistics: 1918-2019: A Century of Elections*, Briefing Paper, Number CBP7529, House of Commons Library.
- AVAM KAMARASI İÇİŞLERİ KOMİTESİ (2018). *The Windrush Generation*, House of Commons.
- AVITABILE, C., Clots-Figueras, I. ve Masella, P. (2013). The Effect of Birthright Citizenship on Parental Integration Outcomes. *The Journal of Law & Economics*, Vol. 56, No 3, pp. 777-810. DOI:10.1086/673266.
- AVRUPA BİRLİĞİ İKAMET ve İLTİCA KURALLARI UYGULANMASI KANUNU (2007). Aufenthalts- und Asylrechtlicher Richtlinien der Europäischen Union. *Bundesgesetzblatt*, 2007 (42).
- AVRUPA EKONOMİK ALANI GÖÇ DÜZENLEMELERİ (2006). *The Immigration (European Economic Area) Regulations*, UK Statutory Instruments.
- AVRUPA İSTATİSTİK OFİSİ (2023). Asylum Applicants by Type of Applicant, Citizenship, Age and Sex - Annual Aggregated Data, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/>, (Erişim Tarihi: 11.11.2023).
- AVRUPA KOMİSYONU (2015). *Avrupa Göç Gündemi*, https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/european-commission-european-agenda-migration_en?lang=de, (Erişim Tarihi: 03.08.2021).
- AVRUPA KOMİSYONU (2018). *The Schengen Information System*, https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/20181119_update-factsheet-sis_en.pdf, (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- AVRUPA KONSEYİ (2006). *Towards a Migration Management Strategy*, Strasbourg: Council of Europe.
- AVRUPA KONSEYİ (2017). *European Convention on Nationality*, ETS 166, 6 November 1997, <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1997/en/17343> (Erişim Tarihi: 11.10.2023).
- AVRUPA KONSEYİ LAHEY PROGRAMI (2005). *The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union*, Official Journal of the European Union.
- AVRUPA PARLAMENTOSU (2018). *Migration and Asylum: a challenge for Europe*, European Parliament, Fact Sheets on the European Union, No PE 600.414.

- AVRUPA SOSYAL ŞARTI** (1961). **Avrupa Anlaşmaları Serisi - No. 35: Avrupa Sosyal Şartı**, Torino: Avrupa Konseyi.
- AYAN, H. A.** (2018). Türk Hukukunda Turkuaz Kart Sahibi Yabancıların Çalışma Şartları, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 53-81.
- AYBAY, R.** (2015). **İnsan Hakları Hukuku**, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AYDIN, N. ve Kaya, H.** (2021). Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkez Göçleri. **Tarih ve Günce**, Sayı 9, ss. 223-276.
- AYKAÇ, M. ve Yertüm, U.** (2016). Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 70, ss. 1-29.
- AZRAK, A. Ü.** (2011). Almanya'da Türk Göçmenlerin Hukuki Statüsüne İlişkin Gelişmeler, **Die Gaste**(15).
- BABAHANOĞLU, V. ve Örselli, E.** (2016). **Kamu Politikası-Türkiye'de Uyuşturucu ile Mücadelede Uygulanan Politikalar ve Toplumsal Algı**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- BABAOĞLU, C.** (2017). Kamu Politikası Analizine Yönelik Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 15, Sayı 30, ss. 511-532.
- BABAYİĞİT, Z. K.** (2014). **İşgücü Göçü Yönetimi: Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Göçmen İşgücü Politikaları**, Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü.
- BADE, K. J.** (2003). **Migration in European History**, Çev. Allison Brown, Blackwell Publishing.
- BAĞIMSIZ GÖÇ KOMİSYONU RAPORU** (2001). **Zuwanderung gestalten-Integration fördern**, Berlin: Unabhängige Kommission "Zuwanderung".
- BALLA, E.** (2023). The European Union's Response to the Syrian Refugee Crisis, Ed. M. O. Stephenson Jr. ve Y. A. Stivachtis, **Policy and Politics of the Syrian Refugee Crisis in Eastern Mediterranean States: National and Institutional Perspectives**, Bristol: E-International Relations Publishing, pp. 55-74.
- BALTA ÖZGEN, A.** (2018). Politika Entegrasyonu Nasıl Şekillendiriyor? İstanbul'daki Suriyeli Mülteciler Örneği, Ed. N. Şirin Öner, ve S. İhlamur-Öner, **Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar**, İstanbul: Der Yayınları, ss. 149-162.
- BALTACI, A.** (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, ss. 368-388.
- BARKIN, E.** (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, ss. 331-360.
- BARTRAM, D., Poros, M. ve Monforte, P.** (2017). **Göç Meselesinde Temel Kavramlar**, 1. Baskı, Ankara: Hece Yayınları.

- BASILIEN-GAINCHE, M.-L.** (2015). The EU External Edges: Borders as Walls or Ways?, **Journal of Territorial and Maritime Studies**, Vol 2, No 1, pp. 97-117.
- BAŞÇERİ, E.** (2016). Alman Politikalarının Türk İşçi Göçmenlerin Kimlik Oluşumundaki Etkisi, **Şehir&Toplum**, Sayı 6, ss. 113-128.
- BATTIR, O.** (2020). **Dünden Bugüne Uluslararası Göç: Kuram, Algı ve Siyasa**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- BAYIR, D., ve Aksu, F.** (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ss. 324-356. DOI:10.14782/marmarasbd.789791.
- BAYRAK, M.** (2022). Frontex’in Varoluşsal Krizden En Etkili Politika Aracına Dönüşümü, **Protokol Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, ss. 28-37.
- BAYRAKLI, E. ve Keskin, K.** (2015). **Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi**, Ankara: SETA Vakfı. https://file.setav.org/Files/Pdf/20151221191329_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
- BAMF** (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge) (2021). **Almanya’ya Hoş Geldiniz: Göçmenler İçin Bilgiler**, Frankfurt: Federal İçişleri ve Toplum Bakanlığı.
- BAMF** (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge) (2022). **Migrationsbericht 2021 der Bundesregierung**, Nürnberg.
- BBC** (2011). **Sürgün İngiliz Çocuklardan Avustralya’ya Dava**, BBC News Türkçe, 14 Haziran 2011, www.bbc.com/turkce/haberler/2011/06/110614_australia_migrants, (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- BBC** (2013a). **Germany's Helmut Kohl 'Wanted Half of Turks Sent Back'**, BBC News, 01 Ağustos 2013, www.bbc.com/news/world-europe-23544311, (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- BBC** (2013b). **Alman Parlamentosu'ndan Merkel'e Güvenoyu**, BBC News Türkçe, 17 Aralık 2013, www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131217_merkel_guvenoyu, (Erişim Tarihi: 01 Aralık 2023).
- BBC** (2016). **Erdoğan'dan Türkiye'deki Suriyelilere Vatandaşlık Açıklaması**, BBC News Türkçe, 03 Temmuz 2016, www.bbc.com/turkce/haberler/2016/07/160703_erdogan_suriyeliler, (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2023).
- BBC** (2018a). **Windrush: More Than Just Coincidental Errors**, BBC News, Laura Kuenssberg, 17 Nisan 2018, www.bbc.com/news/uk-politics-43804308, (Erişim Tarihi: 27.05.2023).
- BBC** (2018b). **Windrush: İngiltere'de Bakanı Koltuğundan Eden Skandal**, BBC News Türkçe, 30 Nisan 2018, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43945234, (Erişim Tarihi: 20.09.2023).
- BBC** (2018c). **Avusturya Ehliyet Sınavında Türkçe Seçeneğini Kaldırdı**, BBC News Türkçe, 22 Temmuz 2018, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44915564, (Erişim Tarihi: 22.10.2023).

- BBC** (2020). **Ankara Anlaşması: 31 Aralık'ta Sona Erecek ve Anlaşma Kapsamında Vize Başvuruları Rekor Kırıyor**, BBC News Türkçe, 08 Aralık 2023, www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55224051, (Erişim Tarihi: 20.12.2023).
- BECKSTEIN, M. ve Rampton, V.** (2018). Conservatism Between Theory and Practice: The Case of Migration to Europe, **European Journal of Political Research**, Vol 57, No 4, pp. 1084-1102. DOI:10.1111/1475-6765.12267.
- BENARD, C.** (1978). Migrant Workers and European Democracy, **Political Science Quarterly**, Vol 93, No 2, pp. 277-299. DOI:10.2307/2148610.
- BENETON, P.** (2011). **Muhafazakârlık**, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BENHABIB, S.** (2005). Borders, Boundaries and Citizenship, **PS: Political Science and Politics**, Vol 38, No 4, pp. 673-677.
- BENHABIB, S.** (2020). The End of the 1951 Refugee Convention? Dilemmas of Sovereignty, Territoriality, and Human Rights, **Jus Cogens**, Vol 2, pp. 75-100. DOI:10.1007/s42439-020-00022-1.
- BERİŞ, H. E.** (2006). Tarih Bilinci Olarak Muhafazakârlık ve Türk Muhafazakârlığında Tarih Algısı, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 2, Sayı 8, ss. 79-102.
- BETTS, A.** (2012). **Policy Primer: The UK and Global Migration Governance**, Oxford: The Migration Observatory.
- BETTS, A. ve Collier, P.** (2017). **Refuge Transforming a Broken Refugee System**, Penguin Random House UK.
- BEVELANDER, P.** (2022). How Immigrants Fare in European Labor Markets. Ed. J. F. Hollifield ve N. Foley, **Understanding Global Migration**, Stanford: Stanford University Press, pp. 442-460.
- BEZCİ, B., Tauscher, S., Keskin, K., Bayraklı, E., İnat, K., Yavuzcan, İ., . . . Tanrıkulu, F.** (2015). **Almanya 2014 Hak ve Özgürlükler**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- BHATTACHERJEE, A.** (2012). **Social Science Research: Principles, Methods, and Practices**, 2. Baskı, Florida: University of South Florida.
- BIGO, D.** (2008). Globalized (in) Security: the Field and the Ban-Opticon. Ed. D. Bigo ve A. Tsoukala, **Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11**, Oxon: Routledge, pp. 10-48.
- BIGO, D.** (2016). Frontier Controls in the European Union: Who is in Control? Ed. D. Bigo ve E. Guild, **Controlling Frontiers: Free Movement Into and Within Europe**, Oxon: Routledge, pp. 49-99.
- BIRKLAND, T. A.** (2015). **An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making**, 3. Baskı, New York: Routledge.
- BİANET** (2022). **Türkiye-Yunanistan | BM: Mültecilere Aşağılayıcı Muameleyi Kınıyoruz**, 17 Ekim 2022, bianet.org/bianet/siyaset/268595-turkiye-yunanistan-bm-multecilere-asagilayici-muameleyi-kiniyoruz, (Erişim Tarihi 17.05.2023).

- BİÇER, M. ve Yılmaz, H. H. (2009).** Parlatentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. **Yasama Dergisi**, Sayı 13, ss. 45-84.
- BİLGİNER, O. (2023).** Göçmenler, Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları, **İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, ss. 50-65.
- BİRİNCİ, G. (2017).** İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt 7, No 2, ss. 50-51.
- BİRLEŞİK KRALLIK EŞİTLİK ve İNSAN HAKLARI KOMİSYONU (2014).** **Employing Refugees: The Documents Required as Evidence of Entitlement to Work in the UK**, Equality and Human Rights Commission in partnership with the Refugee Council.
- BİRLEŞİK KRALLIK GÖÇ İZLEME (2023).** Labour's approach to immigration, Migration Watch UK, 09 Ekim 2023, <https://www.migrationwatchuk.org/briefing-paper/517/labours-approach-to-immigration>, (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
- BİRLEŞİK KRALLIK GÖÇ KANUNU (1971).** **Immigration Act 1971**, UK Public General Acts.
- BİRLEŞİK KRALLIK HÜKÜMETİ (2013).** **Tougher language requirements announced for British citizenship**, 08 Nisan 2013, www.gov.uk/government/news/tougher-language-requirements-announced-for-british-citizenship, (Erişim Tarihi 07.07.2023).
- BİRLEŞİK KRALLIK HÜKÜMETİ (2020).** **The UK's Points-Based Immigration System: Further Details**, London: Secretary of State for the Home Department.
- BİRLEŞİK KRALLIK İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (1998).** **Daha Adil, Daha Hızlı ve Daha Sıkı: Göç ve İlticaya Modern Bir Yaklaşım**, London.
- BİRLEŞİK KRALLIK İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2002).** **Secure Borders, Safe Haven: Integration with Diversity in Modern Britain**, Norwich: The Stationery Office Limited.
- BİRLEŞİK KRALLIK İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2004).** **Control of Immigration: Statistics United Kingdom 2003**, Norwich: Home Office.
- BİRLEŞİK KRALLIK İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2021).** **Tier 1 (Entrepreneur)**, London: Home Office.
- BİRLEŞİK KRALLIK İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2022).** **Appendix ECAA indefinite leave to remain (ILR) and further leave to remain (FLR) guidance**, London: Home Office.
- BİRLEŞİK KRALLIK İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2022).** **Knowledge of language and life in the UK**, London: Home Office.
- BİRLEŞİK KRALLIK İNSAN HAKLARI ORTAK KOMİTESİ (2007).** **Highly Skilled Migrants: Changes to the Immigration Rules**, London: Joint Committee on Human Rights.

- BİRLEŞİK KRALLIK PARLAMENTOSU** (1985). Sri Lanka Tamilleri, 03 Haziran 1985, **Avam Kamarası Oturum Kayıtları**, Cilt 80, No cc52-9.
- BİRLEŞİK KRALLIK PARLAMENTOSU** (1986). Vizeler, 21 Ekim 1986, **Lordlar Kamarası Oturum Kayıtları**, Cilt 481, No cc181-90.
- BİRLEŞİK KRALLIK PARLAMENTOSU** (1992). Maastricht Statement on Racism and Xenophobia, 22 Ocak 1992, **Kanun Önergesi Görüşmeleri**, EDM 544.
- BİRLEŞİK KRALLIK RESMÎ İSTATİSTİKLERİ** (2013). **Extensions of stay by previous category**, <https://www.gov.uk/government/statistics/extensions-of-stay-by-previous-category/extensions-of-stay-by-previous-category>, (Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- BİRLEŞİK KRALLIK RESMÎ İSTATİSTİKLERİ** (2024). **Immigration System Statistics**, (Erişim Tarihi: 15.04.2024).
- BİRLEŞİK KRALLIK SINIR AJANSI** (2008). **Tier 5 of the Points Based System for Immigration**, www.legislation.gov.uk/ukia/2008/95/pdfs/ukia_20080095_en.pdf, (Erişim Tarihi: 12.01.2024).
- BİRLEŞİK KRALLIK SINIR AJANSI** (2010). **International Group Point Based System: Tier 1**, Rapor, No 91.
- BİRLEŞİK KRALLIK SINIR AJANSI** (2011). **Tier 2 of the Points Based System: Statement of Intent, Transitional Measures and Indefinite Leave to Remain**, UK Border Agency, Immigration Group.
- BİRLEŞİK KRALLIK SINIR KANUNU** (2007). **UK Borders Act 2007**, UK Public General Acts, London.
- BİRLEŞİK KRALLIK ULUSAL İSTATİSTİK OFİSİ** (2020). **Our population – Where are we? How did we get here? Where are we going?: How the UK's population has changed since the start of the 20th century**, The Office for National Statistics.
- BİRLEŞİK KRALLIK ULUSAL İSTATİSTİKLER** (2023), **How many people continue their stay in the UK or apply to stay permanently?**, 04 Eylül 2023, UK Government, www.gov.uk/government/statistics/immigration-system-statistics-year-ending-march-2023, (Erişim Tarihi: 19.12.2023).
- BİRLEŞİK KRALLIK ULUSAL İSTATİSTİKLER** (2023). **Immigration System Statistics**, 23 Kasım 2023, Home Office.
- BİRLEŞİK KRALLIK VİZE ve GÖÇ DAİRESİ** (2022). **Tier 1 (Investor) of the Points Based System - Policy Guidance**, 17 Şubat 2022.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER** (1998). **Uluslararası Göç İstatistiklerine İlişkin Birleşmiş Milletler Tavsiyeleri**, Rev. 1, New York: Birleşmiş Milletler.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER** (2021). **About Us: UN System**, <https://www.un.org/en/about-us/un-system>, (Erişim Tarihi: 01.04.2023).

- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI YÜKSEK KOMİSERLİĞİ** (2014). **Migration and Human Rights: Improving Human Rights-Based Governance of International Migration**, Ceneva: Office of the High Commissioner for Human Rights.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ** (2002). BMMYK - Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1D Maddesinin Filistinli Mültecilere Uygulanabilirliği Hakkında Bilgi Notu.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ** (2009). Mültecilerin Uluslararası Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler İcra Komitesi Tarafından Kabul Edilen Kararlar: 1975-2009, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ** (2010). **Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees**.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ** (2014). Geçici Koruma veya Kalma Düzenlemelerine İlişkin Kılavuz İlkeler.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ** (2023). **Syria Situation-Global Report 2022**, <https://reporting.unhcr.org/syria-situation-global-report-2022>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2024).
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ AVRUPA BÖLGE BÜROSU** (2023). **Ukraine Situation Flash Update #59**, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Avrupa Bölge Bürosu.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ TÜZÜĞÜ** (2023). www.unhcr.org/media/statute-office-united-nations-high-commissioner-refugees, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2024).
- BLACKLEDGE, A.** (2009). Inventing English as Convenient Fiction: Language Testing Regimes in the United Kingdom, Ed. G. Extra, M. Spotti, ve P. V. Avermaet, **Language Testing, Migration and Citizenship: Cross-National Perspectives on Integration Regimes**, London and New York: Continuum International Publishing Group, pp. 66-87.
- BLAY, S. K. ve Tsamenyi, B. M.** (1990). Reservations and Declarations Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, **International Journal of Refugee Law**, Vol 2, No 4, pp. 527-561, DOI:10.1093/reflaw/2.4.527.
- BLOCK, L.** (2012). **Policy Frames on Spousal Migration in Germany: Regulating Membership, Regulating the Family**, Springer, DOI:10.1007/978-3-658-13296-5.
- BMMYK** (2022). **Angela Merkel to Receive UNHCR Nansen Refugee Award for Protecting Refugees at Height of Syria Crisis**, The UN Refugee Agency, <https://www.unhcr.org/news/news-releases/angela-merkel-receive-unhcr-nansen-refugee-award-protecting-refugees-height>, (Erişim Tarihi: 27.10.2022).
- BOBEVA, D. ve Garson, J.-P.** (2004). Overview of Bilateral Agreements and Other Forms of Labour Recruitment, **Migration for Employment: Bilateral Agreements at a Crossroads**, OECD, pp. 11-32.

- BOCUTOĞLU, E.** (2021). Çin Dünya Sisteminin İnşa Sürecinde İşçi Sınıfının Rolü. **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt 10, Sayı 26, ss. 95-117. DOI:10.31199/hakisderg.875597.
- BOMMES, M. ve Kolb, H.** (2012). Germany, Ed. C. Joppke ve F. L. Seidle, **Immigrant Integration: In Federal Countries**, McGill-Queen's University Press, pp. 113-134.
- BOOGAART, E. V. ve Emmer, P. C.** (1986). Colonialism and Migration: An Overview, Ed. P. C. Emmer, **Colonialism and Migration: Indentured Labour Before and After Slavery**, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, pp. 03-18.
- BOSTON, J., Bradstock, A. ve Eng, D.** (2010). Ethics and Public Policy. Ed. J. Boston, A. Bradstock, ve D. Eng, **Public Policy: Why Ethics Matters**, ANU Press, pp. 1-18.
- BOSWELL, C.** (2003). **European Migration Policies in Flux: Changing Patterns of Inclusion and Exclusion**, London: The Royal Institute of International Affairs.
- BOSWELL, C. ve Hough, D.** (2008). Politicising Migration: Opportunity or Liability for the Centre-Right in Germany?, **Journal of European Public Policy**, Vol 15, No 3, pp. 331-348. DOI:10.1080/13501760701847382.
- BOURDERON, R.** (1989). **Faşizm: İdeoloji ve Uygulamalar**, 1. Baskı, Ankara: Onur Yayınları.
- BOURKE, R.** (2018). What is Conservatism? History, Ideology and Party, **European Journal of Political Theory**, Vol 17, No 4, pp. 449-475, DOI:10.1177/1474885118782384.
- BOUSETTA, H., ve Jacobs, D.** (2006). Multiculturalism, Citizenship and Islam in Problematic Encounters in Belgium, Ed. T. Modood, A. Triandafyllidou ve R. Zapata-Barrero, **Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach**, Routledge, pp. 23-36.
- BOZBEYOĞLU, E.** (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, ss. 60-80, DOI:10.17572/mj2015.1.6080.
- BOZTAŞ, A., ve Akgün, Sibel** (2022). Uluslararası Hukukta Göç ve Türkiye, Ed. E. Turan ve S. Çevik, **Küresel Boyutlarıyla Göç: Politik, Ekonomik ve Sosyal Etkileri**, Ankara: Nobel Bilimsel.
- BÖHNİNG, R.** (1991). The ILO and the New UN Convention on Migrant Workers: The Past and Future, **The International Migration Review**, Vol 25, No 4, pp. 698-709, DOI:10.2307/2546841.
- BÖHNİNG, W. R.** (1976). The ILO and Contemporary International Economic Migration, **The International Migration Review**, Vol 10, No 2, pp. 147-156, DOI:10.2307/2545127.
- BROOM, L. ve Selznick, P.** (1977). **Sociology: A Text with Adapted Readings**, 6. Baskı, New York: Harper&Row Publishers.
- BROWN, S. K. ve Bean, F. D.** (2006). **Assimilation Models, Old and New: Explaining a Long-Term Process**, <https://www.migrationpolicy.org/article/assimilation-models-old-and-new-explaining-long-term-process>, (Erişim Tarihi: 01.10.2023).

- BUDEN, B. ve Dokuzović, L. (2018). They'll Never Walk Alone: The Life and Afterlife of Gastarbeiters**, Vienna: Transversal Texts.
- BULKAN, D. ve Ermağan, İ. (2018). Almanya'nın Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler**, Ed. H. Ateş, **Uluslararası Avrasya Göç Sempozyumu**, Kazakistan, ss. 60-84.
- BUNDESGESETZBLATT [FEDERAL HUKUK GAZETESİ] (2004). Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern (Zuwanderungsgesetz)**, **Bundesgesetzblatt**, (Erişim Tarihi: 30.07.2022).
- BURKE, E. (2016). Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler**, Ankara: Kadim Yayınları.
- CAMERON, D. (2013). David Cameron's Immigration Speech**, 25 Mart 2013, <https://www.gov.uk/government/speeches/david-camerons-immigration-speech> (Erişim Tarihi: 25.07.2023).
- CANAVAN, F. (2011). Edmund Burke'de Mülkiyet ve Hükümet, Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 7, Sayı 27, ss. 11-38.
- CARLIN, J. L. (1982). Significant Refugee Crises Since World War II and the Response of the International Community**, **Michigan Journal of International Law**, Vol 3, No 1, pp. 03-25.
- CARMEL, E. ve Kan, H. (2019). Expertise, Governing and Migration in Europe**. Ed. A. Weinar, S. Bonjour ve L. Zhyznomirska, **The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe**, Routledge, pp. 71-81
- CASTLES, S. (1995). How Nation-States Respond to Immigration and Ethnic Diversity**, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol 21, No 3, pp. 293-308, DOI:10.1080/1369183X.1995.9976493.
- CASTLES, S. ve Miller, M. J. (1998). The Age of Migration International Population Movements in the Modern World**, 2. Baskı, London: Macmillan Press.
- CASTLES, S. ve Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CASTLES, S., Cubas, M. A. ve Kim, C. (2012). Irregular Migration: Causes, Patterns, and Strategies**, Ed. I. Omelaniuk, **Global Perspectives on Migration and Development**, Dordrecht: Springer, pp. 117-152.
- CDU (2007). Das Grundsatzprogramm**, Beschlossen vom 21. Parteitag, Hannover: CDU.
- CDU/CSU HÜKÜMET PROGRAMI (2002). Regierungsprogramm 2002-2006**, Berlin: CDU/CSU.
- CDU/CSU HÜKÜMET PROGRAMI (2005). Regierungsprogramm 2005 - 2009**, Berlin: CDU/CSU.
- CDU/CSU HÜKÜMET PROGRAMI (2009). Regierungsprogramm 2009 – 2013**, Berlin: CDU/CSU.

- CDU/CSU HÜKÜMET PROGRAMI (2013). *Regierungsprogramm 2013 – 2017***, Berlin: CDU/CSU.
- CDU/CSU HÜKÜMET PROGRAMI (2017). *Regierungsprogramm 2017 – 2021***, Berlin: CDU/CSU.
- CDU/CSU SEÇİM PROGRAMI (1998). *Wahlplattform von CDU und CSU 1998-2002***, Berlin: CDU/CSU.
- CERNADAS, P. C., Cetra, R., Chacko, E., Jones, N. D., Espinel, M., Gandini, L., . . . Navarro, Á. B. (2023). *Reception and Integration of Migrants and Refugees in Cities Across the Americas***, GS/OAS, IOM, UNHCR, PADF, ILDA, Toronto Metropolitan University and MG Group.
- CEYLAN, A. ve Uslu, İ. (2019). 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Uluslararası Göç Yaklaşımları Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, ss. 97-114.**
- CHAREF, M. (2020). Middle East and North Africa (MENA). Ed. C. Inglis, W. Li ve B. Khadria, *The SAGE Handbook of International Migration***, London: SAGE Publications Ltd., pp. 247-261.
- CHAUVIN, S. ve Garcés-Mascareñas, B. (2020). Contradictions in the Moral Economy of Migrant Irregularity, Ed. S. Spencer ve A. Triandafyllidou, *Migrants with Irregular Status in Europe***, Springer, pp. 33-49, DOI:10.1007/978-3-030-34324-8_3.
- CHIN, R., Fehrenbach, H., Eley, G. ve Grossman, A. (2012). *Difference and Democracy in Germany and Europe***, The University of Michigan Press.
- CHOQUET, S. (2017). *Models of Integration in Europe***, Fondation Robert Schuman: The Research and Studies Centre on Europe, <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0449-models-of-integration-in-europe> (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
- CHOUDRY, A. ve Henaway, M. (2012). Agents of Misfortune: Contextualizing Migrant and Immigrant Workers' Struggles Against Temporary Labour Recruitment Agencies, *Labour, Capital and Society / Travail, Capital et Société***, Vol 45, No 1, pp. 36-65.
- CİVAN, O. E. ve Gökçalp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Sayı 28, ss. 233-264.**
- CLEMENS, C. (2006). From the Outside In: Angela Merkel as Opposition Leader: 2000-2005, *German Politics & Society***, Vol 24, No 3, pp. 41-81.
- CLÍTEUR, P. (1988). The American Conservatives, Edmund Burke and Natural Law, *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy***, Vol 74, No 4, pp. 452-460.
- CNN (2015). *Almanya, Schengen'i Askıya Aldı***, CNN Türk Web Sitesi, 14 Eylül 2015, <https://www.cnnturk.com/dunya/almanya-schengen-i-askiya-aldi> (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- COHEN, D. (2014). *UK Immigration Act 2014***, Danielle Cohen Immigration Law Solicitors Ltd, 10 Haziran 2014, <https://www.daniellecohenimmigration.com/uk-immigration-act-2014/>, (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

- CONRADT, David P. (1998). Germany, Ed. M. Donald Hancock, David P. Conradt, B. Guy Peters ve diğerleri, **Politics in Western Europe**, Macmillan Press.
- CONSTERDINE, E. (2022). **Liz Truss and Rishi Sunak want to crack down on migration –an expert reviews their plans**, The Conversation UK, 15 Ağustos 2022, <https://theconversation.com/liz-truss-and-rishi-sunak-want-to-crack-down-on-migration-an-expert-reviews-their-plans-188246> (Erişim Tarihi: 27.08.2022).
- CORTES, K. E. (2004). **Are Refugees Different from Economic Immigrants? Some Empirical Evidence on the Heterogeneity of Immigrant Groups in the United States**, Bonn: The Institute for the Study of Labor (IZA).
- CRUZ, A. (1992). **An Insight into Schengen, Trevi and other European Intergovernmental Bodies**. Brussels: Churches Committee for Migrants in Europe.
- CZAPLICKI, K. (2021). Schengen Information System (SIS), **GIS Odyssey Journal**, Vol 1, No 2, pp. 123-130. DOI:10.57599/gisoj.2021.1.2.123.
- CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ ve BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2019). On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023, Ankara.
- ÇAHA, Ö. (2006). Muhafazakâr Düşüncede Toplum, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 34, ss. 15-24.
- ÇAKIR, R. (2022). **Gomaşinen (49): Türkiye'ye Irak'tan İki Büyük Kürt Göçü**, <https://medyascope.tv/2021/07/17/gomasinen-49-turkiyeye-iraktan-iki-buyuk-kurt-gocu-agustos-1988-ve-mart-1991/>, (Erişim Tarihi: 18.02.2023).
- ÇELİK, N. B. (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 3, ss. 67-148.
- ÇELİK, A., ve Fırat, M. Ş. (2020). Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Hak-Hizmet Temelli Uygulamaların Bilinirliği, Ed. Y. Bulut ve S. Akın, **Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla: Göç ve Mülteci Sorunu**, Konya: Çizgi Kitabevi.
- ÇETİN, E. (2022). Türkiye'de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün Rolü ve Etkisi, **MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 26, ss. 221-241. DOI:10.56074/msgsusbd.1158803.
- ÇETİN, H. (2004). Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kozmos, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi** Sayı 1, ss. 87-119.
- ÇETİNER, S. (2021). Uluslararası Göçün Sosyo-Kültürel Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 18, Sayı 47, ss. 1-21.
- ÇINAR, D. (2022). Göç ve Güvenlik; Medyanın Algı Yönetimi, **Genç Mütefekkirler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss. 303-337.
- DALAR, M. (2020). Uluslararası Hukuksal ve Kurumsal Düzenlemeler Çerçevesinde Göç Olgusu, Ed. G. Telatar ve U. Kedikli, **Uluslararası Göç ve Güvenlik**, Nobel Yayınları, ss. 39-60.

- DEDEOĞLU, B.** (2014). **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, 3. Baskı, İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.
- DEĞİRMENCİ, M.** (2022). **Geç Dönem Osmanlı'dan Günümüze Türkiye Göç Politikalarının Evrimi**, Ankara: Nobel Bilimsel.
- DELVINO, N.** (2020). European Union and National Responses to Migrants with Irregular Status: Is the Fortress Slowly Crumbling?, Ed. S. Spencer ve A. Triandafyllidou, **Migrants with Irregular Status in Europe**, Springer, DOI:10.1007/978-3-030-34324-8_5.
- DEMİRAĞ, H.** ve Kakışım, C. (2018). Almanya'daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 75, ss. 123-152. doi:10.26650/jspc.2018.75.0011.
- DEMİRHAN, Y.** ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss. 23-62, DOI:10.20493/bt.78101.
- DENİZ, T.** (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 181, Sayı 181, ss. 175-204.
- DESTATIS** (2023). **1.1 Million Arrivals of People from Ukraine in 2022**, Press Release No N010, 16 Şubat 2023.
- DEUTSCHLANDFUNK** (2014). **Viele Ideen, wenig Verbindliches**, Kemal Hür, 01 Aralık 2014, www.deutschlandfunk.de/integrationsgipfel-viele-ideen-wenig-verbindliches-100.html, (Erişim Tarihi: 15.12.2022).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI** (2006). **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara: DPT Yayını.
- DIAS-ABEY, M.** (2022). Path Dependent Policymaking in the Post-Brexit United Kingdom: What's New About the 'Points-Based' Labour Migration System?, **European Law Open**, Vol 1, No 3, pp. 720-732. DOI:10.1017/elo.2022.45.
- DIXON, D.** (1983). Thatcher's People: The British Nationality Act 1981, **Journal of Law and Society**, Vol 10, No 2, pp. 161-180.
- DİKİCİ, E.** (2021). Göç, Entegrasyon ve Eğitim Ekseni: Birleşik Krallık'taki Türkler, **Milli Eğitim Dergisi**, ss. 969-990. DOI:10.37669/milliegitim.941937.
- DİNÇ, C.** (2011). From "Gasterbeiter" to "People with Migration Background": A Critical Overview of German Migration Sociology, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı 22, ss. 253-280.
- DOĞANOĞLU, M.** (2022). Ensar-Muhacir Söyleminin Ekonomi-Politiği: Suriyelilerin Çalışma Hayatına Eklemlenmesi, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Cilt 21, Sayı 4, ss. 2446-2455. DOI:10.21547/jss.1167914
- DOÑA-REVECO, C.** ve Mullan, B. (2019). Emigration and the Sending State, Ed. S. J. Gold ve S. J. Nawyn, **Routledge International Handbook of Migration Studies**, pp. 446-458, Routledge.

- DÖNMEZ, B. D.** (2012). Ayrımcılık Suçu, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 12, ss. 10-58.
- DUMAN, F.** (2009). Evrensellik ve Tarihsellik Arasında Edmund Burke: Ahlâkın ve Siyasetin Felsefî Temelleri, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 5, Sayı 19-20, ss. 9-34.
- DUMAN, F.** (2010). Edmund Burke’te Muhafazakârlığın Liberal Temelleri: Rasyonalizm, Sosyal Teori ve Siyaset, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 58, ss. 95-123.
- DUMAN, F.** (2017). Muhafazakâr İdeolojide Farklı Düşünce Gelenekleri Bağlamında ‘Muhafazakârlığın Doğası’. **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(1), s. 15-34. doi:10.17218/hititsosbil.306495.
- DURKHEIM, É.** (2002). **Suicide: A Study in Sociology**, London: Routledge.
- DÜNYA GAZETESİ** (2018). **AB'den İngiltere'ye Göç 5 Yılın Dibinde**, 16 Temmuz 2018, www.dunya.com/dunya/abden-ingiltereye-goc-5-yilin-dibinde-haberi-422539, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
- DÜNYA GAZETESİ** (2023). **Bakan Yerlikaya: 238 bin 55 Suriyeli Vatandaşlık Aldı**, 16 Temmuz 2018, <https://www.dunya.com/gundem/bakan-yerlikaya-238-bin-55-suriyeli-vatandaslik-aldi-haberi-713813>, (Erişim Tarihi: 17.12.2023).
- DYE, T. R.** (2013). **Understanding Public Policy**, 14. Baskı, Pearson.
- ECNEBİLERİN TÜRKİYE’DE İKAMET VE SEYAHATLERİ HAKKINDA KANUN** (1938). Resmî Gazete, 16 Temmuz 1938, Kanun No 3529.
- EDELENBOS, C.** (2005). The International Convention on the Protection of the Rights of all Migrant Workers and Members of their Families, **Refugee Survey Quarterly**, Vol 24, No 4, pp. 93-98. DOI:10.1093/rsq/hdi088.
- EKİCİ, S. ve Tuncel, G.** (2016). Göç ve İnsan, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss. 9-22.
- ELÇİ, E.** (2022). Göçmenlere Karşı Tutumların Parti Tercihlerine Etkisi: Türkiye Örneği, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı**, Cilt 21, Özel Sayı, ss. 46-73.
- ELDEM, T.** (2020). Bir Alt-Disiplin ve Yöntem Olarak Karşılaştırmalı Siyaset, **Liberal Düşünce Dergisi**, Cilt 25, Sayı 100, ss. 37-68.
- ELDERSVELD, S. J. ve Walton, H. J.** (2000). **Political Parties in American Society**, 2. Baskı, Boston: Palgrave Macmillan.
- ELYSEE** (2023). **Liberty, Equality, Fraternity**, Official Web Site of the President of France, 14 Aralık 2022, <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/liberty-equality-fraternity>, (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- EMEK GÖÇÜ ÜZERİNE ÇOK TARAFLI ÇERÇEVE** (2006). ILO Multilateral Framework on Labour Migration: Non-binding Principles and Guidelines for a Rights-based Approach, Geneva: International Labour Organization.

- ERAT, V. (2018). Çok Kültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı, **Mukaddime**, Cilt 9, Özel Sayı 1, ss. 79-94. DOI: 10.19059/mukaddime.466453.
- ERDER, S. (2010). Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler. Ed. B. Pusch ve T. Wilkoszewski, **Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar**, ss. 41-55, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ERDOĞAN, M. (2006). Muhafazakârlık: Ana Temalar, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 34, ss. 5-9.
- ERDOĞAN, M. K. (2011). Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi Rakoczi Jozsef, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 23, ss. 81-102.
- ERDOĞAN, M. M. (2015). Türkiye'ye Kitleli Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler, Ed. M. M. Erdoğan ve A. Kaya, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ERDOĞAN, Z. (2020). Birleşik Krallık'ta Mülteci Entegrasyon Politikaları ve Temel Yaklaşımlar, **Göç Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, ss. 95-120. DOI:10.33182/gd.v7i1.676.
- ERGİL, D. (1986). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 41, Sayı 1, ss. 269-292.
- ERGÜVEN, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 62, Sayı 4, ss. 1007-1062. DOI:10.1501/Hukfak_0000001733.
- EROĞUL, C. (2016). **Çağdaş Devlet Düzenleri**, 10. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.
- ETZEL, M. (2023). **The German Migration, Integration Regime: Syrian Refugees, Bureaucracy, and Inclusion**, Bristol: Bristol University Press.
- EURACTIV (2009). **Bundestag Paves Way for Lisbon Treaty Ratification**, 09 Eylül 2009, <https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/bundestag-paves-way-for-lisbon-treaty-ratification/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2024).
- EURONEWS (2019). **ABD'de Federal Mahkemeden Trump'ın Göçmen Karşısı Yasasına Engel**, 29 Eylül 2019, tr.euronews.com/2019/09/29/abd-de-federal-mahkemeden-trump-in-gocmen-karsiti-yasasina-engel, (Erişim Tarihi: 27.07.2023).
- EURONEWS (2020). **Macaristan, Mültecilere Kapılarını Kapattı, BM'ye Göre Orban Ülkede Neredeyse Sığınmacı Bırakmadı**, 31 Ağustos 2020, tr.euronews.com/2020/08/31/macaristan-multecilere-kap-lar-n-kapatt-bm-ye-gore-orban-ulkede-nerede-yse-s-g-nmac-b-rakma, (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
- EURONEWS (2023). **Alman Nüfusunun Yüzde 23'ü Göçmen ya da Göçmen Çocuğu**, 02 Mart 2023, tr.euronews.com/2023/03/02/alman-nufusunun-yuzde-23u-gocmen-ya-da-gocmen-cocugu, (Erişim Tarihi: 02.10.2023).

- EURONEWS** (2023). **Göçmen Krizi: Schengen Bölgesi'nde Hangi Avrupa Ülkeleri Sınır Kontrolü Uyguluyor?**, 25 Kasım 2023, tr.euronews.com/2023/11/25/gocmen-krizi-schengen-bolgesinde-hangi-avrupa-ulkeleri-sinir-kontrolu-uyguluyor, (Erişim Tarihi: 29.11.2023).
- EVANS**, J. M. (1972). Immigration Act 1971, **The Modern Law Review**, Vol 35, No 5, pp. 508-524.
- FAIST**, T. (2000). Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture, **Ethnic and Racial Studies**, Vol 23, No 2, pp. 189-222.
- FAIST**, T. (2002). "Extension du domaine de la lutte": International Migration and Security Before and After September 11, 2001, **The International Migration Review**, Vol 36, No 1, pp. 7-14.
- FAIST**, T. (2006). The Migration-Security Nexus: International Migration and Security Before and After 9/11, Ed. Y. M. Bodemann ve G. Yurdakul, **Migration, Citizenship, Ethnos**, pp. 103-120, New York: Palgrave Macmillan, DOI:10.1057/9781403984678.
- FAIST**, T. (2010). Towards Transnational Studies: World Theories, Transnationalisation and Changing Institutions, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol 36, No 10, pp. 1665-1687, DOI:10.1080/1369183X.2010.489365.
- FARGUES**, P. ve Fandrich, C. (2012). **Migration after the Arab Spring**, Migration Policy Centre.
- FAVELL**, A. (2001). **Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain**, 2. Baskı, New York: Palgrave.
- FERNÁNDEZ-ROJO**, D. (2021). **EU Migration Agencies: The Operation and Cooperation of FRONTEX, EASO and EUROPOL**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- FERRIE**, J. P. ve Hatton, T. J. (2015). Two Centuries of International Migration. Ed. B. Chiswick ve P. Miller, **Handbook of the Economics of International Migration**, pp. 53-88, North-Holland, DOI:10.1016/B978-0-444-53764-5.00002-5.
- FERRIS**, E. ve Kirişci, K. (2016). **The Consequences of Chaos: Syria's Humanitarian Crisis and the Failure to Protect**, Washington, DC: Brookings Institution Press.
- FOLLIS**, K. (2017). Maritime Migration, Brexit and the Future of European Borders: Anthropological Previews// Námořní migrace, brexit a budoucnost evropských hranic očima antropoložky, **Český Lid**, Vol 104, No 1, pp. 5-32.
- FOMINA**, J. (2010). Immigration Policy Debates and their Significance for Multiculturalism in Britain, **Polish Sociological Review**, No 169, pp. 57-86.
- FORMANEK**, A. (2004). **Managing Asylum: A Critical Examination of Emerging Trends in European Refugee and Migration Policy**, Montreal: McGill University.
- FREEDMAN**, J., Kivılcım, Z. ve Baklacioğlu, N. Ö. (2017). Introduction: Gender, Migration and Exile, Ed. J. Freedman, Z. Kivılcım ve N. Ö. Baklacioğlu, **A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis**, pp. 1-15, Oxon: Routledge.

- FREEMAN, G. P.** (2011). Comparative Analysis of Immigration Politics: A Retrospective, **American Behavioral Scientist**, Vol 55, No 12, pp. 1541-1560. DOI:10.1177/0002764211409386.
- FREEMAN, M. D. ve Spencer, S.** (1979). Immigration Control, Black Workers and the Economy, **British Journal of Law and Society**, Vol 6, No 1, pp. 53-81.
- FUKUYAMA, F.** (1989). The End of History?, **The National Interest**, No 16, pp. 3-18.
- FURUSETH, R.** (2003). **European Perceptions of Immigration as a Security Threat**, Norwegian Institute for International Affairs (NUPI).
- GALLAGHER, S.** (2002). Towards a Common European Asylum System: Fortress Europe Redesigns the Ramparts, **International Journal**, Vol 57, No 3, pp. 375-394. DOI:10.2307/40203674.
- GASH, N.** (1951). Peel and the Party System 1830–50, **Transactions of the Royal Historical Society**, Vol 1, pp. 47–69, DOI: 10.2307/3678562.
- GEÇİCİ KORUMA SAĞLANAN YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİNE DAİR YÖNETMELİK** (2016). 15 Ocak 2016, **Resmî Gazete**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.09.2022).
- GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ** (2014). 22 Ekim 2014, **Resmî Gazete**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm>, (Erişim Tarihi: 09.09.2022).
- GEDDES, A.** (2005). Getting the Best of Both Worlds? Britain, the EU and Migration Policy, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, Vol 81, No 4, pp. 723-740.
- GEIGER, M. ve Pécoud, A.** (2010). **The Politics of International Migration Management**, Palgrave Macmillan.
- GENCER, M.** (2011). Vom Gastarbeiter zum Bürger: Die Türken Deutschlands, **Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu**, ss. 67-70, Berlin: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- GENÇ, D.** (2010). A Paradox in EU Migration Management, **SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe**, Vol 13, No 2, pp. 181-192.
- GIBNEY, M. J.** (2001). **The State of Asylum: Democratization, Judicialization and Evolution of Refugee Policy in EUROPE**, Working Paper, No 50, Oxford.
- GIDDENS, A.** (2012). **Sosyoloji**, Düz. Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GINSBURG, C.** (2016). Healthy or Unhealthy Migrants? Identifying Internal Migration Effects on Mortality in Africa Using Health and Demographic Surveillance Systems of the Indepth Network, **Social Science and Medicine**, pp. 59-73, DOI:10.1016/j.socscimed.2016.06.035.
- GIRVAN, A.** (2018). **The History of British Immigration Policy (1905-2016)**, Refugee History.

- GOALWIN, G. J. (2018). Population Exchange and The Politics of Ethnoreligious Fear: The EU–Turkey Agreement on Syrian Refugees in Historical Perspective, Patterns of Prejudice, Vol 52, No 2-3, pp. 121-134.**
- GOODWIN-GILL, G. S. (2003). Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Non-Penalization, Detention, and Protection, Cambridge: Cambridge University Press.**
- GOODWIN-GILL, G. S. (2008). Forced Migration: Refugees, Rights and Security, Ed. J. McAdam, Forced Migration, Human Rights and Security, pp. 1-18, Portland: Hart Publishing.**
- GORDON, I. (1995). Migration in a Segmented Labour Market, Transactions of the Institute of British Geographers, Vol 20, No 2, pp. 139-155, DOI:10.2307/622428.**
- GOWER, M. (2015). Immigration and Asylum: Changes Made by the Coalition Government 2010 - 2015, Research Briefing, No SN/HA/5829.**
- GÖÇ DANIŞMA KOMİTESİ (2009). Analysis of the Points Based System: Tier 1, Croydon: Migration Advisory Committee.**
- GÖÇ DANIŞMA KOMİTESİ (2012). Limits on Migration, London: Migration Advisory Committee.**
- GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI (2023). İstatistikler: Düzensiz Göç, Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (Erişim Tarihi: 24.01.2024).**
- GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI (2023). Göç Tarihi, Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).**
- GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI (2024). İstatistikler: Geçici Koruma, Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (Erişim Tarihi: 14.04.2024).**
- GÖÇ KANUNU (2014). Immigration Act 2014, London: UK Home Office.**
- GÖÇ KANUNU (2016). 2016 Immigration Act, London: UK Home Office.**
- GÖÇ KURALLARINDA DEĞİŞİKLİK BEYANI (2013). Statement of Changes in Immigration Rules, Avam Kamarası Bilgi Raporu, No HC943, London.**
- GÖÇ KURALLARINDA DEĞİŞİKLİK BEYANI (2023). Statement of Changes in Immigration Rules, Avam Kamarası Bilgi Raporu, No HC1160, London.**
- GÖÇ ve SOSYAL GÜVENLİK KOORDİNASYONU [AB'DEN ÇEKİLME] KANUNU (2020). Immigration and Social Security Co-ordination (EU Withdrawal) Act 2020, Home Office.**
- GÖÇ, İLTİCA ve VATANDAŞLIK KANUNU (2006). Immigration, Asylum and Nationality Act 2006, UK Public General Acts.**

- GÖÇMEN İŞÇİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN AVRUPA SÖZLEŞMESİ** (1977). European Convention on the Legal Status of Migrant Workers. Strazburg: Avrupa Konseyi.
- GÖÇMENLİK KURALLARI: KADEME 1-2 YERLEŞİM VE SİĞİNMA** (2011). Immigration Rules: Tier 1 and 2 settlement and asylum . Written statement to Parliament, <https://www.gov.uk/government/speeches/immigration-rules-tier-1-and-2-settlement-and-asylum>, (Erişim Tarihi: 18.04.2023).
- GÖKA, E.** (2009). Ahlâk: Geleneğin Yaratıcı Yenileyicisi ya da Muhafazakâr Devrimin Bekçisi, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 5, Sayı 19-20, ss. 109-130.
- GÖKALP ARAS, N. E.** (2018). Yeniden Müzakere Edilen Egemenlik ve Sınırlar Bağlamında Uluslararası Göç ve Güvenliğe Avrupa Birliği Penceresinden Eleştirel Bir Bakış, Ed. N. Şirin Öner ve S. G. Ihlamur-Öner, **Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar**, ss. 47-70, İstanbul: Der Yayınları.
- GÖKTÜRK, D., Gramling, D. ve Kaes, A.** (2007). **Germany In Transit: Nation and Migration**, Berkeley: University of California Press.
- GRABBE, H.** (2000). The Sharp Edges of Europe: Extending Schengen Eastwards, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, Vol 76, No 3, pp. 519-536.
- GRAHAM, J., Haidt, J. ve Nosek, B. A.** (2009). Liberals and Conservatives Rely on Different Sets of Moral Foundations, **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol 96, No 5, pp. 1029-1046, DOI:10.1037/a0015141.
- GREEG, S.** (2017). **Edmund Burke's Conservative Case for Free Markets**, <https://www.acton.org/pub/commentary/2017/11/07/edmund-burkes-conservative-case-free-markets>, (Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2023).
- GREEN, S.** (2001). Immigration, Asylum and Citizenship in Germany: The Impact of Unification and the Berlin Republic, **West European Politics**, Vol 24, No 4, pp. 82-104, DOI:10.1080/01402380108425466.
- GREEN, S.** (2013). Societal Transformation and Programmatic Change in the CDU, **German Politics**, Vol 22, No 1-2, pp. 46-63, DOI: 10.1080/09644008.2013.795551.
- GREIF, A.** (1994). Cultural Beliefs and the Organization of Society: A Historical and Theoretical Reflection on Collectivist and Individualist Societies. **Journal of Political Economy**, 102(5), s. 912-950.
- GRIECO, J. M.** (1995). The Maastricht Treaty, Economic and Monetary Union and the Neo-Realist Research Programme, **Review of International Studies**, Vol 21, No 1, pp. 21-40.
- GRIES, P. H.** (2016). Liberals, Conservatives, and Latin America: How Ideology Divides Americans over Immigration and Foreign Aid, **Latin American Research Review**, Vol 51, No 3, pp. 23-46.
- GRIFFITHS, M. ve Yeo, C.** (2021). The UK's Hostile Environment: Deputising Immigration Control, **Critical Social Policy**, Vol 4, No 41, pp. 521-544,

- GUILD, E. (1999). The European Convention on the Legal Status of Migrant Workers (1977): An Analysis of its Scope and Benefits**, University of Nijmegen.
- GUILD, E. (2016). The Legal Framework: Who is Entitled to Move?**, Ed. D. Bigo, ve E. Guild, **Controlling Frontiers: Free Movement Into and Within Europe**, pp. 14-48, Routledge: Oxon.
- GÜÇTÜRK, Y. (2015). 21. Yüzyılda Bitmeyen Trajedi: Akdeniz’de Göçmen Ölümleri, SETA Perspektif**, Sayı 98.
- GÜL, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri, Yasama Dergisi**, Sayı 29, ss. 5-31.
- GÜLER, H. (2020). Göç ve Entegrasyon: Türkiye’de "Uyum" ama Nasıl?, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı Ek 1, ss. 245-268, DOI:10.36543/kauibfd.2020.ek1.012.
- GÜLLÜPİNAR, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, ss. 53-85.
- GÜLLÜPİNAR, F. (2014). Almanya’da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, ss. 1-16.
- GÜNDÜZ, B. (2018). Non-Refoulement Principle In The 1951 Refugee Convention and Human Rights Law, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi**, Cilt 5, Sayı 10, ss. 13-23.
- GÜNEL, E. D. ve Zabtiyeoğulları, K. (2021). Mavi Kart Direktifi**, Ankara: Bilkent Üniversitesi, <https://jeanmonnet.law.bilkent.edu.tr/wp-content/uploads/2021/01/AB-Mavi-Kart-Direktifi-PDF.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.05.2023).
- GÜNEY, T., Tuncer, G. ve Kılıç, R. (2013). Uluslararası Göçün İş Gücü Piyasasındaki Ücret Düzeyi Üzerine Etkileri: Bir Literatür Araştırması, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 35, ss. 41-54.
- GÜNGÖRMEZ, B. (2004). Muhazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı, Muhazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 1, ss. 12-30.
- GÜNGÖRMEZ, B. (2011). Modernleşme ve Ara Kurumların Çöküşü, Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 8, Sayı 29-30, ss. 25-38.
- HAIDT, J. ve Graham, J. (2007). When Morality Opposes Justice: Conservatives Have Moral Intuitions that Liberals may not Recognize, Social Justice Research**, Vol 20, No 1, pp. 98-116, DOI:10.1007/s11211-007-0034-z.
- HALL, P. A. (1993). Policy Paradigms, Social Learning, and the State: The Case of Economic Policymaking in Britain, Comparative Politics**, Vol 25, No 3, pp. 275-296. DOI:10.2307/422246.
- HAMPSHIRE, J. (2013). The Politics of Immigration: Contradictions of the Liberal State**, Cambridge: Polity.

- HANSEN, R.** (1999). The Politics of Citizenship in 1940s Britain: The British Nationality Act, **Twentieth Century British History**, Vol 10, No 1, pp. 67-95. DOI:10.1093/tcbh/10.1.67.
- HANSEN, R.** (2002). Globalization, Embedded Realism, and Path Dependence, **Comparative Political Studies**, Vol 35, No 3, pp. 259-283. DOI:10.1177/0010414002035003001.
- HANSEN, R.** (2003). Citizenship and Integration in Europe, Ed. C. Joppke ve E. Morawska, **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States**, 1. Baskı, pp. 87-109, New York: Palgrave Macmillan.
- HARRIS, D. J.** (1964). The European Social Charter, **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol 13, No 3, pp. 1076-1087.
- HASENAU, M.** (1991). ILO Standards on Migrant Workers: The Fundamentals of the UN Convention and Their Genesis, **The International Migration Review**, Vol 25, No 4, pp. 687-697. DOI:10.2307/2546840.
- HATHAWAY, J. C.** (2005). **The Rights of Refugees Under International Law**, Cambridge: Cambridge University Press.
- HATİPOĞLU, M. E.** (2015). Karşılaştırmalı Siyasette Yöntem, Ed. S. Sayarı ve H. D. Bilgin, **Karşılaştırmalı Siyaset-Temel Konular ve Yaklaşımlar**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HAZAN, J. C.** (2018). Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler, Ed. S. I. Öner ve N. Ş. Öner, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, ss. 183-197, İstanbul: İletişim Yayınları.
- HEATER, D.** (2006). **Citizenship in Britain**, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- HELBLING, M., ve Meierrieks, D.** (2020). Transnational Terrorism and Restrictive Immigration Policies, **Journal of Peace Research**, Vol 57, No 4, pp. 564-580. DOI:10.1177/0022343319897105.
- HEPPLE, B. A.** (1968). Commonwealth Immigrants Act 1968, **The Modern Law Review**, Vol 31, No 4, pp. 424-428.
- HERTNER, I.** (2022). Germany as ‘a Country of Integration’? The CDU/CSU’s Policies and Discourses on Immigration During Angela Merkel’s Chancellorship, **Journal of Ethnic And Migration Studies**, Vol 48, No 2, pp. 461-481, DOI:10.1080/1369183X.2020.1853908.
- HEYWOOD, A.** (2011). **Siyasi İdeolojiler**, 3. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- HEYWOOD, A.** (2016). **Küresel Siyaset**, 4. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- HILLIARD, C.** (2022). Mapping the Notting Hill Riots: Racism and the Streets of Post-war Britain, **History Workshop Journal**, Vol 1, No 93, pp. 47-68. DOI:10.1093/hwj/dbac012.
- HING, B. O.** (2006). **Deporting Our Souls**, Cambridge: Cambridge University Press.

- HOFFMAN, J.**, ve Graham, P. (2015). **Introduction to Political Theory**, Abingdon: Routledge.
- HOLLIFIELD, J. F.** (2020). Is Migration a Unique Field of Study in Social Sciences? A Response to Levy, Pisarevskaya, and Scholten, **Comparative Migration Studies**, Vol 8, No 34, pp. 1-9. DOI:10.1186/s40878-020-00192-3.
- HOLLIFIELD, J. F.** (2022). Migration and the Liberal Paradox in Europe, Ed. J. F. Hollifield, ve N. Foley, **Understanding Global Migration**, pp. 413-441, Stanford: Stanford University Press.
- HOLLIFIELD, J. F.**, ve Foley, N. (2022). Migration Interdependence and the State, Ed. J. F. Hollifield, ve N. Foley, **Understanding Global Migration**, pp. 3-30, Stanford: Stanford University Press.
- HOLLIFIELD, J. F.**, Martin, P. L., Orrenius, P. M., ve Héran, F. (2022). The Dilemmas of Immigration Control in Liberal Democracies. Ed. J. F. Hollifield, P. L. Martin, P. M. Orrenius, ve F. Héran, **Controlling Immigration: A Comparative Perspective**, ss. 3-51, Stanford: Stanford University Press.
- HOWLETT, M.**, ve Ramesh, M. (2003). **Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems**, 2. Baskı, Ontario: Oxford University Press.
- HRUSCHKA, C.** (2005). From the Dublin Convention to the Dublin Regulation: The Impact on EU Third Country Cases in the UK Jurisdiction, **Jahrbuch für Recht und Ethik / Annual Review of Law and Ethics**, Vol 13, pp. 473-494.
- HUNE, S.** (1991). Migrant Women in the Context of the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, **The International Migration Review**, Vol 25, No 4, pp. 800-817, DOI:10.2307/2546845.
- HUNTER, J. D.** (1991). **Culture Wars: The Struggle to Define America**, New York: BasicBooks.
- HUNTER, L.**, ve Nawrotzki, R. (2016). Migration and the Environment, Ed. M. J. White, **International Handbook of Migration and Population Distribution**, pp. 465-484, Springer.
- HUNTINGTON, S. P.** (1957). Conservatism as an Ideology, **The American Political Science Review**, Vol 51, No 2, pp. 454-473, DOI:10.2307/1952202.
- HUYSMANS, J.** (2000). The European Union and the Securitization of Migration, **JCMS: Journal of Common Market Studies**, Vol 38, No 5, pp. 751-777, DOI:10.1111/1468-5965.00263.
- HÜRRİYET** (2008). **İşte Vatandaşlık Testi Soruları**, Hürriyet Avrupa Web Sitesi, 10 Temmuz 2008, <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/iste-vatandaslik-testi-sorulari-1142091>, (Erişim Tarihi: 10.08.2023).
- HÜRRİYET** (2014). **Yabancılara Seçme Hakkı Yok**, Hürriyet Web Sitesi, 21 Nisan 2014, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yabancilara-secme-hakki-yok-26264129>, (Erişim Tarihi: 10.11.2023).

- IHLAMUR ÖNER, S. G.** (2018). Yöntemsel Milliyetçilik Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Uluslararası İlişkiler, Ed. N. A. Şirin Öner, ve S. G. Ihlamur-Öner, **Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar**, ss. 21-46, İstanbul: Der Yayınları.
- ILO 97 SAYILI İSTİHDAM AMAÇLI GÖÇ SÖZLEŞMESİ** (1949). Migration for Employment Convention (Revised). International Labour Organization (ILO), <https://www.refworld.org/docid/3ddb64057.html>, (Erişim Tarihi: 12.11.2023).
- ILO** (1975). **143 Sayılı Göçmen İşçiler Sözleşmesi-Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention**, International Labour Organization (ILO).
- ILO ANAYASASI** (1919). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Anayasası. Kasım 11, 2023 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü: https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_412382/lang--tr/index.htm adresinden alındı
- IMMIGRATION LAW** (2005). **German History Intersections**, <https://germanhistory-intersections.org/en/migration/ghis:document-98.pdf> adresinden alındı.
- INDEPENDENT** (2022). **Almanya'da CDU Liderinden Ukraynalı Mültecilere "Sosyal Turizm" Suçlaması: Ülkelerine Gidip Geliyorlar**, 27 Eylül 2022, <https://www.indytrk.com/node/557286>, (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2023).
- INGLIS, C., Li, W., ve Khadria, B.** (2020). Introduction: Understanding Migration, Ed. C. Inglis, W. Li, ve B. Khadria, **The SAGE Handbook of International Migration**, pp. 01-16, London: SAGE Publications Ltd.
- IOM** (2021). **World Migration Report 2022**, Geneva: International Organization for Migration.
- IPPOLITO, F., ve Velluti, S.** (2011). The Recast Process of the EU Asylum System: A Balancing Act Between Efficiency and Fairness, **Refugee Survey Quarterly**, Vol 30, No 3, pp. 24-62, DOI:10.1093/rsq/hdr009.
- IRK İLİŞKİLERİ KANUNU** (1965). **Race Relations Act**, UK Public General Acts.
- IRK İLİŞKİLERİ KANUNU** (1976). **Race Relations Act**, UK Public General Acts.
- IVASCENKO-STADNIK, K.** (2019). Section Commentary, Ed. A. Weinar, S. Bonjour, ve L. Zhyznomirska, **The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe**, pp. 190-196, Routledge.
- İÇDUYGU, A., ve Aksel, D. B.** (2012). **Türkiye'de Düzensiz Göç**, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Ofisi.
- İÇDUYGU, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. F.** (2014). **Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere**, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İHLAS HABER AJANSI** (2018). **Dünya: Almanya'da Vatandaşlık Sınavı Yürürlükte**, İhlas Haber Ajansı Web Sitesi, 02 Eylül 2018, <https://www.ih.com.tr/haber-almanyada-vatandaslik-sinavi-yururlukte-33730>, (Erişim Tarihi: 23.14.2022).
- İKAMET KANUNU - GÖÇ YASASI** (2005). Zuwanderungsgesetz.

- İLTİCA VE GÖÇ TEMYİZ YASASI** (1993), Asylum and Immigration Appeals Act.
- İLTİCA ve GÖÇ ULUSAL EYLEM PLANI** (2005). **İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı**, <https://www.goc.gov.tr/iltica-ve-goc-ulusal-eylem-planı>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).
- İLTİCA ve SİĞİNMA YÖNETMELİĞİ** (1994). **Resmî Gazete**, 30 Kasım 1994.
- İNCE, C.** (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme, **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt 11, Sayı 18, ss. 2579-2615, DOI:10.26466/opus.546737.
- İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞU GÖÇ KANUNU** (1968). **Commonwealth Immigrants Act 1968**, UK Public General Acts, 1968 Chapter 9.
- İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞU GÖÇMENLER KANUNU** (1962). **Commonwealth Immigrants Act 1962**, UK Public General Acts, Chapter 21.
- İNGİLİZ VATANDAŞLIK KANUNU** (1948). **British Nationality Act 1948**, UK Public General Acts, 1948 Chapter 56.
- İNGİLİZ VATANDAŞLIK KANUNU** (1981). **British Nationality Act 1981**, İngiliz Vatandaşlık Kanunu (Geçmiş Uygulamaların Düzenlenmesi) Bilgi Notu.
- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ** (1948). Uluslararası Belgeler: **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**, Hakimler ve Savcılar Kurulu Web Sitesi:
www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf
- İRDEM, İ.**, ve Raychev, Y. (2021). Syrian Mass Migration in the 2015 EU Refugee Crisis: A Hybrid Threat or Chance for Implementing Migration Diplomacy?, **Insight Turkey**, Cilt 23, Sayı 2, ss. 235-258.
- İREM, N.** (2006). Bilme İsteği Olarak Tarih, Muhafazakârlık ve Gelenekçilik, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 2, Sayı 8, ss. 61-78.
- İSKÂN KANUNU** (1934), **Resmî Gazete**, 21 Haziran 1934, Kanun No 2510.
- JANN, W.**, ve Wegrich, K. (2007). Theories of the Policy Cycle, Ed. F. Fischer, G. J. Miller, ve M. S. Sidney, **Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods**, Boca Raton: CRC Press.
- JAUHAINEN, J. S.**, ve Tedeschi, M. (2021). **Undocumented Migrants and Their Everyday Lives: The Case of Finland**, Springer Cham, DOI:10.1007/978-3-030-68414-3.
- JENNY, R. K.** (2001). Global Migration Factors and the Evolution of Migration Policies in Europe, **Refugee Survey Quarterly**, Vol 20, No 2, pp. 55-58.
- JOHNSON, K. R.** (2007). Protecting National Security through More Liberal Admission of Immigrants, **University of Chicago Legal Forum**, Vol 1, No 7, pp. 157-191.

- JOPPKE, C.** (1997). Asylum and State Sovereignty: A Comparison of the United States, Germany, and Britain, **Comparative Political Studies**, Vol 3, No 3, pp. 259-298, DOI:10.1177/001041409703000300.
- JOPPKE, C.** (1999). **Immigration and the Nation-State The United States, Germany, and Great Britain**, Oxford: Oxford University Press.
- JULIOS, C.** (2008). **Contemporary British Identity: English Language, Migrants and Public Discourse**, Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- JURGENS, J.** (2010). The Legacies of Labor Recruitment: The Guest Worker and Green Card Programs in the Federal Republic of Germany, **Policy and Society**, Vol 29, No 4, pp. 345-355.
- KADİRBEYOĞLU, Z.**, (2009). Changing conceptions of citizenship in Turkey, **Citizenship Policies in the New Europe**, Ed. R. Baubock, B. Perchinig ve W. Sievers, ss. 419-432, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- KALE, B.** (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, Ed. M. M. Erdoğan, ve A. Kaya, **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, ss. 153-170, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KALE, B.** (2016). Türkiye'de Bulunan Suriyeli Mülteciler ve Uluslararası Toplumun Koruma Sağlamadaki Etkisizliği, **Şehir ve Toplum Dergisi**, ss. 101-112.
- KALKINMA BAKANLIĞI** (2013), **Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018**, Ankara.
- KAMU HESAPLARI KOMİSYONU** (2005). Supplementary memorandum submitted by the Home Office:
publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmpublic/620/5102611.htm.
- KAPLAN, K. A.** (2017). Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti ile Olan İlişkileri, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 32, Sayı 2, ss. 297-325. DOI:10.18513/ezetid.376786.
- KARA, A.** (2009). **Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization**, Palgrave Macmillan.
- KARA, M. A.** (2017). **Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye'de Göç**, Kırmızı Çatı.
- KARA, M.**, ve Dönmez-Kara, C. Ö. (2016). Türkiye'de Göç Yönetişimi: Kurumsal Yapı ve İşbirliği, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, ss. 1-25.
- KARAGÜL, D.** (2019). Turkuaz Kart Uygulaması, **Public and Private International Law Bulletin**, Cilt 39, Sayı 2, ss. 393-414.
- KARPAT, K. H.** (2016). Türkiye'nin Göç Tarihi, **Şehir ve Toplum Dergisi**, ss. 13-18.
- KATWALA, S.**, ve Ballinger S. (2015). **Göç Politikası: 2015 Genel Seçimlerinin Şarşırtıcı Dersleri ve Bunların Yeni Parti Liderleri İçin Anlamı**, British Future.
- KAUFMANN, E.** (2019). Can Narratives of White Identity Reduce Opposition to Immigration and Support for Hard Brexit? A Survey Experiment, **Political Studies**, Vol 67, No 1, pp. 31-46.

- KAYA, A.** (2000). **Berlin'deki Küçük İstanbul**, İstanbul: Büke Yayınevi.
- KAYA, A.** (2016). Batı Avrupa'da İslam'ın Kurumsallaşması: Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'da Din ve Devlet, **Şehir&Toplum Dergisi**, Sayı 6, ss. 35-54.
- KAYA, A., ve Erdoğan, M. M.** (2015). **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KAYA, A., ve Nagel, A.-K.** (2021). Reception Policies, Practices and Responses, Ed. S. Barthoma, ve A. Ö. Çetrez, **RESPONDing to Migration: A Holistic Perspective on Migration Governance**, pp. 227-256, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- KAYGUSUZ, D.** (2021). Uluslararası İlişkilerde Göç Olgusu ve Göçün Güvenlikleştirilmesi, **Akademik Düşünce Dergisi**, Sayı 3, ss. 60-76.
- KEKES, J.** (1997). What Is Conservatism?, **Philosophy**, Vol 72, No 281, pp. 351-374.
- KENNETT, P.** (2008). Introduction: Governance, the State and Public Policy in a Global Age, Ed. P. Kennett, **Governance, Globalization and Public Policy**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- KIRIŞCI, K.** (2000). Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices, **Middle Eastern Studies**, Vol 36, No 3, pp. 1-22.
- KIRK, R.** (2001). **The Conservative Mind: From Burke to Eliot**, 7. Baskı, Washington: Regnery Publishing.
- KIRK, R.** (2005). Süreklilik ve Değişim, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 1, Sayı 4, ss. 11-26.
- KIRK, R.** (2014). **The Politics of Prudence**, Wilmington: Intercollegiate Studies Institute.
- KITSCHOLT, H.** (2000). Linkages Between Citizens and Politicians in Democratic Polities, **Comparative Political Studies**, Vol 33, No 6/7, pp. 845-879.
- KIWAN, D.** (2010). Highly-Skilled 'Guest-Workers' in the UK: Implications for 'Citizenship' in Naturalisation Policy and Integration Policy, **Policy and Society Associates (APSS)**, No 29, pp. 333-343, DOI:10.1016/j.polsoc.2010.09.003.
- KJAERUM, M.** (2005). Human Rights for Immigrants and Immigrants for Human Rights, Ed. E. Guild, ve J. v. Selm, **International Migration and Security**, pp. 51-63, Oxon: Routledge.
- KLUSMEYER, D. B.** (1993). Aliens, Immigrants, and Citizens: The Politics of Inclusion in the Federal Republic of Germany, **Daedalus**, Vol 122, No 3, pp. 81-114.
- KOALİSYON ANLAŞMASI** (2013). **Deutschlands Zukunft gestalten zwischen CDU, CSU und SPD**, www.bundestag.de/resource/blob/194886/696f36f795961df200fb27fb6803d83e/koalitionsvertrag-data.pdf, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- KOCAOĞLU, M.** (2018). Günümüz Mülteci Krizi: Arendtçi Bir Eleştiri, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 51, Sayı 4, ss. 21-50.

- KONSEY DİREKTİFİ 2001/51/EC** (2001). Council Directive 2001/51/EC of 28 June 2001 Supplementing the Provisions of Article 26 of the Convention Implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985, European Union: Council of the European Union.
- KONSEY YÖNETMELİĞİ NO: 2725/2000** (2000). Council Regulation (EC) No 2725/2000 of 11 December 2000 Concerning the Establishment of 'Eurodac' for the Comparison of Fingerprints for the Effective Application of the Dublin Convention, European Union: Council of the European Union.
- KOOPMANS, R., & Statham, P.** (2003). How National Citizenship Shapes Transnationalism: Migrant and Minority Claims-making in Germany, Great Britain and the Netherlands, Ed. C. Joppke, ve E. Morawska, **Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States**, 1. Baskı, pp. 195-238, New York: Palgrave Macmillan.
- KORKMAZ, A.** (2017). Küresel Bir Sorun Olarak Türkiye'de Beyin Göçü, Ed. O. Köse, **Geçmişten Günümüze Göç II**, ss. 953-958, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- KOSER, K.** (2005). **Irregular Migration, State Security and Human Security**, Global Commission on International Migration.
- KOSER, K.** (2007). **International Migration: A Very Short Introduction**, New York: Oxford University Press.
- KOSINSKI, L. A.** (1969). Migration of Population in East-Central Europe, **Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes**, Vol 11, No 3, pp. 359-373.
- KÖSE, M. A.** (2012). Erken Moderniteden Günümüze Liberalizm/Cumhuriyetçilik Kışkacında Birey-Devlet İlişkileri, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 8, Sayı 32, ss. 47-74.
- KRANZ, D.** (2017). Changing Measures of the Quantum of Sufficient Germanness: Access to German Citizenship of Children of German/Non-German Parentage, and Children Eligible Under Jus Soli Provisions, **Journal of Comparative Family Studies**, Vol 48, No 3, pp. 367-379.
- KURAT, A. N.** (1987). **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KURTHEN, H.** (1995). Germany at the Crossroads: National Identity and the Challenges of Immigration, **The International Migration Review**, Vol 29, No 4, pp. 914-938.
- KUTLU, Ö.** (2012). **Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Teorik Çerçeve ve Ülke Uygulamaları**, 2. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.
- KÜÇÜK, A., ve Keskin, Y. M.** (2022). Almanya'dan Türkiye'ye Gelen Nitelikli Göçmenlerin Karşılaştıkları Sosyoekonomik Sorunlar, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 84, ss. 1170-1799, DOI:10.17755/esosder.1065603.
- LACROIX, J., ve Pranchère, J.-Y.** (2018). The 'right to have rights', Ed. J. Lacroix, ve J.-Y. Pranchère, **Human Rights on Trial: A Genealogy of the Critique of Human Rights**, pp. 206-228. Cambridge: Cambridge University Press.

- LAEKEN ZİRVE BİLDİRİSİ** (2001). Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken, 14-15 December 2001, **European Union: Council of the European Union**, <https://www.refworld.org/docid/3ef2ceb44.html>, (Erişim Tarihi: 17.10.2023).
- LARSEN, H.** (2022). Manage Migration to Save Liberal Order, **Journal of Transatlantic Studies**, No 20, pp. 367-384, DOI:10.1057/s42738-023-00102-2.
- LAURSEN, F.** (1993). The Maastricht Treaty: Implications for the Nordic Countries, **Cooperation and Conflict**, Vol 28, No 2, pp. 115-141.
- LAUTERPACHT, S. E., ve Bethlehem, D.** (2003). The Scope and Content of The Principle of Non-Refoulement: Opinion, Ed. E. Feller, V. Türk, ve F. Nicholson, **Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection**, Cambridge: Cambridge University Press.
- LAYTON-HENRY, Z., ve Taylor, S.** (1979). Immigration and Ethnic Relations: Political Aspects, **New Community**, Vol 3, No 7, pp. 457-462.
- LETWIN, S. R.** (2012). Muhafazakâr Bireycilik Üstüne, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 8, Sayı 32, ss. 5-20.
- LEVIN, Y.** (2014). **The Great Debate: Edmund Burke, Thomas Paine, and the Birth of Right and Left**, Basic Books.
- LINDEN, M., ve Thaa, W.** (2010). Die Unabhängige Kommission Zuwanderung und die parlamentarische Repräsentation von Migranteninteressen: Exklusion durch deliberative Rationalisierung?, **Zeitschrift für Parlamentsfragen**, Vol 41, No 1, pp. 50-67.
- LİZBON ANTLAŞMASI** (2007). Treaty of Lisbon, 17.12.2007, **Official Journal of the European Union**.
- LOCKE, J.** (2012). **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme**, Çev. Fahri Bakırcı, 2. Baskı, Ebabil Yayınları.
- LODGE, J.** (1992). Internal Security and Judicial Co-operation Beyond Maastricht, **Terrorism and Political Violence**, Vol 4, No 3, pp. 1-29.
- LOESCHER, G.** (1989). The European Community and Refugees, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, Vol 65, No 4, pp. 617-636, DOI:10.2307/2622576.
- LOESCHER, G.** (1993). **Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis**, New York: Oxford University Press.
- LOESCHER, G.** (2001). The UNHCR and World Politics: State Interests vs. Institutional Autonomy, **The International Migration Review**, Vol 35, No 1, pp. 33-56.
- LOFT, P.** (2023). **Suriye İç Savaşı: Zaman Çizelgesi ve İstatistikler**, Araştırma Raporu, Avam Kamarası Kütüphanesi.
- LONBAY, J.** (2001). Free Movement of Persons: The Amsterdam Treaty, **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol 50, No 1, pp. 168-175.

- LONNROTH, J.** (1991). The International Convention on the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families in the Context of International Migration Policies: An Analysis of Ten Years of Negotiation, **The International Migration Review**, Vol 25, No 4, pp. 710-736, DOI:10.2307/2546842.
- LORD, C.** (2018). The UK and European 'Centre Formation' from 1950 to Brexit, **Geopolitics, History, and International Relations**, Vol 10, No 1, pp. 46-78, DOI:10.22381/GHIR10120183.
- LORDOĞLU, K.** (2007). Türkiye'deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar, **Çalışma ve Toplum**, Cilt 3, Sayı 14, ss. 11-31.
- LUCASSEN, L.** (2022). Beyond the Migration State: Western Europe since World War II, Ed. J. F. Hollifield, ve N. Foley, **Understanding Global Migration**, pp. 385-412, Stanford: Stanford University Press.
- MAASTRICHT ANTLAŞMASI** (1992). **Treaty on European Union**, Official Journal of the European Communities, (92/C 191/01).
- MACIAG, D.** (2013). **Edmund Burke in America: The Contested Career of the Father of Modern Conservatism**, New York: Cornell University Press.
- MACIEJEWSKI, M.** (2023). The Maastricht and Amsterdam Treaties, European Parliament, **Fact Sheets on European Union**, https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/en/FTU_1.1.3.pdf, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2023).
- MADER, M., ve Schoen, H.** (2019). The European Refugee Crisis, Party Competition, and Voters' Responses in Germany, **West European Politics**, Vol 42, No 1, pp. 67-90. DOI:10.1080/01402382.2018.1490484.
- MAISTRE, J. d.** (2003). **Considerations on France**, 3. Baskı, Ed. Richard A. Lebrun, Cambridge: Cambridge University Press.
- MAISTRE, J. D.** (2017). **The Generative Principle of Political Constitutions: Studies on Sovereignty, Religion, and Enlightenment**, London: Routledge.
- MAJONE, G.** (2006). Agenda Setting. Ed. M. Moran, M. Rein, ve R. E. Goodin, **The Oxford Handbook of Public Policy**, Oxford: Oxford University Press.
- MALDINI, P., & Takahashi, M.** (2017). Refugee Crisis and the European Union: Do the Failed Migration and Asylum Policies Indicate a Political and Structural Crisis of European Integration?, **Communication Management Review**, Vol 2, No 2, pp. 54-72. DOI:10.22522/cmr20170223.
- MALKA, A., Lelkes, Y., Srivastava, S., Cohen, A. B., ve Miller, D. T.** (2012). The Association of Religiosity and Political Conservatism: The Role of Political Engagement, **Political Psychology**, Vol 33, No 2, pp. 275-299.
- MANDIĆ, D.** (2017). Trafficking and Syrian Refugee Smuggling: Evidence from the Balkan Route, **Social Inclusion**, Vol 5, No 2, pp. 28-38, DOI:10.17645/si.v5i2.917.
- MANNHEIM, K.** (2008). **İdeoloji ve Ütopya**. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- MANNING, P., ve Trimmer, T.** (2020). **Migration in World History**, 3. Baskı, Routledge.

- MARTIKAINEN, T. (2020). The Role of Religion in Migrant Incorporation. Ed. C. Inglis, W. Li, ve B. Khadria, **The SAGE Handbook of International Migration**, pp. 512-522, London: SAGE Publications Ltd.
- MARTIN, P. L. (1981). Germany's Guestworkers, **Challenge**, Vol 24, No 3, pp. 34-42.
- MARTIN, P. L., ve Orrenius, P. M. (2022). The United States: Whither the Nation of Immigrants?, Ed. J. F. Hollifield, P. L. Martin, P. M. Orrenius, ve F. Héran, **Controlling Immigration**, pp. 69-108. Stanford: Stanford University Press.
- MARTIN, P. L., ve Thränhardt, D. (2022). Germany: Managing Migration in the Twenty-First Century, Ed. J. F. Hollifield, P. L. Martin, P. M. Orrenius, ve F. Héran, **Controlling Immigration: A Comparative Perspective**, pp. 316-342, Stanford: Stanford University Press.
- MARTIN, S. (2010). Forced Migration, the Refugee Regime and the Responsibility to Protect, **Global Responsibility to Protect**, Vol 2, No 1, pp. 38-59.
- MASSEY, D. S. (1999). Why Does Immigration Occur?: A Theoretical Synthesis, Ed. C. Hirschman, **Handbook of International Migration, The: The American Experience**, pp. 34-52, Russell Sage Foundation.
- MASSEY, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal, **Population and Development Review**, Vol 19, No 3, pp. 431-466. DOI:10.2307/2938462.
- MAYER, T. (2006). Alman Hristiyan Demokrat Birliği'nin Muhafazakâr Politikaları, **Muhafazakar Düşünce Dergisi**, Vol 2, No 9-10, ss. 39-45.
- MCAULIFFE, M., ve Triandafyllidou, A. (2021). **World Migration Report 2022**, Geneva: International Organization for Migration (IOM).
- MCFADDEN, S. W. (2019). German Citizenship Law and the Turkish Diaspora, **German Law Journal**, No 20, pp. 72-88, DOI:10.1017/glj.2019.7.
- MCKAY, S. (2009). The Commonalities of Experience: Refugees and Recent Migrants, Ed. S. McKay, **Refugees, Recent Migrants and Employment: Challenging Barriers and Exploring Pathways**, pp. 11-22, New York: Routledge: Taylor & Francis.
- MEARSHEIMER, J. J. (2022). The Causes and Consequences of the Ukraine War, **Journal of International Relations and Sustainable Development**, No 21, pp. 12-27.
- MEIER-BRAUN, K.-H. (2021). **60 Jahre Anwerbeabkommen mit der Türkei**, Migration- und integrationsforum Baden-Württemberg.
- MENDOS KUŞKONMAZ, E. (2013). The Eurodac Debate: Is It Blurring the Line Between Asylum and Fight Against Terrorism?, **Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul**, Vol 45, No 62, pp. 79-102.
- MERLINO, M., ve Parkin, J. (2011). **Fundamental and Human Rights Framework: Protecting Irregular Migrants in the EU**, Report, Centre for European Policy Study.

- MEYER, J. W., ve Rowan, B. (1977). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony, American Journal of Sociology, Vol 83, No 2, pp. 340-363.**
- MEYERS, E. (2004). International Immigration Policy: A Theoretical and Comparative Analysis, New York: Palgrave Macmillan.**
- MEYERSTEIN, A. (2005). Retuning the Harmonization of EU Asylum Law: Exploring the Need for an EU Asylum Appellate Court, California Law Review, Vol 93, No 5, pp. 1509-1556.**
- MİYNAT, M., Akyol, Ö., ve Şahintürk, D. A. (2015). Economic and Financial Aspects of Forced Migration from Bulgaria in 1989, Ed. G. Şeker, A. Tilbe, M. Ökmen, P. Yazgan, D. Eroğlu ve İ. Sirkeci, Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings, London: Transnational Press.**
- MIGRANT INTEGRATION POLICY INDEX (2023). MIPEX Methodology, <https://www.mipex.eu/methodology>, (Erişim Tarihi: 28.03.2024).**
- MIGRATION DIALOGUE (2002). Germany: New Immigration Law, <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=2599>, (Erişim Tarihi: 19.05.2023).**
- MIGRATION WATCH UK (2014). A summary history of immigration to Britain, Briefing Paper 6.1., https://www.migrationwatchuk.org/pdfs/BP6_1.pdf, (Erişim Tarihi: 11.03.2023).**
- MIGRATION WATCH UK (2015). Immigration under Labour, Briefing Paper 11.36., https://www.migrationwatchuk.org/pdfs/BP11_36.pdf, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).**
- MIGRATION WATCH UK (2017). The History of Immigration to the UK, History and Miscellaneous: MW 437, <https://www.migrationwatchuk.org/pdfs/KT-History.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.12.2023).**
- MINDERHOUD, P. (2021). Regulation of EU Labour Migration: At a Crossroads after the New Pact on Migration and Asylum?, Utrecht Law Review, Vol 17, No 4, pp. 31-44. DOI:10.36633/ulr.749.**
- MOLLAER, F. (2009). Muhafazakârlığın İki Yüzü, 1. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.**
- MOLNAR, T. (2016). The Principle of Non-Refoulement Under International Law: Its Inception and Evolution in a Nutshell, Corvinus Journal Of International Affairs (COJOURN), Vol 1, No 1, pp. 51-61.**
- MOORE, K. (2015). Editorial: The Meaning of Migration, JOMEC Journal 7, pp. 1-7. DOI:10.18573/j.2015.10001.**
- MOREHOUSE, C., ve Blomfield, M. (2011). Irregular Migration in Europe, Washington, DC: Migration Policy Institute.**
- MOUZOURAKIS, M., & Taylor, A. (2016). Wrong Counts and Closing Doors: The Reception of Refugees and Asylum Seekers in Europe, Asylum Information Database**

- MOWER, A. G.** (1976). The European Social Charter: An Evaluation, **Social Science**, Vol 51, No 3, pp. 149-154.
- MOYCE, S. C.**, ve Schenker, M. (2018). Migrant Workers and Their Occupational Health and Safety, **Annual Review of Public Health**, No 39, pp. 351-365. DOI:10.1146/annurev-publhealth-040617-013714.
- MOYN, S.** (2017). **Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları**, 1. Baskı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 1970 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto 1970**, pp. 175-198, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ ŞUBAT 1974 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto February 1974**, pp. 199-226, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ EKİM 1974 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto October 1974**, pp. 227-262, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 1979 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto 1979**, pp. 263-282, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 1983 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto 1983**, pp. 283-310, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 1987 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto 1987**, pp. 311-352, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 1992 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto 1992**, pp. 353-418, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 1997 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2000). Conservative Party General Election Manifestos: 1900-1997, Ed. Iain Dale, **General Election Manifesto 1997**, pp. 419-462, London: Routledge.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 2001 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2001). **Conservative Party General Election Manifesto: Time for Common Sense**, London: Conservative Party.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 2005 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2005). **Conservative Party General Election Manifesto: It's Time for Action**, London: Conservative Party.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 2010 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU** (2010). **Conservative Party General Election Manifesto: Invitation to Join the Government of Britain**, London: Conservative Party.

- MUHAFAZAKÂR PARTİ 2015 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU (2015).** *Conservative Party General Election Manifesto: The Conservative Party Manifesto: Strong Leadership, A Clear Economic Plan, A Brighter More Secure Future*, London: Conservative Party.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 2017 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU (2017).** *Conservative Party General Election Manifesto: The Conservative Party Manifesto: Forward, Together*, London: The Conservative and Unionist Party.
- MUHAFAZAKÂR PARTİ 2019 GENEL SEÇİM MANİFESTOSU (2019).** *Conservative Party General Election Manifesto: The Conservative Party Manifesto: Get Brexit Done*, London: The Conservative and Unionist Party.
- MULLER, J. Z. (2019).** *Conservatism: The Utility of History and the Case against Rationalist Radicalism*, Ed. W. Breckman, ve P. E. Gordon, **The Cambridge History of Modern European Thought: The Nineteenth Century**, Cambridge: Cambridge University Press.
- MUSHABEN, J. M. (2017).** Angela Merkel's Leadership in the Refugee Crisis, **Current History**, Vol 116, No 788, pp. 95-100.
- MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN PROTOKOL (1967).** T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf
- MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN SÖZLEŞME (1951).** <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
- NÄRE, L., Abdelhady, D., ve Irastorza, N. (2022).** What Can We Learn from the Reception of Ukrainian Refugees?, **Nordic Journal of Migration Research**, Vol 12, No 3, pp. 255-258.
- NATHWANI, N. (2003).** **Rethinking Refugee Law**, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- NATTER, K., Czaika, M., ve Haas, H. d. (2020).** Political Party Ideology and Immigration Policy Reform: An Empirical Enquiry, **Political Research Exchange**, Vol 2, No 1, pp. 1-26. DOI:10.1080/2474736X.2020.1735255.
- NEUMAN, W. L. (2017).** **Toplumsal Araştırma Yöntemleri-Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2**, 7. Baskı, Yayınodası.
- NEWLAND, K. (2010).** The Governance of International Migration: Mechanisms, Processes, and Institutions, **Global Governance**, Vol 16, No 3, pp. 331-343.
- NICHOLSON, F., ve Twomey, P. (1999).** **Refugee Rights and Realities: Evolving International Concepts and Regimes**, Cambridge: Cambridge University Press.
- NISBET, R. (2011).** **Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek**, 2. Baskı, Çev. K. Bülbül, ve M. F. Serenli, Ankara: Kadim Yayınları.
- NISBET, R. A. (2017).** **The Sociological Tradition**, Oxon: Routledge.

- NIYOMSILPA, S.** (2020). International Migration Trends and Policies in Southeast Asia. Ed. C. Inglis, W. Li, ve B. Khadria, **The SAGE Handbook of International Migration** London: SAGE Publications Ltd.
- NİTELİKLİ İŞGÜCÜ YASASI** (2019). Fachkräfteeinwanderungsgesetz, **Bundesgesetzblatt**, 31. Bonn.
- NOIRFALISSE, J.-M.** (2001). Asylum and Migration: The Role of the Presidency of the European Union, **Refugee Survey Quarterly**, Vol 20, No 2, pp. 170-175.
- NOVA NEWS** (2024). **Germany: the CDU is aiming to tighten immigration and return to nuclear power**, <https://www.agenzianova.com/en/news/Germany-the-CDU-is-aiming-to-tighten-immigration-and-return-to-nuclear-power/> adresinden alındı.
- NTV** (2016). Cumhurbaşkanı **Erdoğan'dan Suriyelilere Vatandaşlık Açıklaması**, NTV Haberler, 05 Temmuz 2016, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi,jTW5Llm-c0OjgDrRd0v6oA#>, (Erişim Tarihi: 01 Kasım 2023).
- NURDOĞAN, A. K.** (2018). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri, **Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, ss. 78-95.
- O' CINNEIDE, C.** (2020). The Human Rights of Migrants with Irregular Status: Giving Substance to Aspirations of Universalism. Ed. S. Spencer, ve A. Triandafyllidou, **Migrants with Irregular Status in Europe**, Springer.
- O'HARA, K.** (2011). **Conservatism**, London: Reaktion Books.
- OAKESHOTT, M.** (2004). Muhafazakâr Olmak Üzerine, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Sayı 1, ss. 55-78.
- OAKESHOTT, M.** (2017). On Being Conservative. Ed. T. Ball, R. Dagger, ve D. L. O'Neill, **Ideals and Ideologies**, pp. 202-212, New York: Routledge.
- OECD VE AVRUPA BİRLİĞİ** (2015). **Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In**, Paris: OECD Publishing. DOI:10.1787/9789264234024-en.
- OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS** (2023). **Population of England and Wales**, <https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/uk-population-by-ethnicity/national-and-regional-populations/population-of-england-and-wales/2.1/> adresinden alındı.
- OLCAY, T.** (2018). İstanbul'da Rus Mülteci Okulları (1920-1925). **Turkish History Education Journal**, Cilt 7, No 2, ss. 325-343. DOI:10.17497/tuhed.438823.
- OLIPHANT, J. B., ve Cerda, A.** (2022). **Republicans and Democrats Have Different Top Priorities for U.S. Immigration Policy**, 8 Eylül 2022, Pew Research Center, www.pewresearch.org/short-reads/2022/09/08/republicans-and-democrats-have-different-top-priorities-for-u-s-immigration-policy/, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
- OLUĞ, S.** (2023). Uluslararası Göç Teorilerinde Yaşanan Dönüşüm ve 1980 Sonrası Türkiye'ye Yönelen Kitleli Göç Hareketleri Üzerine Bir Analiz, **Akademik İzdüşüm Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ss. 432-464.

- ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ** (2015). **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, Ankara: ORSAM Yayınları.
- ÖĞÜN**, S. S. (2006). Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri, Ed. T. Bora, ve M. Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık**, Cilt 5, ss. 539-589). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖNER**, N. Ş. (2018). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar, Ed. S. G. Öner, ve N. A. Öner, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, ss. 13-27, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖRÜCÜ**, S. (2018). Yahudi Diasporası'nın Filistin'e Göçü ve İsrail Devleti'nin Kuruluşu, **VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss. 202-233.
- ÖZÇELİK**, M. (2016). Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya.
- ÖZERİM**, G. (2014). Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusunda Dönüşü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi?, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss. 11-48. DOI:10.18354/esam.50867.
- ÖZGÜR**, N. (2018). Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, "G" Grubu, Mülteciler, Ed. S. G. İhlamur-Öner, ve A. Şirin-Öner, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, ss. 196-216, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZİPEK**, B. B. (2011). **Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset**, 4. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖZKAN**, I., & Tütüncübaşı, U. (2008). Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Sayı 3, ss. 599-634. DOI:10.1501/Hukfak_0000001538
- ÖZTURANLI**, B., ve Ergüven, N. S. (2019). A Consideration on Legality of Border Barriers: The Principle of Non-refoulement and It's Extra-territorial Effect, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 68, Sayı 4, ss. 893-912.
- PAREKH**, B. (2000). **Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory**, Macmillan Press.
- PARLAK**, B. (2011). **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Bursa: MKM Yayıncılık.
- PARLAK**, B. ve Şahin, A. U. (2015). Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi, **TESAM Akademi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2. ss.65-79.
- PASAPORT KANUNU** (1938). Resmî Gazete, 15 Temmuz 1938, Kanun No 3519.
- PASCOUAU**, Y. (2013). **Intra-EU Mobility: the 'Second Building Block' of EU Labour Migration Policy**, European Policy Centre.

- PERKOWSKI, N. (2021). Humanitarianism, Human Rights, and Security: The Case of Frontex**, Oxon: Routledge.
- PETERS, B. G. (1999). Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism**, London and New York: Pinter.
- PETERSEN, W. (1958). A General Typology of Migration, American Sociological Review**, Vol 23, No 3, ss. 256-266. DOI:10.2307/2089239.
- PEW RESEARCH CENTER (2016). Asylum Seeker Destinations: Germany Again Europe's Leading Destination**, Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/2-asylum-seeker-destinations-germany-again-europes-leading-destination/>, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023).
- PHILADELPHIA BİLDİRGESİ (1944). ILO Declaration of Philadelphia**, Uluslararası Göç Örgütü.
- PHUONG, C. (2009). Identifying States' Responsibilities towards Refugees and Asylum Seekers. Finnish Yearbook of International Law**, 20, s. 1-12. <https://esil-sedi.eu/wp-content/uploads/2018/04/Phuong.pdf> adresinden alındı
- PIEPENBRINK, J. (2020). Aus Politik und Zeitgeschichte**, https://www.bpb.de/system/files/dokument_pdf/APuZ_2020-30-32_online_1.pdf.
- PIORE, M. J. (2018). Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies**, Cambridge : Cambridge University Press.
- PIZARRO, J. M., Finardi, R., ve Diego, L. (2001). International Migration and Development in the Americas: Symposium on International Migration in the Americas**, Santiago: United Nations Publication.
- PONNURU, R. (2016), Why Immigration Is a Big Deal to Conservatives?**, 20 Ocak 2016, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-01-20/why-immigration-is-a-big-deal-to-conservatives>, (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2023).
- POPOOLA, O. O. (2016). Actors in Decision Making and Policy Process, Global Journal of Interdisciplinary Social Sciences**, Vol 5, No 1, pp. 47-51.
- POTT, A., Rass, C., ve Wolff, F. (2018). Was ist ein Migrationsregime? What Is a Migration Regime?**, Wiesbaden: Springer.
- POUTRUS, P. G. (2014). Asylum in Postwar Germany: Refugee Admission Policies and Their Practical Implementation in the Federal Republic and the GDR Between the Late 1940s and the Mid-1970s, Journal of Contemporary History**, Vol 49, No 1, pp. 115-133.
- PUSCH, B. (2015). Dual Citizenship in the Transnational German-Turkish Space: Notes From Germany**, Istanbul: Istanbul Policy Center.
- QUINTON, A. (2017). Conservatism**, Ed. R. E. Goodin, P. Pettit, ve T. Pogge, **A Companion to Contemporary Political Philosophy**, Blackwell Publishing Ltd.
- RAWLS, J. (2006). Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması**, 2. Baskı, Çev. G. Evrin, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- REA, A., Martiniello, M., Mazzola, A., ve Meuleman, B. (2019).** The Refugee Reception Crisis in Europe Polarized Opinions and Mobilizations. Ed. M. M. Andrea Rea, *The Refugee Reception Crisis in Europe, Polarized Opinions and Mobilizations*, pp. 11-30. Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles.
- REÇBER, K. ve Özgenç, Z. (2016).** 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki Bazı Boşluklar, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 74, Sayı 1, ss. 373-387.
- REFİK, A. (1932).** *Türk Hizmetinde Kral Tököli İmre*, İstanbul: Muallim Ahmet Halim Kütüphanesi.
- RESMÎ GAZETE (1961).** *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*, Resmî Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> adresinden alındı
- RICHARDS, L., Fernández-Reino, M., ve Blinder, S. (2023).** *UK Public Opinion toward Immigration: Overall Attitudes and Level of Concern*, The University of Oxford.
- RICHMOND, A. H. (2005).** Citizenship, Naturalization, and Asylum: The Case of Britain, *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, Vol 22, No 2, pp.59-66.
- ROUSSEAU, J. J. (2003).** *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni*, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- ROUSSEAU, J. J. (2012).** *Toplum Sözleşmesi*, 9. Baskı, Çev. V. Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ROUSSEAU, J. J. (2017).** *Emile*, 8. Baskı, Çev. Y. Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- RYAZANTSEV, S. V. (2020).** International Migration Trends and Policies in Russia and Eurasia, Ed. C. Inglis, W. Li, ve B. Khadria, *The SAGE Handbook of International Migration*, pp. 376-392, London: SAGE Publications Ltd.
- SAFİ, İ. (2007).** *Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*, Ankara: Lotus Yayınevi.
- SAĞLAM, S. (2006).** Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, Sayı 5, ss. 33-44.
- SAKIB, N. H. (2020).** Institutional Isomorphism, Ed. A. Farazmand, *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, Springer.
- SALEHYAN, I., ve Gleditsch, S. (2006).** Refugees and the Spread of Civil War, *International Organization*, Vol 60, No 2, ss. 335-366. DOI:10.1017/S0020818306060103.
- SALES, R. (2005).** Secure Borders, Safe Haven: A contradiction in terms?, *Ethnic and Racial Studies*, Vol 28, No 3, ss. 445-462, DOI:10.1080/0141987042000337830.
- SALOMONI, F. (2005).** "Balkan Migrations to Modern Turkey: Continuity and Change", Ed. L.Chiodi, *The borders of the polity, Migrations and security across the EU and the Balkans*, Longo, Ravenna, pp. 143-167.

- SASSEN, S. (1988). *The New Immigration*, Ed. S. Sassen, **The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow**, Cambridge: Cambridge University Press.
- SAYAN, P. (2018). Avrupa'da Sağ Politikalar ve Göçmen Karşıtlığı, Ed. N. A. Şirin Öner, ve S. G. Ihlamur-Öner, **Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar**, İstanbul: Der Yayınları.
- SAYARI, S. (2015). Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri, Ed. S. Sayarı ve H. Dikici Bilgin, **Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SAYARI, S. ve Bilgin, H. D. (2015). Karşılaştırmalı Siyaset Alanının Gelişimi, Ed. S. Sayarı ve H. Dikici Bilgin, **Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SAYIN, H. (2020). **Uluslararası Göç ve Uluslararası Güvenlik**, Ankara: Berikan Yayınevi.
- SAYIN, Y., Usanmaz, A., ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 18, Sayı 31, ss. 1-13.
- SCHAVAN, A., Kempen, B., Wuttke, J., ve Scheer, A.-W. (2008). "Blue Card" oder nationale Qualifikationsoffensive – was wird aus dem Wissenschaftsstandort Deutschland?, **Institut für Wirtschaftsforschung**, pp. 3-15.
- SCHEFFER, P. (2011). **Immigrant Nations**, Çev. L. Waters, Cambridge: Polity Press.
- SCHENGEN ANTLAŞMASININ UYGULANMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME (2000). Convention Implementing the Schengen Agreement, **Official Journal of the European Communities**, ss. 19-62.
- SCHINKEL, W. (2017). **Imagined Societies: A Critique of Immigrant Integration in Western Europe**, New York: Cambridge University Press.
- SCHNEIDER, J., & Engler, M. (2015). Haziran 02). **Asylum Law, Refugee Policy and Humanitarian Migration in the Federal Republic of Germany**, Bundeszentrale für politische Bildung.
- SEIDLE, F. L., ve Joppke, C. (2012). Introduction, Ed. C. Joppke, ve F. L. Seidle, **Immigrant Integration in Federal Countries**, McGill-Queen's University Press.
- SELM, J. v. (2005). Immigration: Opportunities and Challenges for the Developed World. Ed. E. Guild, ve J. v. Selm, **International Migration and Security: Opportunities and Challenges**, Routledge.
- SELZNICK, P. (1996). Institutionalism "Old" and "New", **Administrative Science Quarterly**, Vol 41, No 2, pp. 270-277.
- SEVİLLA ZİRVE BİLDİRİSİ (2002). Presidency Conclusions, Seville European Council, 21-22 June 2002, European Union: Council of the European Union.

- SİĞİNMA BİLGİ VERİ TABANI-ALMANYA** (2022). **Country Report: Germany. European Council on Refugees and Exiles**, https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2023/04/AIDA-DE_2022update.pdf adresinden alındı.
- SİĞİNMACI BİLGİ SİSTEMİ** (2023). **Country Report: Statistics-Germany**, 06 Nisan 2023, Asylum Information Database.
- SİĞİNMACI VE GÖÇ KANUNU** (1996). **Asylum and Immigration Act 1996**, UK Public General Acts.
- SİĞİNMACI ve GÖÇ TEMYİZ KANUNU** (1993). Asylum and Immigration Appeals Act, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1993/23/enacted>, (Erişim Tarihi: 13.09.2023).
- SIGONA, N.** (2012), 'I have too much baggage': the impacts of legal status on the social worlds of irregular migrants, **Social Anthropology**, Vol 20, No 1, pp. 50-65. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.2011.00191.x>.
- SIMEON, J. C.** (2010). Introduction: The Research Workshop On Critical Issues in International Refugee Law and Strategies Towards Interpretative Harmony, Ed. J. C. Simeon, **Critical Issues in International Refugee Law and Strategies Towards Interpretative Harmony**, Cambridge University Press.
- SIMEON, J. C.** (2022). Violations of Fundamental Human Rights, Serious International Crimes, and the Prosecution of Those Who Have Been Excluded From Refugee Protection, Ed. J. C. Simeon, **Serious International Crimes, Human Rights, and Forced Migration**, Oxon: Routledge.
- SINIRAŞAN ÖRGÜTLÜ SUÇLARA KARŞI BM SÖZLEŞMESİ** (2003). **Resmî Gazete**, 04 Şubat 2003, Kanun No 4803-4804.
- SINIRLAR, VATANDAŞLIK ve GÖÇ KANUNU** (2009). **Borders, Citizenship and Immigration Act 2009**, Home Office.
- SOLANO, G., & Huddleston, T.** (2020). **Migrant Integration Policy Index 2020**, Barcelona: Barcelona Center for International Affairs (CIDOB).
- SOYKAN, C., Biehl, K., ve Hazan, C.** (2021). **Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**. Ankara: CEİD Yayınları.
- SOYUDOĞRU, R. İ.** (2019). Göç ve Sığınma Sorunu'nun Almanya'ya Etkileri, **İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul.
- SÖNMEZ, P.** (2014). Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Postkolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyalogu, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul.
- SPENCER, C.** (2005). Limiting the Flow, **The World Today**, Vol 61, No 2, pp. 21-23.
- SPICKA, M. E.** (2019). Guest Workers, Social Order, and West German Municipalities, **Journal of Contemporary History**, Vol 54, No 3, pp. 619-639.

- STANLEY-BECKER, I. (2018). **Mesut Özil: World Cup player says he is ‘a German when we win’ but ‘an immigrant when we lose,’ quits national team**, The <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2018/07/23/quitting-national-team-world-cup-player-says-he-is-a-german-when-we-win-but-an-immigrant-when-we-lose/>, (Erişim Tarihi: 01.04.2023).
- STATISCA (2024). **Ukrainian Refugees By Country**, Statista İstatistik Şirketi.
- STOREY, H., ve Wallace, R. (2001). War and Peace in Refugee Law Jurisprudence, **The American Journal of International Law**, Vol 95, No 2, pp. 349-366.
- STURGE, G. (2023). **Asylum Statistics**, House of Commons Library.
- SÜDDEUTSCHE ZEITUNG (2016). **Merkel: "Deutschland wird Deutschland bleiben"**, 30 Ağustos 2016, www.sueddeutsche.de/politik/kanzlerin-merkel-im-sz-interview-deutschland-wird-deutschland-bleiben-1.3141520,
- SÜSSMUTH, R. (2009). **The Future of Migration and Integration Policy in Germany**, Washington, DC: Migration Policy Institute.
- ŞİMŞEK, D., ve İçduygu, A. (2017). Giriş: Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik, **Toplum ve Bilim**, Sayı 140, ss. 6-10.
- ŞİRİN, N. A. (2018). Çabalar Sonuç Verecek mi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri, Dü. S. Ihlamur-Öner, N. Şirin Öner, ve T. Bora, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TAMPERE ZİRVE BİLDİRİSİ (1999). Presidency Conclusions, Tampere European Council, 15-16 October 1999. European Union: Council of the European Union. Ekim 13, 2023 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/3ef2d2264.html> adresinden alındı
- TANINMA KANUNU (2011). Gesetz zur Verbesserung der Feststellung und Anerkennung im Ausland erworbener Berufsqualifikationen, **Bundesgesetzblatt**, Bonn.
- TANRIKULU, F. (2018). Suriye Krizi Sonrası Türkiye'deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 11, No 3, ss. 2585-2604, DOI: 10.17218/hititsosbil.450208.
- TAPIA, S. d. (2003). **New Patterns of Irregular Migration in Europe**, Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- TAŞPINAR, Y. (2021). Kamu Politikası Transferi ve Uluslararası Örgütler, **Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, ss. 66-87.
- TAUSCHER, S. (2016). **Alman Vatandaşlık Rejimi ve Almanya'da Yabancı Hakları**. SETA.
- T.C. AB BAŞKANLIĞI (2015). **Türkiye-AB Ortak Eylem Planı**, AB Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani.pdf adresinden alındı
- T.C. AB BAŞKANLIĞI (2022). **Avrupa Birliği'nin Genişlemesi**, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Web Sitesi: https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html.

- T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (2022).** **Çalışma İzin İstatistikleri**, <https://www.csgeb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/>, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2023).
- T.C. İÇİŞLERİ KOMİSYONU (2006).** **Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu**, Dönem 23, Yasama Yılı 2, S. Sayısı 90.
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2023).** **İzleme ve Değerlendirme Raporu 2022**, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TECMEN, A. (2020).** **Migration, Integration and Citizenship in Germany between 1990 and 2018**. İstanbul: İstanbul Bilgi University. DOI:10.5281/zenodo.3835345.
- TELATAR, G. (2020).** Göç ve Güvenlik: Kavramsal ve Teorik Bir Analiz, Ed. G. Telatar, ve U. Kedikli, **Uluslararası Göç ve Güvenlik**, Ankara: Nobel Yayınları.
- TEMEL, K., ve Aca, Z. (2022).** Güney Avrupa Modeli mi? Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Sosyal Koruma Rejiminde Değişim ve İşgücü Piyasalarına Etkileri, **İctimaiyat Sosyal Bilimler**, ss. 448-478. DOI:10.33709/ictimaiyat.1111726.
- THATCHER, M. (1981).** **Speech at Monash University** (1981 Sir Robert Menzies Lecture), Margaret Thatcher Foundation, <https://www.margaretthatcher.org/document/104712>, (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023).
- THATCHER, M. (1981).** **Speech to the Indian Parliament**, Margaret Thatcher Foundation, <https://www.margaretthatcher.org/document/104625>, (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023).
- THE FEDERAL GOVERNMENT (2023).** **Make it in Germany**, <https://www.make-it-in-germany.com/en/about-us/make-it-in-germany>, (Erişim Tarihi: 12.02.2024).
- THE GUARDIAN (2010a).** **Tories would Limit Immigration to 'tens of thousands' a year, says Cameron**, 11 Ocak 2010, <https://www.theguardian.com/uk/2010/jan/11/david-cameron-limit-immigration>, (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2024).
- THE GUARDIAN (2010b).** **Angela Merkel: German Multiculturalism has 'utterly failed'**, Matthew Weaver, 17 Ekim 2010, www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022).
- THE GUARDIAN (2011).** **David Cameron on Immigration: Full Text of the Speech**, www.theguardian.com/politics/2011/apr/14/david-cameron-immigration-speech-full-text, (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2023).
- THE GUARDIAN (2012).** **UK test risks 'keeping couples apart'**, Georgina Kenyon, 10 Temmuz 2012, www.theguardian.com/education/2012/jul/10/uk-english-test, (Erişim Tarihi: 07 Mart 2023).
- THE GUARDIAN (2015).** **UK to take up to 20,000 Syrian refugees over five years, David Cameron confirms**, Patrick Wintour, 17 Ekim 2015, www.theguardian.com/world/2015/sep/07/uk-will-accept-up-to-20000-syrian-refugees-david-cameron-confirms, (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2023).

- THE GUARDIAN** (2016). **Nigel Farage's Anti-Migrant Poster Reported to Police**, Heather Stewart ve Rowena Mason, 16 Haziran 2016, www.theguardian.com/politics/2016/jun/16/nigel-farage-defends-ukip-breaking-point-poster-queue-of-migrants, (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2022).
- THE GUARDIAN** (2020). **How Angela Merkel's great migrant gamble paid off**, Philip Oltermann, 30 Ağustos 2020, www.theguardian.com/world/2020/aug/30/angela-merkel-great-migrant-gamble-paid-off, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2023).
- THE GUARDIAN** (2023). **Dutch PM Mark Rutte to leave politics after collapse of government**, Şenay Boztaş, 10 Temmuz 2023, www.theguardian.com/world/2023/jul/10/dutch-pm-mark-rutte-to-leave-politics-after-collapse-of-government, (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023).
- THE NEW YORK TIMES** (1978). **Mrs. Thatcher Touches a Nerve and British Racial Tension Is Suddenly a Political Issue**, 22 Şubat 1978, www.nytimes.com/1978/02/22/archives/mrs-thatcher-touches-a-nerve-and-british-racial-tension-is-suddenly.html, (Erişim Tarihi: 05.08.2021).
- THE NEW YORK TIMES** (1983). **Disputed Citizenship Law in Effect in Britain**, 02 Ocak 1983, www.nytimes.com/1983/01/02/world/disputed-citizenship-law-in-effect-in-britain.html, (Erişim Tarihi: 02.08.2023).
- THE NEW YORK TIMES** (1985). **By Any Other Name, Conservative**, 27 Temmuz 1985, <https://www.nytimes.com/1985/07/27/us/by-any-other-name-conservative.html>, (Erişim Tarihi: 17.11.2023).
- THEOFANIDIS, D.**, ve Fountouki, A. (2018). Limitations and Delimitations in the Research Process, **Perioperative Nursing**, Vol 7, No 3, pp. 155-163.
- TOCQUEVILLE, A. D.** (2016). **Amerika'da Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TOKOL, A.**, ve Emirgil, B. F. (2022). Göçmen İşçiler ve Sendikalar: Sosyal Haklar ve İkilemler Bağlamında Sendikal Stratejiler, **Çalışma ve Toplum**, Cilt 5, Sayı 75, ss. 2509-2548. DOI:10.54752/ct.1191414.
- TOKSÖZ, G.**, Erdoğan, S., ve Kaşka, S. (2012). **Türkiye'de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumu**, Uluslararası Göç Örgütü.
- TONIZZI, M. E.** (2015). Maritime History and History of Migration: Combined Perspectives, Ed. F. Fauri, **The History of Migration in Europe: Perspectives from Economics, Politics and Sociology**, Routledge.
- TOPAL, A. H.** (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2(1), ss. 5-22.
- TOPCUOĞLU, R. A.** (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama, **İnsan Hakları Yıllığı**, 34, ss. 1-20.
- TROITIÑO, D. R.** (2013). **Margaret Thatcher and the EU**, https://www.iesp.ie/iesp/No6/articles/iesp_no6_pp124-150.pdf (Erişim Tarihi: 03 Kasım 2023).

- TRT HABER** (2023). **UNRWA: İsrail'in Saldırıları Altındaki Gazze'de Öldürülen BM Çalışanı Sayısı 142'ye Ulaştı**, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/unrwa-israilin-saldirilari-altindaki-gazgede-oldurulen-bm-calisan-sayisi-142ye-ulasti-823444.html>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2024).
- TUNCEL, G.**, ve **Ekici, S.** (2019). Göçün Siyasal Etkisi: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Siyasetine Etkisi, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, No 2, ss. 48-72. <https://doi.org/10.20493/birtop.648831>.
- TURGAY, S.** (2021). Avrupa Birliği'nin Göçü Güvenikleştirme Politikasında FRONTEX'in Rolü, **Journal of International Relations and Political Science Studies**, (3), ss. 5-26.
- TURGAY, S.** (2023). **1990-2015 Yılları Arasında Avrupa Birliğini'nin Göçü Güvenikleştirme Politikası İtalya Örneği**, Ankara: Nobel Yayınları.
- TÜM GÖÇMEN İŞÇİLERİN ve AİLE FERTLERİNİN HAKLARININ KORUNMASINA DAİR ULUSLARARASI SÖZLEŞME** (1990). International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, UN General Assembly.
- TÜMEN, S.** (2023). **The Case of Syrian Refugees in Türkiye: Successes, Challenges, and Lessons Learned**, World Bank.
- TÜRK DİL KURUMU** (2020). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2020).
- TÜRK DİL KURUMU** (2023). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 24.11.2023).
- TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNUNUN UYGULANMASINA İLİŞKİN YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK** (2017). **Resmî Gazete**, 12 Ocak 2017, Karar Sayısı 2016/9601.
- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ** (2012). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı, İçişleri Komisyonu, **Tutanak Dergisi**, Yasama Dönemi 24, Yasama Yılı 2.
- TÜRKİYE KATILIM ÖNCESİ YARDIM ARACI [IPA II]** (2019). Instrument for Pre-Accession Assistance IPA II 2014-2020,
- TÜRKİYE-AB KATILIM ORTAKLIĞI KONSEY KARARI** (2001). Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 Tarihli Konsey Kararı.
- TÜRKİYE İÇİN KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ** (2003). 14 Nisan 2003 Tarihinde AB Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin, Ankara.
- TÜRK BAY, R.** (2014). İngiliz İşçi Partisi'nin İdeolojik Dönüşümü, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, ss. 135-156.
- TYLER, I.** (2010). Designed to Fail: A Biopolitics of British Citizenship, **Citizenship Studies**, 14(1), pp. 61-74. DOI:10.1080/13621020903466357.

- UDB (2024). Members: The Global Alliance of the Centre Right**, <https://www.idu.org/>, (Erişim Tarihi: 10.04.2024).
- ULTAN, M. Ö. (2016). Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık.
- ULUSAL ARŞİVLER (2022). Marking the 50th anniversary of the arrival of Ugandan Asians in Britain**, National Archives: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/outreach/projects/migration-histories/marking-the-50th-anniversary-of-the-arrival-of-ugandan-asians-in-britain-2022/> adresinden alındı
- ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (2010). International Labour Migration: A Rights-based Approach**, Geneva: International Labour Office.
- ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (2021). Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Ailelerini Sosyal Koruma Kapsamına Almak: Politika Belirleyiciler ve Uygulayıcılar için Rehber**, Cenevre: ILO.
- ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (2021). ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology**, Geneva: International Labour Organization.
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (2013). Göç Terimleri Sözlüğü**, Ed. R. Perruchoud, ve J. Redpath - Cross, IOM Publishing.
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (2021). Integrating Migration into Employment Interventions**, Brussels: International Organization for Migration, https://eea.iom.int/sites/g/files/tmzbdl666/files/mmcd/employment_toolkit.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2023).
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (2022). IOM Becomes a Related Organization to the UN**, <https://www.iom.int/news/iom-becomes-related-organization-un>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (2022). IOM History**, The International Organization for Migration (IOM): <https://www.iom.int/iom-history>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (2023). Migration Flow to Europe: Dead and Missing**, <https://dtm.iom.int/europe/dead-and-missing>, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (2023). MMP Annual Regional Overview 2022 Europe**, IOM.
- UNUTULMAZ, K. O. (2016). Gündemdeki Kavram: "Göçmen Entegrasyonu" Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği**, Ed. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner, **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 135-160.
- UYUM STRATEJİ BELGESİ VE ULUSAL EYLEM PLANI (2018). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.05.2023).

- UZUN, E. (2016). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, ss. 60-85.
- ÜNAL, E. (2020). Nitelikli İşgücü Çekimine Yönelik Politikalar, Uygulamalar ve Türkiye Değerlendirmesi, **T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- ÜSTÜBİCİ, A., & Ergün, K. (2020). Migration-Development-Security Nexus in the Context of the External Dimensions of the EU Policies. **Ankara Review of European Studies**, 19(2), ss. 523-552, DOI:10.32450/aacd.886956.
- ÜSTÜNER, H. T. (2021). **Polonezköy: 180 Yıllık Mazi**, İstanbul: Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.
- VAN TUBERGEN, F. (2006). **Immigrant Integration: A Cross-National Study**, New York: LFB Scholarly Publishing LLC.
- VATANDAŞLIK KANUNU'NDA DEĞİŞİKLİK YAPAN KANUN (2014). zur Änderung des Staatsangehörigkeitsgesetzes, 13 Kasım 2014, **Bundesgesetzblatt**, I (52).
- VATANDAŞLIK, GÖÇMENLİK VE İLTİCA KANUNU (2002). **Nationality, Immigration and Asylum Act 2002**, UK Public General Acts.
- VIERECK, P. (2017). **Conservative Thinkers: From John Adams to Winston Churchill**, London: Routledge.
- VOA TÜRKÇE (2002). **Almanya'da Yeni Göçmenlik Yasası**, VOA Türkçe, 22 Mart 2002, <https://www.voaturkce.com/a/a-17-a-2002-03-22-4-1-87883687/803049.html>, (Erişim Tarihi: 12.03.2022).
- VOA TÜRKÇE (2012). **Almanya'nın Suriye Politikası Değişiyor**, VOA Türkçe, 06 Eylül 2012, www.voaturkce.com/a/almanyainin-suriye-politikasi-degisiyor/1503066.html, (Erişim Tarihi: 06.12.2022).
- VRACHNAS, J., Boyd, K., Bagaric, M., & Dimopoulos, P. (2005). **Migration and Refugee Law: Principles and Practice in Australia**, Cambridge University Press.
- WALZER, M. (1994). Comment, Ed. C. Taylor, & A. Gutmann, **Multiculturalism: The Politics of Recognition**, Princeton: Princeton University Press, pp. 99-104.
- WATTS, D. (2003). **Understanding US/UK Government and Politics**, Manchester: Manchester University Press.
- WILLIAMS, A. M. (2009). Employability and International Migration: Theoretical Perspectives. Ed. S. McKay, **Refugees, Recent Migrants and Employment: Challenging Barriers and Exploring Pathways**, New York: Taylor & Francis Group, pp. 23-34.
- WILLIAMS, H. (2014). Changing the National Narrative: Evolution in Citizenship and Integration in Germany, 2000-10, **Journal of Contemporary History**, Cilt 49, Sayı 1, pp. 54-74.
- WILLIAMS, W. (2020). **Windrush Lessons Learned Review**, House of Commons.

- WILSON, F. G.** (1941). A Theory of Conservatism, *The American Political Science Review*, Cilt 35, Sayı 1, pp. 29-43, DOI:10.2307/1947852.
- WORK PERMIT** (2003). **UK Immigration – Major Changes April 2003**, workpermit.com/news/uk-immigration-%E2%80%93-major-changes-april-2003-2003040, (Erişim Tarihi: 02.07.2023).
- YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU** (2013), *Resmî Gazete*, 11 Nisan 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (Erişim Tarihi: 14.05.2023).
- YAMAN, F.** (2017). Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, ss. 91-110.
- YAYLA, A.** (2015). *Siyaset*, 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- YEO, C.** (2022). **On this day 60 years ago, the first Commonwealth Immigrants Act came into effect**, 01 Temmuz 2022, freemovement.org.uk/on-this-day-sixty-years-ago-the-first-commonwealth-immigrants-act-came-into-effect/ (Erişim Tarihi: 14.07.2023).
- YILDIZ, İ.** (2018). *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, Ankara: Kırmızı Çatı.
- YOLCU, T.** (2020). Küresel Siyaset Ekseninde Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası, Ed. Y. Bulut ve S. Akın, *Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- YOUNG JUSTICE** (1993). *The primary purpose rule: A rule with no purpose*, London: Justice.
- YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI** (2024). Ulusal Tez Merkezi, YÖK Ulusal Tez Merkezi Web Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- ZAFER PARTİSİ** (2021). *Parti Programı*, Ankara: Zafer Partisi.
- ZEHFUSS, M.** (2021). We Can Do This: Merkel, Migration and the Fantasy of Control, *International Political Sociology*, Cilt 15, Sayı 2, pp. 172–189.
- ZETTER, R.** (2014). *Protecting Forced Migrants*, Bern: Federal Commission on Migration FCM.
- ZOLBERG, A. R., Suhrke, A., ve Aguayo, S.** (1989). *Escape From Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, New York: Oxford University Press.
- 2004 İLTİCA ve GÖÇMENLİK [Dava Sahiplerine Muamele vb.] KANUNU** (2004). *Asylum and Immigration (Treatment of Claimants, etc.) Act 2004*, UK Public General Acts.
- 403 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU** (1964). *Resmî Gazete*, 22 Şubat 1964, Kanun No 403.
- 2383 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU’NDA DEĞİŞİKLİK** (1981). *Resmî Gazete*, 17 Şubat 1981, Kanun No 2383.

4817 SAYILI YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİ HAKKINDA KANUN (2003).
Resmî Gazete, 06 Mart 2003, Kanun No 4817.

4866 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU'NDA DEĞİŞİKLİK (2003). Resmî
Gazete, 12 Haziran 2003, Kanun No 4866.

5510 SAYILI SOSYAL SİGORTALAR ve GENEL SAĞLIK SİGORTASI KANUNU
(2006). Resmî Gazete, 16 Haziran 2006, Kanun No 5510.

5901 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU (2009). Resmî Gazete, 12 Haziran 2009,
Kanun No 5901.

6735 SAYILI ULUSLARARASI İŞGÜCÜ KANUNU (2016).). Resmî Gazete, 13 Ağustos
2016, Kanun No 6735.

27544 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNUNUN UYGULANMASINA İLİŞKİN
YÖNETMELİK (2010). Resmî Gazete, 06 Nisan 2010, Karar Sayısı 2010/139.